ATATÜRK'ÜN OKUDUĞU KİTAPLAR

Cilt • 14

Anıtkabir Derneği Yayınları

-I-

ATATÜRK'ÜN OKUDUĞU KİTAPLAR

"Altını Çizdiği Satırları, Özel İşaretleri, Uyarıları, Düştüğü Notlar ve Kitap İçerisindeki Özel Yazıları İle"

Cilt 14

Fransızca Kitaplar

Anıtkabir Derneği Yayınları
-I-

Başbakanlık Tanıtım Fonu Katkılarıyla

Yayın Koordinatörü
Recep Cengiz

Baskıya Hazırlayan
Aykut Tanıtım Danışmanlık - Ankara
Tel: 0.312. 495 02 25•26•27

Kapak
Murat Mutluoğlu

Sayfa Düzeni
Murat Mutluoğlu • Yeter Mutluoğlu
Hüseyin Kurt

Film
Candan Repro-Ankara
Tel: 0.312. 231 49 01

Baskı
Pelin Matbaası - Ankara
Tel: 0.312 418 70 93

Takım ISBN No:
975-95835-2-6

Cilt ISBN No:
975-8563-06-8

Tel: 0.312. 230 12 22
ANKARA • 2001

Orijinal metinlerde Atatürk'ün altını ve yanını çizdiği satırların Türkçeleri koyu harflerle dizilmiştir.

TERCÜMELER

Osmanlıca Tercüme
Bekir Koç • Haldun Eroğlu
Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi

Fransızca tercümelerin bir kısmı ile İngilizce, Almanca, İtalyanca ve Yunanca tercümelerin tamamı Ankara Üniversitesi TÖMER Dil Öğretim Merkezi tarafından yapılmıştır.

TÖMER Tercüme Editörü
Dr. Gülser Akdoğan • Tülin Yalman • Emel Zeytin

Fransızca Tercüme
Ali Osman Durmuş • Dilşad Özdamar • Özkan Güngör
Nurhayat Atan • Çelebi Akdaş • Şebnem Sunengin Çakır
Bayram Köse • Sebahat Alan

İngilizce Tercüme
Özlem Kitapçı Kara • Önay Çokluk • Fatih Ekinci

Almanca Tercüme
Ayşe Bahşi • Özmen Kara

İtalyanca Tercüme
Suna Ertekin

Yunanca Tercüme
Özge Ceylan

İçindekiler

Orijinal metinlerde Atatürk'ün altını ve yanını çizdiği satırların Türkçeleri kalın harflerle dizilmiştir.

KİTABIN HAZIRLANIŞI HAKKINDA BİLGİ

Mustafa Kemal ATATÜRK kısa süren yaşamı boyunca, bir insan ömrüne kolay kolay sığmayacak kadar büyük işler başarmıştır. Başarıyla sonuçlandırdığı Kurtuluş Savaşı ve Türk Devrimi ile dünya tarihi içerisindeki onurlu yerini çoktan almıştır.

ATATÜRK'ün yaşamı ve yaptığı işlerle ilgili yerli ve yabancı araştırmacılar tarafından kütüphaneler dolusu eser yazılmıştır. Çeşitli dillere çevrilen bu eserler sayesinde ATATÜRK dünyanın her tarafındaki entelektüel, asker, bilim ve siyaset adamları tarafından çok iyi tanınmaktadır. Eylem ve düşünceleriyle bütün insanlığı etkileyen ATATÜRK'ün, düşünce yapısını tarihi süreç içerisinde hangi olaylar, düşünürler ve yazarlar etkilemiştir? İşte, bu sorunun yanıtlanmasına katkı niteliği taşıyan ve Gürbüz Tüfekçi tarafından hazırlanan "ATATÜRK'ün Okuduğu Kitaplar" adlı eser istisna tutulursa bu amaca yönelik ayrıntılı bir çalışma henüz yapılmamıştır.

O'nun düşünsel alt yapısını araştırmak isteyenler için, satırlarının altını çizdiği, özel işaretler, uyarılar koyduğu, notlar düştüğü veya bazı açıklamalarda bulunduğu eserleri Türkçe'ye çevirerek 20 cilt halinde sunmayı planladığımız bu çalışma da yukarıdaki sorunun yanıtlanması amacına yönelik küçük bir katkı olarak algılanmalıdır.

Bu çalışmanın ortaya çıkarılabilmesi için ATATÜRK'ün okuduğu kitapların hepsine ulaşılmaya çalışılmışsa da, bu ana kadar ANITKABİR ve Çankaya'daki ATATÜRK Kitaplığı ile İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi ve Samsun Gazi İl Halk Kütüphanesi dışındakilere henüz ulaşılamamıştır. Ulaşılamayan kitapların sayısı mevcut kitap sayısı içerisinde çok önemli bir miktar olmamakla birlikte, yapılacak çalışmaya bütünlük sağlaması açısından önemlidir.

ATATÜRK'ün Askerî Ataşe olarak Sofya'da görev yaptığı sırada okuduğu kitapların Sofya Büyükelçiliği'mizde olduğu konusunda alınan duyum üzerine elçilik görevlileri ve orada olduğu söylenen kitapların uzmanlar tarafından araştırılması için ATATÜRK Araştırma Merkezi Başkanlığı ile gerek-

li koordineler yapılmıştır. Bu çalışmanın sonucu daha sonra basılacak ciltlere yansıtılacaktır.

Ankara Halkevi'ndeki kitapların bir kısmının ANITKABİR'e verildiğini biliyoruz. Verilenler dışında ATATÜRK'e ait kitap olup olmadığının araştırılması amacıyla Kültür Bakanlığı ile gerekli yazışmalar yapılmıştır. Bu çalışmanın da sonucu beklenmektedir.

Bu güne kadar tespit edilen ATATÜRK'ün okuduğu kitapların sayısı; 1741'i Çankaya'da, 2151'i ANITKABİR'de, 102'si İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde ve 3'ü Samsun Gazi İl Halk Kütüphanesi'nde olmak üzere 3997'dir. Cilt sayıları ile, dergi, harita, atlas ve nota albümleri bu sayının dışındadır.

Hazırlanan 20 ciltlik eserde; ATATÜRK'ün okuyup satır altlarını çizdiği, sayfa kenarlarına notlar aldığı, özel işaretler koyduğu, açıklamalar yaptığı kitap ve dergilerin bu bölümlerinin tamamına yer verdik.

Yalnız bu işaretli yerlerin çok az bir kısmının ATATÜRK dışındaki kişiler tarafından çizilmiş olması olasılığı üzerinde duranlar da vardır. Başkalarının işaretlediği birkaç eser, diğerlerinden, bu konuda araştırma yapan kişiler tarafından kolaylıkla ayırt edilebilir.

Yabancı dilden tercüme edilen metinlerin bugünkü dile aktarılışında özgün niteliklerinin korunmasına özen gösterilmiştir. Ancak; bu yapılırken yazım kurallarında ve noktalama işaretlerinin kullanımında özellikle Türk Dil Kurumu'nun yayımladığı "İmlâ Kılavuzu" ve Milli Eğitim Bakanlığı'nca benimsenen ilkeler esas alınmıştır.

Eserlerin Türkçe'ye çevrilmesinde şöyle bir yöntem izlenmiştir.

- Çeviride ATATÜRK'ün altını çizdiği, işaret koyduğu veya bir açıklama yaptığı cümle, paragraf ve sayfalar dikkate alınmıştır.
- Aynı konuya ilişkin iki yer işaretlenmiş ya da çizilmişse daha ayrıntılı olana öncelik verilmiştir.
- Bütünlüğü ve anlamayı kolaylaştırmak için bir veya iki kelimesi çizili cümlelerin tamamı, bazen de bütün paragraf çevrilmiştir.
- Altı çizili sözcük, cümle ve paragraflar koyu olarak gösterilmiştir.
- ATATÜRK'ün el yazılarının çevirisi orijinal sayfanın yanına verilmiştir.
- Kitap ve dergilerdeki Önsöz, Giriş, Özelsöz ve Açıklamalar planlanan

cilt sayısını aşmaması için çoğunlukla özet halinde verilmiştir.

• Köşeli parentezler çevirenlerin müdahalelerinde kullanılmıştır.

• Özellikle Osmanlıca çevirilerde okumayı ve anlamayı zorlaştıracak kelimelerin bugünkü kullanılışları tercih edilmiş ve daha çok okuyucu kitlesine hitap edebilmek amacıyla da o dönem kurum ve kuruluşlarına günümüz terminolojisine yakın bir karşılık verilmiştir.

• Değişik konulardaki yüzlerce özel isim doğrusuna ulaşıldığı ölçüde güncelleştirilmiş, ulaşılamıyanlar da ise Osmanlıca okunuşları esas alınmıştır.

• Yine Osmanlıca çevirilerde metnin dili sadeyse kesinlikle müdahale edilmemiş yazarın ifade şekli esas alınmıştır.

• Kitap ve dergiler konularına göre [Tarih, Edebiyat, Hukuk vb.] ayrılmış ve her cilt aynı konuda fakat farklı alanlarda yazılmış ve okuyucuyu sıkmıyacak hacimde ve konu yelpazesi dikkate alınarak hazırlanmıştır.

Ayrıca kitabın teknik özelliklerini açıklayan bir bölüm hazırlanmıştır. Eserin, bu konuda çalışma yapacak araştırmacılar için temel kaynak olacağı inancındayız.

Recep Cengiz
Yayın Koordinatörü

BIBLIOTHEQUE HISTORIQUE

Dr HERBERT H. GOWEN
PROFESSEUR DE LANGUES ET DE LITTÉRATURE ORIENTALES
A L'UNIVERSITÉ DE WASHINGTON

HISTOIRE
DE L'ASIE

TRADUCTION FRANÇAISE DU COMMANDANT G. LEPAGE
ANCIEN ATTACHÉ A L'ECOLE FRANÇAISE D'EXTRÊME-ORIENT

Avec 6 cartes

PAYOT, PARIS
106, BOULEVARD ST-GERMAIN

1929

TARİH DİZİSİ

WASHINGTON ÜNİVERSİTESİ DOĞU DİLLERİ VE
EDEBİYATI ÖĞRETİM ÜYESİ

Dr. HERBERT H. GOWEN

ASYA TARİHİ

6 harita ile

PAYOT, PARİS
106, Boulevard Saint-Germain

1929

Anıtkabir Atatürk Kitaplığı Bilgileri		
Envanter No	: 2057	
Yazar	: Dr. Herbert H. Gowen	
Cild	: Bordo	
Ebadı	:	
	En	: 13 cm.
	Boy	: 22 cm.
Sayfa Adedi	: 402 + 1	
Not	: Kitabın ilgili bölümleri Ankara Ü. TÖMER Dil Öğretim Merkezi tarafından tercüme edilmiştir.	

Sayfa :12

Tout ce que nous avons dit jusqu'ici s'applique à l'histoire du passé. Il s'ensuit que l'Asie ne saurait être regardée comme un monde auquel le nôtre est indifférent. Car si l'Europe, à certaines époques, a envahi l'Asie, elle fut, à trois reprises successives, bien près d'être conquise par des asiatiques : les Arabes, les Tartares et les Turcs.

1 2 3

Sayfa 12

Şimdiye kadar söylediğimiz her şey geçmişin tarihine uygun gelmektedir. Bundan, Asya'nın, bizim dünyamızın ilgisiz kaldığı bir dünya olarak görülebileceği sonucu çıkabilir. Eğer Avrupa, bazı dönemlerde, Asya'yı istilâ ettiysede, üç kere de art arda Asyalılar tarafından az kalsın istilâ edilecekti = **Araplar, Tatarlar ve Türkler.**

Sayfa :16

CHAPITRE II

FORMATION DE L'HISTOIRE DE L'ASIE

Quelles sont les causes qui déterminent le cours de l'histoire? Les opinions sont partagées. L'histoire est pour les uns une branche de l'économie politique, pour les autres la conséquence du climat ; pour certains, un simple élément de géographie, pour d'autres enfin, l'accomplissement d'une

Sayfa :16

volonté déterminée humaine et divine. Nous verrons d'ailleurs que l'histoire est la résultante de forces diverses en dehors desquelles l'homme joue un rôle à part. Mais quelle que soit l'importance attribuée à l'une ou l'autre des causes envisagées, il n'est pas permis d'ignorer que les conditions géographiques et climatériques sont les fondements de l'histoire.

Une étude historique nécessite tout d'abord la connaissance approfondie de la géographie de la partie du monde considérée en tenant compte, bien entendu, des changements survenus dans les millénaires passés. Le soulèvement de l'Himalaya, les terres conquises sur le Golfe Persique et d'autres changements ont beaucoup contribué à modifier la carte de l'Asie. Les mouvements géologiques, il est vrai, se sont produits à une époque trop reculée pour avoir exercé une influence directe sur l'histoire de la race humaine, mais ils ont indirectement joué un grand rôle dans les migrations. Tel fut le cas de l'Asie Centrale dont l'aridité croissante obligea les habitants à de continuels déplacements. Pour se faire une juste idée de la fluidité de la vie en Asie, il suffit d'imaginer tout le continent sous la forme d'une énorme masse d'eau d'où les chaînes de montagne émergeraient comme des barrières s'opposant à tout mouvement. On

Sayfa :17

obtient ainsi trois régions bien distinctes. Tout d'abord se présente l'immense plaine septentrionale complètement inerte. Elle peut même être regardée comme fermée par les glaces, sauf aux points de passage utilisés par la lente et constante migration vers l'Europe, et par un flux intermittent de petits groupes d'hommes qui, obligés de passer

Sayfa :17

le détroit de Behring, ont formé les tribus de l'Amérique du Nord et de l'Amérique du Sud. A côté, une énorme masse d'eau s'étendant sur toute l'Asie Centrale, donne continuellement naissance à des sources bouillonnantes assez puissantes pour mettre en mouvement toute la masse. Ces sources forment des courants qui coulent dans une proportion limitée vers l'est et les îles de l'Archipel du Japon, puis, sous un plus gros volume vers l'ouest à travers les plaines de l'Europe, et enfin, pour la majorité vers le sud. Dans cette dernière direction, se sont formées des « poches » qui constituent de véritables unités géographiques, et dans lesquelles s'est élaborée la plus grande partie de l'histoire de l'Asie. Ce sont, en allant de l'est à l'ouest, les larges plaines et les vallées des fleuves de Chine, et, à côté, la péninsule indo-chinoise qui établit une communication directe avec les îles du Pacifique, l'Inde et Ceylan ; la vallée de l'Euphrate ; la grande péninsule peu connue d'Arabie ; et, enfin, l'un des chemins habituels vers l'Europe, l'Asie Mineure.

Il serait prématuré de parler de l'Asie Centrale comme du berceau de la race humaine, mais nous pourrons cependant regarder cette région au moins comme un des centres d'évolution les plus importants. S'il n'est pas prouvé que cette région est celle où nos ancètres supposés descendirent des arbres — qui se raréfièrent avec la sècheresse — et, en utilisant le bois et la pierre commencèrent leur marche vers la civilisation, nous possédons des certitudes au sujet d'autres découvertes aussi significatives pour l'avenir du genre humain.

Les modifications climatériques dont nous avons parlé, qu'elles aient été dues à la diminution des pluies, ou au retrait des glaces, durent donner lieu à des vastes migrations. Il n'est pas douteux que beaucoup d'hommes restèrent dans

Sayfa :18

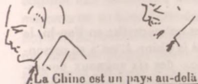
la région et périrent au fur et à mesure des difficultés croissantes de l'existence. D'autres survécurent et, suffisamment vigoureux pour s'adapter au climat, partirent à la recherche de nouveaux pâturages et dressèrent des chevaux sauvages qu'ils utilisèrent pour leurs déplacements. Mais, d'autres, probablement les plus aventureux, voulurent aller plus loin, en suivant les lignes de moindre résistance, à la découverte d'un climat plus convenable, emportant avec eux les germes de la civilisation qu'ils possédaient déjà pour prendre part ailleurs à la lutte pour l'existence.

Nous pouvons ainsi concevoir en Asie deux types. Tout d'abord, un grand nombre de tribus capables de survivre grâce à une endurance passive plutôt qu'à leur activité et à leur intelligence — grandes masses dont l'histoire apporte un faible appoint au progrès malgré leur force énorme d'inertie. Puis, les peuples qui, portant avec eux les germes de leur antique culture et poussés par la nécessité à de nouvelles conquêtes, trouvèrent dans de riches vallées un heureux sort préparé par la nature. Là, pendant un certain temps, ils atteignirent une culture plus élevée en rapport avec l'aise et la richesse acquises, puis, la perte de l'esprit combattif les exposa aux attaques de nouvelles vagues d'envahisseurs vigoureux et hardis.

Quelque bref et incomplet qu'il soit, cet exposé donne, néanmoins, une juste idée de ce que l'on peut appeler la proto-histoire de l'Asie. Les explorateurs ont révélé l'existence en Asie Centrale d'une importante civilisation antérieure d'environ neuf mille ans à notre époque. Ils ont montré que les changements survenus dans les climats ont bien conduit les hommes de l'antique civilisation à se diriger vers le sud. Nous commençons à effleurer les débuts de l'histoire quand nous voyons ces tentatives de pénétration ralenties par la résistance des aborigènes et quand les empires commencent à se fonder aux points où l'équilibre a été enfin atteint.

Parmi les poches de l'Asie Méridionale et de l'Asie Orientale auxquelles nous avons fait allusion, trois méritent une mention spéciale, bien que les autres aient aussi leur intérêt et leur importance.

Sayfa :19

La Chine est un pays au-delà des montagnes et des déserts comprenant la plaine admirable traversée par le Houang-ho, et à la suite de la progression des hommes, la vallée plus désirable du Yang-tse. L'étude de la carte montre clairement qu'une seule route s'ouvrait dans ce spacieux domaine, et que tout progrès vers le sud, inévitablement ralenti par l'hostilité des tribus aborigènes, tirerait de l'opposition même de celles-ci sa force et sa solidité. Quand on parle de cette civilisation des premiers âges, on peut passer sous silence l'histoire du grand magicien P'an Kou dont le corps forma l'univers, et, la vermine couvrant sa peau, les êtres animés. On peut omettre aussi le mythe de plus de deux millions d'années antérieures au début de l'histoire même probable. Mais la raison doit admettre comme certain que, environ quatre mille ans avant notre ère, la masse énorme d'un peuple comparativement pacifique, possédant déjà une culture très développée, pénétra des régions occidentales dans le pays. Si l'on en juge par les idéogrammes, les hommes étaient pasteurs et agriculteurs. Ils se livraient à la divination par l'écaille de tortue. Pour eux le nord était la contrée postérieure ; l'est, le point où le soleil apparaissait entre les arbres ; le sud la forêt aux bêtes sauvages et, l'ouest le pays où le soleil disparaissait pour dormir semblable à l'oiseau dans son nid.

Sans instituer une discussion au sujet des noms et des dates, il est possible de retrouver dans les Dix périodes des Ascensions les progrès de la culture tels que l'abandon des arbres qui servaient de demeure, l'invention de la cuisson des aliments — qui suivit naturellement la découverte du feu — et le premier usage de l'écriture pictographique au moyen d'un liquide coloré. Il est également conforme à la raison de voir dans les histoires dynastiques qui remontent à l'année 2852

Sayfa :19

avant J.-C. quelque chose de plus qu'un mythe en Fou-hi, le fondateur de la grande culture de la Chine. C'est à ce personnage que sont attribués l'utilisation des six animaux domestiques, la sériciculture, le tissage des filets de pêche, l'usage des instruments de musique, et le premier culte rendu à Chang Ti, l'Etre Suprême. Après Fou-hi, vint Chen-noung le laboureur divin qui, le premier, façonna une charrue de bois ;

Sayfa 16

II. BÖLÜM

ASYA TARİHİ'NİN OLUŞUMU

Tarihin akışını hangi nedenler belirler? Bu konuda çok farklı fikirler var. Bazıları için tarih, siyasî ekonominin bir dalıdır, diğerleri içinse iklimin sonucudur. Kimileri içinse coğrafyanın basit bir parçasıdır. Başka birilerine göre ise, insanî ve tanrısal temel bir iradenin gerçekleşmesidir. Oysaki tarihin, insanın dışardan özel bir rol oynadığı birtakım güçlerin sonucu olduğunu göreceğiz. Öngörülen bu nedenlerden bu veya bu nedene verilen önem ne olursa olsun, tarihin temellerini oluşturan iklimsel veya coğrafik şartları görmezlikten gelmek söz konusu değildir.

Tarihî bir çalışma, ilk olarak binlerce yıl süregelen değişimleri hesaba katarak elbette söz konusu dünyanın coğrafyası hakkında derin bilgi gerektirir. Himalaya'nın yükselmesi, İran Körfezi'nde kazanılan topraklar ve diğer değişimler Asya haritasının yeniden oluşturulmasına neden oldu. Jeolojik olayların gerçekten de insan ırkının tarihi üzerinde doğrudan etki etmesi, çok eski bir dönemde meydana geldi, ama dolaylı olarak da meselâ göçlerde büyük bir rol oynadı. Aşırı kuraklığın insanları sürekli yer değiştirmeye zorladığı Orta Asya'nın durumu, işte böyledir. Yaşa-

mın Asya'daki akışı konusunda kesin bir fikir edinmek için, sıradağların tüm hareketlere karşı bariyer gibi ortaya çıktığı, aşırı miktarda bir su kütlesi altındaki tüm kıtayı düşünmek yeterlidir. [sayfa 17] Böylelikle birbirinden ayrı üç bölgeye erişiyoruz. İlk olarak tamamen durgun, büyük kuzey ovası belirir. Avrupa'ya düzenli olarak kullanılan geçişnoktaları hariç bu ova, Bering Boğazı'nı geçmek zorunda olan, Kuzey ve Güney Amerika kavimlerini oluşturan küçük insan topluluklarının akınıyla ve buzlarla kaplı gibi görünür.

Tüm Orta Asya'ya yayılan ve tüm kitleyi harekete geçirmek için oldukça güçlü olan kaynak sularının oluşmasına olanak sağlar. Bu kaynaklar, Japon takımadalarına ve Doğu'ya doğru sınırlı bir oranda akar, daha sonra daha büyük bir miktarda Batı'ya doğru Avrupa'nın ovalarına ve son olarak da yarısından fazlası güneye doğru akar. Güneye doğru içinde Asya tarihinin büyük bir bölümünün geçtiği gerçek coğrafik bölgeleri teşkil eden "cepler" oluştu. Doğu'dan Batı'ya doğru gidildikçe Çin nehirlerinin vadileri ve geniş ovalarının hemen yanında, Pasifik Adaları, Hindistan ve Seylan'la doğrudan bağlantı sağlayan Vietnam Yarımadası, Fırat Vadisi, Arabistan'ın az tanınmış büyük yarım adası Avrupa'ya giden alışıla gelmiş yollardan biri olan Anadolu.

Orta Asya'dan insan ırkının beşiği gibi söz etmek belki erken, ama yine de bu bölgeye en azından en önemli evrim merkezlerinden biri olarak bakabiliriz. Bu bölgenin, varsaydığımız atalarımızın ağaçlardan indikleri, kuraklıktan dolayı nüfuslarının azaldığı, odun ve taş kullanarak uygarlığa doğru adım attıkları bölge olduğu tam olarak ispatlanmasa da, insan türünün geleceği için büyük önem taşıyan diğer keşifler konusunda bazı kanıtlara sahibiz. [sayfa 18] Yağmurların azalmasından veya buzların geri çekilmesinden kaynaklanan bahsettiğimiz iklimsel değişimler, büyük göçlere neden oldu. Birçok insanın bölgede kaldığı ve var olmanın artan zorlukları karşısında telef olduklarına hiç şüphe yok-

tur. Yeterince dirençli oldukları için hayatta kalan diğerleri, iklime uyum sağlayabilmek için yeni otlaklar aramaya çıktılar, yolculuklarında kullanmak için vahşî atları eğittiler. Fakat muhtemelen daha maceracı olan diğerleri, engelli yolları izleyerek daha uygun bir iklimin keşfi için daha uzağa gitmek istediler. Hayatta kalabilmek adına, mücadele etmek için daha önceden sahip oldukları uygarlığın tohumlarını beraberlerinde götürdüler.

Böylece Asya'da iki tip öngörebiliriz. İlk önce, zekâlarından ve çalışkanlıklarından ziyade, pasif bir dayanıklılık sayesinde hayatta kalmaya muktedir çok sayıda oymak aşırı durgun çabalarına rağmen tarihlerinin gelişmesine zayıf bir katkıda bulunan büyük kitleler. Daha sonra, beraberlerinde antik kültürün tohumlarını taşıyan, ihtiyaç nedeniyle yeni fetihlere sürüklenen halklar, zengin vadilerde doğanın hazırladığı mutlu bir yazgı buldular. Burada, belirli bir zaman boyunca rahatlık ve elde edilmiş zenginlikler sayesinde yüksek bir medeniyete ulaştılar, daha sonra savaş zihniyetinin kaybı, onların keskin ve gözü pek, yeni istilacı kafilelerin ataklarına maruz kalmalarına neden oldu.

Oldukça kısa ve tamamlanmış olmasa da bu sunu yine de Asya'nın ilk tarihi olarak nitelendirdiğimiz şey hakkında gerçek bir fikir verir. Araştırmacılar, Orta Asya'da çağımızdan yaklaşık dokuz bin yıl öncesindeki bir döneme ait, önemli bir İlk Çağ uygarlığının varlığını ortaya koydular. Araştırmacılar, ayrıca iklimden kaynaklı değişikliklerin İlk Çağ uygarlığının insanlarını güneye doğru yönelmeye sevk ettiğini gösterdiler. Yerlilerin direnişleriyle azalan bu istilâ denemelerini gördüğümüzde, imparatorlukların dengenin ulaştığı noktalarda kurulmaya başladığı zaman, tarihin başlangıcını şöyle bir incelemeye başlıyoruz.

Her ne kadar diğerlerinin de kendilerine göre menfaatlari ve önemleri olsa da, sözünü ettiğimiz Doğu ve Güney Asya ceplerinden üçü özel bir yere sahipti.

[sayfa 19]

Çin dağlarının ve çöllerinin ardında, arasından Houang-ho'-nun geçtiği muhteşem ovayı ve insanların yayılmasından sonra Yong-tse'nin en arzu edilen vadisini içine alan bir ülkedir. Haritaya baktığımızda, bu uçsuz bucaksız alana açılan tek bir yolun olduğu açıkça görülür. **Yerli kabilelerin düşmanlıklarından** dolayı, kaçınılmaz olarak yavaşlayan güneye doğru yapılan tüm ilerlemeler güç ve dayanışmaya rağmen geri tepecektir. **İlk çağların bu uygarlığından bahsederken** vücudunun evreni oluşturduğu, derisini kaplayan asalakların canlıları oluşturduğu büyük sihirbaz Pan Kou (Pan Gu)'nun hikayesinden bahsetmeden geçilebilir. **Hatta muhtemel tarihin başlangıcının iki milyon yıl öncesinin efsanesi de es geçilebilir. Mantığın da öngördüğü gibi, çağımızdan yaklaşık 4 bin yıl önce nispeten uzlaşmacı, vaktiyle gelişmiş bir kültüre sahip bir halkın büyük bir bölümü, ülkenin batı bölgelerine girdi. Eğer onları İdeogramlara [düşünce yazılarına] göre değerlendirirsek bu insanlar, hayvancılıkla ve tarımla geçinen kimselerdi. Kaplumbağa kabuğuyla kâhinlik yapıyorlardı. Onlar için Kuzey, yukarı bölgeydi. Doğu, ağaçlar arasından güneşin belirdiği nokta, Güney, vahşî hayvanlarla dolu bir orman, Batı ise kuşun yuvasında uyumasına benzer bir şekilde uykuya dalmak için güneşin kaybolduğu ülke idi.**

İsimler ve tarihler konusunda bir tartışmaya girmeksizin uygarlığın yükselişinin ön döneminde; ikamet etmek için kullanılan ağaçların terk edilişi, pişirmenin keşfi, –tabi ki ateşin bulunmasını takip eder- **renkli bir sıvı aracılığıyla piktografik yazının ilk kullanımı** gibi olaylara rastlamak mümkündür. Benzer şekilde M.Ö. 2852 yılına dayanan hanedanlıkların tarihinde, efsaneden daha fazla bir şey olan Çin'in büyük uygarlığının kurucusu Fou-hi'ye rastlamak mümkündür. Altı evcil hayvanın kullanımı, ipek böcekçiliği, balık ağlarının örülmesi, müzik aletlerinin kullanımı ve Chang Ti'ye (ulu kişi) duyulan saygı, bu kişiliğe mal edilmiştir. Fou-hi'den sonra, ağaç sabanı yapan ilk kişi, kutsal çiftçi Chen-noung'dur.

Sayfa :20

La seconde poche est la grande péninsule indienne limitrophe au nord de la redoutable barrière de l'Himalaya — la demeure de l'hiver — et communiquant avec les autres pays par les seules passes étroites du nord-est et du nord-ouest. Le triangle ainsi formé comprend les systèmes hydrographiques de l'Indus, du Gange et du Brahmapoutre, et, plus au sud, le plateau du Dekkan ou pays du sud, limité au nord par les Monts Vyndhya et à l'est et à l'ouest par les Monts Gaths. Cette région était un abri bien tentant contre les luttes de races de l'Asie Centrale. Avant d'avoir été déprimée par le climat, constamment renforcée par l'appoint de nouveaux venus qui fuyaient la région plus froide du nord, une race vigoureuse a dû jouer ici un rôle important.

Sayfa 20

İkinci cep, kuzeybatının ve kuzeydoğunun tek dar geçidiyle diğer ülkelere ulaşılabilen Himalayalar'ın korkunç bariyeriyle kuzeyde sınırdaş olan kış barınağı, Hint Yarımadası'dır. Bu şekilde oluşmuş üçgen Induş'un, Ganj'ın Brahmaputr'un büyük su sistemlerini içerir. Daha güneyde Dekkan Ovası veya güney ülkesi, **Kuzeyde Vindya tepeleriyle, doğuda ve batıda Gath tepeleriyle sınır oluşturur. Bu bölge, Orta Asya ırklarının savaşlarına karşı oldukça iyi bir koruyucu bölgeydi. Bu bölge, iklimin etkisiyle çökmeden önce, kuzeyin en soğuk bölgesinden kaçıp gelen yeni insanların etkisiyle daha da güçlenen dayanıklı ırk, burada önemli bir rol oynamış olmalı.**

Sayfa :21

Quelques mots suffiront à exposer la période pré-historique de l'Inde. A l'origine, le pays était probablement occupé par des tribus de race négrito, semblables en tous points aux « tribus de singes » qui, sous la conduite de Hanuman, leur général, aidèrent Rama à reprendre Sita, sa femme, au roi des démons de Ceylan. Puis, des hordes de race mongole se répandirent sur l'Inde. L'une d'elles, venue du nord-est, appelée quelquefois kolarienne, a donné naissance aux tribus des Kols et des Bhils. Une autre vague, ayant pénétré par les passes nord-ouest, a été l'origine des tribus bien connues des Tamils, des Telugus, des Kanara etc. Celles-ci, dénommées dravidiennes, chassèrent au cours de leur progression vers le sud d'autres populations qu'elles rejetèrent dans les îles de l'océan. Telle est l'origine probable des Veddahs de Ceylan, des Toala des Célèbes, des Batin de Sumatra, et, peut-être aussi des habitants de l'Australie. Il semblerait que les Dravidiens aient eu le temps d'atteindre une culture très développée et même de constituer une littérature, malgré le qualificatif de rakshasas ou démons qui leur avait été donné par les derniers envahisseurs aryens. Selon toute apparence, ils faisaient le commerce avec les Sumériens de l'Euphrate auxquels il est possible que des affinités de race les aient rattachés. Dans tous les cas, leurs légendes venaient en partie du Golfe Persique. Les Dravidiens furent à leur tour repoussés dans la Péninsule Malaise et l'Indonésie, peut-être même rejetés dans les îles du Pacifique. « A l'entour des civilisations des Indes Orientales il a pu s'établir antérieurement à l'an mille avant notre ère de petites civilisations marginales en Indo-Chine et en Malaisie. Les Malais étaient, à vrai dire, les Phéniciens de l'Orient. Ils semblent même avoir fait de plus longs voyages que les marins sémites, leur champ d'action sur l'océan étant

Sayfa 21

Hindistan'ın ön tarih dönemini ortaya koymaya birkaç kelime yetecektir. Aslında ülke, her yönüyle "maymun kabilelerine" benzeyen zenci ırklı kabileler tarafından işgal edilir. Generalleri Hanuman önderliğinde Rama'nın, karısı Sita'yı, Seylan şeytanlarının kralından geri almasına yardım ettiler. **Sonrasında** Moğol ırkından göçebeler, Hindistan üzerinde yayıldılar. **Kuzeydoğudan gelen bu göçebe kavimlerden** biri olan ve kimi kez Kolar'lılar olarak adlandırılan bu kavim, **Kollar ve Bhiller** boylarının ortaya çıkmasına olanak sağladı. Kuzeybatı boğazlarından geçen diğer bir kafile, çok tanınmış boyların Tamil'ler, Telugu'lar, Kanda'lar vs. lerin kökenidir. **Dravidienler denilen bu boylar, güneye doğru ilerlemeleri sırasında diğer toplumları kovarlar ve Okyanus adalarına atarlar. Belki de Seylan Veddah'larının, Seleb'lerin Toa'ların, Sumatra'nın Baten'lerin ve belki de Avusturalya yerlilerinin kökeni buna dayanır. Dravidien'lerin çok gelişmiş bir kültüre erişmeye ve hatta, onlara son Arî istilacıları tarafından şeytan veya rakşasa olarak aktarılan sözcüklere rağmen, bir edebiyat oluşturmak için vakitleri olmuş gibi görünüyor. Görünen o ki Dravidien'ler, Fırat Sümerleri'yle ticaret yapıyorlardı ve ırk birlikteliğinin onları birbirlerine bağlamış olması mümkündür. Ne olursa olsun, efsaneleri kısmen İran Körfezi'nden geliyordu. Dravidienlere gelince, onlar Malezya veya Endonezya Yarımadası'na püskürtülmüşler, hatta belki de Pasifik Adalarına atılmışlardı. Doğu Hindistan uygarlıkları çevresinde çağımızdan bin yıl öncesinde Vietnam'da ve Malezya'da marjinal küçük uygarlıklar kurulmuştu. Malezyalılar, aslında Doğu'nun Fenikelileri'ydi.**

Hatta Samî denizcilerinden daha uzun yolculuklar yapmış gibi görünüyorlar. Okyanus üzerinde katettikleri alan, Kızıldeniz ve Akdeniz kıyılarından daha geniştir.

Sayfa :22

On ne sait quand et comment les premières populations sumériennes vinrent s'établir dans la vallée de l'Euphrate. Il est clair qu'elles apportèrent avec elles une certaine civilisation et que de nouvelles et importantes institutions se développèrent dans les états qu'elles créèrent. L'obliquité des yeux constatée dans les statues découvertes à Telloh rend probable l'existence d'un lien entre les Sumériens et les Mongols.

La vallée de l'Euphrate connaissait certainement quelques-uns des arts de la Chine primitive, entre autres, les idéogrammes, l'emploi des animaux dressés, la navigation des rivières, la fabrication des briques, la poterie, l'orfèvrerie, les mines, les constructions en bois et la sculpture. On faisait le commerce du blé, des dattes et des objets fabriqués, et l'on y employait des monnaies en forme d'anneaux ou de barres, le levier, le plan incliné, la voûte et les tuyaux de drainage.

Sayfa 22

İlk Sümer nüfusunun Fırat Vadisi'ne ne zaman ve nasıl gelip yerleştiklerini bilmiyoruz. Ama beraberlerinde belli bir uygarlık getirdikleri, kurdukları devletlerde yeni ve önemli kurumlar geliştirdikleri açıktır. Telloh'ta keşfedilen heykellerdeki gözlerin çekikliği, Sümerlerle Moğollar arasında bir bağın olduğunu muhtemel kılar.

Fırat Vadisi, ilk Çin sanatlarından birkaçına kesinlikle tanık olmuştur. Bunların arasında, düşünce yazıları; evcil hayvanların kullanımı, nehir gemiciliği, tuğlaların imalâtı, çömlekçilik, kuyumculuk, madenler, tahta yapılar ve heykelciliği [sayabiliriz] **buğday, hurma ve üretilmiş eşyaların ticareti yapılıyordu. Bu ticarette**

halka ve çubuk şeklindeki paralar, işe yarar araç, eğik düzey, tonoz ve akaçlama boruları kullanılıyordu.

Sayfa :23

Laissons les grands mouvements préhistoriques qui répandirent les antiques civilisations de l'Asie sur les vallées du Houang-ho, du Gange et de l'Euphrate, et jetons un coup d'œil sur le second mouvement des peuples asiatiques.

Sayfa 23

Fırat, Ganj ve Houang-ho vadileri üzerindeki büyük eski Asya uygarlıklarına kadar yayılan tarih öncesi hareketleri bırakalım ve Asya toplumlarının ikinci hareketlerine bir göz atalım.

Sayfa :27

Ils étaient de sang mélangé, si l'on s'en rapporte à l'apostrophe brutale du prophète Ezechiel : « Votre mère était hittite et votre père amorite ». Ils entrèrent pour la première fois en Palestine comme immigrants (signification du mot hébreu) vers 2.000 av. J.-C.

Sayfa 27

Eğer Ezechiel'in çarpıcı ifadesini aktarırsak, onlar melez bir ırktan geliyordu: **"Anneniz Hititti babanız ise Amorita'ydı".** Filistin'e ilk olarak M.Ö. 2000 yılına doğru göçmen olarak girdiler.

Sayfa :32

L'histoire de Cyrus le Grand nous fait passer des conjectures à la réalité historique. Pendant le VIme siècle avant J-C. le plus puissant des états de l'Asie Mineure Occidentale était la Lybie, connue surtout par Crésus, son souverain, dont le nom est devenu synonyme de richesse, et par la phrase de Solon : « N'appelez pas heureux un homme avant sa mort ». La Lybie avait asservi tous les autres peuples de la péninsule et avait acquis une autorité voisine du prestige impérial quand arriva Cyrus, prince d'Anshan, petite principauté d'Elam, qui après avoir soumis les Mèdes, entreprit dans l'ouest une campagne couronnée de succès.

Sayfa 32

Büyük Sirüs'ün tarihi, bizim tahminlerden gerçek tarihe geçmemize olanak sağlar. M.Ö. 6. yüzyıl boyunca Batı Anadolu'nun en güçlü devleti, özellikle hükümdarı Krezüs'le tanınan **Libya'dır**. Krezüs'ün adı zenginlikle eş anlamlıydı ve Salon'un deyimiyle: "Bir adama ölümünden önce mutlu demeyiniz." **Libya**, yarımadanın tüm diğer halklarını denetimi altına almıştı ve Medlere boyun eğdikten sonra Batı'da başarıyla sonuçlandırılmış bir sefere girişen küçük Elam prensliği, Anshan'ın prensi Sirüs'ün geldiği zamandaki imparatorluk prestijine benzer bir otorite elde etmişti.

---

* Atatürk, Libya olarak yanlış yazılan ülkenin aslında Lidya olduğunu fark etmiş ve "b" harfini "d" olarak değiştirmiştir.

L'histoire de Cyrus le Grand nous fait passer des conjectures à la réalité historique. Pendant le VIme siècle avant J-C. le plus puissant des états de l'Asie Mineure Occidentale était la Lydie, connue surtout par Crésus, son souverain, dont le nom est devenu synonyme de richesse, et par la phrase de Solon [illegible] la Lydie avait [illegible] les autres [illegible] de la péninsule et avait [illegible] quand [illegible] petite principauté de l'Elam, qui après avoir soumis les Mèdes, entreprit dans l'ouest une campagne couronnée de succès.

BIBLIOTHÈQUE D'HISTOIRE ET DE POLITIQUE

Ouvrage couronné par l'Académie Française.

LA CHINE

PAR

Georges MASPERO
RÉSIDENT SUPÉRIEUR EN INDOCHINE

Nouvelle édition mise à jour.

Préface d'ANDRÉ DUBOSCQ

TOME PREMIER

PARIS
LIBRAIRIE DELAGRAVE
15, RUE SOUFFLOT, 15
1925

POLİTİKA VE TARİH DİZİSİ
Fransız Akademisi tarafından ödüllendirilmiş eser

ÇİN

Yazarı: Gerges MASPERO

Yeni Baskı

ANDRÉ DUBOSCO'nun Ön Sözü ile
1. cilt

PARİS

DELAGRA VE KİTAP EVİ
15, Rue Soufflot, 15

1925

Anıtkabir Atatürk Kitaplığı Bilgileri

Envanter No	: 2081		
Yazar	: Gerges Maspero		
Cild	: Yeşil		
Ebadı	:		
	En	: 11 cm.	
	Boy	: 18 cm.	
Sayfa Adedi	: XX + 310		
Not	: Kitabın ilgili bölümleri Ankara Ü. TÖMER Dil Öğretim Merkezi tarafından tercüme edilmiştir.		

A la mémoire

de mon cher maître

HENRI CORDIER

Membre de l'Institut.

« ... *La Chine sera, en définitive, le principal*
« *champ de bataille des puissances qui luttent pour*
« *la priorité en Asie. Les possessions européennes en*
« *Afrique ayant été déterminées, d'autres territoires*
« *doivent faire les frais de l'expansion coloniale.*
« *Connue depuis longtemps comme* l'homme ma-
« lade *d'Extrême-Orient, c'est elle qui s'offre main-*
« *tenant aux convoitises européennes. L'Amérique,*
« *malgré sa politique de non-intervention dans les*
« *questions internationales, ne se désintéresse pour-*
« *tant pas du problème extrême-oriental. En effet,*
« *les Philippines font des États-Unis un des plus*
« *proches voisins de la Chine : et celle-ci est un*
« *grand marché pour les produits américains.* »

SUN YAT-SEN. *La Véritable Solution de la Question Chinoise, 1904.*

Sevgili Hocam
HENRI CORDIER'İN Anısına
Enstitü Üyesi

"... Çin, kesinlikle Asya'daki üstünlüğü ele geçirmek için savaşan güçlerin başlıca savaş alanı olacaktır. Afrika'daki Avrupa sömürgeleri belirlenmiş olduğundan, diğer topraklar sömürgeci yayılımın bedelini ödeyeceklerdir. Uzun zamandan beri Orta Doğu'nun hasta adamı olarak tanındığından, Avrupa'nın aç gözlülüğüne şimdi kendisini ileri süren odur. Uluslar arası konulara müdahale etmeme politikasına rağmen Amerika, Uzak Doğu sorunuyla ilgilenmiyor da değildir. Gerçi Filipinler, Amerika'yı Çin'in en yakın komşularından biri hâline getiriyor. Çin de zaten Amerikan ürünleri için büyük bir pazar."

SUN YAT-SEN, Çin Sorununun
Gerçek Çözümü, 1904

Ön Söz [Özet]

Kimer İmparatorluğu'nun, Şampa Krallığı monografisinin, Kimer dili gramerinin belgesel tarihlerinin yazarı Georges Maspero, bilim adamlarının ve politika yazarlarının minnettarlığını aldığı Çin tarihini yazmayı kendine ödev bilmişti. Onu Çin tarihine iten şeyin görevi nedeniyle 20 yıl boyunca gözlemlediği, Çin halkının tamaşasıydı.

Olayların ilişkisini farklı bölümlerde bağlayan ve özellikle de sonuç bölümünü içeren fikirler, eserin güncel olmasını ve kısmen de olsa eserin başarısını sağlamıştır. Böyle bir işe girişmek, bir Avrupalı için son derece tehlikeli bir görevdi. Çünkü, Avrupa'daki kişileri, olayları ve Batı uygarlığını, Çin'dekilerle kıyaslamak, aşılması gereken engellerdi.

Maspero, bu eserinde sadece tarihî olaylara değil, aynı zaman-

da felsefi ve sosyal olaylara da yer vermiştir.

Çin'de reformcular, tarihin her döneminde vardı, bunun bugün de var olduğunu belirtmek gerekir.

Aile statüsü tamamen değişmiş olduğu ve günümüzde de Çin'de "yaratıcı, ilerici, aydınlık" yeni bir ahlâk anlayışı arayışının var olduğu gözlemlenmektedir. Çin büyük bir cesarete sahiptir. Sosyoloji, ekonomi, temizlik ve elbette yurttaşlık önemli bir yer tutar.

Konfüçyüs'ün hatası, ailede ve devlette ataerkil rejimin insanlığı mutlu edeceğine inanmış olmasındaydı. Oysaki bu sistem, zorbalık düzeyine erişmişti. Diğer taraftan da Konfüçyüs ve öğrencilerinin oluşturduğu aile yasası, Çin yapısını her zaman destekleyen sosyal dayanak olmuştur.

Çinlilerde çalışma isteği çok temel bir değerdir, kazanma aşkını beraberinde getirir. Çinli, parayı sever, ama cimri değildir. Mümkün oldukça çok kazanmak ister, çünkü aynı düzeyde harcamak ister. Çalışma isteği, diğer Asya veya yarı Asya'lı devletlere göre değişiktir. Çin'de Bolşevizm değişik şekillerde görülebilir.

Çin'de imparatorluk döneminde yaşayan ve uzun süre imparatorluk politikasını uzaktan izleyen yabancılara göre, 1911'deki cumhuriyet rejimine geçiş, tarihî hatadan başka bir şey değildi ve kısa zamanda monarşinin yeniden canlanacağının habercisiydi. Ancak birçok denemeye rağmen, bu durum gerçekleşmedi.

Çinliler kendi özel işlerinden başka bir şeye vakit ayıramadıklarından onlara merkezî bir hükûmet gerekliydi. Fakat bugün, Pekin Hükûmeti'nin pek fazla otoritesi olmadığından Çin'de zaten çoktan beri bir tür federalizm olduğu açıktı. Aslında, Çinlilerin de yöneticilerine pek güveni yoktu. Onlara göre ideal bir yönetici, onları günlük işlerinde rahat bırakan ve onlardan mantıklı düzeyde bir vergi isteyen kişiydi. Çin hiçbir dönemde, imparatorluk rejimi altında bile Maspero'nun dediği gibi "Ortak bir uygarlıkla bir araya gelmiş bir çıkarlar federasyonu" olarak kalmamıştır. En mantıklı Çinliler ise "Biz her zaman en üst düzeyde bir taşra özerkliğiyle yönetildik." Bu sis-

tem geçmişte iyi işledi ve bu sistemin dışındaki hiçbir sistem bize uymayacak gibi görünüyor." iddiasındadır.

Maspero: "Genç Çinliler, Japonlar'ın Avrupalı eğitimcilere uygarlıklarının sırrını sormalarını taklit etmek yerine, kendilerinden başka hiç kimseye borçlu olmamayı savunurlar ve her fırsatta yabancı müdahaleye karşı sabırsızlıklarını gösterirler. Burdan nasıl bir sonuç çıkacaktı acaba? Şimdilik anarşi, kargaşa, gereksiz yere israf edilen borçlar... O hâlde, Çin'in geleceğinden umutsuz olmak gerektiğini mi söylemek gerekir? Zannetmiyorum." diyor yazar.

Biz de inanmıyoruz ve Çin'in mutluluğa ulaşacağına ve politik karışıklığın bu azimli halkın ilerleyişini pek etkileyemeyeceğini düşünüyoruz. Böyle bir şeyden nasıl şüphe duyabiliriz ki zaten? Bugünün Çini'ni geçen yılın ortalarıyla karşılaştırdığımızda, bu ülkenin neler yapabileceğini görüyoruz.

Daha önce zaten Elysée ve Onésime RECLUS'un "Dünya Merkezinin İmparatoru" adlı eserinde: "Politik ve askerî gelecekleri ne olursa olsun Çin'in ve Japonya'nın Avrupa güçleriyle olan ilişkilerinde bir şey kesindir; Doğu ve Batı ulusları, bundan böyle dayanışma içindedir ve bunu, basit bir kar tanesinin kartopuna, ardından çığa dönüşmesi gibi giderek artan bir yoğunlukla gerçekleştireceklerdir... Dünya, uygarlıkların yalnız başlarına, ayrı coğrafi havzalarda bir üst uygarlıkla karışmamaları için artık son derece küçüktür." Haklıydılar; değişim başladı. Hiç kimse Batı ile Doğu'nun birbirlerinin içine nüfuz edemeyeceğini ve Maeterlinck'in dediğine göre; "İnsan beyninde karşılıklı olarak birbirlerini felce uğratan bir batı bir de doğu lobunun olduğunu" hiç kimse düşünmemelidir. Zira Doğu'nun, Batı üzerinde birçok alanda etkisi olmuştur. Bu, bizim için bir tehlike mi yoksa tam tersine genel kültürümüzü geliştirme ve duyarlılığımızı yenileme aracı mı? Gelecek bunu gösterecek, ama bu olayın önemi asla inkâr edilemez.

Sayfa :9

Dans toute la Chine du Nord, le climat est des plus * rudes. En hiver, un froid sec qui descend jusqu'à — 20, degrés et brûle le visage quand soufflent les grands vents descendus des plateaux de Mongolie.

* Ali Han

Sayfa 9

Kuzey Çin'in her yerinde, iklim çok serttir. Kışın hava sıcaklığı, eski 20°'ye kadar düşer; Moğolistan yaylalarından gelen kuru soğuk, kuvvetli rüzgârlarla yüzü kavurur.

Sayfa :9

ils circulent des jours entiers dans des sentes profondes creusées depuis des siècles par les innombrables roues des chars qui les ont précédés. Les gens riches, les mandarins, voyagent en chaise portée par deux mules

Sayfa 9

Daha önce at arabalarının sayısız tekerlerinin yüzyıllardır kazıdığı derin patikalarda, günlerce dolaştılar. **Zengin insanlar, yüksek görevdeki kişiler, iki dişi katır tarafından taşınan sandalyelerde yolculuk ederlerdi.**

Sayfa :12

Dans cette partie de l'Empire, les Fils de Han sont en minorité au milieu de populations singulièrement variées, disséminées en petites agglomérations clairsemées qu'ils n'ont jamais pu soumettre complètement, malgré d'innombrables expéditions guerrières, et encore moins assimiler. Tibétains, vers l'ouest, Lolos, Mossos au Yunnan, Miao-tseu au Kouei-tcheou, Thais sur toute la frontière de l'Indo-Chine et dans la majeure partie du Kouang-si et du Kouang-tong. Sans parler des races purement sauvages vivant retranchées depuis des siècles à l'abri de leurs montagnes où nul n'ose les aller poursuivre et qui sont restées, comme à Formose ou dans Hai-nan, les véritables maîtres du pays.

Bien plus, souvent séparés, au cours de l'histoire, de leurs congénères de la Chine proprement dite, les Chinois y ont contracté alliance avec les femmes indigènes et fait souche de populations qui, au long des âges, ont acquis des caractères ethniques si particuliers, qu'on a peine aujourd'hui à retrouver leur origine première. De ce nombre sont les Hak-Ka qui occupent une partie des provinces maritimes et le Kouang-Si oriental.

Sayfa :13

Cette *Chine coloniale*, bien que ne faisant pas partie intégrante de la *Terre des Fils de Han*, est cependant englobée par eux dans la *Terre des Dix-Huit Provinces*.

Il n'en est pas de même des **Pays Vassaux**. Soumis à l'Empire chaque fois qu'il a été assez fort pour leur imposer sa suzeraineté, ils lui ont servi de boulevard, de marches contre les incursions de l'étranger. « Les populations de Mongolie et du Tibet, dit Yuan Che-k'ai dans

Sayfa :13

« son ordre du 25 mars 1912, ont été jusqu'ici les rem-
« parts de la Chine au nord-ouest. » Mais chaque fois que
la puissance impériale a faibli; ils ont secoué l'autorité
dont ils souffraient, ont cessé de faire partie de l'Empire;
et, bien que dangereux pour sa sécurité, l'ont cependant
isolé encore du monde extérieur plus complètement que
quand ils lui étaient soumis. Aussi bien, tout dernière-
ment, lorsque la République a été proclamée, certains
d'entre eux n'ont-ils pas refusé d'envoyer leurs représen-
tants au Parlement en disant que, liés par des devoirs de
vassalité à l'égard des seuls empereurs mandchous, ils
n'avaient rien à voir avec une Chine républicaine.

Sayfa 12

İmparatorluğun bu bölümünde, özellikle çok çeşitli toplumların ortasında hanın oğulları azınlıktaydı. Bu toplumlar, ayrı yerlerde bulunan küçük köylere dağılmış durumdaydı, sayısız savaş seferlerine rağmen, asla tamamıyla egemenlik altına alınmamışlardı ve çok az sindirilebilmişlerdi.

Tibetliler **batıya doğru, Lolos, Mossoslar Yunnan'da, Miao-tseu'ler Kouei-tcheou'da, Thais'ler Çin Hindi'nin tüm sınırları üzerinde ve Kvangsi ve Kanton'un** büyük bir bölümünde bulunuyorlardı. **Tayvan ya da Hai-nan gibi yerlerde ülkenin gerçek sahipleri gibi kalan ve kimsenin onları takip etmeye cesaret edemediği dağların koruması altında yüzyıllardır ayrı olarak ilkel şekilde yaşayan ırklar da bulunuyordu.**

Tarih boyunca Çinli soydaşlarından genellikle ayrı bulunan Çinliler, yerli kadınlarla evlendiler ve bugün asıl kökenini bulmakta zorluk çektiğimiz çağlar boyu özgün etnik karakterler edinmiş toplulukların kökeni oldular. Sayıca en fazla olanları Doğu Kavang-

si [kavangsileri]'ler ve taşradaki kıyıların bir kısmında bulunan Hakka'lardır.

[sayfa 13]

Bu sömürgeci Çin, hanın oğullarının toprağının ayrılmaz bir parçası olmamasına rağmen, 18 Taşra toprağına katıldılar.

Aynı şey "Pays Vassaux" [Bağımlı ülkeler] için söz konusu değildi. İmparatorluk, bu ülkelere egemenliğini kabul ettirmek için, yeterince güçlü olduğu zamanlarda bu ülkeler, ona boyun eğmişti ve onlara yabancı baskınlara karşın bir burç, uç eyaleti görevi görüyorlardı. Yuan Che-k'ai 25 Mart 1912 tarihli buyruğunda, Moğolistan ve Tibet nüfusunun o zamana kadar Çin'in kuzeybatısındaki toprakları olduğunu belirtiyordu. Ama imparatorluğun gücü ne zaman azalsa zarar gördükleri otoriteyi zayıflatmaya çalışıyorlardı, imparatorluğun bir parçası olmaktan çıkmışlardı ve güvenliği için tehlikeli olmasına rağmen, gene de onun emrinde oldukları zamandan çok daha fazla dış dünyayla ilişkilerini kesmişlerdi. Cumhuriyet ilân edildiğinde, aralarından bazıları Mançurya İmparatorluğu'na duydukları bağ nedeniyle Çin Cumhuriyeti'nde görecek hiçbir şeyleri olmadığını belirterek parlâmentoya temsilcilerini göndermekten vazgeçtiler.

Sayfa :15

Les cols franchis, on arrive à un vaste plateau d'une altitude moyenne de 900 à 1.200 mètres qui s'étend, au nord et à l'ouest, jusqu'aux chaînes multiples de l'Altaï, dont certains sommets atteignent 4.000 mètres. Alors ce ne sont plus que successions de vallées et de croupes, de steppes et de forêts, de lacs en chapelets et de cours d'eau torrentueux à peine explorés encore. Dans toute la partie centrale, des limites imprécises du Turkestan chinois aux pentes du Grand Khingan (Hing-ngan), un immense désert sablonneux, le Cha-mo, ou « Mer de sable »

Sayfa :15

des Chinois, le Gobi, le « Vide » des Turcs, chaos de roches et de dunes mouvantes, parsemé de marécages, de boues salines sans verdure et sans poisson. Et au sud, la « Terre des Herbes », vaste étendue de pâturages à perte de vue.

Sayfa 15

Geçitler aşıldıktan sonra, bazı dorukları 4000 metreye kadar ulaşan Altay Sıradağları'na kadar uzanan kuzey ve batıya doğru yayılan ortalama 900 ila 1200 metre yüksekliğindeki çok geniş bir yaylaya ulaşıldı. Burada gördüklerimiz, henüz keşfedilmiş **vadilerin, yamaçların, bozkırların, ormanların yanyana dizilmiş göllerin, hırçın çağlayanların art arda gelmesinden başka bir şey değildi. Büyük Kingan (Hing-ngan) yamacından Çin Türkistanı'nın belirsiz sınırlarına kadar uzanan tüm bu orta bölgede,** kaya kümeleri, hareketli kumullar, tuzlu çamurdan oluşmuş, yeşilliksiz ve balıksız bataklıkların yer aldığı, Çinlilerin şa-ma veya "kum denizi", Türklerin "boşluk" olarak adlandırdıkları **uçsuz bucaksız bir kumlu çöl, GOBİ bulunmaktadır. Güneyde "otlar ülkesi"** [diye adlandırılan] **göz alabildiğince geniş bir otlak alanı bulunuyordu.**

Sayfa :16

A l'autre extrémité de l'Empire, à ses confins occidentaux, la marche que les Chinois nomment « Sin-kiang », nouveau territoire, et qui est notre Turkestan chinois, vaste éventail qui s'ouvre entre le Tibet et la Mongolie. Les « Monts Célestes », les T'ien chan, la séparent en deux régions distinctes : Dzoungarie au nord, Kachgarie au sud.

Sayfa 16

İmparatorluğun diğer ucundaki batı sınırlarında, Çinlilerin "sin-kiang" olarak adlandırdıkları yeni topraklar, Tibet ve Moğolistan arasına açılan geniş yelpaze, bizim Çin Türkistanı diye adlandırdığımız küçük sınır kenti bulunuyordu. "Monts Célestes" [Tanrı Dağları,] **T'ien Chan'lar,** Türkistan'ı iki ayrı bölgeye ayırır: Kuzeyde Dzoungarie, güneyde Kaşgar.

Sayfa :20

* Sans parler des populations non chinoises qui forment la plus grande partie de la Chine coloniale; on peut dire qu'en Chine il n'y a pas un, mais plusieurs types chinois. Le Cantonnais ne ressemble guère à l'homme des Terres Jaunes, et l'un et l'autre sont différents du paysan des riches plateaux du Sseu-tch'ouan ou des plaines grasses du Fleuve Bleu. Quel est d'entre eux celui qui représente le plus purement le type chinois proprement dit? C'est difficile, mieux, impossible à dire. Au début de l'histoire, c'est, semble-t-il, dans la région des Terres Jaunes que résidaient les ancêtres de la race. A l'est, sur la mer, au sud, dans le bassin du Fleuve Bleu, ils avaient refoulé ou absorbé l'indigène, au détriment probablement de la pureté de la race. Par la suite, c'est l'habitant de la Chine du Nord qui, par les invasions répétées, les dominations étran-

* Dicle

Sayfa 20

Sömürgeci Çin'in büyük bir bölümünü oluşturan Çinli olmayan toplumlardan bahsetmeden Çin'de tek değil, ama birçok tip Çinlinin olduğunu söyleyebiliriz. Konton'lular Sarı Toprakların insanı-

na benzememektedirler, her ikisi de zengin Sen Çuan yaylalarındaki ya da Gök Irmak'ın verimli ovalarındaki köylüden çok farklıdırlar. Bunlardan hangisi tam olarak Çinli tipini temsil etmektedir? Bunu söylemek zor, daha doğrusu imkânsızdır. Tarihin başında, bu ırkın atalarının Sarı Topraklar bölgesinde oturduğu düşünülebilir. Doğuda deniz kıyısında, güneyde Gök Irmak havzasında, ırklarının özünü bozmak pahasına yerlileri kendi içlerine almışlar ya da geri göndermişlerdir.

Sayfa :21

Cette diversité ethnique n'est pas compensée par une unité de langage. Mettant à part les « Pays Vassaux » qui ont chacun leur langue propre, avec d'innombrables dialectes, et sans tenir compte des populations non chinoises qui ont des parlers très variés, — rien que dans le Yun-nan on en compte une dizaine au moins, — les Chinois proprement dits ne s'entendent point tous entre eux : un homme de Pékin ne comprendra pas un Cantonnais, un natif du Fou-Kien aura besoin d'un interprète pour converser avec un indigène du Chan-si. Seule l'écriture en caractères, qui est le véritable truchement entre toutes les populations de l'Empire, constitue une sorte de lien à la vérité assez vague, qui disparaîtra, espérons-le, le jour où cette écriture idéographique sera remplacée par une transcription phonétique. *

* Okunamadı

Sayfa 21

Bu etnik çeşitlilik bir dil birliği ile dengelenmemiştir. Her biri sayısız lehçelerle beraber bir özgün dile sahip olan "Bağımlı ülkeler"i bunun dışında tutarak ve çok çeşitli konuşma biçimlerine sahip Çinli olmayan toplulukları –yalnızca Yun-nan'da sayıları en azından on kadardır– hesaba katmazsak bile, Çinlilerin hepsi kendi aralarında hiç anlaşamamaktadır. Pekinli Kanton'luyu anlayamamakta, Furkiyenli Şansili yerlisi ile anlaşabilmek için bir tercümana ihtiyaç duymaktadır. Sadece imparatorluğun bütün toplulukları arasında gerçek bir tercüman işlevi gören resim yazısı, gerçekte anlaşılmaz bir çeşit bağ oluşturmaktadır. Umarız fonetik yazı, ideografik yazının yerine geçtiğinde, bu resim yazısı ortadan kalkar.

Sayfa :37

En 1206, ils proclament leur chef *Temudjin* le « Khan des Forts », Gengis Khan. Huit ans plus tard, maître de Pékin, il marche vers l'occident. Boukhara, Samarkand, Balkh prises, il descend jusqu'au pays de Lahore, puis, maître de pays innombrables, il revient s'appliquer à la conquête de la Chine. Ses campagnes bien défrichées le plongent dans la stupéfaction : où paître les troupeaux? « Ce n'est pas un pays, s'écrie-t-il, exterminons « tous les Chinois, puis laissons pousser l'herbe. Alors « nos chevaux pourront y vivre. » L'importance du tribut payé par les Fils de Han lui fit ajourner son projet (1227). Lui mort, son fils *Ogotai* continue de pousser en avant. Il s'allie aux Song et s'empare de la capitale des *Kin*, dont le dernier souverain se suicide en 1234.

Sayfa 37

1206'da [Moğollar], liderleri Temuçin'e Cengiz Han "Güçlülerin kağanı" adını vermişlerdir. Cengiz Han 8 yıl sonra, **Pekin'in hâkimi olarak batıya doğru yürümüştür.** Buhara, Semarkant, Balkh'ı almış, Lahore'ye kadar inmiş, daha sonra sayısız ülkenin hakimi olarak Çin'in fethine girişmiştir. **Otlaksız alanlarda yaptığı seferler onu şaşkınlığa sürüklemiştir. Sürüleri** nerede otlatmalı? "Burası bir ülke değil, bütün Çinlileri öldürelim, daha sonra bırakalım otlar büyüsün. **Böylelikle burada atlarımız** beslenebilir." diye haykırmıştır. Han oğullarının ödediği vergi, bu projesini erteletmiştir (1227). O ölünce oğlu Ogotai, ileri gitmeye devam etti. Song'lara katıldı ve 1234'te hükümdarları **intihar eden** Kiri'lerin başkentini zapt etti.

Sayfa :77

C'est là l'histoire intérieure de la Chine. Une dynastie se fonde. Les premiers souverains en sont énergiques, actifs, agissant par eux-mêmes. Leur autorité tient l'Empire tout entier uni sous leur volonté. Les frontières sont bien gardées; les « Pays vassaux » et les « Pays tributaires » sont contraints de venir remplir leur devoir à l'égard du suzerain. Et la civilisation chinoise rayonne en dehors même des frontières de l'Empire et des pays qui reconnaissent sa loi. Puis leurs successeurs, peu à peu, s'adonnent à la débauche, laissent aux eunuques et aux Lettrés le soin de gouverner. Les fonctionnaires pré-

Sayfa :78

variquent, l'impôt ne rentre plus, les soldats font le brigandage. Les corvées ne se font plus, les digues ne sont plus entretenues, l'inondation dévaste le pays. Les hor-

Sayfa :78

des nomades des frontières viennent faire des razzias jusqu'au cœur de l'Empire. Partout la famine, l'anarchie et la terreur. Des sociétés secrètes se forment, qui disparaissent, renaissent, jusqu'au jour où, porté par l'une d'elles, un brigand heureux, devenu tout-puissant, se proclame Empereur de par le mandat dont la puissance céleste l'a investi et instaure une nouvelle dynastie sur le trône.

Sayfa 77

Çin'in içindeki tarih burada bulunmaktadır. Bir hanedan kurulmaktadır. İlk hükümdarlar enerjik, etkin ve kendilerine göre harekete geçen kişilerdir. Otoriteleri, tüm imparatorluğu kendi buyrukları altında bir birlik olarak tutmaktadır. Sınırlar iyi korunmaktadır; "Bağımlı ülkeler" ve "Haraca bağlı ülkeler" efendilerine karşı görevlerini yerine getirmek zorunda bırakılmaktadır. Çin uygarlığı imparatorluk sınırları dışında bile, yasalarını tanıyan ülkelerde de yayılmaktadır. Daha sonra kendilerini yavaş yavaş sefahete vermişler ve yönetimi harem ağalarına ve aydınlara kaptırmışlardır.[sayfa 78] Memurlar rüşvet almakta, vergi toplanmamakta, askerler eşkiyalık yapmakta, angarya olarak gördükleri işler yapılmamakta, bentlerin bakımı yapılmamakta, seller ülkeyi yıkmaktadır. Sınırlardaki göçebeler, talan etmek için imparatorluğun tam ortasına kadar gelmektedir. Her yerde açlık, anarşi ve terör vardır. Aralarından başarılı bir haydutun güçlenerek ortaya çıkıp kendini Tanrı'nın verdiği vekaletle imparator ilân ederek ülkede yeni bir hanedanlık kuruncaya kadar kadar çeteler bir kayboluyor, bir görünüyorlardı.

28e Année. Septembre 1903

CATALOGUE MENSUEL

DE LA

LIBRAIRIE FRANÇAISE

FONDÉ PAR O. LORENZ

CONTINUÉ PAR

LA LIBRAIRIE NILSSON

Ce catalogue paraît à la fin de chaque mois, et annonce les principaux livres nouveaux publiés en France et en langue française à l'étranger. — Une table alphabétique des noms d'auteurs est publiée à la fin de chaque année.

ABAJOLI & Cie

LIBRAIRES

SMYRNE (Turquie d'Asie)

RELIGION.

PHILOSOPHIE MORALE.

Année (l') psychologique publiée par Alfred Binet, avec la collaboration de MM. H. Beaunis, V. Henri, Th. Ribot. Secrétaire de la rédaction Larguier des Bancels. 9e année. In-8. 15 fr.

Monod (Wilfred). — La Fin d'un christianisme. Trois conférences. In-12. 2 fr.

Moreau (Mme Marie). — Lumière et Vérité. In-12. 3 fr.

Sabatier (A.). — La Philosophie de l'effort. Essais philosophiques d'un naturaliste. In-8. 3 fr. 50

Sertillanges (A. D.). — Nos Luttes. In-12. 3 fr.

DROIT ET ÉCONOMIE POLITIQUE.

LÉGISLATION. ADMINISTRATION. COMMERCE ET FINANCES.

Blondel (Georges). — Idées sociales et faits sociaux, par Georges Blondel, Auguste Souchon, Martin Saint-Léon, Charles Combes, Dufourmantelle, Emmanuel Rivière. Introduction de Georges Goyau. Gr. in-8°. 3 fr. 50

Chevillet (Georges). — Les Enfants assistés à travers l'histoire. In-8. 5 fr.

Enou (Louis). — Traité théorique et pratique du droit administratif. Publié et mis au courant de la législation, de la doctrine et de la jurisprudence par P. Picard et E. Veuillet. T. Ier : les Travaux publics. In-8. 10 fr.

Garnier (Pierre). — Les Gains de survie de la veuve en Lorraine. In-8. 4 fr.

Hours (A.). — Essai sur la légitimité du droit de coalition. Les Grèves de 1900 en France et à l'étranger. In-8. 3 fr.

28. Yıl Eylül, 1903

O. LORENZ TARAFINDAN KURULAN VE NİLSSON KİTAP EVİ TARAFINDAN SÜRDÜRÜLEN FRANSIZ KİTAP EVİ AYLIK KATALOĞU

Bu katalog her ayın sonunda yayınlanarak Fransa'da ve yabancı ülkelerde Fransızca olarak yayımlanan başlıca yeni kitapları bildirir. Yazarların alfabetik çizelgesi her yılın sonunda yayımlanır.

ABAJOLI VE ORTAKLARININ
KİTAP EVLERİ

İZMİR (Asya Türkiyesi)
DİN
AHLÂKÎ FELSEFE

Psikoloji Yılı, H. Beaunis, V. Henri, Th. Ribot'un katkılarıyla Alfred Binet tarafından yayımlanmıştır. Larguier des Bancels Yazı İşleri Yöneticisi. 9. Yıl, In 8° 15 Frank

Monod (Wilfred) . – Hristiyanlığın Sonu. Üçüncü Konferans In. 12. 2 Frank.

Moreau (Madam Marie). – Işık ve Gerçek. In. 12. 3 Frank

Sabatier (A). – Çaba Felsefesi. Bir Naturalistin Felsefi Denemeleri. In 8. 3 Frank 50 santim.

Sertillanges (A.D). – Mücadelelerimiz. In. 12. 3 Frank

HUKUK VE SİYASAL EKONOMİ

YASAMA, YÖNETME, TİCARET VE FİNANS

Blondel (Georges). – Georges Blondel, Auguste Souchon, Martin Saint-Léon, Charles Combes, Dufourmantelle, Emmanuel Rivière tarafından kaleme alınan Toplumsal Fikirler ve Toplumsal Olaylar. Georges Goyau'nun ön sözü – In 8°, 3 frank 50 santim.

Chevillet (Georges). – Tarih Sürecine Katılan Çocuklar, In 8, 5 Frank

Enou (Louis). –Yönetim Hukukunun Kuramsal ve Uygulamalı Anlaşması, P.Picard ve E. Veuillet tarafından yayımlanmış ve yasama, doktrin (bilimsel içtihat) ve tüzük hakkında bilgi verilmiştir. Birinci cilt: Kamu İşleri, In 8, 10 Frank

Garnier (Pierre). –Lorraine'de Bir Dulun Geçim Kaynakları. In 8. 4 Frank

Hours (A). – Koalisyon Hakkının Yasallığı Üzerine Bir Deneme. 1900 yılında Fransa ve Yabancı Ülkelerdeki Grevler. In 8. 3 Frank.

Anıtkabir Atatürk Kitaplığı Bilgileri

Envanter No	: 1563
Yazar	: [Fransız Kitapevi Aylık Katoloğu]
Cild	: Sarı
Ebadı	:
	En : 16 cm.
	Boy : 23 cm.
Sayfa Adedi	: VIII + 479
Not	: Kitabın ilgili bölümleri Ankara Ü. TÖMER Dil Öğretim Merkezi tarafından tercüme edilmiştir.

Sayfa :375

Le « Kulturkampf ».

I. Le comte Ledochowsky et le cardinal de Bonnechose à Versailles, p. 146. — Le pape refuse d'agir auprès du clergé français en faveur de la paix, p. 146. — Tendances divergentes en Italie, p. 147. — Effet qu'aurait eu une déclaration du gouvernement prussien en faveur du pape, p. 147. — Négociation de Bismarck avec l'évêque de Ketteler concernant l'introduction dans la constitution de l'empire des articles de la constitution prussienne concernant la situation de l'Église dans l'État, p. 148. — Reconstitution du parti catholique (Centre), p. 149. — Forte position du Centre vis-à-vis du pape, p. 150. — II. L'élément polonais du « Kulturkampf », p. 151. — Progrès faits par la nationalité polonaise pendant que fonctionnait la « division catholique » au ministère des cultes, p. 151. — Cette « division catholique » était un organe de la maison de Radziwill, p. 152. — Bismarck cherche à convertir le roi à son projet de remplacer la « division catholique » par un nonce du pape, p. 153. — Suppression de la « division catholique », p. 153. — III. Part prise par Bismarck aux lois de Mai, p. 154. — Maladresses juridiques de la législation Falk, p. 154. — Causes de la retraite de Falk, p. 155. — IV. Ce qui dans les lois de Mai est indispensable et ce qui ne l'est pas, p. 157. — De Puttkamer successeur de Falk, p. 158. — La cessation du « Kulturkampf » est rendue plus difficile par l'irritation qu'éprouvent les conseillers de ministère

Sayfa :375

qui ont pris goût à la lutte, p. 158. — L'empereur est opposé à la paix avec Rome, p. 159. — La défection du parti progressiste, son alliance avec le Centre enlève au « Kulturkampf » toute chance de succès, p. 160. — Résultats définitivement acquis à l'État, p. 160. — Caractère provisoire de la paix entre l'Église et l'État, p. 160. — V. Visite du roi Victor-Emmanuel à Berlin, p. 163. — La tabatière ornée de brillants, p. 163. — Bismarck et Gortschakow, p. 164. — VI. Bismarck et le mariage civil, p. 165.

Sayfa 375

"Kulturkampf" [Kültür çatışması]

I.Kont Ledochowsky ve Bonnechose Kardinali Versay'da, s. 146. – Papa barış lehine Fransız din adamlarının yanında davranmayı reddediyor, s. 146. –İtalya'da farklı eğilimler, s. 147- Prusya Hükümeti'nin papa lehine yapacağı bildirinin etkisi ne olurdu? s.147. – Bismarck'ın Ketteler piskoposuyla, kilisenin devlet içindeki durumunu konu alan Prusya anayasasının maddelerinin, imparatorluk anayasasına dâhil edilmesini görüşmesi, s. 148. – Katolik Parti'nin tekrar oluşturulması (Merkez), s. 149. – Merkezin papa karşısında güçlü konumu s. 150. – II. "Kulturkampf"ın Polonya unsuru, s. 151. – Din Bakanlığı'nda "Katolik bölünme" gerçekleştiği sırada Polonya ulusu tarafından kaydedilen ilerlemeler, s. 151. – Bu "Katolik bölünme" Radziwill evinin bir temsilcisiydi, s. 152. – Bismarck, "Katolik bölünme"nin yerine papalık büyük elçiliğinin getirilmesi projesine kralı ikna etmeye çalışıyor, s. 153. – "Katolik bölünme"nin ortadan kaldırılması, s. 153. – III. Mayıs kanunlarında Bismarck'ın oynadığı rol, s. 154. – Falk'ın yasamadaki adlî hataları, s. 154. – Falk'ın emekliye ayrılmasının nedenleri, s. 155. – IV. Mayıs kanunlarında zarurî olanlar ve olmayanlar, s. 157. – Falk'ın yerini alan Puttkamer'den, s. 158. – Çekişmeden zevk alan bakanlık müsteşarlarının duydukları öfkeden dolayı "Kulturkampf"ın durdurulması daha da zorlaşıyor, s. 158. – İm-

parator, Roma'yla barışa karşı, s. 159. – İlerici partinin dağılıp merkezle ittifakı "Kulturkampf"ın her türlü başarı şansını yok eder, s. 160. – Devlet adına elde edilen kesin sonuçlar, s. 160. – Kilise ve Devlet arasındaki barışın geçici özelliği, s. 160. – V. Kral Victor – Emmanuel'in Berlin ziyareti, s. 163. – Parlak taşlarla süslü enfiye kutusu, s. 163. – Bismarck ve Gortschakow, s. 164. – VI. **Bismarck ve resmî evlilik**, s. 165.

Sayfa :377

La vanité de Gortschakow, Il est jaloux de son ancien « élève », p. 204. — Gortschakow dans son prétendu rôle d'ange de la paix et de protecteur de la France, p. 206. — L'empereur Alexandre se rend compte du caractère de Gortschakow, p. 207. — Bismarck ne veut pas d'une guerre provoquée à plaisir, p. 207. — Caractère pacifique de la fondation du nouvel empire allemand, p. 208. — L'influence de Gortschakow sur la correspondance du tsar Alexandre II, p. 208. — Lettre de Bismarck à Alexandre du 13 août 1875, p 209

Sayfa 377

Gortschakow'un kendini beğenmişliği, eski öğrencisini kıskanıyor, s. 204. – Gortschakow, sözde barış meleği ve Fransa'nın koruyucusu rolünde, s. 206. – İmparator, Alexandre Gortschakow'un karakterinin farkına varıyor, s.207. – Bismarck zevk için çıkarılan bir savaş istemiyor, s. 207. – Yeni Alman İmparatorluğu'nun kuruluşundaki barışçı özellik, s. 208. –Çar II. Alexandre'nin yazışmaları üzerindeki Gortschakow'un etkisi, s. 208. – Bismarck'ın Alexandre'ye yazdığı 13 Ağustos 1875 tarihli mektup, s. 209.

E. LEMONON

LES GRANDES FIGURES DE L'ENTENTE

Venizelos

CONFÉRENCE

Donnée à l'Institut Thiers

LE 3 JANVIER 1919

PAR

le Comité " L'Effort de la France et de ses Alliés "

BLOUD ET GAY, Éditeurs

3, Rue Garancière, 3

PARIS

E. LEMONON

ANLAYIŞIN BÜYÜK FİGÜRLERİ

Venizelos

THİERS ENSTİTÜSÜ'NDE VERİLMİŞ

KONFERANS

3 OCAK 1919

"Fransa ve Müttefiklerinin Gücü" komitesi Tarafından

BLOUD VE GAY, YAYIMCILAR

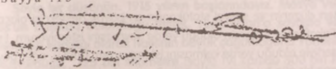
3, RUE GARANCİERE, 3
PARIS

Çankaya Atatürk Kitaplığı Bilgileri		
Envanter No	: 1633	
Yazar	: E [rnest] Lemonon	
Cild	: Kırmızı	
Ebadı	:	
	En	: 11.8 cm.
	Boy	: 16.9 cm.
Sayfa Adedi	: 28	
Not	: Kitabın ilgili bölümleri Arzum Orhon tarafından tercüme edilmiştir.	

Sayfa :14

Une armée et une flotte. De bonnes finances aussi, sans lesquelles pas de bonne politique. Et M. Venizelos d'exiger des impôts et des douanes tout leur rendement régulier : plus de contrebande, plus de faveurs politiciennes, le respect scrupuleux de la loi et des règlements. Jour par jour, point par point, il demande à la Chambre le vote des réformes nécessaires. En août 1911, donc au bout de huit mois, en 137 séances, la Chambre avait discuté et voté 171 lois. Parmi celles-ci beaucoup eurent de profondes répercussions sociales, celles notamment destinées à restreindre l'émigration et à amé-

Sayfa :15

liorer le sort des populations agricoles. Le 20 mars-2 avril 1911, voici au surplus comment il définissait sa politique sociale — et on peut dire que les termes dont il se servait caractérisent pleinement l'orientation de sa pensée :

« Je serai, dit-il, le soutien le plus sûr de l'ordre et du *statu quo* social. Mais je ne veux pas que le régime social reste immobile. Je ne veux pas qu'il demeure avec ses anciennes réglementations pour que subitement il s'effondre en un jour : je le veux suivant le progrès, s'adaptant aux circonstances journalières pour parvenir à aider l'Etat dans l'accomplissement de sa haute mission... »

Sayfa 14

Bir ordu ve bir donanma. Bir de iyi bir ekonomi, bunlar olmadan iyi bir siyasette olmaz.Venizelos, vergilerin düzgün alınmasını, gümrüklerin verimli çalışmasını istiyordu: Kaçakçılık ve siyasette yolsuzluk istemiyor, kanunlara ve düzene titizlikle saygı gösterilmesini istiyordu.

Günü gününe, hiçbir şey atlanmaksızın, gerekli reformların tümünün meclis tarafından onaylanmasını istiyordu. Sekiz ayın sonunda, 1911 yılının Ağustos ayında, 137 duruşmanın sonunda, Meclis 171 yasayı görüşüp oyladı. Bunlar arasında en çok derin sosyal yansımaları olan, göçü azaltmaya ve tarım toplumunun kaderini iyileştirmeye yönelik yasalar vardı. **[sayfa 15]** 20 Mart- 2 Nisan 1911 tarihlerinde yaptığı konuşmada kendi sosyal politikasını nasıl tanımladığını görüyoruz- ve kullandığı kelimelerden fikirlerinin yönünü kestirebiliyoruz:

"Ben düzenin ve sosyal statükonun en büyük destekçisi olacağım. Fakat, sosyal rejimin olduğu yerde saymasını istemiyorum. Eski düzeniyle olduğu yerde kalmasını istemiyorum. Çünkü, eğer böyle olursa bir gün bu düzen yıkılabilir. Bunun, devlete, üstlendiği yüce görevi yerine getirmesinde yardım etmek için, günlük koşullara uyum sağlayarak, gelişmeler çerçevesinde, olmasını istiyorum."

Sayfa :18

Jugez plutôt. Nous sommes au début de 1915. L'Entente offre à la Grèce, à la tête de laquelle était M. Venizelos, pour prix de son concours dans la guerre, toute la région de Smyrne, qui est peuplée d'un grand nombre de Grecs, c'est-à-dire 125.000 kilomètres carrés

Sayfa :19

avec 800.000 habitants. Le roi Constantin refuse. M. Venizelos cherche en même temps à s'assurer, et à assurer à l'Entente, la collaboration bulgare : il obtient du roi l'engagement qu'on céderait à la Bulgarie les deux districts de Drama et de Cavalla, qui tiennent fort aux cœurs bulgares et que la paix de Bucarest avait laissés à la Grèce. Mais le roi oublie sa promesse, et dit à M. Venizelos... qu'il a mal compris sa pensée. Après ce camouflet, le 8 avril 1915, M. Venizelos se retire

Sayfa 18

Şöyle bir düşünün. 1915 yılının başlarındayız. Mösyö Venizelos'un başında bulunduğu İttifak, Yunanistan'a savaşta verdiği desteğin karşılığı olarak halkının büyük çoğunluğunu Yunanlıların oluşturduğu, 125 bin kilometre [sayfa 19] karede 800 bin kişinin yaşadığı Smyren bölgesini verdi. Kral Konstantin bunu reddetti. Mösyö Venizelos aynı zamanda İttifak'daki Bulgar işbirliğini sağlamak ve sağlamlaştırmak istiyordu: Venizelos kraldan, Bukarest Barış Antlaşması ile Yunanistan'a bırakılan ve Bulgarların kalbinde önemli yeri olan Drama ve Cavalla bölgelerini Bulgaristan'a bırakma taahhütü aldı. Fakat kral verdiği sözü tumadı ve Mösyö Venizelos'a aslında onun fikrini yanlış anladığını söyledi. Aldığı bu darbeden sonra, Mösyö Venizelos, 8 Nisan 1915 yılında emekliye ayrıldı.

Sayfa :20

Nous nous plaignîmes un peu rudement au mois de juin 1916. L'Entente exigea le départ

Sayfa :21

du cabinet Skouloudis et de nouvelles élections. M. Zaïmis revint aux affaires et nous abreuva, comme son prédécesseur, d'affectueuses assurances. Le résultat fut celui-ci : une véritable insurrection fut organisée contre notre légation à Athènes et une émeute grave éclata.

Nous sommes en septembre 1916. Dois-je vous rappeler les gouvernements successifs dont le roi Constantin s'entoura? M. Calogeropoulos, M. Lambros, qui, comme leurs prédécesseurs, nous promirent beaucoup et oublièrent systématiquement leurs promesses? Dois-je vous rappeler la tragique journée — pour ne parler que de celle-là — du 1er décembre 1916 où des soldats français et anglais furent tués dans les rues d'Athènes?

Quelles heures douloureuses, Messieurs, vécurent alors tous ceux qui ici, en France, aimaient la Grèce et son peuple! Etait-ce lui, ce peuple de Grèce, qui possède les plus belles qualités, qui pouvait être rendu responsable des crimes commis? Nous savions qu'il se trouvait aux mains d'une faction politique et d'un roi allemand qui s'entendaient pour étouffer ses libertés, pour lui imposer leurs volontés. Nous savions aussi, hélas, en France, que la politique que les gouvernements de l'Entente pra-

Sayfa :22

tiquaient contre ce roi et contre cette faction n'était pas exempte de fautes lourdes et d'erreurs graves. Il faut qu'on le sache en Grèce — et on ne le dira jamais assez : à aucun moment, même aux plus mauvais jours, nous n'avons douté du peuple de Grèce, de la grande nation hellénique ; nous savions que, rendue à la liberté, délivrée des liens qui l'enchaînaient, elle travaillerait avec nous à l'œuvre de justice que nous poursuivions dans le monde. Nous savions cela, et nous ne nous sommes pas trompés. Ce qu'a fait en 1917 et en 1918 M. Venizelos, il l'a fait avec tout le pays : la gratitude de la France ne va pas seulement à un homme, elle va au peuple tout entier.

Sayfa 20

1916 yılının Haziran ayında çok ağır olmasa da zorlu bir dönem geçirdik. **İttifak, yeni seçimler yapılmasını ve Skouloudis Kabine-si'nin gitmesini istiyordu. [sayfa 21]** Mösyö Zalmis tekrar iş başı yaptı ve bize, eskiden olduğu gibi bir güven ortamı sağladı. Bunun sonucu şöyle oldu: Atina'daki elçiliğimize karşı büyük bir saldırı düzenlendi ve büyük bir çatışma oldu.

1916 yılının Eylül ayındayız. Bilmem size Kral Konstantin'in içinde bulunduğu hükûmetler dizisini hatırlatmama gerek var mı? Mösyö Calogeropoulos ve Mösyö Lambros'un kendilerinden daha önceki-

lerin yaptığı gibi bize bir çok söz verip daha sonra hepsini unuttuklarını da tekrarlatmalı mıyım? Peki ya 1 Aralık 1916'da Atina sokaklarında Fransız ve İngiliz askerlerinin öldürüldüğü trajik günü de hatırlatmama gerek var mı?

Bu ne kadar buruk bir acıdır ki sayın baylar, Fransa'da herkes yaşananlara rağmen Yunanistan'ı ve Yunan halkını çok sever. Birçok önemli özelliği kişiliklerinde barındıran Yunan halkı mı bu katliamların sorumlusu? Hepimiz biliyoruz ki Yunan halkı, siyasi bir komplonun ve kendi isteklerini yaptırmak için özgürlüklerini tehdit eden bir Alman kralının kurbanı olmuştur. [sayfa 22] Aynı zamanda şunu da biliyoruz ki Fransa'da İttifak hükûmetleri, önemli hataların doğmasına sebep olan bu krala ve komploya karşı bir politika izlediler. Yunanistan'ın bunun bilincinde olması gerekir -bu hiçbir zaman gerektiği gibi ifade edilemeyecek: Asla, en kötü günlerimizde bile Yunan halkından, bu büyük Helen ırkından kuşku duymadık; şunu da biliyoruz ki bağımsızlığına kavuşmuş ve zincirlerinden kurtulmuş olan Yunanistan, tüm dünyada izlediğimiz hukuk mücadelesinde bizimle çalışacaktır. Bunu biliyorduk ve yanılmadık da. Mösyö Venizelos 1917 ve 1918 yıllarında yaptıklarını bütün ülkelerle birlikte yaptı: Fransa'nın minnettarlığı sadece tek bir insan değil, tüm toplum için geçerlidir.

K.-K. KAWAKAMI

auteur de "*Japan in World Politics*"

Le Japon et la Paix Mondiale

PARIS

TYPOGRAPHIE PH. RENOUARD

19, RUE DES SAINTS-PÈRES, 19

—

1920

"Japon in World Politics"in yazarı
K. – K. KAWAKAMI

JAPONYA
VE DÜNYA BARIŞI

PARİS
BASIM PH RENOUARD
19, RUE DES SAINTS-FRÈRES, 19

1920

Çankaya Atatürk Kitaplığı Bilgileri

Envanter No	: 1695
Yazar	: K [iyoshi] K [arl] Kawakami
Cild	: Kırmızı
Ebadı	:
	En : 11.4 cm.
	Boy : 18.5 cm.
Sayfa Adedi	: VIII + 217
Not	: Kitabın ilgili bölümleri Ankara Ü. TÖMER Dil Öğretim Merkezi tarafından tercüme edilmiştir.

Sayfa :8

Le Japon était, hélas ! trop faible pour ne pas s'incliner. Il abandonna le Liao-Toung avec toute la bonne grâce et la dignité qu'il put. Or, écoutez bien ! Quelques années à peine s'étaient écoulées que la Russie, encouragée et poussée par l'Allemagne, s'appropriait toute la Mandchourie, tandis que l'Allemagne elle-même mettait la main sur le territoire de Kiao Tchéou. La Mandchourie et la Corée aux mains du Tsar, c'était pour le Japon la nécessité inéluctable de se préparer à la guerre contre la Russie. La lutte titanesque de 1904-1905 fut le résultat mathématique de l'intrigue allemande commencée en 1895. Le Japon tient le Kaiser pour responsable, au même degré que le Tsar lui-même, de la guerre de Mandchourie qui lui a coûté d'innombrables vies et des richesses inouies.

Sachant ce qu'on vient de lire, on ne comprend que trop bien les raisons qu'avait le Japon d'accueillir avec joie toute occasion de chasser l'Allemagne de l'Extrême-Orient.

Sayfa 8

Ne yazık ki Japonya, karşı koyamayacak kadar zayıftı. Tüm içtenliği ve onuruyla Lia-Toung'u terk etti. Oysa, iyi dinleyiniz! Henüz birkaç yıl geçmişti ki Almanya tarafından cesaretlendirilen ve kışkırtılan Rusya, tüm Mançurya'yı ele geçirmiş, öte yandan Almanya, Kia-Tcheou arazisine el koymuştu. Çar'ın elindeki Mançurya ve Kore, Japonya için Rusya'ya karşı savaşa hazırlanmanın kaçınılmaz bir zorunluluğuydu. 1904-1905'teki büyük savaş, Almanya'nın 1895'te başlattığı entrikanın matematiksel bir sonu-

cuydu. Japonya Kayzeri, birçok insan hayatına ve muhteşem zenginliklere mal olan Mançurya savaşından, aynı şekilde Çar'ı da sorumlu tutmuştur.

Yukarıda söylediklerimizi göz önünde bulundurursak Japonya'nın Almanya'yı Uzak Doğu'dan kovmayı sağlayacak her fırsatı sevinç içerisinde karşılamasının sebeplerini çok iyi anlarız.

Sayfa :17

Ce fut de beaucoup la tâche la plus difficile et la plus périlleuse que la marine japonaise se soit vu imposer au cours de la guerre. L'esprit dans lequel le Japon s'y consacra fut réellement admirable, car ses obligations d'alliance avec l'Angleterre ne la lui imposaient à aucun degré.

Sayfa 17

Bu, savaş boyunca Japon deniz kuvvetlerinin giriştiği en zor ve en tehlikeli görev olmuştur. Japonya'nın bu görevde içinde bulunduğu ruh hâli gerçekten görülmeye değerdi, çünkü İngiltere ile olan ittifakın yükümlülükleri hiçbir şekilde bunu gerektirmiyordu.

Sayfa :21

Lorsque le cabinet Terauchi, généralement considéré comme conservateur, se prépara à démissionner en septembre 1918, le marquis Okuma, qui depuis de longues années personnifiait le mouvement libéral,

Sayfa :21

prévint l'Empereur que la guerre avait apporté de grands changements dans le sentiment populaire, ayant creusé le fossé entre la classe riche et les masses laborieuses. Voilà, disait-il, une tendance pleine de dangers, et qui, si l'on persiste à l'ignorer, pourrait saper l'organisation sociale de l'empire.

Sayfa 21

Genelde tutucu olarak bilinen Terauchi Hükûmeti, Eylül 1918'de istifa etmeye hazırlandığı sırada, yıllardır liberal hareketi savunan Marki Okuma, imparatora savaşın zengin sınıf ile çalışan sınıf arasında bir uçurum oluşturduğunu ve halk düşüncesinde büyük değişimlere yol açtığını bildirdi. İşte görmezden gelinirse imparatorluğun sosyal yapısını bozabilecek tehlikeli bir eğilim, diyordu.

Sayfa :24

Pour ce qui est de la bonne volonté du Japon à observer les traités extérieurs, elle ne saurait faire de doute. Le Japon n'a jamais conclu aucun accord qu'il n'ait l'intention absolue de respecter et d'observer. Aucun de ceux qui sont au courant des rapports du Japon avec les gouvernements étrangers, ne saurait l'accuser de manquer de sincérité. Il me faut citer sur ce point particulier une autorité américaine autrement qualifiée pour parler que je ne saurais l'être moi-même. L'honorable M. Elihu Root disait dans l'un de ses récents discours :

« Depuis de longues années, j'étais fort au courant de nos affaires extérieures, et pendant des mois j'ai

Sayfa :24

eu à m'en occuper plus spécialement. Au cours de cette période, de nombreuses questions, difficiles, douteuses, inquiétantes, furent discutées et résolues entre les Etats-Unis et le Japon... A aucun moment le gouvernement japonais ne cessa de faire preuve de franchise, de sincérité, de dispositions amicales, ni d'apporter toute sa sollicitude à diminuer et à supprimer, au lieu de les augmenter, toutes causes de mésentente... Jamais la cause de la paix, des bons rapports internationaux et de la bonne entente efficace dans les relations diplomatiques mondiales, ne fut défendue avec plus de fermeté et plus de noblesse que par les représentants du Japon — aussi bien ici que dans leur pays — pendant ces années de relations avec les Etats-Unis.

Sayfa 24

Japonya'nın dış antlaşmalarda gösterdiği iyi niyete gelince, hiç şüphe yok ki **Japonya, uymak ve gözlem yapmak niyetinde olmadığı hiçbir antlaşma yapmamıştır.** Japonya'nın yabancı hükûmetlerle olan münasebetlerini bilenlerden hiçbiri, Japonya'nın samimî olmadığı suçlamasını yöneltemez. Bu özel konuda, benim olamayacağım kadar kalifiye bir Amerikalı otoriteden bahsetmem gerekir. Saygıdeğer Elihu Root, yakın zamanda yaptığı konuşmalardan birinde şöyle diyordu:

"Yıllar boyunca, dış işlerimizin tüm çalışmalarından haberim vardı ve aylarca kendim de özellikle bunlarla ilgilendim. **Bu dönem içerisinde, Amerika Birleşik Devletleri ve Japonya arasında birçok zor, şüpheli, endişe verici sorunlar tartışılıp çözüme kavuşturulmuştur. Japonya Hükûmeti, hiçbir zaman dürüstlük, samimiyet,**

dostça tutum örneklerini elden bırakmamış ve anlaşmazlık sebeplerini artırmak yerine azaltmak ve yok etmek için büyük dikkat göstermiştir.

Barış, uluslar arası iyi ilişkiler ve dünya diplomatik ilişkilerindeki etkili uzlaşma konuları, Amerika Birleşik Devletleri ile olan bu ilişki yıllarında, asla Japonya temsilcilerinin– burada ve ülkelerinde olduğu gibi – savundukları gibi sert ve onurlu savunulmamıştır.

Sayfa :25

Le message personnel du Kaiser au Tsar Nicolas est un des exemples les plus frappants de ces regrettables pratiques. Au Japon au contraire, le Mikado n'a jamais songé à se mêler des affaires diplomatiques de l'empire. Il n'a jamais échangé avec aucun souverain aucune note ou message par envoyé secret qui fût de nature à influer sur le tour des relations internationales. La diplomatie du Japon est toujours dirigée par son ministre des Affaires Étrangères, membre lui-même d'un cabinet constitué sur la base des justes égards dus au sentiment public

Sayfa 25

Kayzer'in Çar Nicolas'a gönderdiği özel mesajı, bu elem verici çalışmaların en çarpıcı örneklerden biridir. Bunun aksine, Japonya'da Mikado, imparatorluğun siyasî işlerine karışmayı aklından hiç geçirmemişti. Hiçbir asille, uluslar arası ilişkiler bütününü etkileyecek derecede gizlice gönderilen tek bir not veya mesaj alışverişi yapmamıştır. Japonya siyaseti daima, kamu vicdanına

bağlı, doğru temeller üzerine kurulmuş, bir bakanlar kurulunun üyesi olan, Dış İşlerî Bakanı tarafından yürütülürdü.

Sayfa :26

Entre Japonais mêmes l'opinion est fort divisée sur les principes fondamentaux du gouvernement de l'empire. Les éléments conservateurs soutiennent la théorie du pouvoir absolu du Mikado, théorie qui se rapproche dangereusement de la sinistre doctrine du droit divin. Les libéraux, au contraire, essaient d'interpréter leur constitution dans un esprit très voisin de l'esprit anglais. Mais si profonde que soit la divergence entre les deux écoles, elles s'accordent sur un point, à savoir : que le fondement des principes constitutionnels au Japon réside dans le « Serment des Cinq Articles », contenu dans la proclamation solennelle du Mikado en 1868

Sayfa 26

Kamuoyu düşüncesi, Japonlar arasında dahi, imparatorluk hükûmetinin temel ilkeleri üzerinde farklılıklar gösteriyor. Tutucu kesimler, ilâhî hak doktrinine tehlikeli bir şekilde yakın olan Mikado'nun mutlak güç teorisini desteklemektedir.

Bunun aksine, libareller anayasalarını İngiliz düşüncesine çok yakın bir düşünce içinde uygulamaya çalışmaktadır. İki ekol arasındaki ayrılık ne kadar derin olursa olsun, bilinmesi gereken bir noktada uyum göstermektedir: Japonya'daki anayasa ilkelerinin temeli, 1868'de Mikado'nun yemininin içeriğinde bulunan "Beş Maddenin Yemini"nde bulunmaktadır.

Sayfa :27

A cette époque le magistrat militaire qu'était le Shogun détenait encore le pouvoir. Le Mikado ayant la souveraineté nominale, il en résultait une dualité dans le gouvernement. L'abolition de ce système paradoxal était donc de la plus haute importance, si le Japon voulait réaliser l'unité nationale tant désirée.

Sayfa 27

Bu dönemde, **askerî yargıç olan Shogun, yönetimi hâlâ elinde bulunduruyordu. İtibarî yönetim Mikado'da olduğundan,** hükümet içerisinde bir ikilem ortaya çıkarıyordu. Japonya, çok arzu ettiği millî birliği sağlamak istediği için, bu zayıf sistemin kaldırılması çok büyük önem taşıyordu.

Sayfa :28

Lorsque le dernier des Shoguns, Yoshinobu Tokugawa, inspiré par des mobiles patriotiques, résolut librement de se démettre de ses fonctions, il adressa au Mikado un mémoire remarquable où on lit :

« C'est la conviction intime de votre serviteur que les intérêts du pays ne sauraient être mieux soutenus, ni sa situation dans le monde mieux défendue que par un éveil de l'opinion publique et la coopération patriotique et unanime de tous. »

En acceptant la démission du Shogun et en prenant en mains les rênes du gouvernement, le Mikado

Sayfa :28

adressa à ses sujets une proclamation où il affirmait « sa volonté d'établir le nouveau gouvernement sur la même base que celui du premier empereur Jimmu, et de partager son privilège avec son peuple tout entier en appelant chacun à prendre part à la discussion convenable et loyale des affaires publiques sans distinction de profession civile ou militaire ».

Ces précédents furent bientôt suivis par le Serment des Cinq Articles qui voua définitivement le pays au système du gouvernement constitutionnel.

Ce serment historique fut prêté en 1868 par le défunt empereur Mutsuhito à la veille de la grande assemblée solennelle de tous les personnages nobles de la cour et chefs féodaux, à une époque où le pays sortait précisément de la léthargie de la solitude. En voici les cinq articles :

« 1° Des conseils publics seront constitués et l'opi-

1928
1866
0062

Sayfa 28

Vatanseverlik hareketlerinden etkilenen Shogun'ların sonuncusu Yoshinobu Tokugawa, görevlerinden kendi isteğiyle ayrılma kararını aldığından, Mikado'ya şunları yazdığı olağanüstü bir dilekçe gönderir:

"Ülke çıkarlarının daha iyi gözetileceği ve dünyadaki durumunun daha iyi savunulmasının ancak kamuoyu düşüncesinin uyanışı ve herkesin vatan için topyekün iş birliğiyle mümkün olacağı, kulunuzun samimî inancıdır."

Shogun'un istifasını kabul eden ve hükûmetin dizginlerini ele alan Mikado, halkına "yeni hükûmeti, ilk İmparator Jimmu hükûmetinin temeli üzerine kurmak ve gücünü, sivil ve askerî mesleği gözetilmeksizin, her bireyi devlet işlerinde uygun ve tarafsız tartışmaya çağırarak tüm halkla paylaşmak arzusunu" ifade ettiği bir açıklama yapmıştır.

Bu dilekleri, anayasaya dayanan bir hükûmet sistemini kesin olarak getiren Beş Madde Yemini takip etmiştir.

Bu tarihî yemin, tam ülkenin yalnızlık çektiği bir dönemde, tüm derebeylerin ve saray erkânının hazır bulunduğu tören toplantısı arefesinde rahmetli imparator Mutsuhito tarafından 1886 yılında yapılmıştır.

Sayfa :30

Dans l'aube de cette ère nouvelle toutes les doctrines radicales d'Europe et d'Amérique s'abattirent sur le Japon. Montesquieu et Rousseau, Bentham et Mill, Robespierre même et Mirabeau devinrent autant de figures populaires parmi les nouveaux étudiants ès sciences politiques qu'étaient devenus les Japonais. La théorie du *Contrat social* et jusqu'à la doctrine du « Gouvernement, mal nécessaire » eurent leurs adeptes. Le pays connut un débordement de littérature politique, sous forme de traductions des ouvrages dus aux théoriciens connus du radicalisme en France et en Angleterre. La Déclaration d'Indépendance devint le drapeau des jeunes libéraux du Nippon. Les noms de Washington et de Lincoln étaient sur les lèvres de tous les étudiants. Il semblait que la nation tout entière se fût jetée à corps perdu dans le champ encore inexploré de la démocratie.

Sayfa 30

Yeni yüzyılın başlangıcında, Avrupa ve Amerika'nın radikal bütün doktrinleri Japonya'nın üzerine çökmüştür. **Montesquieu ve Rousseau, Bentham ve Mill,** hatta Robespierre ve Mirabeau, **siyasi bilimlerin** yeni öğrencileri arasında Japonlar kadar ünlü figürler oldular. Toplumsal Anlaşma teorisi ve **"Hükûmet, gerekli dert"** doktrini bile onların taraftarı oldu. Ülke, Fransa ve İngiltere'deki köktencilik akımının tanınmış teorisyenlerinin eserlerinin çevirisi şeklinde bir siyasî edebiyat patlaması yaşamıştır. Bağımsızlığın ilânı genç liberal Japonların bayrağı olmuştur. Washington ve **Lincoln** kelimeleri tüm öğrencilerin dilindeydi. Tüm ulus, hâlâ keşfedilmemiş demokrasi arenasına gözü kapalı atlamış gibi görünüyordu.

Sayfa :31

Cette tendance radicale alarma les chefs responsables du gouvernement. Ils reconnurent l'opportunité d'une politique conservatrice de nature à modérer le cours trop rapide des initiatives réformistes. Ceux-là mêmes, qui avaient rédigé le « Serment » impérial réagirent contre le tour imprévu que prenaient les événements. Mais au fur et à mesure que les autorités appuyaient à droite, les agitateurs radicaux intensifiaient leur action.

Sayfa 31

Bu köktencilik eğilimi hükûmet ileri gelenlerini endişelendirdi. **Devrimci girişimlerin gidişatını çok hızlı değiştirecek türden olan tutucu bir siyasetin uygun olmayacağı kanısına vardılar.** İmparatorluk "Yemini"ni yazan olayların beklenmedik akışına karşı da bu kişiler harekete geçtiler. Fakat otoriteler sağa destek verdikçe köktenci kışkırtıcılar faaliyetlerini artırıyorlardı.

Sayfa :32

Dans ses « Commentaires sur la Constitution du Japon », le défunt prince Ito nous dit :

« L'Empereur est un envoyé du Ciel, Sa personne est divine et sacrée ; Sa prééminence sur tous Ses sujets est absolue. Toute vénération Lui est due et Il est inviolable. Il a cependant, le devoir de respecter la loi, mais la loi elle-même n'a contre Lui aucun recours. »

Sayfa 32

"Japonya Anayasası Üzerine Yorumlar"ında rahmetli Ito bize şunları söyler:

"İmparator Allahın bir elçisidir, kişiliği kutsal ve ilâhidir; bütün kulları üzerindeki egemenliği kesindir. Bütün saygılar onadır ve o dokunulmazdır. Kanuna uyma zorunluluğu vardır, fakat kanunun da ona karşı hiçbir sorumluluğu yoktur."

Sayfa :35

Nonobstant les termes de la Constitution, le Mikado, comme le roi d'Angleterre, « règne mais ne

Sayfa :36

gouverne pas ». C'est le Cabinet qui assume à sa place les responsabilités du gouvernement et de l'administration des affaires. Celui-ci est, si l'on peut dire, comme une soupape de sûreté placée entre le peuple et l'Empereur.

Sayfa 35-36

Anayasa maddelerine rağmen Mikado, İngiltere kralı gibi "hüküm sürer, fakat yönetmez." **Hükûmet sorumluluklarını ve işlerin yönetimini, onun adına bakanlar kurulu yerine getirir.** Söylemek gerekirse Mikado, halk ve imparator arasına yerleştirilmiş bir emniyet subabı gibidir.

Sayfa :38

La première tâche qui s'offre au Japon dans l'œuvre de sa démocratisation est l'extension du droit de vote. Celui-ci, à l'heure actuelle, n'appartient encore qu'aux citoyens mâles de plus de vingt-cinq ans qui paient en contributions directes un minimum de dix *yens*, soit cinq dollars (1). Si bas qu'il soit, ce taux exclut la grande majorité de la population. Le pourcentage actuel des Japonais admis à voter ne représente que 2, 8 p. 100 de la population totale. Une telle restriction du droit de vote pouvait se justifier dans le passé par l'inaptitude des masses à en user pour le bien du pays. Mais après trente ans d'expérience du parlementarisme, et alors que des masses toujours plus nombreuses se voient appelées au bénéfice de l'éducation moderne, l'abolition du régime censitaire ne saurait entrainer d'effets pernicieux.

L'organisation politique de la démocratie doit précéder son organisation économique. Par organisation économique de la démocratie, je veux dire un état social où le droit syndical des travailleurs est reconnu par l'Etat, et où le sort des « basses » classes est constamment protégé et amélioré par des lois votées à cet effet par les représentants du peuple. Si le droit

Sayfa :38

d'exprimer leur volonté par la voie parlementaire est refusé aux masses, toute idée de réforme sociale doit être abandonnée.

(1) La loi électorale a été révisée ces jours derniers et le cabinet Hara a abaissé le taux à 3 yens, ce qui donnera un pourcentage de 6 p. 100, au lieu de 2,8 p. 100.

Sayfa 38

Japonya'nın demokratikleşme yolunda yapması gereken ilk iş, oy hakkını yaygınlaştırmaktır. Bu hak hâlâ, on dolara tekabül eden en az on yen vergi veren yirmi beş yaş üzerindeki erkek vatandaşlara tanınmaktadır.[1] Az olmakla birlikte bu oran nüfusun büyük çoğunluğunu dışarıda bırakmaktadır. Oy verecek Japonların şu anki yüzdesi, toplam nüfusun ancak %2.8'ini göstermektedir. Oy hakkının bu kadar kısıtlanması, geçmişte beceriksiz kitlelerin bunu ülkenin çıkarları için kullanamamalarıyla açıklanabilir. Fakat otuz yıllık bir parlâmenter tecrübeden sonra ve gitgide artan kitlelerin modern eğitimin yararlarından faydalanmalarına çağrıda bulunulmasına rağmen vergi rejiminin ortadan kaldırılması, tehlikeli sonuçlar ortaya çıkarmayacaktır.

Demokrasinin siyasî oluşumu ekonomik oluşumundan önce gelmelidir. Demokrasinin ekonomik oluşumu derken, devletin çalışanlarına sendika hakkı verdiği, halkın temsilcilerinin çıkardığı yasalarla "alt" sınıfların geleceğinin sürekli korunduğu ve iyileştirildiği bir sosyal devleti kastediyorum. Kitlelere isteklerini parlâmenter yolla ifade etme hakkı vermeyen her sosyal reform fikri terk edilmelidir.

(1) Bu son günlerde seçim yasası tekrar ele alınmış ve Hara kabinesi, oranı 3 yene indirmiştir; bu da %2.8'lik bir oran yerine %6'lık bir oranı vermektedir.

Sayfa :39

Les autorités semblent redoutei

Sayfa :40

que le socialisme mette en danger la sécurité de la Maison Impériale. Elles se bouchent les yeux à ce fait évident que, de tous les monarques d'Europe, le roi d'Angleterre est peut-être celui qui jouit de la sécurité la plus vraie, en dépit des progrès rapides du socialisme dans son pays. Eduquez le peuple, donnez-lui le sens de sa responsabilité, et vous verrez que la pleine liberté de discussion est encore la meilleure méthode que puisse suivre un gouvernement.

Pour certains hommes d'Etat japonais le socialisme est un vrai cauchemar. Les magistrats surtout considèrent le mot comme synonyme d' « opinion dangereuse », et cette expression est devenue en fait le terme officiel pour désigner le socialisme.

C'est en 1901 pour la première fois que le Japon se connut un Parti Social Démocrate. Voici, dans ses grandes lignes, le programme de ce parti précurseur :

1° Réalisation de l'idéal de fraternisation universelle.

2° Désarmement universel.

3° Abolition de toutes les distinctions de classes.

4° La terre et le capital deviennent propriété publique.

5° Il en est de même en ce qui concerne les moyens de transports et de communication.

6° Répartition de la richesse sur le pied de l'égalité.

Sayfa :40

7° Egalité des droits politiques.
Le parti social démocrate avait à peine vu le jour

Sayfa :41

que le gouvernement en ordonnait la suppression immédiate.

Sayfa 39-40-41

Otoriteler, sosyalizmin imparatorluk sülâlesinin güvenliğini tehlikeye atacağından korkuyor gibiler. Avrupa'daki tüm kralların ve ülkesinde sosyalizmin hızlı bir gelişme göstermesine karşın en sağlam güvenlikten yararlananın belki de, İngiltere kralının olduğu gerçeğini görmezden geliyorlar. Halkı eğitin, ona sorumluluk duygusunu verin ve bir hükûmetin izleyebileceği en iyi yöntemin hâlâ özgürce tartışmak olduğunu göreceksiniz.

Bazı Japon devlet adamları için sosyalizm, bir kâbus gibidir. Özellikle yargıçlar, bu kelimeyi "tehlikeli görüş"ün eş anlamlısı olarak kabul ederler ve bu deyim sosyalizmi belirtmek için esasen resmî ifade olmuştur.

İlk defa 1901 yılında Japonya, bir Sosyal Demokrat Parti'yi tanımıştır. Bu öncü partinin programı şöyledir:

1) Evrensel kardeşlik ilkesinin gerçekleştirilmesi.

2) Evrensel silâhsızlanma.

3) Tüm sınıf ayrılıklarının ortadan kaldırılması.

4) Toprak ve sermaye, kamu malı oluyor.

5) Aynı şekilde taşıma ve iletişim de.

6) Zenginliğin eşit şekilde paylaşımı.

7) Siyasî hakların eşitliği

[sayfa 41] Sosyal Demokrat Parti henüz kurulmuştu ki hükûmet, hemen kapatılması emrini verdi.

Sayfa :41

Leur organe hebdomadaire, *The Proletariat*, publia des articles véhéments où il était dit qu'elle augmenterait dans d'infinies proportions la misère des pauvres et des classes laborieuses, quel que fût le parti vainqueur. Même lorsque l'armée japonaise se trouva engagée dans une lutte à mort contre les Russes, l'organe socialiste continua sa campagne contre la guerre. Nous ne saurions qu'admirer le courage apporté par les socialistes japonais à la défense de principes auxquels ils avaient consacré leur vie.

Sayfa 41

Haftalık yayınları The Proletariat, hangi taraf galip gelirse gelsin fakirlerin ve çalışan sınıfların sefaletini büyük oranda artıracağı söylenen feci yazılar yayınlamıştır. Japonya ordusu, Ruslara karşı ölümüne bir mücadeleye girdiği sırada bile sosyalist yayın, savaş karşıtı kampanyasına devam etmiştir. Elimizden ancak, Japon sosyalistlerin hayatlarını verdikleri ilkelerin savunulmasında gösterdikleri cesarete hayranlık duymak gelir.

Sayfa :44

Les principes de la jurisprudence moderne présidèrent à l'élaboration des lois ; les usages et les mœurs consacrés par le temps furent modifiés dans le sens des idées occidentales. A la cour et dans les ministères hommes et femmes durent s'habiller à l'européenne. On encou

Sayfa :44

ragea partout l'usage de la langue anglaise. Il n'est pas jusqu'au christianisme, longtemps banni par les pouvoirs publics, qui ne se vît officiellement reconnu, sinon positivement encouragé. Tout cela n'allait pas sans un côté comique. Mais personne ne voudra refuser au Japon le mérite des efforts accomplis pour atteindre à la civilisation occidentale. La qualité maîtresse de notre pays se révèle, en dépit de toute son apparente frivolité, et c'est une réceptivité extrême, une incroyable faculté d'adaptation aux conditions d'existence nouvelles qu'il juge bienfaisantes ou inévitables. S'il emploie cette faculté pour le bien comme il en usa dans le passé, le Japon connaîtra bientôt l'heure des réalisations.

Sayfa 44

Modern yargı organlarının ilkeleri, kanunların oluşturulmasında öncülük etmiştir. Zaman içerisinde sürdürülen örf ve âdetler, Batı düşünceleri ışığında değiştirilmiştir. Saray ve bakanlıklarda kadın ve erkek, Avrupa tarzında giyinmiş, her yerde İngilizce konuşulması teşvik edilmiş; iş, resmî otoriteler tarafından dışlanan Hristiyanlığa kadar gitmiş, resmen tanınmış ve teşvik edilmiştir. Bütün bunların komik bir tarafı da vardı. Fakat kimse, Batı uygarlığına ulaşmak için Japonya'nın gösterdiği çabaların hakkını inkâr edemez. Önemsiz oluşuna ve aşırı bir etkilenme göstermesine rağmen, ülkemizin dirayeti, yararlı ve kaçınılmaz bulduğu yeni varoluş şartlarına uyum konusunda inanılmaz bir yetenek ortaya koymaktadır. Geçmişte olduğu gibi bu yeteneği iyi kullanırsa yakında Japonya, neler gerçekleştirebileceğini görecektir.

Sayfa :45

Or la guerre se termina par la victoire japonaise, et la Chine accepta nos exigences, qui n'avaient rien d'exorbitant. C'est alors que l'Allemagne, la France et la Russie usèrent de leurs influences combinées pour frustrer le Japon des fruits de sa victoire. Cette attitude des trois grandes puissances occidentales ne pouvait qu'inviter notre pays à fortifier sa position militaire, de façon à pouvoir parler leur langage à des nations qui n'hésitaient pas à fouler aux pieds ses droits les plus clairs.

Sayfa 45

Oysa savaş Japonya'nın zaferiyle bitti ve Çin hiç de aşırı olmayan isteklerimizi kabul etti. **Bu sırada, Japonya'yı zaferin ganimetlerinden yoksun bırakmak için Almanya, Fransa ve Rusya ortak etkilerini kullandılar.** Bu Batılı üç büyük gücün tutumu, ülkemizin en temel haklarını çiğnemekten çekinmeyen uluslarla aynı dili konuşmamızı sağlayacak şekilde askerî durumu güçlendirmeye davetten başka bir şey değildi.

Sayfa :70

Pendant les cinquante dernières années, la population du Japon proprement dite a augmenté à raison de 400 000 âmes par an. Autrement dit, là où il y avait 33 000 000 de Japonais en 1870 il y en a aujourd'hui à peu près 53 000 000.

Sayfa 70

Son elli yılda, tam olarak söylemek gerekirse Japonya'nın nüfusu yılda **400.000 kişi** artmıştır. Diğer bir ifadeyle 1870 yılında 33.000.000 Japonun bulunduğu bir yerde, bugün yaklaşık 53.000.000 Japon vardır.

Sayfa :83

C'est alors qu'arrivèrent de surprenants rapports de l'ambassadeur du Japon en Russie, vicomte Uchida. Il s'opposait à l'idée d'une intervention en Sibérie à peu près pour les mêmes raisons qui avaient amené le président Wilson à refuser son consentement à ce projet. Dès le début, l'ambassadeur avait conseillé à ses collègues du cabinet de Tokio de ne pas agir étourdiment dans les affaires de Russie.

A son retour à Tokio, le 22 mars, il fit des déclarations qui étonnèrent la presse et le public. Il dit que les bolcheviks n'étaient pas les canailles que beaucoup de Japonais pensaient ; que le bolchevisme allait s'implanter en Russie ; que beaucoup de prisonniers allemands s'étaient épris de cette doc-

Sayfa 83

Bu sırada, Rusya'daki Japon büyük elçisi **Vikant Uchida'dan** şaşırtıcı raporlar geldi. Başkan Wilson'un bu projeye onay vermemesinde etkili olan sebeplerin neredeyse aynısından dolayı Sibirya'ya bir müdahale fikrine karşı çıkıyordu. Başından itibaren, büyük elçi,

kabinedeki meslektaşlarına Rusya'nın işlerine körü körüne karışmamayı tavsiye etmişti.

22 Mart'ta, Tokyo'ya döndükten sonra basını ve kamuoyunu şaşırtan açıklamalar yaptı. Birçok Japonun düşündüğü gibi **Bolşeviklerin kötü insanlar olmadığını; Bolşevizmin Rusya'da tutunacağını; birçok Alman tutsağın bu doktrinden etkilendiğini söyledi.**

Sayfa : 89

Si nous avions peur de l'opposition des bolcheviks, si nous désirions ne pas encourir leur mécontentement, il n'y avait qu'un parti raisonnable à prendre : c'était ne pas aller en Sibérie.

D'autre part les Russes opposés au bolchevisme ont toujours été partisans d'une aide armée des Alliés, qu'on lui donne ou non le nom d'intervention. Dès l'origine on dut abandonner tout espoir de conciliation entre ces Russes modérés et les extrémistes bolcheviks.

Sayfa 89

Bolşeviklerin karşı koymasından korkuyorsak, hoşnutsuzluklarını üzerimize çekmek istemiyorsak yapılacak akıllıca tek şey, Sibirya'ya gitmemekti.

Diğer yandan Bolşevizme karşı olan Ruslar, her zaman müdahale denilsin veya denilmesin İttifak Devletleri'nin askerî yardımının tarafları olmuştur. Bu ılımlı Ruslar ve aşırı Bolşevikler arasında bir antlaşma ümidi, en başından boşa çıktı.

Sayfa :118

La Chine n'a de république que le nom. En fait elle est tombée dans la pire espèce de despotisme militaire. La corruption officielle, proverbiale sous l'ancienne dynastie, a encore empiré sous le « nouveau régime ». Les membres du cabinet semblent rivaliser entre eux pour

Sayfa :119

s'enrichir, et le Parlement lui-même est loin d'être indemne de la contagion.

Sayfa 118-119

Çin'de cumhuriyetin yalnızca ismi vardır. Esasen askerî despotluğun en kötüsünün içine düşmüştür. Eski hanedanlığın yönetimi sırasında da bilinen devletin kokuşmuşluğu, "yeni rejim"in yönetiminde daha da kötüye gitmiştir. Zengin olmak için kabine üyeleri arasında sanki bir düşmanlık var ve parlâmento dahi bu çarkın içindedir.

Sayfa :136

Le Japon, qui dirige sans conteste l'Asie, ne doit pas jouer le même jeu et tirer les marrons du feu pour la race blanche.

« Savez-vous que toutes les écoles établies en Chine par les Européens et les Américains servent à inculquer des sentiments antijaponais aux jeunes Chi-

Sayfa :136

nois ? Il faut donc d'une part que le Japon ait l'œil ouvert sur les écoles, et d'autre part, s'entende une fois pour toutes avec le parti des gens de progrès en Chine. »

Inutile de dire que le leader chinois ne s'exprima pas exactement dans ces termes, mais ce sont bien ses idées que je viens d'exposer. Au cours de cet été, j'ai envoyé de Chine des articles aux journaux de New-York et de Tokio, et je fus grandement tenté de publier cette interview, sachant qu'elle ferait sensation au Japon et en Amérique. Mais mon honneur l'emporta sur la tentation professionnelle, et je décidai de ne jamais divulguer les réflexions que ce

Sayfa :137

publiciste chinois m'avaient confiées. **A la vérité il ne m'interdit pas de les publier, mais je compris l'esprit dans lequel il m'avait parlé.**

Le nom de ce leader sudiste si communicatif est familier aux oreilles américaines aussi bien qu'européennes. Il a, en particulier aux Etats-Unis et en Angleterre, beaucoup d'admirateurs et d'amis personnels. Si j'avais publié ses vues telles qu'il me les a exprimées, il aurait perdu tous ses amis d'Occident. De plus, la réputation des républicains sudistes en aurait reçu la plus grave atteinte à l'étranger. C'est pourquoi j'ai pensé qu'il valait mieux garder cela pour moi. Mais les délégués de la Chine au Con-

Sayfa :137

grès de la Paix ont agi d'une manière extraordinaire qui me libère, à mon avis, de l'obligation que je m'étais imposée de ne pas découvrir le leader chinois en question. La charité exige que je ne livre pas encore son nom au public. Je dirai donc seulement qu'il est le leader des leaders républicains et qu'il a été l'âme même du mouvement révolutionnaire en Chine dès ses premiers débuts.

Le docteur C. T. Wang, de la Délégation de paix chinoise, qui représente la faction dont le publiciste en question est le chef reconnu, déclara récemment à Paris devant de nombreux journalistes américains, que le Japon contrecarrait le désir de la Chine de s'unir aux Puissances de l'Entente.

-En réalité la faction même que personnifie le docteur Wang n'a jamais désiré que la Chine entrât dans la guerre.

Sayfa 136

Asya'yı tartışmasız yöneten Japonya, aynı oyuna gelmemeli ve beyaz ırk uğruna kendini ateşe atmamalıdır.

"Avrupalı ve Amerikalılar tarafından Çin'de açılan tüm okulların genç Çinlilere Japon düşmanlığı duygusunu aşıladığını biliyor muydunuz? Japonya'nın dikkati bir yandan okullar üzerinde olmalı ve diğer yandan Çin'deki devrimci insanların oluşturduğu kesimle kesin olarak anlaşmalıdır."

Çinli liderin bu ifadelerle kendini ifade etmediğini söylemek yersiz, fakat burada ortaya koyduklarım onun fikirleridir. **Bu yaz, New-York ve Tokyo gazetelerine Çin'den makaleler gönderdim ve Japonya ve Amerika'da büyük yankı uyandıracağını bildiğimden bu**

röportajı yayınlamayı çok istedim. Fakat şerefim meslekî kariyerimin önüne geçti ve Çinli yazarın düşüncelerini asla açıklamamaya karar verdim. Doğrusu onları yayınlamamı yasaklamadı, fakat benimle hangi ruh hâliyle konuştuğunu anladım.

[sayfa 137] Bu kadar açık yürekli Güneyli bir liderin ismi, Amerikalılara olduğu kadar Avrupalılara da yabancı değildir. Özellikle Amerika Birleşik Devletleri'nde ve İngiltere'de çok hayranı ve dostu var. Eğer görüşlerini aynen bana ifade ettiği gibi yayınlasaydım Batıdaki tüm arkadaşlarını kaybederdi. Bunun yanı sıra, Güneyli cumhuriyetçilerin ünü, yabancı devletlerde büyük yara alırdı. Bu nedenle, bunları kendime saklamanın uygun olacağını düşündüm. Fakat Barış Kongresi'nde Çinli delegelerin olağanüstü davranmaları, düşünceme göre beni, kendime koyduğum Çinli lideri açıklamama zorunluluğundan kurtardı. İsmini kamuoyuna açıklamaya vicdanım el vermiyor. Yalnızca cumhuriyetçi liderlerin lideri olduğunu ve başından beri Çin'deki ihtilâl hareketinin elebaşısı olduğunu söyleyeceğim.

Söz konusu yazarın şefi olduğu hareketi temsil eden Çin barış heyetindeki doktor C. T. Wang, yakın zamanda Paris'te birçok gazetecinin önünde Çin'in barış güçleriyle birleşme isteğini Japonya'nın engellediğini açıkladı.

Gerçekte doktor Wang'ın temsil ettiği hareket de, Çin'in savaşa girmesini asla desteklememiştir.

Sayfa :173

On doit reconnaître que depuis que la Chine a ouvert ses portes aux nations occidentales, son territoire a toujours été regardé comme un « excellent terrain de chasse » par les chercheurs de concessions de tous pays, surtout européens. Elle est arrivée à

Sayfa :173

un point d'insuffisance, d'impuissance, de désorganisation administrative et de corruption générale tel qu'elle constitue aujourd'hui le champ clos idéal pour toutes les compétitions.

Sayfa 173

Bilinmeli ki Çin, kapılarını Batılı uluslara açtığından beri toprakları, her zaman özellikle Avrupalı olan her ülkeden **taviz arayanlar için "muhteşem bir av sahası"** gibi görülmüştür. Bugün tüm yarışmalar için ideal bir kapalı saha olduğu gibi yetersizlik, güçsüzlük, yönetim bozukluğu ve genel bir kokuşmuşluk noktasına geldi.

Sayfa :182

D'un autre côté, employer des conseillers étrangers est évidemment un des droits souverains de la Chine ; l'exercice d'un tel droit dans des conditions normales ne justifie aucune intervention étrangère. Mais quand une nation se montre incapable de diriger ses propres affaires au point de mettre en péril la prospérité et la sécurité de ses voisins, ceux-ci ont le droit et le devoir de peser sur cette nation pour lui faire prendre les mesures de nature à dissiper le malaise. Les Etats-Unis ne prirent-ils pas une grande part à la séparation du Panama et de la Colombie ? N'ont-ils pas assumé le contrôle des finances et de la police en Haïti quand Haïti est devenue un foyer de désordre ? Et les Américains ne poussent-ils pas leur gouvernement à traiter sans douceur la question

Sayfa :182

du Mexique ? Les Etats-Unis ont pour eux la doctrine de Monroe qui défie toutes les attaques, et l'avantage d'immenses forces en réserve pour appuyer cette doctrine. Il leur est facile de considérer avec calme le problème mexicain, tandis que le Japon, auquel de tels avantages font défaut, se montre forcément ombrageux en face de la question chinoise.

Sayfa :183

Chine, abandonnée à ses propres ressources, finira par devenir la Turquie de l'Extrême-Orient, si elle ne l'est déjà. Tous ceux qui étudient les affaires d'Orient savent quelle couveuse à intrigues et à complots a été la capitale turque pendant la dernière moitié du siècle. Russie, Allemagne, Angleterre, France, Autriche, Italie, toutes les nations jouaient un rôle plus ou moins important dans la grande partie tragi-comique dont l'enjeu était la mainmise sur l'empire ottoman. Dans leur zèle à défendre leurs intérêts respectifs, les diplomaties ne gardaient plus aucune décence. Elles employaient des femmes suspectes, subornaient des eunuques, corrompaient des fonctionnaires et étendaient sur le pays entier un réseau d'espionnage. Dans cette course à la prépondérance, l'Allemagne, à la veille même de la guerre, gagna la partie. Qu'en est-il résulté ? Non seulement le gouvernement turc est devenu un instrument aux mains de l'Allemagne, mais l'armée et la marine turques ont été commandées par les officiers du Kaiser. Le sort de Constantinople est une leçon éclatante pour la Chine et le Japon.

Sayfa 182

Diğer bir yandan yabancı danışmanlar kullanmak, elbette ki Çin'in doğal haklarından biridir. **Normal şartlarda böyle bir hakkı kullanmak, hiçbir yabancı müdahalenin olmayacağını doğrulamaz. Fakat bir devlet komşularının refahını ve güvenliğini tehlikeye atacak şekilde kendi işlerini yürütme basiretini gösteremediğinde, bu komşuların sıkıntıyı giderecek önlemleri alması için bu devlete baskı yapma hakkı ve görevi mevcuttur. Amerika Birleşik Devletleri'nin Panama ve Kolombiya'nın ayrılmasında büyük bir katkısı yok mudur? Haiti bir şer yuvası hâline geldiğinde Haiti'deki bütçe ve polisin kontrolünü yerine getirmedi mi? Amerikalılar, hükûmetlerini Meksika'daki sorunu sert bir şekilde ele alması için teşvik etmiyorlar mı? Onlar için Amerika'nın tüm saldırılarına meydan okuyan Monroe doktrini ve bu doktrini desteklemek için olağanüstü güçlere sahip olma avantajı var. Meksika sorununu sükûnetle karşılamaları kolay, buna karşılık böyle avantajlara sahip olmayan Japonya'nın Çin sorunu konusunda kuşkulu davranması zorunludur.**

[sayfa 183] **Birçok Japon için, kendi öz kaynaklarıyla baş başa bırakılan Çin, eğer bu hâle zaten gelmemişse sonunda Uzak Doğu'nun Türkiyesi olacaktır. Doğu konularını inceleyen herkes yüzyılın son yarısında Türk başkentinin ne tür entrikalar ve komplolar yuvası hâline geldiğini bilir. Rusya, Almanya, İngiltere, Fransa, Avusturya, İtalya ve tüm devletler Osmanlı İmparatorluğu'nu ele geçirme oyununun trajik ve komik olan büyük kısmında az çok önemli rol oynadılar. Kendi çıkarlarını koruma gayretindeki diplomatların artık hiçbir hayâsı kalmamıştı. Güven uyandırmayan kadınları işe alıyorlardı, harem ağalarını ayartıyorlardı. Çalışanların ahlâkını bozuyorlardı ve ülke çapında bir casusluk şebekesi yayıyorlardı. Bu üstünlük kurma yarışında Almanya, hem de savaşın arefesinde, mücadeleyi kazandı.**

Sonuçta ne oldu? Türk Hükûmeti Almanya'nın elinde bir oyuncak olduğu gibi, Türk ordusu ve deniz kuvvetlerini Kayzer'in subayları yönetti. İstanbul'un kaderi, Çin ve Japonya için önemli bir derstir.

Sayfa :185

Avant l'arrivée des Japonais en Mandchourie le peuple ne récoltait que juste la quantité de fèves nécessaires à sa subsistance. S'il en récoltait davantage, il lui était impossible de les exporter, et s'il les vendait, le bénéfice passait dans la poche des brigands ou des fonctionnaires. Aujourd'hui les coolies de la province de Chantoung traversent le golfe de Chihli tous les ans par dizaines de milliers pour travailler à la récolte des fèves.

Sayfa 185

Japonların Mançurya'ya gelişinden önce halk, ancak varlığını sürdürebilecek miktarda bakla üretiyordu. **Daha fazlasını üretse onları ihraç etme imkânı yoktu ve onları satsa bile kazanç eşkıya veya memurların cebine gidiyordu.** Bugün, Chantoung kırsalının Çinli işçilerinin on binlercesi, bakla üretiminde çalışmak için her yıl Chinli Körfezi'nden geçerler.

Sayfa :208

Voici d'ailleurs les grandes lignes de la nouvelle politique telle que la définit alors le département d'Etat :

« 1° Constitution d'un groupe de banquiérs américains qui pourra faire une ou plusieurs avances de capitaux, et sera composé de représentants des différentes parties du pays.

« 2° Ces banquiers s'engageront à agir d'accord avec le gouvernement et à suivre la politique définie par le Département d'État.

« 3° Les noms des banques qui composent les groupes seront soumis à l'approbation du Département d'État.

« 4° Les termes et les conditions du ou des prêts seront soumis à l'approbation du Département d'État.

« 5° L'assurance sera explicitement donnée que si les termes et les conditions du prêt sont acceptés à

Sayfa :209

la fois par le gouvernement des Etats-Unis et par le gouvernement auquel le prêt est consenti, aux fins d'encourager et de faciliter les libres rapports entre des citoyens américains et un état étranger dans l'intérêt commun, le gouvernement acceptera d'y apporter son aide sous toutes les formes, ainsi que de faire des représentations immédiates et vigoureuses, et de prendre toutes mesures utiles pour assurer l'exécution de justes contrats passés de bonne foi par ses citoyens en pays étrangers. »

« Nous espérons que le groupe américain pourra se joindre aux banquiers de la Grande-Bretagne, du

Sayfa :209

Japon et de la France. Des négociations sont d'ailleurs en cours à l'heure actuelle entre le gouvernement des Etats-Unis et ces gouvernements. Nous avons bon espoir qu'elles aboutiront à la coopération des banques américaines et à la participation par parts égales dans les emprunts qui pourront être conclus. »

En même temps qu'il publiait cette déclaration, le gouvernement américain approuvait un prêt de 50 millions de dollars à la Chine proposé par un groupe de banquiers de New-York et de Chicago. Une fois la paix rétablie, le gouvernement américain n'hésitera pas à collaborer avec les autres puissances à l'œuvre si nécessaire de la réhabilitation financière de la Chine. Les finances de la Chine ne pourront jamais être remises d'aplomb sans les offices d'un conseil de surveillance internationale.

Sayfa 208

Dış işlerinin açıkladığı şekliyle işte yeni politikanın ana hatları:

"1. Bir veya daha fazla sermaye avansı verebilecek ve ülkenin çeşitli kesimlerinin temsilcilerinden oluşmuş bir grup Amerikalı bankacının oluşturulması."

"2. Bu bankacılar hükûmetle uyum içinde çalışacak ve dış işlerinin belirlediği politikayı izleyeceklerdir."

"3. Grupları oluşturan bankaların ismi, dış işlerinin onayını almak zorundadır."

"4. Verilen borç veya borçların madde ve şartları dış işlerinin onayını alacaktır."

[sayfa 209] **"5. Amerika Birleşik Devletleri hükûmeti ve borcun verildiği hükûmet tarafından borcun madde ve şartları teminat kabul edilir, ortak çıkarlar çerçevesinde Amerikan vatandaşları ve yabancı bir devlet arasındaki serbest ilişkileri desteklemek ve kolaylaştırmak için hükûmet her türlü yardımı yapmayı kabul eder ve ayrıca yabancı ülkede bulunan vatandaşlarının iyi niyetle geçirilen doğru kontratların yapılmasını temin etmek için yararlı tüm önlemleri alır, doğru ve etkili niyetini gösterirse hemen verilecektir.**

"Amerika grubunun İngiltere, Japonya ve Fransa bankacılarına katılabileceğini ümit ediyoruz. Zaten şu anda, Amerika Birleşik Devletleri Hükûmeti ve bu hükûmetler arasında görüşmeler sürüyor. Bu görüşmelerin, Amerikan bankalarının iş birliğiyle sonuçlanacağını ve karara bağlanacak borçlanmalarda eşit payla katılacağını ümit ediyoruz."

Bu bildiriyi yayınladığı sırada Amerikan Hükûmeti New-York ve Chicago'lu bir grup bankacının Çin'e teklif ettiği 50 milyon dolarlık borcu onaylıyordu. Barış sağlandıktan sonra Amerikan Hükûmeti, Çin'in çok ihtiyaç duyduğu ekonomiyi iyileştirme çalışmasında diğer güçlü ülkelerle iş birliği yapmak için tereddüt etmeyecektir. Çin'in bütçeleri, uluslar arası bir gözlemci konseyinin tavsiyeleri olmadan asla dengelenemeyecektir.

J. CAILLAUX

Où va la France ? Où va l'Europe ?

PARIS
AUX ÉDITIONS DE LA SIRÈNE
BD. MALESHERBES, 29
1922

J. CAILLAUX

Fransa Nereye Gidiyor? Avrupa Nereye Gidiyor?

1696

PARIS
SIRENE [DENİZKIZI] YAYINLARI
BD. MALESHERBES, 29
1922

Çankaya Atatürk Kitaplığı Bilgileri

Envanter No	: 1696		
Yazar	: J [oseph] Caillaux		
Cild	: Kırmızı		
Ebadı	:		
	En	: 11.5 cm.	
	Boy	: 18.4 cm.	
Sayfa Adedi	: 293		
Not	: Kitabın ilgili bölümleri Orhan Öztaşkın tarafından tercüme edilmiştir.		

Sayfa:10

Quand le vent gronde sur l'Océan, quand la mer commence à faire rage, les vaisseaux sont emportés si ceux qui les commandent n'ont pas su ou n'ont pas voulu changer les directions en temps utile, si, en face de la tempête, ils hésitent ou feignent d'hésiter, s'ils redoutent ou s'ils esquivent les coups de barre vigoureux.

Sayfa 10

Rüzgar, Okyanus'un üzerinde homurdandığı zaman, deniz çıldırmaya başladığı zaman, onları yönetenler **yedikleri sıkı dayak karşısında korkarlar veya bu dayağı kıvrak hareketlerle darbe almadan geçiştirerek,** fırtına karşısında çekingen davranır veya çekingen gibi davranırlarsa; tekneler, onları yönetenler gerektiği zaman yön değiştirmeyi istemiyorlarmış gibi sürüklenirler.

Sayfa:14

Investis d'une puissance effective bien supérieure à celle que leurs pairs exercent en France, de grands fonctionnaires anglais concertaient, en des cénacles tels que *The Round Table* (La Table Ronde) qui groupait des hommes de haute valeur, émoulus pour la plupart de l'Université d'Oxford, occupant des postes considérables dans les administrations où ils étaient dispersés, de vastes projets dont chacun des acolytes travaillait dans l'ombre à assurer l'exécution.

Sayfa 14

Büyük İngiliz memurlarından oluşan, Yuvarlak Masa gibi **çemberler halinde** bir araya gelen, benzerlerinin Fransa'da gerçekleştirdiklerinden çok daha üstün bir kuvvet keşfedilmiştir. Bu Yuvarlak masalar, birçoğu Oxford Üniversitesi'nden gelen, dağılmış oldukları yönetim birimlerinde hatırı sayılır görevler yapan yüksek değerli insanlardan oluşuyordu. Bu yüksek değerli insanların her birinin gölgedeki her **arkadaşı** da, bu insanların uğraştığı büyük projelerin gerçekleştirilmesi için çalışıyordu.

Sayfa:14

Ils tendaient la main par-dessus la Manche aux nationalistes français; ils suscitaient les campagnes qu'ils jugeaient utiles dans tels journaux parisiens dont l'un, déjà alimenté par le Comte Tisza, s'empressait à recueillir la manne britannique[1].

Sayfa 14

Bu kişiler, Manş Denizi'nin üzerinden ellerini Fransız milliyetçilerine uzatıyorlar. Bunlar, bir tanesi Kont Tisza tarafından beslenen, amacı İngiliz **sepetini** doldurmayı hızlandırmak olan kampanya bunlardan biridir.

Sayfa:15

Redoutant surtout les masses ouvrières, les détenteurs du pouvoir cherchaient à assoupir leurs revendications en leur concédant des avantages pécuniaires dont l'octroi ne ralentissait que faiblement le mouvement politique, cependant qu'il inquiétait le monde capitaliste.

Sayfa 15

İktidar sahipleri, işçi kitlelerinin taleplerini daha ziyade korkutarak ve bir yandan da maddî taleplerini karşılayarak **bastırdılar.** Bu da politik hareketi ancak hafifçe yavaşlattı. Bununla birlikte kapitalist dünyayı endişelendirdi.

Sayfa:25

Restauré sous le prétexte hypocrite de défendre *momentanément* contre la concurrence des pays neufs de l'Amérique l'agriculture européenne, dont on exposait qu'une main-d'œuvre onéreuse, une lourde fiscalité, la nécessité de rajeunir par les engrais des terres vieillies lui infligeaient des charges excessives, le protectionnisme avait été immédiatement étendu à l'industrie. Les arguments spécieux n'avaient naturellement pas fait défaut : en protégeant le cultivateur, disait-on, on relevait le prix des produits agricoles, on renchérissait le coût de la vie, on déterminait par suite une hausse des salaires. Il était donc de justice élémentaire de protéger également l'industrie qui, sinon, succomberait sous le poids des suppléments de rémunération qu'elle serait obligée de distribuer.

Sayfa 25

İkiyüzlü bir Avrupa tarımını, pahalı bir el emeğine sahip olan yeni Amerikan devletlerinin rekabetine karşı derhal korumak gereğiyle, ağır bir vergi konulmuştur. Yaşlı topraklardan alınan ürünle gençleşmek istendiği için, bu yüksek maliyetler getirmiştir. Korumacılık, derhal sanayiye de sıçramıştır. ileri sürülen nedenler

yanlış değildi. Tarımsal üreticiyi korurken, tarımsal fiyatların artırıldığı, hayat pahalılığının arttığı söyleniyor, bundan sonra ücretlerde bir yükselme belirleniyordu. Onun için temelde adaletli bir hareket olarak, aynı şekilde sanayiyi de korumak gerekiyordu. Zira, böyle olmadığı takdirde, ödemek zorunda kalacağı ücretlerin ağırlığı altında ezilecekti.

Sayfa:34

On a vitupéré et on vitupère démagogiquement tous les jours « la finance internationale ». Des politiciens en mal de discours, des journalistes en quête de copie la chargent des plus monstrueuses intrigues. Ils insinuent que les guerres sont préparées en des conciliabules mystérieux tenus par des potentats auxquels Israël

Sayfa:35

a, comme chacun sait, délégué le soin de gérer la fortune du monde.

Niaiseries dont peut seule se repaître l'ineptie nationaliste!

Niaiseries qui font hausser les épaules à quiconque a fréquenté ce qu'on est convenu d'appeler « la haute finance »! Celui-là sait bien que les hommes qui la composent *aujourd'hui* ne sont pas de taille à faire aboutir de diaboliques projets, — l'idée seule fait sourire; — à quelques rares exceptions près, ils ne sont même pas capables, hélas ! de réaliser de grands desseins. La plupart d'entre eux ne pensent qu'à vivoter au

Sayfa:35

jour le jour, n'ayant que la seule passion du gain étroit. Impossible pour eux de comprendre le grand rôle qui incombait à la finance et qui s'accordait avec ses intérêts. L'intérêt de la finance, soulevée par la masse des capitaux qu'elle avait concentrés, ne pouvant travailler librement et largement que sur le marché mondial, c'était d'apaiser les compétitions économiques qui faisaient obstacle au développement des entreprises. Son intérêt, c'était d'obliger les grands industriels en bataille à s'asseoir aux mêmes tables des mêmes conseils d'administration dont ses représentants, à elle, auraient gardé la présidence.

Grande tâche, malaisée, sans doute! qu'aperçurent quelques rares hommes égarés au milieu des chefs de bureau qui peuplaient les instituts de crédit! Ils ne furent pas écoutés. Infiniment plus commode de placer dans une clientèle docile

Sayfa:36

des papiers d'Etat, de patronner des affaires industrielles discutables qui, par le fait même, laissent une belle marge au bénéfice excessif ! Infiniment plus commode de se dérober aux interventions dans les conflits qui mettent aux prises les grands producteurs, de se rapetisser dans un coin pour y grignoter des commissions confortables, de laisser aux capitaines d'industrie le soin de se débattre entre eux!

Sayfa 34

"Uluslararası Sermaye her gün ayıplanmıştır ve ayıplanmaktadır. **Söylev verme sıkıntısı çeken politikacılar, kopya çeken gazeteciler** onu en canavar entrikalarla suçlamaktadırlar. Bunlar, savaşların,

herkesin bildiği gibi Dünya'nın servetini yöneten Yahudi'nin desteklediği **görüşmelerde** ortaya çıkmaktadır.

[sayfa 35]

Durum böyleyken, **saçmalıklar,** sadece milliyetçi **aptallıkla beslenebilmektedir.**

Herhangi birine omuzlarını dik tutma olanağını veren saçmalıklar, sık sık "yüksek sermaye"yi ziyaret etmektedir! Bu kişiler, yüksek sermayenin çılgın projeleri destekleyecek boyutta olmadığını bilmektedirler. Böyle bir projenin düşüncesi bile onları gülümsetmektedir. Heyhat, birkaç nadir örneğin bile büyük amaçları gerçekleştirmeye kapasitesi yetmemektedir. İçlerinden pek çoğu, günü gününe geçinmekten başka bir şey düşünmemektedir. Tek dertleri küçük bir kâr elde etmektir. Onlar için, sermayeye düşen ve çıkarları ile uyuşan büyük görevi anlamak olanaksızdır. Sermayenin, kendi yoğunlaştırdığı sermaye kitlesinin büyüklüğü ile yükselen çıkarı, serbest ve geniş olarak ancak dünya pazarı üzerinde çalışabilir. Bu da şirketlerin gelişmesine engel teşkil eden ekonomik **rekabetlerin** bastırılması ile olabilir. Yüksek sermayenin çıkarı savaş halindeki büyük endüstrileri, aynı yönetim kurullarının masaları etrafında bir araya gelmeye zorlamaktır. Bu yönetim kurullarının başkanları, bu görüşme masalarının başkanları olacaktır.

Büyük hedef hiç şüphesiz ki **zordur!** Kredi kuruluşlarının yönetim bürolarını dolduran insanların arasında kaybolmuş bazı nadir insanlar bunu farkederler! Bunların da sözleri dinlenmez. Devletin yumuşak başlı kağıtlarına yatırım yapmaktansa, **[sayfa 36]** tartışılabilir, fakat gene de yüksek bir kâr oranı sunan sınaî işleri yönetmek daha uygundur. Aslında, büyük üreticilere el konulmasıyla sonuçlanan müdahalelerde soyulmak da çok daha kolaydır. Onun yerine, endüstrinin kaptanlarına kendi aralarında boğuşmayı bırakarak, bir köşede daha emin komisyonları **kemirmek** için **sinmek** çok daha iyidir.

Sayfa:38

Les dirigeants qui subsistent seront désormais à la remorque des hommes qui crieront le plus haut le patriotisme échevelé dont le souci de leurs intérêts pécuniaires les anime. Ils laisseront se dérouler, s'aggraver les conflits économiques.

Mais... la guerre n'est-elle pas au bout?

« Est-ce bien certain? pensent les magnats de l'industrie.

Sayfa 38

Var olmaya devam eden yöneticiler, buna rağmen en yüksek ve **düzenlenmemiş** vatanseverliği haykıran, maddî kazançlarının derdindeki insanların römorkunda [sürüklemesinde] olacaklardır.

Fakat savaş artık sonuna varmadı mı?

Sanayiinin şahsiyetleri, "O kadar emin miyiz" demektedirler.

Sayfa:39

« La guerre nous préservera des billevesées humanitaires, nous délivrera des projets des socialistes et des socialisants, nous débarrassera de la conception folle d'une union européenne qui rognerait nos bénéfices.

Sayfa 39

"Savaş bize insanlık **saçmalıkları** sunacak, bize sosyalistlerin ve sosyalistleştirmeye çalışanların projelerini verecek, bizi, çıkarlarımızı kemirecek olan bir Avrupa Birliği'nin gerçekleştirilmesi fikriyle rahatsız edecektir.

Sayfa:39

Gouvernants débiles ou de parti pris, fonctionnaires nerveux ou passionnés, rétrogrades rêvant du pouvoir, industriels noyés par le mouvement économique, hors d'état de le maîtriser, ne le voulant pas d'ailleurs, tout ce monde cherche sournoisement la guerre ou coquette avec elle.

Sayfa 39

Zayıf veya taraf tutan yöneticiler, sinirli veya telaşlı memurlar, iktidar rüyası gören muhafazakârlar, ekonomik hareketle boğulmuş sanayiciler ekonomik hareketin kendisine hâkim olma durumunda değillerdir. Bunun için de, bütün dünyanın çılgıncasına savaş aramasını veya onunla flört etmesini istememektedir.

Sayfa:39

Approximativement exact, à la condition de souligner le « en ce temps-là » que renferme

Sayfa:40

la phrase, à la condition de remarquer que, si aucun des gouvernants n'a, en juillet-août 1914, « véritablement voulu » jeter les peuples dans le précipice, — on hésite au bord de l'abîme, — nombreux furent ceux qui, du regard et de la pensée, avaient exploré le gouffre, qui avaient fanfaronné en le considérant.

Sayfa 39

"Bu anda" terimiyle [Lloyd George] söylemek istediği hemen hemen tamamıyla doğrudur. Fakat, **[sayfa 40]** Temmuz – Ağustos

1914 tarihlerinde yöneticilerden hiçbirisi halkları yıkıma atmak istemeseydi, - yıkım karşısında tereddüt geçirilmektedir – görünüşe ve düşündüğümüze göre de pek çoğu, olabileceklerden söz ederlerken yaptıkları **patırtıya** bakılırsa, **bu sıkıntıyı** keşfetmişlerdir.

Sayfa:40

Le désastre qui, en suite du grand drame, devait s'abattre sur l'Europe eut pour prélude : la curée.

Sayfa 40

Büyük dram'dan ötürü ortaya çıkan felâket, Avrupa'nın üzerine bir **öncü, bir korsan** gibi çökmüştür.

Sayfa:42

Travail d'échantillonnage puisque ne s'étendant guère en dehors de la France, puisque, comme l'auteur le remarque, les documents officiels ne laissent filtrer que des parcelles de vérité, puisque surtout les millions d'affaires individuelles qui ne sont tenues à aucune publication et parmi lesquelles figurent de grandes firmes échappent aux regards indiscrets !

Sayfa 42

Numune alma çalışması sadece Fransa dışında yaygın olduğundan ve yazar da bunu belirttiğinden, resmî belgeler, gerçeğin sadece bazı parçalarını süzmektedirler. Zira yayınlanmamış farklı, milyonlarca konu vardır ve bunların arasında da büyük firmalardan, dikkatsiz gözlerden kaçanlar bulunmaktadır.

Sayfa:50

Dans l'âge capitonné où nous vivions on se montrait sensible à des détails, car c'étaient détails que ces légères aspérités sur la carte financière du monde.

L'essentiel était d'abord le peu de gravité du passif d'avant-guerre qui n'avait pas doublé depuis 1875, quoi que disent les chiffres — nous venons de les expliquer —, alors que la richesse de l'univers avait sans doute décuplé durant la même période de temps.

Sayfa 50

İçinde yaşadığımız bu süslü çağda detaylara özen gösterilmektedir. Zira, Dünya'nın sermaye haritasındaki hafif **düzensizlikler** bu detaylardır.

Esas olan, savaştan önce ağırlığı pek az olan pasiflerdir. Bunlar, rakamların söylediği kadarıyla 1875'ten beri ikiye katlanmamıştır. Bunu açıklamıştık. Oysa, aynı süre içerisinde Dünya'nın genel zenginliği hiç şüphesiz **artmıştır.**

Sayfa:71

Continuant à puiser un exemple dans la situation de notre pays, la France, privée d'une de ses principales sources de bénéfices à l'extérieur, ayant perdu une grande partie de la clientèle qui lui achetait les vins, les soieries, les confections, les objets soignés, l'article de Paris, doit offrir à ses créanciers étrangers ou ses stocks ou les produits des industries factices qui se sont créées sur son sol.

Sayfa 71

Ülkemiz Fransa'dan örnek vermeye devam edelim. Ülkemiz dışardaki en önemli kazanç kaynaklarından birini kaybetmiştir. Şaraplarını, ipeklilerini, konfeksiyonunu, süs eşyalarını, Paris ürünlerini kaybeden ülkemiz, alacaklılarına ya stoklarını ya da kendi toprakları üzerinde yaratılan **taklit** [imitasyon] sanayiini açmak zorundadır.

Sayfa:84
Sayfa:85

En 1914, à la veille de la guerre, dans le rapport soumis par la commission de direction à l'Assemblée générale, ses représentants indiquaient que nous avions dû importer, en 1913, plus de 21 millions de tonnes de houille ou de coke : « Nous ne pouvons, ajoutaient-ils, que déplorer une fois de plus une telle situation qui impose à la sidérurgie française une surcharge considérable et la place, vis-à-vis de ses concurrents étrangers, dans un état d'infériorité marquée, surtout au point de vue de l'exportation.

Sayfa 84-85

1914'de, savaşın öncesinde, Yönetim Komisyonu tarafından Meclis'e verilen raporda, temsilcileri [Fransız metalürjisini temsil eden komitenin], 1913'de 21 milyon ton linyit veya Kok kömürü ithal etmemizin gerekeceğini belirtmektedirler. Bu temsilciler: "Fransız demir **çelik sanayiinin** önemli bir üretim fazlasına sahip olması ve yabancı rakipleri karşısında belirli şekilde düşük kalitede olması yüzünden, özellikle ihracat bakımından düştüğü duruma, ancak bir kez daha ağlayabiliriz" de demektedirler.

Sayfa:87

« Sur toute la surface du vieux continent, avons-nous écrit ailleurs [1], on a permis des zigzags de cordons douaniers qui équivalent à des cloisons étanches entre ateliers se commandant dans une même usine. »

Sayfa 87

"Eski kıtanın bütünlüğüne dışardanmüdahale ederek yapay sınırlar çizdik. Bu aynı fabrikanın içersinde çalışan atölyeler arasına aşılmaz **sınırlar** koymaya benzedi.

Sayfa:88

N'est-on pas investi d'un monopole, non-seulement du chef de la ligne de douane qui donne une sécurité, pas absolue sans doute, relative toutefois, mais surtout parce qu'on a « détraqué » les grandes industries dont la concurrence restait redoutable malgré les barricades à la frontière?

Sayfa 88

Fakat hudutların sağladığı korumaya rağmen acımasız kalan rekabete karşı büyük sanayileri **"hastalıklı"** bir duruma getirdiğimiz için bir tekel icat etmedik mi? Büyük sanayileri, gümrük hatları arkasında göreceli bir güvence içine almayı çalıştık.

Sayfa:88

Et la truculence nationaliste d'applaudir! Enfin! Un coup mortel est porté à la solidarité économique de l'Europe. Enfin! On pourra vivre et s'esbaudir en vase clos.

Sayfa 88

Ya alkışlama **komikliği!** Eh! Avrupa'nın ekonomik dayanışmasına vurulan ölümcül bir darbe. Böyle de olur! Kapalı bir küpün içerisinde de yaşanabilir ve **çoğalınabilir.**

Sayfa:90

Désarroi qui s'abat rudement sur la classe ouvrière mordue par la vie chère et par le chômage!

Sayfa:91

M. Charles Gide, l'économiste de haute valeur, dans le rapport qu'il rédigeait en 1920 et soumettait à la Conférence financière internationale de Bruxelles, remarquait qu' « une des conditions les plus urgentes pour le relèvement économique de l'Europe, c'était la bonne volonté de la classe ouvrière à y travailler. » Il ajoutait qu'il était rigoureusement indispensable de « trouver les moyens pour obtenir de sa part cette coopération consciente. »

Qu'a-t-on fait pour y parvenir?

Pendant le conflit, dans tous les pays bellige-

Sayfa:91

rants, on avait abondamment promis à l'ouvrier. Partout on lui avait affirmé que la paix serait le point de départ d'une ère de félicité que déterminerait le coup de baguette magique de la victoire universellement escomptée. Moyen pour faire accepter la guerre des stocks, des cartels, des magnats...!

Que lui a-t-on donné?

Des augmentations de salaires, arrachées morceau par morceau, qui, quoi qu'on en puisse dire, sont loin de répondre pour la plupart à la dépréciation du signe monétaire, des augmentations de salaires qu'un peu partout, en ce moment, on s'applique à rogner. Quoi encore? — des réformes partielles, variables selon les pays : singulièrement limitées en France où l'on s'est presque exclusivement borné à verser le vin épais et frelaté de la démagogie; restreintes aussi en Angleterre où, comme dans notre pays, gouverne une oligarchie;

Sayfa 90-91

Hayat pahalılığı ve işsizliğin sevgilisi, işçi sınıfı üzerine kaba bir şekilde çöken sıkıntı!

Değerli iktisatçı Charles Gide, 1920'de yayınladığı ve Brüksel uluslararası sermaye konferansında sunduğu raporunda, "Avrupa'nın ekonomik kalkınmasında en acil şartlardan biri, işçi sınıfının bu konuda istekli olmasıdır." demekte ve "işçi sınıfının buna gönüllü olarak katılması için gerekli olanakları bulmanın" vazgeçilemez bir gereksinim olduğunu da vurgulamaktadır.

Buna ulaşmak için ne yapılmıştır?

Anlaşmazlık esnasında, bütün savaşan ülkelerde işçilere bolca sözler verilmiştir. Heryerde ona, barışın, zaferin sihirli değneğinin bir

dokunuşunun belirleyeceği bir mutluluk çağının başlangıç noktası olacağı söylenmiştir. Bu da onları, savaşın; stoklar, karteller, büyük firmalar savaşı olduğuna inandırmıştır...!

Ne verildi onlara?

Parça parça koparılabilen ücret artışları, her durumda söyleyebileceğimiz gibi paradaki çöküntüye cevap vermekten uzaktır. Zaten yontulmaya da başlamış durumdadır. Başka ne var? Ülkelere göre değişen kısmî reformlar. Özelikle Fransa'da, neredeyse sadece demagojiden öteye gitmemiştir. Ülkemizdeki gibi, bir oligarşinin yönettiği İngiltere'de de yaklaşık aynı şeyler olmuştur.

Sayfa:95

N'est-il pas dangereux d'abord d'entourer d'une sollicitude particulière une des classes de la nation et de préparer ainsi, entre ruraux et citadins, des animosités qu'on voit sourdre sur bien des points de la France? Faut-il insister sur le sujet? Qui ne sait la mansuétude dont le fisc fait preuve à l'égard des cultivateurs à l'heure où, plus que jamais, chacun doit *également* passer sous la toise de l'impôt et où les larges bénéfices recueillis par les ruraux devraient exclure tous ménagements excessifs à leur profit?

Sayfa 95

Öncelikle, milletin sınıflarından birini **diğerlerinden üstün tutmak** tehlikeli değil midir? Aynı şekilde kırsalda yaşayanlarla şehirliler arasında, Fransa'nın birçok yerinde oluştuğunu gördüğümüz düşmanlıkları **oluşturmak** doğru mudur? Konunun üzerinde hâlâ ısrar edilmeli midir? Tarımsal üreticilere yapılan, Maliye'nin de yapıldığını kabul ettiği ve her biri esasen Maliye'nin **kontrolünden** gereken **yardımları** ve gene kırsallar lehine yapılan her türlü düzenlemeyi bilmeyen var mı?

Sayfa:95

Certes, on ne peut qu'applaudir quand le fermier ou le métayer devient propriétaire de la terre qu'il cultivait ou quand l'exploitant du sol agrandit sa terre, si son emprise s'exerce sur la propriété de luxe.

Sayfa 95

Bununla birlikte çiftçi veya **rençber,** işlediği toprağın sahibi olduğu zaman veya toprak sahibi çiftçi ve rençber arazisini büyüttüğü zaman, **bu büyüme,** büyük toprak sahiplerinin aleyhine oluyorsa, alkışlamaktan başka bir şey yapamıyoruz.

Sayfa:98

(*)

Et dans le centre de l'Europe? et en Russie? (nous négligeons l'Angleterre dont la vie se con-

Sayfa:99

centre sur la mer, dans les usines, dans les mines [1]) où en est la population rurale ?

Une révolution agricole s'est opérée, non pas seulement dans la Russie des Soviets, mais même en Hongrie, en Autriche, dans une partie de l'Allemagne. On y assiste au « green rising », selon l'expression anglaise, c'est-à-dire au mouvement vert que certains se plaisent à opposer au mouvement rouge des ouvriers extrémistes.

Révolution — ou évolution — qui passe inaperçue des masses, dont ceux qui sont informés ne mesurent pas, autant qu'il semble, les bénéfices

Sayfa:99

qui peuvent en résulter ni surtout les périls qu'elle comporte.

Les faits d'abord!

Les vingt années qui précédèrent la guerre avaient marqué le déclin de l'agriculture dans toute l'Europe Centrale, la Roumanie exceptée, et surtout la disparition des petits domaines.

Sayfa 98

Ya kırsal nüfusun bulunduğu Avrupa'nın ortasında ve Rusya'da? (Hayatın deniz üzerinde, fabrikalarda ve madenlerde yoğunlaştığı İngiltere'yi ihmal ediyoruz). **[sayfa 99]** Tarımsal bir devrim, sadece Sovyetlerin Rusyası'nda yapılmadı, fakat Macaristan'da, Avusturya'da, Almanya'nın bir kısmında da yapıldı. İngilizce'de söylendiği gibi "yeşil yükselişe" yardım edildi. Yani, bazıları istediği için aşırı uçtaki işçilere karşı yeşil harekete yardım edildi.

Devrim veya evrim kitlelerden habersiz olarak gerçekleşti. Öyle gözüküyor ki haberi olanlar da, ne getirebileceği kazançları, ne de herşeyden öte getirdiği zararları ölçüp biçmediler.

Savaştan önceki yirmi sene, tarımın Romanya hariç bütün Avrupa'daki düşüşüne ve küçük işletmelerin ortadan kaybolmasına şahit olmuştu.

Sayfa:117

21.7-28

(K)

Que l'on ne cherche ici qu'une brève esquisse des finances de la France! Ecartant les flots de chiffres, élaguant les détails nous allons

Sayfa: 117

nous efforcer de dégager les sommets des questions et de les relier à l'économie de notre pays.

Dans les premiers mois de 1921, le rapporteur général du budget au Sénat écrivait :

« *Plus de 300 milliards de dettes sans les pensions et les dommages;*

« *Un budget en déficit de 2 milliards 800 millions en 1921 (chiffre du budget extraordinaire);* [1]

« *Une trésorerie qui réclame pour l'exercice en cours 36 milliards de ressources d'emprunt;*

« *La perspective de 6 ou 8 milliards de ressources annuelles et permanentes à créer pour assurer l'équilibre du budget ordinaire dans les années qui viennent;*

« *La question des pensions et des dommages non résolue pour l'avenir,*

« *Voilà la situation.* »

A-t-on protesté? A-t-on rectifié?

Nullement.

Le rapporteur général était au-dessous de la vérité. Il l'a reconnu lui-même.

Les choses se sont-elles améliorées depuis?

Elles se sont aggravées.

Sayfa 117

Burada, Fransa Maliyesi'nin sadece kısa bir taslağı verilmek istenmektedir! Rakam yığınlarını saf dışı ederek, sorun yığınlarını azaltmak için detaylarını atmaya ve onları ülkemiz ekonomisine bağlamaya çalışıyoruz.

1921'in ilk aylarında bütçenin genel raportörü, Senato'da şunları yazıyordu:

"Tazminatlar ve zarar ziyan ödemeleri hariç 300 milyar borç bulunmaktadır."

"1921 yılında iki milyar sekiz yüz milyon açık veren bir bütçe bulunmaktadır (olağanüstü bütçe rakamı)"

"Hazine, otuz altı milyar'lık para basma talebinde bulunmaktadır."

"Gelecek yıllardaki olağan bütçe dengesini sağlamak için yılda altı ila sekiz milyarlık kaynak yaratma perspektivimiz olmalıdır."

"Gelecek için, zarar ve ziyan ile tazminatlar sorunu henüz çözümlenmemiştir."

"İşte durum budur."

Bu durum protesto edilmiş midir? Durum düzeltilmiş midir?

Kesinlikle hayır.

Genel raportör, bu gerçeğin altında kalmıştır. O bile durumu kabul etmektedir.

Olaylar, o zamandan beri iyileştirilmiş midir?

Hayır, ciddileşmişlerdir.

Sayfa:20

Les gouvernements qui, après l'ouverture des hostilités, furent formés à l'ombre de l'union sacrée n'osèrent poursuivre, ni dans l'ordre de l'impôt, ni dans l'ordre des budgets, la politique

Sayfa:21

financière de sagesse et de réformes prudentes que nous venons de décrire à grands traits, parce qu'elle portait l'estampille des partis de gauche et que les gens de droite, inconscients des nécessités budgétaires étroitement liées à l'intérêt national, ne cessaient de lutter ouvertement ou sourdement contre elle.

Sayfa 20

Düşmanlıkların başlamasından sonra, kutsal birliğin gölgesinde oluşan hükûmetler, ne vergi düzeninde, ne de bütçe düzeninde akıllı bir **[sayfa 121]** malî politika ve kendine güvenen reformlar takip edemediler. Daha önce ana çizgileriyle tanımladığımız bu malî politikaları takip edemediler. Zira, hükûmetler sol partilerin ve sağdan, millî çıkarlara sıkı sıkıya bağlı bütçe gereklerinden habersiz insanlarından oluşuyordu. Bu insanlar da, açıkça veya gizlice bu millî çıkarlara karşı uğraş veriyorlardı.

Sayfa:123

Alors que l'Allemagne, dont le crédit avant 1914 était notablement inférieur au nôtre, financera la guerre en plaçant des emprunts des types 4 1/2 % et 5 % tout près du pair, nous émettrons nos rentes à un taux réel très supérieur en même temps que nous garantirons les porteurs pour un délai abusif contre toute conversion, contre tout impôt présent et futur.

Sayfa 123

Oysa savaştan önceki inanılırlığı bizden çok daha az olan Almanya, savaşı %4 ve %5'lik, birbirlerine yakın oranlı devlet borçlanma senetleriyle finanse etti. Biz ise, borçlanma senetlerimizi çok daha yüksek gerçek faizlerle çıkardık ve uzun bir süre için senet sahiplerini her türlü **konvertibilite oranı** [yabancı paralara karşı değişim oranı] değişikliğine karşı güvence altına aldık.

Sayfa:124

Mais, à partir de 1916, surtout à partir de 1917, ces piètres raisons ne peuvent plus valoir. La politique de soi-disant temporisation, qui n'était au fond qu'une politique de faiblesse, devient inexcusable.

On s'y incruste cependant.

Sayfa 124

Fakat, özellikle 1917'den itibaren bu **küçücük** nedenler artık geçerli olamaz. Temelinde bir zayıflık politikası olan bu sözde **erteleme** politikası, affedilemez bir duruma gelmiştir.

Buna rağmen **bu politikaya çivilenip kalınmıştır.**

Sayfa:125

Pour complètement satisfaire les uns et les autres, on rompt avec les doctrines les plus incontestables et les plus incontestées; on renonce à placer des emprunts auprès du pair; on fait appel au crédit dans des conditions telles que d'énormes primes de remboursement sont ménagées aux souscripteurs, au plus grand dommage de l'Etat dont on accroît démesurément le passif, au bénéfice des intermédiaires qui exultent. On leur distribue des avantages plus tangibles encore quand, la guerre finie, en 1920, sous le prétexte d'échange de titres, de suppression de primes de remboursement, que sais-je? on accorde aux banques des commissions occultes, aux profiteurs des remises d'impôt sur leurs bénéfices de guerre.

Sayfa 125

Hem birilerini, hem diğerlerini tamamıyla tatmin etmek için en tartışılmaz ve en tartışılmamış öğretilerle ters düşülmüştür. Fiyatı belirlenmiş borçlanma senetleri çıkarılmamıştır. Pasifi yüksek miktarda artıracak şekilde devasa miktarlarda geri ödeme faizi ödenecek olan borç taleplerinde bulunulmuştur. Bu da bundan **faydalanan** aracıların yararına olmuştur. Bildiğim kadarıyla, 1920'de savaş bittiğinde de onlara senet değiştirme, geri ödeme primlerinin ortadan kaldırılması adı altında birçok çıkarlar dağıtılmıştır. Bankalara, savaş kârları vergilerinde yapacakları indirimler için bazı **gizli** komisyonlar teklif edilmiştir.

Sayfa:126

Le terme de « Comptes Spéciaux » servit à les travestir. Le public — y compris neuf parlementaires sur dix — ne sait encore quels abus invraisemblables ont voilés les soi-disant Comptes Spéciaux, quelle gabegie s'y est dissimulée, quels bénéfices y ont trouvés les profiteurs de la guerre. Certain jour,

Sayfa:127

prochainement — car tout ne peut être indéfiniment caché, — ces énormités, telles que celle du Compte Spécial du Charbon, de bien d'autres encore, dont nous sommes informés, apparaîtront.

Ce sera un chapitre — et quel chapitre édifiant! — à ajouter à l'histoire, qu'il faudra écrire, du coulage et de la prévarication pendant la guerre.

Sayfa 126

"Özel Hesaplar" terimi onları maskeleyebilmek içindir. Halk – buna on parlâmenterden dokuzu da dahildir – bu sözde Özel Hesapları hangi inanılmaz hilelerin bu gizli hesapları sakladığını, hangi **soygunculukların** burada saklandığını, savaştan fayda sağlayanların hangi çıkarlarının saklandığını bilmemektedir. **[sayfa 127]** Gelecekte, bir gün mutlaka – zira herşey sürekli olarak saklanamaz – Kömür Özel Hesabı gibi **bu büyük boyutlar** ve doğaldır ki haklarında bilgi sahibi olduğumuz diğerleri de, ortaya çıkacaklardır.

Bu başlı başına bir eser adı olacaktır. Ama ne eser adı. Tarihe bunuda katabilmek için savaş esnasındaki **parasal akışları ve yolsuzlukları** da yazmak gerekmektedir.

Sayfa:129

Cette tâche n'a pas été remplie. Les lois nouvelles ne sont donc que des empilages de textes sortis de bureaux en déroute, expédiées en vrac à une Chambre dont la majorité fraîchement émoulue du suffrage universel, parfaitement incompétente en la matière, n'avait qu'une idée, l'idée de toutes les Chambres introuvables : des impôts indirects à tour de bras.

Sayfa 129

[Malî projelerin gözden geçirilmesi] Bu görev yerine getirilmemiştir. Yeni kanunlar sadece iflas etmiş bürolardan çıkan, pekçok üyesi savaştan yeni zarar görmüş ve konu hakkında tamamen yetersiz olan Meclise **yığmaca** gönderilen metin **kümeleri** olduğu için, bu konuda bir tek fikir bulabilmişlerdir: Oy birliği ile dolaylı vergiler koymak.

Sayfa:129

Il est indiscutable, certes, que, pour subvenir aux charges écrasantes léguées par la guerre, on ne pou-

Sayfa:130

vait recourir uniquement à la taxation directe.

Sayfa 129

Bununla birlikte, savaş tarafından **ortaya çıkartılan** ezici masrafları karşılayabilmek için **[sayfa 130]** ancak doğrudan vergilendirmeye gidilebileceği de tartışılmazdır.

Sayfa:130

Ne sait-on pas les déboires auxquels donnent lieu les tarifs postaux, le produit des transports par voie ferrée, surtout la taxe sur le chiffre des affaires, l'impôt ardemment réclamé par toutes les organisations réactionnaires, l'impôt que — ô folie! — le gouvernement se proposait de donbler?

Sayfa 130

Posta ücretlerinin, demiryolu taşımacılığı fiyatlarının, özellikle de bir dizi iş üzerindeki vergilerden bütün karşı koyan kuruluşlar tarafından **hoşnutsuzluk** duyulduğunu, bunlardan şiddetle şikayet edildiğini bilmiyor muyuz? Nasıl olur da hükûmet bunları ikiye katlamaya cesaret edebilir? Ne çılgınlık!

Sayfa:132

Et, voulez-vous que je vous dise quelle est la substance de votre politique? maintenir pour la forme, en rechignant, parce que vous n'osez pas les supprimer, des *spécimens d'impôts démocratiques* si faiblement assis, si médiocrement contrôlés que les gens informés, comme vous, peuvent y échapper, ainsi qu'ils l'entendent (vous ne vous en faites pas faute; je le démontrerai en temps utile), — faire reposer tout le budget sur des taxes progressives à rebours frappant lourdement les classes les moins favorisées de la fortune qui plient sous le faix.

On conteste? des documents par monceaux, dont les plus frappants sont les protestations officielles des agents des Contributions directes et de l'Enregistrement se déclarant hors d'état de faire rentrer des milliards... que *l'on paraît ne pas vouloir recouvrer,* ce sont les fonctionnaires qui l'écrivent...

24. 7. 28

Sayfa 132

Size, politikanızın özü nedir söyleyeyim mi? Direnerek durumu kurtarmak istiyorsunuz. Zira, demokratik vergi türleri o kadar zayıf konulmuşlardır ki o kadar zayıf kontrol edilmektedirler ki sizin gibi bunu bilen insanlar, bütçeyi yük altında katlanan servetin en az desteklediği sınıfları vuran **tersine artan oranlı** vergilere dayamak gerektiğini anladıkları zaman ondan kaçabilirler (yanlış yapmıyorsunuz, bunu size gerektiği zaman göstereceğim).

Bunu tartışıyor muyuz? Bir belge **birikimi** vardır. Bunların en çarpıcısı da doğrudan yardım ve kayıt görevlilerinin artık sisteme girecek milyarlar bulamadıklarını beyan ettikleri protestolarıdır. Öyle an-

laşılmaktadır ki artık yardım yapılmak istenmemektedir ve bunu da yardım görevlileri yazmaktadırlar.

Sayfa:208

Faillite insidieuse! oui, car, la baisse des changes amenant une hausse des prix, les chefs d'industries, comme les profiteurs qu'ils traînent derrière eux, vendront leurs produits plus cher et, en même temps, ils spolieront légalement leurs commanditaires vis-à-vis desquels ils se libéreront en leur remettant du papier qui ira en s'avilissant chaque jour. Ils frustreront aussi leurs ouvriers, leurs employés, dont la rémunération sera toujours en arrière de la hausse.

Sayfa 208

Hileli iflas! Evet, zira fiyatların yükselmesini getiren değişikliklerin azalması durumunda sanayilerin patronları ve arkalarında sürükledikleri çıkarcıları, ürünlerini daha pahalı satacaklar ve aynı zamanda şirket ortaklarını, her gün zayıflayan sepetten pay vererek şirketten çıkartacaklar, böylece onları yasal bir şekilde soymuş olacaklardır. Ücret, sürekli olarak fiyat yükselmesinin altında kalacağı için işçilerini, memurlarını da **yolmuş** olacaklardır.

Sayfa:208

Ses conséquences?

Il condamne à une gêne voisine de la misère les petits rentiers, les retraités, les employés, tous

Sayfa:209

ceux qui vivent de revenus fixes. Il accule les ouvriers à l'alternative ou de chômer, c'est-à-dire de mourir de faim, ou d'accepter une rémunération inférieure à leurs besoins.

Sayfa 208

Sonuçları?

[Bu program] küçük rantçıları, emeklileri, memurları, **[sayfa 209]** sabit gelirle yaşayan her kesi sefalete yakın bir rahatsızlığa mahkûm etmiştir. İşçileri bir alternatife ya da işsizliğe itmiştir. Yani açlıktan ölmeye ya da ihtiyaçlarının altında bir **ücrete** mahkûm olmuşlardır.

Sayfa:224

Très facile, certes, d'opérer une dépossession brutale, moins facile d'administrer aux lieu et place de ceux qu'on a évincés!

Sayfa 224

Bununla birlikte [fabrikalara] sert bir şekilde el koymak çok kolaydır. **El konulan** şeyin yerine birşey koymak ve idare etmek ise daha zordur.

Sayfa:224

Ils ne savaient pas la complexité des entreprises, les formes grégaires qu'elles avaient revêtues; ils ne se doutaient pas que les plus importantes d'entre elles étaient devenues de véritables administra-

Sayfa:224

tions ayant une cohésion, une personnalité réelle avec ses moyens et ses tâches propres, incarnant un groupement d'intelligences et de volontés.

S'ils avaient su ou compris cela, ils auraient

Sayfa:225

entendu qu'en s'emparant brusquement des usines, en liquidant une partie sinon la totalité du haut personnel, en amalgamant les entreprises sans études approfondies, en supprimant les rouages bancaires et commerciaux qui les étayaient, ils ne pouvaient aboutir qu'à les « détraquer » et à favoriser du même coup, au rebours du progrès économiques, les petites et les moyennes affaires.

Sayfa 224

[Sovyetler Birliği Yöneticileri] İşletmelerin karışıklığını bilmiyorlardı. Bu şirketlerin kazandığı **muhafazakâr** durumu bilmiyorlardı. İçlerinden en önemlilerinin kendi olanakları ve hedefleri ile bir bütünlüğe sahip olarak, bir düşünceler ve istekler grubunu doğuracak şekilde gerçek bir kişilik oluşturabileceğinden hiç şüpheleri yoktu.

[sayfa 225] Şayet bunu bilmiş veya anlamış olsalar, fabrikalara aniden el koymayla, yüksek personelin tamamını veya bir kısmını uzaklaştırmakla, firmaları hiç bir araştırma yapmadan birleştirmekle, onları **destekleyen** banka veya ticarî ilişkileri ortadan kaldırmakla, onları sadece **"sıkıntıya sokmuş"** ve aynı hareketle ekonomik gelişmelerin ters tepmesine, küçük ve orta düzeyli işletmelerin geri gitmesine sebep olacaklarını da kavramış olurlardı.

Sayfa:225

Les autres n'ont survécu qu'autant que les vieilles habitudes, les anciennes méthodes avaient surnagé ou avaient été ressuscitées, et, comme celles-ci ne pouvaient persister ou revivre que partiellement, en chevauchant, en s'enchevêtrant avec les systèmes fantaisistes qu'on avait décrétés, il s'est produit un des plus jolis tohu-bohu qui se puisse imaginer.

Sayfa 225

[Bunlar gerçekleşti, bazı fabrikalar kapandı.] Diğerleri, eski gelenekler, eski metodlar devam ettiği müddetçe veya yeniden ortaya çıkarıldığı müddetçe, aslında buyurulan fantezi sistemlerle çalkalanıp, **bunalarak** kısmen yaşadılar. Sosyalist sistem, düşünebileceği en güzel patırtılardan birini üretiyordu.

Sayfa:226

Une grande industrie placée dans des conditions aussi invraisemblables, dont les lignes que nous avons soulignées donnent un aperçu, devait forcement s'affaisser au profit des moyennes

Sayfa:227

et petites entreprises qui, soustraites à la confiscation, à la nationalisation, aux règlements hétéroclites, n'ayant qu'une main-d'œuvre limitée, pouvant se contenter de quantités réduites de combustible et de matières premières, étaient à même de subsister. « Jamais, écrit M. Zagorsky, l'industrie à domicile n'a pris en Russie une telle extension qu'aujourd'hui

Sayfa 226

Anahatlarını daha önce anlatmış bulunduğumuz inanılmaz şartlar altına konulmuş büyük bir sanayi, [sayfa 227] elkoymadan, millileştirilmeden kaçırılmış, düzensiz mevzuata sahip, sınırlı bir emeğe sahip olabilen, küçük miktarlarda yakıt ve ham maddeden faydalanabilen küçük ve orta ölçekli işletmeler lehine küçülmek zorunda kalacaktır. Zagorsky: "Rusyada, hiç bir zaman, evde yapılan üretim bugünkü kadar yayılmamıştı" demektedir.

COURS COMPLET D'HISTOIRE

A L'USAGE DE L'ENSEIGNEMENT SECONDAIRE

Albert MALET
Professeur agrégé d'Histoire
au Lycée Louis-le-Grand.

Jules ISAAC
Professeur agrégé d'Histoire
au Lycée Saint Louis.

XIVE • XVE • XVIE SIÈCLES

Ouvrage rédigé conformément aux programmes
du 3 Juin 1925

OUVRAGE ORNÉ DE 205 GRAVURES ET 30 CARTES

CLASSE DE TROISIÈME

AVEC LA COLLABORATION DE
M. V. L. BOURRILLY
Professeur à l'Université d'Aix-Marseille.

DEUXIÈME ÉDITION

LIBRAIRIE HACHETTE
79, BOULEVARD SAINT-GERMAIN, PARIS

TARİH DERSLERİ

Albert MALET
Louis – le – Grand Lisesinde
Tarih Uzmanı

Jules ISAAC
Saint-Louis Lisesinde
Tarih Uzmanı

XIV. – XV. – XVI. YÜZYILLAR

3 Haziran 1925 programına uygun olarak yazılmıştır.
250 gravür ve 30 harita ile resimlendirilmiştir.

3. Sınıf
Aix – Marsilya Üniversitesi Profesörlerinden V.L. BOURRILLY

2. Baskı

HACHETTE KİTAP EVİ
79, BOULEVARD SAINT – GERMAN, PARIS

Çankaya Atatürk Kitaplığı Bilgileri	
Envanter No	: 1705
Yazar	: Albert Malet - Jules Isaac
Cild	: Yeşil
Ebadı	:
	En : 12.5 cm.
	Boy : 18.6 cm.
Sayfa Adedi	: VIII - 584
Not	: Kitabın ilgili bölümleri Ankara Ü. TÖMER Dil Öğretim Merkezi tarafından tercüme edilmiştir.

Sayfa :VIII

Je dois à une ancienne amitié la bonne fortune d'avoir pu associer à la préparation de ce volume M. V.-L. Bourrilly, professeur à l'Université d'Aix-Marseille, dont on connaît les nombreux et importants travaux sur l'histoire du seizième siècle et sur l'histoire de la Provence. Peut-être sa grande érudition a-t-elle souffert des simplifications pédagogiques parfois un peu hardies dont je me suis fait une loi. Mais oh voudra bien me considérer comme seul responsable du choix, de l'interprétation et de la présentation des faits.

Sayfa VIII

[OKUYUCUNUN DİKKATİNE]

16. yüzyıl ve Taşra tarihi alanında çok sayıda önemli eseriyle tanınan Aix-Marsilya Üniversitesi öğretim üyelerinden Sayın V. L. Bourrilly'e, bu cildin hazırlanmasındaki katkılarından dolayı çok şey borçluyum. Kendime ilke edindiğim, öğretim amacıyla bazen cesurca yaptığım sadeleştirmelerde Bourrilly'nin derin bilgisine çok sadık kalamamış olabilirim. Ancak olayların sunumunda, yorumunda ve seçiminde tek sorumlunun ben olduğumun bilinmesini isterim.

JULES ISAAC

Sayfa :1

L'EUROPE VERS 1328 — 1453

Au début du quatorzième siècle la formation des États européens est loin d'être terminée.

Les mieux organisés sont, à l'ouest de l'Europe, le royaume de France, plus grand et plus peuplé, le royaume d'Angleterre, plus uni et plus libre.

Sayfa :1

Dans le cadre du Saint Empire, l'Allemagne et l'Italie se sont émiettées. Les papes, établis à Avignon, les empereurs, élus au gré des princes allemands, ne jouent plus qu'un rôle secondaire.

A l'Est, les royaumes de Pologne et de Hongrie comptent déjà parmi les États européens, tandis que les principautés russes sont tombées sous le joug mongol.

Au Sud, l'Empire byzantin est une proie qui tente les conquérants. Venise et Gênes dominent la Méditerranée où elles ne rencontrent que la concurrence de l'Aragon.

Sayfa 1

[14.- 15.- 16. YÜZYILLAR

I. BÖLÜM]

1328 YILLARINDA AVRUPA

14. yüzyılın başında Avrupa devletlerinin oluşumu henüz tamamlanmamıştı.

En iyi organize olmuş olanlar, Avrupa'nın batısındaki nispeten daha büyük ve kalabalık olan Fransa Krallığı ile daha birleşik ve bağımsız olan İngiltere Krallığıdır.

Kutsal: İmparatorluğun sınırları içinde bulunan Almanya ve İtalya dağılmışlardı. Avignon'da yerleşmiş olan papalar ile Alman prenslerinin isteği doğrultusunda seçilmiş olan imparatorlar, artık sadece ikinci plânda rol oynuyorlardı.

Doğuda ise Polonya ve Macaristan Krallıkları, şimdiden Avrupa devletleri arasında sayılıyorlardı. Buna karşılık Rus prenslikleri, Moğol boyunduruğu altına girmişti.

Güneyde Bizans İmparatorluğu, fetihçilerin iştahını kabartan bir avdı. Venedik ve Cenova ise, Aragon'un rekabetiyle karşılaşacakları Akdeniz'e egemen durumdaydı.

Sayfa :2

L'unification n'etait pas achevée. On distinguait, à l'intérieur du royaume, deux sortes de territoires : ceux qui, placés directement sous l'autorité du roi, formaient le *domaine royal*; ceux qui ne relevaient qu'indirectement du roi et formaient les *grands fiefs*. Le domaine royal s'était prodigieusement accru depuis les débuts de la dynastie capétienne. Il couvrait à peu près la moitié du royaume. Les plus grands fiefs, comté de *Flandre*, duchés de *Bourgogne*, de *Bretagne* et de *Guyenne* — ce dernier au roi d'Angleterre — étaient dispersés aux extrémités de la France.

Sayfa 2

[FRANSA VE İNGİLTERE

1328'de FRANSA]

Ülke bütünlüğünün sağlanması henüz gerçekleşmemişti. Krallığın içinde iki tür toprak parçası görülüyordu. Bunlar, kraliyet yurtluğunu oluşturan, doğrudan kralın otoritesi altında bulunan topraklar ile sadece dolaylı olarak krala bağlı olan ve büyük tımarları oluşturan topraklardı. Kraliyet yurtluğu, Capetien Hanedanlığının başlangıcından beri olağanüstü derecede büyümüştü. Kraliyet yurtluğu, hemen hemen kraliyet topraklarının yarısını oluşturuyordu. **Flandre Kontluğu, Bourgogne, Britanya ve İngiltere Kralına bağlı olan Guyan Dükalıkları gibi en büyük yurtluklar, Fransa'nın uç bölgelerine dağılmıştı.**

Sayfa :5

LE ROYAUME D'ANGLETERRE

Le royaume d'Angleterre était beaucoup moins étendu que le royaume de France. En dehors de l'Angleterre proprement dite, les rois Plantagenets avaient soumis le *Pays de Galles*, mais les Écossais continuaient à lutter avec acharnement pour leur indépendance; ils

Sayfa :5

avaient leurs rois nationaux qui étaient les alliés du roi de France. De l'Irlande, les Plantagenets ne possédaient réellement que la région sud-est — ce qu'on appelait *l'enceinte anglaise* —. De leur empire continental, il ne leur restait plus que le petit comté de *Ponthieu* au nord de la Somme et une partie du duché de *Guyenne*, avec Bordeaux.

Sayfa 5

İNGİLTERE KRALLIĞI

İngiltere Krallığı, Fransa Krallığından çok daha az bir yeri kaplıyordu. Söz konusu İngiltere'nin dışında kalan Plantagenet Kralları, **Galya ülkesine** boyun eğmişlerdi, ama İskoçlar özgürlükleri için tüm güçleriyle savaşmaya devam ediyorlardı. İskoçların, Fransa kralının müttefikleri olan ulusal kralları vardı. Plantagenet'ler İrlanda'nın sadece İngiliz beşiği denilen güneydoğu bölgesine sahiptiler. Kıta imparatorluklarından ise, onlara sadece Somme'nin kuzeyindeki küçük Ponthieu Kontluğu, Guyan Dükalığı'nın bir bölümü ile Bordo kalıyordu.

Sayfa :32

LA QUESTION DE FLANDRE

Édouard III écouta Robert d'Artois d'autant plus volontiers qu'il y avait entre les rois de France et d'Angleterre plusieurs autres causes de conflit. En *Écosse*, Philippe VI soutenait contre les Anglais les partisans de l'indépendance. En *Guyenne*, fief français, les contestations étaient incessantes. Enfin il y avait la question de *Flandre*, question d'ordre économique surtout, où de gros intérêts se trouvaient engagés.

Sayfa 32

FLANDRE SORUNU

İngiltere ve Fransa kralları arasında farklı birçok çatışma nedeni olduğundan III. Edouard, Robert d'Artois'i daha büyük bir ilgiyle dinlemişti. VI. Philippe, İskoçya'da İngilizlere karşı bağımsızlık yanlılarını destekliyordu. Fransız yurtluğu olan Guyana'da, isyanların ardı arkası kesilmiyordu. Son olarak işin içinde büyük çıkarların olduğu ekonomik düzen sorunu, yani **Flandre** sorunu vardı.

[illegible]

Sayfa 5

İNGİLTERE KRALLIĞI

İngiltere Krallığı Fransa Krallığından çok daha az bir yeri kaplıyordu. Söz konusu İngiltere [illegible] Plantagenet Kralları, Galya ülkesine boyun eğ[illegible] için tüm güçleriyle savaşmaya devam ediyorlardı. İskoçya'nın, Fransız Krallığın müttefikleri olan ulusal kralları vardı. Plantagenetler İrlanda'nın sadece İngiliz başını [illegible] bölgesine sahiptiler. Kıta imparatorluklarından ise, bunlara sadece Somme'nin ağzındaki küçük Ponthieu Kontluğu, Guyenne Dükalığı'nın bir bölümü ile Bordo kalıyordu.

Sayfa 132

LA QUESTION DE FLANDRE

Edouard III accueillit Robert d'Artois d'autant plus volontiers qu'il y avait entre les rois de France et d'Angleterre plusieurs autres causes de conflit. En Écosse, Philippe VI soutenait contre les Anglais les partisans de l'indépendance. En Guyenne, fief français, les contestations étaient incessantes. Enfin il y avait la question de Flandre, [illegible]

MAURICE BARRÈS

DE L'ACADÉMIE FRANÇAISE
PRÉSIDENT DE LA LIGUE DES PATRIOTES

L'AME FRANÇAISE ET LA GUERRE

★

L'UNION SACRÉE

PARIS
ÉMILE-PAUL FRÈRES, ÉDITEURS
100, RUE DU FAUBOURG-SAINT-HONORÉ, 100
PLACE BEAUVAU

—

1915

MAURİCE BARRES

FRANSIZ AKADEMESİ'NDEN
YURTSEVERLER BİRLİĞİ BAŞKANI

FRANSIZ RUHU VE SAVAŞ
KUTSAL BİRLİK

PARİS
EMILE-PAUL FRERES, EDİTEURS
100, RUE DU FAUBOURG-SAİNT-HONORE, 100
PLACE BEAUVAU
1915

Çankaya Atatürk Kitaplığı Bilgileri

Envanter No	**:** 1715		
Yazar	**:** Maurice Barres		
Cild	**:** Kahverengi		
Ebadı	**:**		
	En	: 12 cm.	
	Boy	: 17.8 cm.	
Sayfa Adedi	**:** 2 + 393		
Not	: Kitabın ilgili bölümleri Mustafa ????? tarafından tercüme edilmiştir.		

Sayfa :2

Il n'appartiendrait à personne, à cette heure, de remplir le vide laissé par la mort de notre chef. Quelle place Paul Déroulède tenait dans le cœur de la France, on l'a mesuré au jour des obsèques nationales que, spontanément, Paris lui a décernées! Mais nous continuerons, tous ensemble, sa tâche qui était de travailler continuellement à l'union de tous les Français autour de la revendication des provinces perdues.

* La première démarche du président de la Ligue des Patriotes sera pour saluer, dimanche prochain, la statue de Jeanne d'Arc la Lorraine, sur l'emplacement même où la Sainte de la Patrie a versé son sang et pour porter les fleurs du souvenir et de l'espérance à la statue de Strasbourg. Vivent l'Alsace et la Lorraine, quand même!

Notre première déclaration, c'est de reprendre, ce soir, la grande parole initiale sur laquelle fut bâtie toute la Ligue : « Républicains, Bonapartistes, Légitimistes, Orléanistes, ce ne sont là, chez nous, que des prénoms. C'est Patriote le nom de famille. »

La Ligue des Patriotes se tient en dehors des partis. Elle ne se mêlera pas aux luttes quotidiennes, électorales et parlementaires; elle ne veut connaître que les graves intérêts

* Okunamadı

Sayfa :3

nationaux. Il sera de notre rôle de les éclairer et de les servir, dans une suite de campagnes bien préparées.

Hier, j'avais le sentiment d'agir en président de la Ligue des Patriotes quand j'allais étudier en Orient notre situation économique et morale, et encore quand je défendais les petites églises de France.

Dès aujourd'hui, une grande tâche nous est imposée que la Ligue et chaque ligueur doivent accepter avec passion. Pour ceux qui sont tant soit peu au courant des dessous de la politique du jour, il est trop visible qu'il y a une conspiration active pour rompre la Triple-Entente et lui substituer une alliance avec l'Allemagne, c'est-à-dire la vassalité de la France, agenouillée devant l'empereur Guillaume. Eh bien! le devoir actuel et éternel de la Ligue est de s'opposer à cette déchéance morale et matérielle de notre patrie. Ainsi, jamais plus qu'à cette heure n'aura été utile l'existence de notre Ligue, destinée à servir de ferment patriotique et à maintenir en France, avec les souvenirs de 1870, la fidélité à Metz et à Strasbourg.

Que tous les bons Français viennent grossir nos rangs.

Sayfa 2

KUTSAL BİRLİK

Bu saatten sonra, liderimizin ölümüyle boşalan yeri kimse dolduramaz. Paul Deroulede'nin Fransa'nın kalbinde ne yüce bir yeri vardı, bunu defin töreninde hepimiz gördük, Paris ona sevgisini gösterdi! Fakat hep beraber, onun bıraktığı göreve kaldığı yerden devam edeceğiz, bütün Fransızların, kaybedilen toprakların davası etrafında birleşmesi için çalışacağız.

Vatanseverler Birliği'nin başkanının ilk ziyareti, önümüzdeki Pazar, vatanın kutsal kişiliğinin kanını döktüğü meydanda, Jeanne D'Arc La Lorraine'in heykeline olacak ve Strasbourg (Strazburg) heykeline umut ve hatıra çiçekleri bırakılacak. Her şeye rağmen yaşasın Alsace ve La Lorraine!

Bu akşam, ilk olarak, bütün birliğin temellerinin üzerine dayandığı büyük yeminimizi tekrarlayacağız; "Bizim için Cumhuriyetçi, Bonapartçı, Meşruiyetçi, Orleancı sadece birer addır, yurtseverlik ise soy adımızdır."

Yurtseverler Birliği, partilerden ayrı durur. Güncel çatışmalara, seçimlere ve meclise karışmaz; sadece milletin menfaatleriyle ilgilenmek ister. **[sayfa 3]** İyi hazırlanmış bir dizi kampanya dahilinde bu menfaatleri gün ışığına çıkarmak ve bunlara hizmet etmek bizim görevimiz olacaktır.

Dün, Doğu'daki ahlâkî ve ekonomik durumumuzu incelemeye gittiğimde ve Fransa'nın küçük kiliselerini savunduğumda, Yurtseverler Birliği Başkanı olmanın verdiği hisle hareket ediyordum.

Bugünden itibaren, bize büyük bir görev verildi. Birlik ve birliğin her üyesi bunu coşkuyla benimsemelidir. Güncel siyasetin altında yatanların farkında olan herkes için şu çok açıktır ki Üçlü İttifak'ı bozma ve bunun yerine Almanya ile işbirliğine gidilmesi yolunda güçlü bir iş birliği vardır. Yani bu, İmparator Guillaume (Giyom)'a boyun eğmiş Fransa'nın köleliği anlamına gelir. O hâlde, Birlik'in ebedî ve

güncel görevi, vatanımızın maddî ve manevî güçsüzlüğüne karşı koymaktır. Böylelikle, siyasî tohumlardan yararlanmayı ve Fransa'nın 1870'lerin hatıralarıyla Metz'e ve Strazburg'a olan bağlılığı ayakta tutmayı görev bilmiş [Yurtseverler] Birliği'nin varlığı hiçbir zaman bu kadar gerekli olmayacaktır.

Tüm vatansever Fransızlar saflarımıza katılması dileğiyle.

SUÈDE

ET

NORWÉGE,

PAR

M. PH. LE BAS,

MEMBRE DE L'INSTITUT (ACADÉMIE DES INSCRIPTIONS ET BELLES-LETTRES),
MAITRE DE CONFÉRENCES A L'ÉCOLE NORMALE, ETC.

PARIS,
FIRMIN DIDOT FRÈRES, EDITEURS,
IMPRIMEURS-LIBRAIRES DE L'INSTITUT DE FRANCE,
RUE JACOB, N° 56.

M DCCC XLI.

İSVEÇ
ve
NORVEÇ

PH. LE BAS
ENSTİTÜ ÜYESİ (YAZILAR VE EDEBİYAT AKADEMİSİ)
ECOLE NORMALE (NORMAL OKUL) VS. DE SEMİNER HOCASI

1722
PARİS,

FIRMIN DIDOT KARDEŞLER, YAYINCILAR,
FRANSA ENSTİTÜSÜ BASIMEVLERİ – KİTABEVLERİ
RUE JACOB (JACOB SOKAĞI), No: 56
M DCCC XLI.

Anıtkabir Atatürk Kitaplığı Bilgileri

Envanter No	: 1722	
Yazar	: Ph[ilippe] Le Bas	
Cild	: Bordo	
Ebadı	:	
	En	: 14 cm.
	Boy	: 21 cm.
Sayfa Adedi	: 565	
Not	: Kitabın ilgili bölümleri Orhan Öztaşkın tarafından tercüme edilmiştir.	

Sayfa :2

> Ainsi, jamais des peuplades très-nombreuses n'ont pu en sortir, parce qu'elles n'auraient pu s'y former; mais nous savons que chaque printemps les Scandinaves sacrifiaient aux dieux, pour qu'ils favorisassent les expéditions que la jeunesse allait entreprendre pendant l'été.

Sayfa 2

Hiçbir zaman, çok yüksek sayıda insan ülkeden çıkmış olamaz. Zira, bu kadar yüksek sayıda bir topluluğa ulaşmış olamazlar. Fakat, her ilkbaharda İskandinavların, gençlerin yazın yapacakları seferlerde yardımcı olmaları için Tanrılara yalvardıklarını biliyoruz.

Sayfa :3

> Les Goths, suivant d'antiques chants populaires, ne montaient que trois vaisseaux, quand ils partirent pour la conquête du monde; mais c'étaient des hommes accoutumés aux fatigues, pleins d'un courage chevaleresque, ne connaissant d'autre sentiment que l'amour de la gloire, des combats et de la rapine, et recherchant la mort sur le champ de bataille, comme la seule route qui pût les conduire au Walhalla, le paradis de leur mythologie.

Sayfa 3

Eski halk şarkılarına göre Gotlar, dünyanın fethine çıkarken sadece üç gemiye binmişlerdi. Fakat bunlar yorgunluklara alışık, şövalye gibi cesur, zafer aşkından başka bir duygu tanımayan ve onları mitolojik cennetleri **Walhalla'ya** götürecek olan savaş alanında ölümü arayan insanlardı.

Sayfa :3

Or, ces chefs prétendaient descendre d'Odin, dont le culte, né en Scandinavie, s'était répandu au loin.

Sayfa 3

Şeflerinin Tanrı Odin'den geldiğine inanırlardı. İskandinavya'da inanç oldukça eskiye dayanmaktaydı.

Sayfa :3

Pour la Suède en particulier, l'histoire des premiers temps se trouve consignée dans les collections relatives à l'histoire des rois, la mythologie dans deux ouvrages connus sous le nom de l'ancienne et de la nouvelle Edda, tous deux, à ce qu'on croit, composés ou plutôt rédigés au XIIe siècle. La dernière, dont l'auteur avait déjà quelque connaissance de la mythologie des poètes romains, et surtout de Virgile,

Sayfa :3

est une sorte de manuel à l'usage des bardes de l'époque chrétienne, et qui a pour objet de leur enseigner l'art de la versification et la mythologie ancienne, dont ils se servaient comme les poètes romains ou nos versificateurs du XVIe siècle se servaient de la mythologie grecque. L'ancienne Edda, au contraire, est une collection de chants païens bien antérieurs au XIIe siècle. Ces chants sont au nombre de trente-sept, et on peut les diviser en trois classes.

Sayfa 3

İsveç için özellikle ilk çağların tarihi, kralların tarihinde emanettir. İki eserdeki mitoloji, eski ve yeni Edda olarak bilinmektedir. Her ikisinin de en erken **XII.** yüzyılda düzenlendiği veya redakte edildiği düşünülmektedir. Yazarın, Romalı şairlerin bir miktar mitolojisini ve özelliklerini bildiği anlaşılan ikinci kitap, Hristiyan dönemin ozanlarını kullanmanın yollarını gösteren bir rehberdir. Bu rehberin amacı, İskandinavlara koşuk sanatını ve eski mitolojiyi öğretmektir. Bunun için de, Romalı şairleri veya bizim **XVI. yüzyıl** koşukçularımızı kullanmaktadırlar. **Eski Edda, tersine, XII. yüzyıldan önceye giden şarkılar kolleksiyonudur. Bu şarkıların sayısı 37'dir ve bunları üç sınıfa bölmek mümkündür.**

Sayfa :4

Toutefois, ce qui paraît résulter des recherches qui ont été faites jusqu'ici, c'est que les croyances des peuples du nord de l'Europe, Celtes, Germains et Scandinaves, ont entre elles beaucoup d'affinité et paraissent dériver de la même source. D'un autre côté, il y a tant de points de ressemblance entre ces religions et celles de la Haute-Asie, tant de traditions directes ou indirectes nous ramènent vers ce centre, que c'est là seulement qu'il faut en rechercher l'origine. Il est très-vraisemblable que les relations entre le Caucase et la Scandinavie n'ont jamais été interrompues : les grands fleuves de la Russie sont des routes naturelles qui conduisent des contrées boréales à la mer Noire, et il ne paraît pas que les peuplades sarmatiques aient jamais opposé une résistance sérieuse aux tribus guerrières qui traversaient le pays pour se diriger vers le sud. De plus, des découvertes récentes et les historiens arabes prouvent que de tout temps des marchands asiatiques se sont aventurés à remonter le Wolga et le Dniépr pour venir chez les peuples du Nord, chercher de l'ambre et des pelleteries. C'est ainsi que la religion scandinave a été continuellement enrichie et modifiée par les dogmes et les mythes de l'Asie; en sorte que même vers son déclin, les traditions relatives à Noé et à Troie sont venues y prendre place.

Sayfa :4

Tout ce que nous savons des aborigènes du pays nous porte à croire qu'ils adoraient des fétiches, et que, comme chez les Lapons d'aujourd'hui, la sorcellerie était l'occupation principale de leurs prêtres. Chez la race scandinave, au contraire, nous trouvons de tout temps, comme chez toutes les races venues de l'Asie, une triade de dieux suprêmes, représentant sous différentes formes la puissance, la sagesse et la bonté; et il est probable que toutes les modifications, toutes les révolutions survenues dans ce paganisme, n'ont été occasionées que par la préférence accordée successivement à l'une de ces trois divinités, et par conséquent à ses prêtres. Les trois grands dieux des Scandinaves étaient Thor (*pl.* I, 1), Odin (*ibid.*, 2) et Freyr (*ibid.*, 3), designés aussi sous le nom de Har, Jafnhar et Thridie, c'est-à-dire *le sublime*, *l'également-sublime*, *le troisième*.

Sayfa 4

Gene de buraya kadar yapılmış araştırmalardan, Kuzey Avrupa halklarından **Keltlerin, Cermenlerin ve İskandinavların** inançlarının kendi aralarında çok yakınlıklarının bulunduğu ve aynı kökten geliyor gibi göründükleri çıkmaktadır. Diğer taraftan, bu dinler arasında ve Yukarı Asya dinleri arasında pek çok benzerlik, pek çok doğrudan veya dolaylı olarak benzeyen efsane, bizi bu Asya merkezine götürmektedir. Bunun da kökenini araştırmak gerekmektedir. Çok olası-

dır ki **Kafkasya** ve İskandinavya arasındaki ilişki hiç kesilmemiştir. Rusya'nın büyük ırmakları, kuzey bölgelerini Karadeniz'e bağlayan doğal yollardır. Çevredeki halkların da, bölgeyi güneye gitmek için geçen topluluklara ciddî bir direnişte bulunduklarını da hiç sanmıyorum. **Buna ilâveten yeni keşifler ve Arap tarihçileri, Asyalı tacirlerin, her zaman kuzeyli halklara ulaşmak için Volga ve Dinyeper'den yukarıya doğru gittiklerini, bu suretle amber ve kürk aradıklarını yazmaktadır. Böylelikle İskandinav dini, Asya'nın dogmaları ve efsaneleriyle sürekli gelişmekte ve değişmektedir. Asya'nın etkisinin düşüşte olduğu zaman bile, "Nuh ve Truva'yla** ilgili efsaneler" buraya ulaşmıştır.

Ülkenin yerli nüfusuyla ilgili olarak bildiğimiz tek şey putlara inandıkları ve bugünkü **Laponlar** gibi, büyünün bütün din adamlarının başlıca uğraşı olduğudur. İskandinav halklarında, **bütün Asya'dan gelen ırklarda olduğu gibi,** büyük tanrıların bir üçlemesini görürüz. Bunlar **güç, akıl ve iyiliktir.** Bu putperestlik içine gelmiş bütün değişiklikler, bütün devrimler, bu üç tanrıdan, rahiplerinin gücüne göre de birini tercih etmek şeklinde olmaktadır. İskandinavların üç büyük tanrısı **Thor, Odin ve Freyr'dir.** Bunlar Har, Japnhar ve Thridie, yani Yüce, eşit olarak Yüce ve Üçüncü olarak da adlandırılmaktadır.

Sayfa :5

Ægir **ou** ***Hler*****, le dieu de l'Océan, avait eu de sa femme** ***Rauno*** **neuf filles, les nymphes de la mer; mais quelque puissant qu'il fût sur cet élément, il avait un rival redoutable dans le** ***Midgards Arm*****, grand serpent qui, couché au fond de l'Océan, entourait la terre comme une vaste ceinture. On reconnaît là le mythe asiatique qui se retrouve chez les Tibétains, les Hindous, et jusque dans l'ancien Testament. Hler avait deux frères,**

Sayfa :5

Kar, le dieu des vents, et Loki, le dieu du feu. Il paraît que les prêtres de celui-ci furent les derniers qui se soumirent à la réforme odinique; c'est ainsi que l'on explique ce qu'on raconte de ses luttes avec Odin et avec les Ases, luttes qu'on pourrait aussi expliquer fort bien en les considérant comme une théorie physique sur la nature du feu élémentaire; mais prendre

Sayfa :6

Loki pour le mauvais principe, pour l'Ahriman de la religion scandinave, c'est méconnaître d'une manière étrange le caractère de cette religion.

Sayfa 5

Okyanus Tanrısı Aegir veya Hler'in, hanımı Rauno'dan deniz perileri olan dokuz tane kızı vardır. Okyanus Tanrısı'nın, okyanusun altında uzanan, dünyayı geniş bir kuşak gibi saran, bir yılan biçiminde Midgards Arm adında bir rakibi de vardır. Bu efsaneyi **Tibetlilerde,** Hindularda ve hatta eski ahitte bile buluruz. Hler'in iki kardeşi vardı. Bunlardan **Kar,** Rüzgar Tanrısı, **Lok** ise Ateş Tanrısı'ydı. Ateş Tanrısı'nın rahipleri, Odin reformuna en son uyanlarmış gibi gözükmektedir. Bu tanrının Odin ve **Ase**'larla yaptığı uğraşlar ancak böyle açıklanabilmektedir. Bu uğraşlar, temel ateşin yapısı üzerindeki bir fizik teorisi olarak da açıklanabilmektedir. **[sayfa 6]** Fakat Loki'yi İskandinav dininin Ehriman'ı gibi kabul etmek, bu dinin bütün özelliğini garip bir şekilde yanlış tanımak olur.

Sayfa :6

Pour se soustraire aux poursuites des prêtres odiniques, les serviteurs des anciens dieux s'étaient à diverses reprises réfugiés vers le Nord : c'est là que Loki, identifié avec Thor, fut adoré sous le nom de Jumala.

Sayfa 6

Eski tanrıların hizmetkârları, Odin rahiplerinin takiplerinden kurtulmak için birçok kereler kuzeye sığındılar. Burada, Thor'la tanımlanan Loki, **Jumala** olarak adlandırılıyordu.

Sayfa :6

Tyr était le dieu de la guerre, et comme des vierges assistaient souvent aux batailles, non seulement pour panser les blessés, et pour porter les boucliers des combattants, mais aussi pour prendre part elles-mêmes à la bataille, on donna pour femme à Tyr la déesse *Hilda*, dont le nom se retrouve dans celui des plus fameux guerriers de la Scandinavie et de l'Allemagne (*).

Bragi était le dieu de l'éloquence et de la poésie; c'était la divinité tutélaire des bardes.

Sayfa 6

Tyr, savaş tanrısıydı. Bakireler ona savaşlarda, sadece yaraları sarmakta değil savaşçıların kalkanlarını taşımakla ve hatta kendileri de savaşa girerek yardım ediyorlardı. Tanrıça Hilda, Tyr'in hanımıydı. Onun ismi de, İskandinavya'nın ve Almanya'nın en iyi savaşçılarına verilmektedir [Hildebrand, Hildetand gibi].

Brogi, güzel söz söyleme [Uz dillilik, belagat] ve şiir tanrısıydı. Bu tanrı, ozanların sahibi olan tanrıydı.

Sayfa :6

Pline l'ancien en avait vu en Asie mineure : ils ne sont pas rares en Angleterre, où on les appelle Rokingstones, ni en France, où ils sont connus sous le nom de *pierres branlantes ;* on en a même trouvé au New-Hampshire en Amérique, et ces monuments paraissent appartenir à l'une des plus anciennes religions du globe.

Sayfa 6

[Kayaların üst üste konulmasıyla oluşturulan anıt] **Bunların en eskisi Küçük Asya'da görülmüştür. Bunlar, İngiltere ve Fransa'da da nadir değildi. İngiltere'de onlara Rocking Stone'lar** [Oynayan Taşlar] **ve Pierre Branlante'lar** [Oynayan Taşlar] **denilmektedir. Amerika'da, New Hampshire'da bile bunlara rastlanmakta olup, bunlar dünyanın en eski dillerinden birine ait gibi gözükmektedirler.**

Sayfa :7

Odin arriva sur les bords de la Baltique d'*Asgard*, l'ancienne patrie des peuples scandinaves; il arriva lui douzième, et bientôt lui et ses compagnons se donnèrent pour des incarnations des anciens dieux du pays.

Sayfa 7

Odin, **Asgar'da,** Baltık kıyılarına, İskandinav halkının eski ülkesine geldi. Kendisi on ikinci olarak geldi ve daha sonra o ve arkadaşları, ülkenin eski tanrılarını temsil etmiş oldular.

Sayfa :7

On peut croire qu'il y a été apporté de l'Orient et qu'il n'est pas tout-à fait étranger à l'alphabet hiéroglyphico-phénicien, qui est la base primitive du nôtre.

Sayfa 7

[Alfabemizin] **doğudan getirildiğini ve Fenike hiyerogliflerine tamamen yabancı olmadığını, onun bizim alfabemizin temeli olduğunu düşünebiliriz.**

Sayfa :11

Nous avons déja fait remarquer plus haut que, dans d'autres traditions, Odin nous est représenté comme personnage historique, comme le fondateur de la monarchie et du culte en Suède. Suivant ces différentes traditions, l'établissement de la puissance des dieux fut suivi d'un siècle de bonheur. *Fjolner* est entre les rois Ynglinges le premier qui ne fut pas un dieu; il mourut heureux au sein de l'abondance. Un jour qu'il était ivre, il se précipita dans un vase plein d'hydromel, et, comme le dit l'ancien poëte, « périt dans cette mer pacifique. » Mais déja sous son règne la paix avait cessé dans le Nord, et cette fois encore la guerre fut allumée par deux filles de géants. Toutes deux étaient esclaves dans la maison de Frode, roi du Danemark : elles tournaient la meule en chantant l'or, la paix et le bonheur; mais le roi les contraignant toujours à travailler, elles tournèrent avec tant de force que les meules se brisèrent, et alors elles chantèrent la guerre, qui ne tarda pas à éclater, et dont le roi fut la première victime.

En Suède, les fils du roi *Wisbur*, pour se venger de leur père, demandèrent assistance à la reine des sorcieres, à *dame Hulle*, qui encore aujourd'hui est redoutée dans les campagnes de la Suède et dans tout le Nord. Elle leur accorda son secours à

Sayfa : 11

la condition que la race des Ynglinges périrait sous les coups de ses propres enfants, ce qui arriva après le règne de vingt rois.

Les premiers rois avaient eu la Suède entière sous leur dépendance; mais bientôt les frères se partagèrent le royaume, et il ne resta aux rois d'Upsala qu'une vaine suzeraineté. Le vingtième des Ynglinges, *Anund*, mérita bien du pays par ses soins à propager la civilisation, et reçut le surnom de *Braut*, à cause des routes qu'il avait fait frayer.

Sayfa 11

Yukarıda, diğer efsanelerde, Odin bize tarihi bir şahıs, İsveç'te **Monarşi'nin** ve dinin kurucusu gibi tanıtılmıştır. Bu farklı efsanelere göre, Tanrıların gücünün kuruluşunu, bir yüzyıllık bir mutluluk devri takip etmiştir. Fjolner, Ynglinges kralları arasında, bir tanrı olmayan ilk kraldır. Bolluk sayesinde mutlu ölmüştür. Sarhoş olduğu bir gün, bir **bal şerbeti küpüne** düşerek, eski bir şairin dediği gibi, bu sükunet denizinde boğulmuştur. Fakat onun döneminde, barışın, kuzeydeki varlığı sona erdi. Bu sefer savaş, iki dev kızı yüzünden çıktı. Bunlar, **Danimarka kralı Frode'nin** evinde köleydiler. Altın, barış ve mutluluk şarkıları söyleyerek değirmen taşı çeviriyorlardı. Fakat, kral, sürekli olarak çalışmaları için onlara baskı yapıyordu. Öyle kuvvetli çevirdiler ki değirmen taşları çatladı. Onlar da savaş şarkıları söylemeye başladılar. Savaş patlamakta gecikmedi. Kral da ilk kurbanı oldu.

İsveç'te Kral Wisbour'un oğulları, babalarının intikamını almak için, Büyücüler Kraliçesi Hulle'den yardım istediler. Hulle'den, İsveç'in kırsal kesiminde ve bütün kuzeyde, bugün bile korkulmaktadır. Hulle, onlara, ancak Ynlinge'lerin soyunun, yirmi kral döneminden sonra kendi öz çocukları tarafından sona erdirileceğini kabul etmeleri halinde yardım edebileceğini bildirdi. Kabul ettiler.

İlk krallar, bütün İsveç'i kendilerine bağladılar. Fakat daha sonra erkek kardeşler krallığı paylaştılar ve Upsala krallarına etkisiz bir hükümdarlık kaldı. Ynlinge'lerin yirmincisi Anund, kendi çabalarıyla uygarlığı yaymaya çalaşırak ülkeye çok faydalı oldu ve açtığı yollarda **Braut** lakabını aldı.

Sayfa : 11

Son fils *Halfdan* fut tué par son beau-frère *Gudroed*, roi de Scanie, qui lui-même mourut assassiné par sa femme *Asa*.

Sayfa 11

[Arund'un oğlu Ingjald'ın] Oğlu Halfdan, kayınbiraderi Scania Kralı Gudroed tarafından öldürüldü. O da karısı **Asa** tarafından öldürüldü.

Sayfa : 11

Sous les rois qui suivirent, tout le Nord scandinave fut plusieurs fois soumis à un seul maître, et c'est alors que les excursions vers l'Occident commencèrent.

Sayfa 11

Takip eden krallar zamanında bütün Kuzey İskandinavya, birçok kez bir tek kral altında birleşti. Ancak o zaman batıya akınlar başladı.

Sayfa :12

Aujourd'hui les Goths, les Suédois, ne forment plus qu'un seul et même peuple, et la langue des uns et des autres n'offre plus d'autre différence que celle qui existe partout de province à province; mais il paraît qu'autrefois ces deux contrées étaient habitées par deux peuples bien distincts, quoique tous deux fussent venus de l'Asie et eussent la même origine. Tout porte à croire que ce furent les Goths qui arrivèrent les premiers; mais c'était chez les Suédois qu'existait la royauté suzeraine, et ils devaient cet avantage au grand temple d'Upsala.

Sayfa 12

Bugün Gotlarla İsveçliler bir tek halk oluştururlar. Dilleri de birbirlerinden, ancak bir bölgeden diğer bölgeye farkedilebilecek kadar farklılık gösterir. **Fakat, bir zamanlar bu iki bölge, her ikisi de Asya'dan gelmiş olsa bile, birbirlerinden oldukça farklı özellikler gösteren iki halk tarafından iskan ediliyordu gibi gözükmektedir.** Bütün göstergeler, Gotların buraya daha önce geldiklerini göstermektedir. Fakat hükümdarlık İsveçlilerin elindedir. Bu avantajı da büyük Upsala tapınağına borçludurlar.

Sayfa :12

Sa fille *And*, qui avait été mariée au roi de Danemark, se voyant menacée par son père après la mort de son mari, s'enfuit en Russie avec son jeune fils *Harald*, et le roi des Russes, *Radbard*, devint son second époux. Alors Iwar rassembla des forces immenses pour aller attaquer Radbard; mais en arrivant

Sayfa 12

[Birleştirici kral İvar Widfamme'in] Kızı **And,** Danimarka Kralı ile evliydi. Kocasının ölümünden sonra, babası tarafından tehdit edildiğini görünce, küçük oğlu Harald'la birlikte Rusya'ya kaçtı ve Rusya Kralı Radbard, ikinci kocası oldu.

Sayfa :18

Les anciennes traditions prouvent que dès le temps le plus reculé on y cultivait le seigle et l'orge, qu'on s'y servait pour l'agriculture de charrues attelées de bœufs, et qu'on y savait faire le pain et préparer la bière.

Sayfa 18

Eski efsaneler, en eski devirlerden beri çavdar ve arpa yetiştirildiğini, tarım için öküzler tarafından çekilen arabalar kullanıldığını, ekmek yapmanın ve bira imalinin bilindiğini göstermektedir.

Sayfa :18-19

Le roi et la reine étaient assis sur des coussins, au milieu du bane qui se trouvait en face du soleil; on plaçait vis-à-vis d'eux, à l'autre extrémité de la salle, l'étranger que l'on voulait honorer.

Sayfa 18-19

Kral ve kraliçe güneşin karşısındaki bir tentenin altında otururlar. Bulunulan mekanın diğer ucuna, kral ve kraliçeyle yüzyüze olmak üzere, şereflendirilecek yabancı oturtulur.

Sayfa :57

Ces mesures eurent le résultat désiré. Bientôt, Ture se vit obligé de se réfugier avec ses partisans en Danemark, et son fils fut livré au roi. Quelques seigneurs, complices de Ture, croyant que leur connivence avec celui-ci n'était pas connue, se rendirent hardiment à Stockholm; mais Gustave les fit aussitôt arrêter et traduire devant la diète, où il se présenta lui-même, comme partie plaignante, et les fit condamner à mort.

Sayfa 57

Oğlu, Krala teslim edildi. **Ture'yle suç ortaklığı yapan bazı asiller, hemen Stockholm'e döndüler.** Yaptıkları suç ortaklığının fark edilmediğini sanıyorlardı. Fakat Kral Gustav onları tutuklattı. Meclisin önüne çıkardı. Bizzat kendisi de şikayetçi olarak, ölüme mahkûm ettirdi.

Sayfa :63

Érik avait vingt-sept ans à la mort de son père. Une éducation soignée avait développé ses qualités naturelles. Doué d'un extérieur agréable, tres-habile daus les exercices du corps, il avait hérité de l'activité infatigable de son père; il parlait avec facilité plusieurs langues; il était peintre, poète, musicien, et malheureusement aussi astrologue : cette folie du siecle, unie à un caractère soupçonneux, devait bientôt amener de grands malheurs.

Sayfa 63

Erik, babası öldüğünde yirmi yedi yaşındaydı. Özenli bir eğitim, doğal özelliklerini geliştirmişti. İyi bir dış görünümü vardı. Kültür fizikte çok iyiydi. Yorulmaz hareketliliğini babasından miras almıştı. Büyük bir kolaylıkla birçok dili konuşuyordu. Ressam, şair, müzisyen ve ne yazık ki astrologdu. Yüzyılın bu çılgınlığı, şüpheci bir karakterle birleşerek, daha sonra büyük mutsuzluklara neden olmuştu.

Sayfa :87

Mais ce qui a surtout rendu ce roi à jamais célèbre, et ce qui a donné pour quelque temps à la Suède une si grande influence sur les destinées de l'Europe, c'est la part active qu'il prit à la guerre ~~de trente~~ ans. 30 sene

Sayfa 87

Fakat, bu kralı sonsuza kadar meşhur eden ve İsveç'i Avrupa'nın kaderinin üzerinde bu kadar etkin kılan, otuz sene savaşlarındaki aktif tutumudur.

Sayfa :151

Le changement de religion de la fille de Gustave-Adolphe fit une grande impression dans toute l'Europe. Christine avait d'abord été zélée luthérienne; plus tard, l'influence de Bourdelot l'avait rendue indifférente à toute espèce de religion, et elle déclara même qu'elle n'était pas disposée à *s'enfoncer dans les questions absurdes et extravagantes de la théologie*. Il est à présumer que le désir de s'attirer la bienveillance et l'intérêt des princes catholiques du midi de l'Europe, et de se rendre par là plus agréable le séjour de l'Italie, le pays de ses rêves, eut plus d'influence sur sa résolution que tous les discours des jésuites dont elle se vit bientôt entourée.

Sayfa 151

Gustave Adolphe'un kızının din değiştirmesi bütün Avrupa'da büyük bir etki yarattı. Christine önce gayretli bir Lüteryendi. Daha sonra Bourdelot'nun etkisiyle her türlü dine karşı kayıtsız bir hâle geldi. **Hatta, teoloji ile ilgili saçma ve zırva meselelere girmek istemediğini beyan etmiştir. Öyle sanırım ki Orta Avrupa'nın Katolik prenslerinin "iyi niyetini" ve dikkatini çekmek arzusu ve bu suretle,** hayallerinin ülkesi İtalya'da oturmak istemesi, son kararı üzerinde etkili oldu. Bir zaman sonra etrafı, Cizvit nutuklarıyla çevrilmişti.

Sayfa :151

Bien qu'on ne doive pas croire légèrement tout ce qui s'est dit de la reine Christine, les témoignages s'accordent trop en de certains points pour ne pas reconnaître que son genre de vie était au moins très-singulier. « Elle s'habille comme un homme, dit un témoin oculaire; elle a la voix d'un homme et se conduit comme un homme en toutes choses; à Hambourg, elle portoit une longue redingote, une perruque, un chapeau et une épée. » « Elle est pleine d'esprit, dit un autre; mais elle jure à chaque instant comme un vieux soldat. » « Elle ne se peigne, assure un troisième, que tous les quinze jours; ses chemises et ses manches sont ordinairement tâchées d'encre et déchirées.

Sayfa 151

Kraliçe Kristin'in her dediğine doğal olarak inanmak gerekmemektedir. Fakat, şahitler en azından onun çok farklı olduğunda or-

tak kanıdadırlar. Bir görgü tanığı "Erkek gibi giyiniyordu", bir başka görgü tanığı "Erkek gibi bir sesi vardı ve her konuda bir erkek gibi davranıyordu" diyordu. Hamburg'da bir görgü tanığı "Uzun bir pardösü, bir şapka ve bir kılıç taşıyordu" demektedir. Başka biri **"Çok akıllı biri, fakat her anında eski bir asker gibi davranıyor"** demekte, bir başkası ise "Ancak on beş günde bir taranıyor, gömlekleri ve gömlek kolları genelde mürekkep lekeli ve yırtık" demektedir.

Sayfa :177

Les exercices du corps furent la base principale de l'éducation que reçut le jeune prince, et Charles XI crut pouvoir tout espérer d'un fils qui, dans sa douzième année, tua un ours du premier coup.

Sayfa 177

Kültür fizik, genç prensin aldığı eğitimin temeli oldu. XI. Charles on iki yaşındayken bir vuruşta bir **ayıyı** öldürebilecek bir oğula sahip olmak istiyordu.

Sayfa :177

Charles XI mourut le 5 avril 1697, et son fils, à peine âgé de quinze ans, fut déclaré majeur le 27 septembre de la même année. 15

Sayfa 177

XI. Charles, 5 Nisan **1697**'de öldü ve ancak 15 yaşında olan oğlu, aynı yılın 27 Eylül'ünde ergin [reşit] ilân edildi.

Sayfa :177

Deux mois auparavant on en avait fait une avec la Hollande et l'Angleterre; mais du reste tout le monde se préparait alors à la guerre que la succession d'Espagne devait bientôt allumer, et il était évident que cette fois les états de l'ouest de l'Europe ne pourraient ni demander, ni fournir des secours aux royaumes du nord. Les relations de la Suède avec le Brandebourg et l'Empire laissaient le gouvernement suédois à l'abri de toute crainte; mais l'ambition de Pierre, qui venait de se débarrasser des intrigues de sa sœur et des Strélitz, causait les plus vives inquiétudes.

Sayfa 177

[198'de Fransa'yla bir ittifak yapmadan önce] İki ay önce de, Hollanda ve İngiltere'yle birer antlaşma yapılmıştı. Fakat bunun dışında herkes savaşa hazırlanıyordu ki İspanya'da kralın ölümünden sonra tahta yeni birinin çıkışı savaşı ortaya çıkardı. Gayet doğaldır ki bu sefer Batı Avrupa Devletleri, bu kuzey krallığından ne yardım talep edebildiler, ne de ona yardım edebildiler. İsveç'in **Brandebourg** ile iyi ilişkileri vardı ve imparatorluk, İsveç hükûmetini, her türlü tereddütün ötesinde tutuyordu. Fakat kızkardeşinin ve Strelitz'lerin etkisiyle en derin tereddütlere neden oluyordu.

Sayfa :177

Pierre reçut les présents avec beaucoup de bienveillance, et, pendant que les ambassadeurs suédois se laissaient amuser à Moscou, il signa un traité d'alliance avec Frédéric-Auguste, électeur de Saxe,

Sayfa 177

Pierre hediyeleri büyük bir olgunlukla kabul edip, İsveç Büyükelçileri de Moskova'da eğlenmeye başlayınca, Saksonya seçicisi Frederic, Auguste'le bir ittifak antlaşması yaptı.

Sayfa :178

Bientôt la ligue s'adjoignit un troisième membre, le roi de Danemark, Frédéric IV, ennemi naturel de la Suède, qui venait de monter sur le trône de son père, et qui était d'autant plus exaspéré contre Charles XII, que celui-ci ne cessait de soutenir par tous les moyens possibles son beau-frère, le duc de Holstein, dans ses querelles éternelles avec la couronne de Danemark.

Sayfa 178

Daha sonra bu gruba, üçüncü bir üye, babasının tahtına yeni çıkan, İsveç'in doğal düşmanı Danimarka Kralı IV. Frederik de katıldı. Danimarka tahtı için yaptığı sonsuz savaşlarında bütün olanaklarıyla kayınbiraderi Holstein Dükü'nü destekleyen Charles XII'ye büyük bir nefreti vardı.

Sayfa :179

« Il partit pour sa première campagne le 8 mai (nouveau style) de l'année 1700. Il quitta Stockholm, où il ne revint jamais. Une foule innombrable de peuple l'accompagna jusqu'au port de Carlscrona, en faisant des vœux pour lui, en versant des larmes, et en l'admirant.

Sayfa 179

İlk seferine 8 Mayıs **1700'de** çıktı. Stockholm'ü terketti. Bir daha da hiç dönmedi. Çok büyük bir sayıya sahip bir kalabalık ona Carlscronca'ya kadar eşlik etti. Onun için gösterilerde bulundular ve gözyaşı döktüler.

Sayfa :180

Son camp, mieux policé que Copenhague, eut tout en abondance; les paysans aimaient mieux vendre leurs denrées aux Suedois, leurs

Sayfa :180

ennemis, qu'aux Danois qui ne les payaient pas si bien. Les bourgeois de la ville furent même obligés de venir plus d'une fois chercher, au camp du roi de Suède, des provisions qui manquaient dans leurs marchés.

Sayfa 180

[İsveç Kralı XII. Charles] Onun kampı Kopenhag'dan daha uygardı. Herşey bol miktarda bulunuyordu. **Köylüler gıda ürünlerini Danimarkalılara satmaktansa, daha fazla para ödeyen düşmanları İsveçlilere satmayı yeğliyorlardı. Şehrin burjuvaları, birçok kereler kendi pazarlarında bulunmayan ürünleri aramaya İsveç kralının kampına gelmişlerdi.**

Sayfa :181

Charles fit dire au roi de Danemark qu'il ne faisait la guerre que pour l'obliger à faire la paix; qu'il n'avait qu'à se résoudre à rendre justice au duc de Holstein, ou à voir Copenhague détruite, et son royaume mis à feu et à sang.

Sayfa 181

Charles, sadece **barış yapmak için savaş yapmak zorunda olan Danimarka Kralı'na, ya Holstein Dükü'ne adaletli davranması, ya da Kopenhag'ı yıkılmış ve krallığını ateş ve kan içinde göreceğini bildirdi.**

Sayfa :181

Le czar, qui avait déclaré à plusieurs reprises que ce serait déroger à sa dignité que d'attaquer un voisin sans cause légitime, et qui avait même envoyé une ambassade à Charles XII, lui déclara tout à coup la guerre, et fit, en septembre, présenter aux États-Généraux une note dans laquelle il exposait les motifs qui le portaient à cette résolution. C'était la première fois que les Moscovites adoptaient les usages de la diplomatie européenne. Il est vrai que la note contenait les mensonges les plus absurdes (**).

Sayfa 181

Birçok kereler, hukukî bir neden olmadan bir komşusuna saldırmanın inançlarına yakışmayacağını söyleyen Çar, XII. Charles'a bir **Büyükelçi gönderdi ve ona hemen savaş ilân etti. Daha sonra Eylül ayında, Meclis'e bir yazı göndererek kendisini bu sonuca götüren nedenleri izah etti. Bu Moskovalıların, Avrupa diplomasisinin uygulamalarını ilk defa kabul etmeleriydi. Bu not aslında en saçma yalanlarla doluydu.**

Sayfa :182

Son père Mittelesk avait été chassé de son royaume par ses propres sujets en 1688, et avait choisi de se jeter entre les bras de l'empereur de Moscovie, plutôt que de recourir à ~~celui des~~ Turcs.

Sayfa 182

[Gürcistan'ın esir veliaht prensinin] Babası, 1688'de tahtından kendi tebası tarafından uzaklaştırılmış ve **Türk İmparatoru'nun yerine,** kendini Rus İmparatoru'nun kollarına atmıştır.

Sayfa :183

On aurait dû croire que la guerre allait finir, mais Auguste venait de conclure une nouvelle alliance avec le czar; il avait obtenu de lui des subsides considérables et 19 régiments. D'un autre côté, en Pologne, le parti des Sapieha, opprimé par celui des Oginski et de la cour, supplia le monarque suédois de venir à son secours.

Sayfa 183

Savaşın biteceği umulabilirdi. Fakat Auguste, **Çar'la** yeni bir ittifak antlaşması imzaladı. Ondan önemli miktarda malzemeyle, 19 alay asker yardımı aldı. Başka bir köşede, Polonya'da Oginski ve meclis tarafından bastırılmış **Sapieha** tarafı, İsveç kralından, yardımına gelmesini istiyordu.

Sayfa :183

(*) « A la nouvelle du désastre de Narva, Pierre, qui amenait un renfort de 40,000 hommes, retourna sur ses pas, poursuivant toujours le dessein de discipliner ses troupes

Sayfa :183

pendant qu'il civilisait ses sujets. «Je sais bien, dit-il, que les Suédois nous battront long-temps, mais à la fin ils nous apprendront eux-mêmes à les vaincre.» Voltaire, ibid.

Sayfa 183

Narva'nın çöktüğü haberi gelince, 40.000 kişilik bir destek getiren Pierre, geri döndü. Tebasını uygarlaştırırken askerlerini de disiplin altına alma amacını güdüyordu. "Çok iyi biliyorum ki İsveçliler bizi uzun süre yenecekler, ama sonunda bizzat onlar, bize onları yenmeyi öğretecekler" demektedir. Voltaire.

Sayfa :183

Il trouva à Kliszow les Suédois, qui le vainquirent près de cette ville, le 20 juillet 1702; mais la victoire fut fortement disputée par les Saxons, et les Suédois y perdirent le valeureux duc de Holstein, beau-frère de Charles. Cracovie capitula devant la témérité de Charles, qui occupa tout le pays.

Sayfa 183

[Polonya kralı Auguste, Varşova üzerine yeniden yürüyünce] Kliszow'da İsveçlilerle karşılaştı. İsveçliler 20 Temmuz 1702'de onu yendiler. Fakat bu galibiyet Saksonlar tarafından çok tartışıldı ve İsveçliler, Charles'ın kayınbiraderi **Holstein** dükünü kaybettiler. Krakov, bütün ülkeyi işgal eden Charles'ın ataklığı karşısında teslim oldu.

Sayfa :183

L'électeur de Saxe, qui ne s'était pas attendu à une détermination aussi énergique, remua ciel et terre pour former une confédération opposée aux

Sayfa :184

décrets de Varsovie, et Pattkul parvint encore une fois à faire donner de l'argent et des troupes par le czar, qui commençait à craindre de rester seul exposé au courroux de Charles. Cependant Auguste ne pouvait pas plus compter sur les Polonais de son parti, que Charles ne pouvait se fier sur les autres, et l'enlèvement des princes Sobieski en Sibérie, sur un territoire neutre, révolta au plus haut point les esprits.

Sayfa 183

Bu kadar kesin bir karar beklemeyen Saksonya seçicisi, Varşova'nın kararnamelerine karşı bir konfederasyon oluşturmak için yeri ve göğü harekete geçirdi. [sayfa 184] **Pattkul'a, Çar tarafından bir kez daha para ve asker verildi. Çar, Charles'ın öfkelerine karşı yanlız kalmaktan korkmaya başlamıştı. Her ne kadar Auguste, kendi tarafındaki Polonyalılara güvenemiyorsa da, Charles da diğer taraftakilere güvenemiyordu. Bu arada tarafsız bir bölge olan Sibirya'daki Sobieski prenslerinin isyanı, tereddütleri en yüksek noktaya çıkardı.**

Sayfa :185

A la fin de cette année, Charles se décida enfin à tourner ses armes contre le czar; le 16 janvier 1706, il passa le Bug, et s'avança sur Grodno; mais ne trouvant nulle part l'ennemi, et ne voulant pas trop s'éloigner de la Pologne, où Auguste commençait à reprendre de l'influence, il ne fit que fatiguer son armée dans les plaines marécageuses et dans les forêts de la Lithuanie: heureusement Rhenskjold, pendant cette marche infructueuse, anéantit l'armée saxonne, et se réunit au roi, qui s'était rapproché de la Vistule.

Sayfa 185

Bu senenin [1705] sonunda, Charles en nihayet silâhlarını Çar'a karşı çevirme kararını verdi. 16 Ocak 1706'da **Bug'u** geçti. **Gradno** üzerine yürüdü. Fakat hiçbir düşman bulamadı. Auguste'ün etkisini yeniden kazanmaya başladığı Polonya'dan da uzaklaşmak istemiyordu. Litvanya'nın bataklık ovalarında ve ormanlarında ancak ordusunu yorabildi. Ama, Allah'tan Rhenskidd bu verimsiz yürüyüş sırasında, Sakson ordusunu ortadan kaldırmış ve Vistüle yaklaşan krala katılmıştır.

Sayfa :187

(18 asır)

La guerre contre la Russie fut donc résolue, et, en août 1707, les Suédois quittèrent la Saxe au nombre d'environ 44.000 hommes, dont plus de la moitié se composait de cavalerie.

Sayfa 187

Rusya'ya karşı savaş sona ermişti ve **Ağustos 1707'de İsveçliler 44.000 kişiyle** Saksonya'yı terkettiler. Bunun yarısını da sipahiler oluşturuyordu.

Sayfa :187

Au commencement de l'année 1708, on passa la Vistule; Grodno fut pris le 8 février, et la poursuite de l'armée russe entraîna le roi de Suède vers la Bérézina, qu'il passa le 17 mai; le 14 juin, il battit l'armée russe dans un camp retranché près d'Holofzie, sur le Valis.

Sayfa 187

1708 yılının başlangıcında [İsveçliler] Vistül geçildi. **Grodno,** 8 Şubat'ta alındı. İsveç kralı Berezina'ya doğru Rus ordusunu takip etmeye başladı. 17 Mayıs'ta **Berezina** geçildi. Holofze yakınlarında, Valis üzerinde, tabyalarla kuvvetlendirilmiş bir noktada, İsveçliler Rus ordusunu yendiler.

Sayfa :188

« Demandez le chemin de l'Asie, » dit-il au chef de son état-major, quand il fut près de Kolomak. L'officier tout ébahi s'efforça de lui faire comprendre que l'Asie était encore bien éloignée, et dans une direction toute différente. « Mais Mazeppa, reprit le roi, m'a assuré que l'Asie n'était pas à une grande distance, et il faut que nous puissions dire que nous avons été en Asie. » De Budichtchae, Charles s'étendit sur les rives de la Vorskla, et presque tous les jours avaient lieu de petits engagements avec les Russes.

Sayfa 188

[XII. Charles] **Kolomak yakınlarına geldiği zaman, Genel Kurmay Başkanı'na "Asya'nın yolunu sorunuz" demiştir.** Şaşkına dönmüş olan bu subay, onun Asya'nın çok uzakta ve bambaşka bir yönde olduğunu anlaması için çok zorlanmıştı. **Kral: "Fakat, Mazeppa bana Asya'nın çok uzakta olmadığını söylemişti, şu an Asya toprakları üzerinde olduğumuzu söyleyebiliriz" diye cevapladı.** Charles, Budichtae'den Vorskla kıyıları üzerinde ilerledi. Hemen hemen her gün Ruslarla küçük çarpışmalar oluyordu.

Sayfa :188

Charles XII, illustre par neuf années de victoires; Pierre Alexiowitz, par neuf années de peines, prises pour former des troupes égales aux troupes suédoises :

Sayfa 188

XII. Charles, **dokuz sene** zaferle yüceltilmişti. Pierre Alextovitz ise İsveçli ordulara eşit ordulara sahip olmak için dokuz sene acıyla yüceltilmişti.

Sayfa :189

« Le czar détacha alors le prince Menzikoff pour aller se poster entre Pultava et les Suédois : le prince Menzikoff exécuta avec habileté et avec promptitude l'ordre de son maître ; non seulement il coupa la communication entre l'armée suédoise et les troupes restées au camp devant Pultava, mais ayant rencontré un corps de réserve de trois mille hommes, il l'enveloppa et le tailla en pièces. Si Menzikoff fit cette manœuvre de lui-même, la Russie lui dut son salut; si le czar l'ordonna, il était un digne adversaire de Charles XII.

Sayfa 189

"Çar, Prens Menzikoff'u Pultava ve İsveçliler arasında gözcü olması için serbest bıraktı: Prens Menzikoff, **efendisinin verdiği bu görevi sadakatle ve en iyi şekilde yerine getirdi. Sadece İsveç ordusu ve Pultava önündeki kampta kalan ordular arasındaki haberleşmeyi kesmedi, fakat üç bin kişilik bir ihtiyat birliğine rastlayarak onları sardı ve parçalara böldü. Şayet Menzikoff bunu kendiliğinden yaptıysa, Rusya ona selâmetini borçluydu. Şayet bunu Çar emrettiyse, zaten XII. Charles'ın saygıdeğer bir rakibiydi.**

Sayfa :191

Allons donc, allons plutôt chez les Turcs. »

« Enfin, la nuit du 9 au 10 juillet, il se trouva vis-à-vis le Borysthène. Lewenhaupt venait d'arriver avec les débris de l'armée. Les Suédois revirent, avec une joie mêlée de douleur, leur roi qu'ils croyaient mort. L'ennemi approchait; on n'avait ni pont pour passer le fleuve, ni temps pour en faire, ni poudre pour se défendre, ni provisions pour empêcher de mourir de faim une armée qui n'avait pas mangé depuis deux jours.

Sayfa 191

[XII. Charles önde gelen adamlarının Ruslara esir olduğunu öğrendiğinde] **Hadi öyleyse, Türklere gidelim, onlara başvuralım" dedi.**

Sonunda, **9 Temmuz'u 10** Temmuz'a bağlayan gece, kendini Borysthene'le yüz yüze buldu. Lewenhaupt, ordunun kalıntılarıyla birlikte gelmişti. İsveçliler, öldüğünü zannettikleri krallarını acıyla karışık bir sevinçle gördüler. Düşman yaklaşıyordu. Nehri geçmek için ne köprü vardı, ne de inşa etmek için vakit. **Kendilerini korumak için barutları da yoktu. İki gündür bir şey yememiş olan bir orduyu açlıktan ölmekten korumak için gıda maddeleri de yoktu.**

Sayfa :193

Long-temps dans l'ame de Charles XII des scrupules religieux s'étaient opposés à une alliance avec les Turcs, et ce fut seulement pendant son séjour en Ukraine que Mazeppa parvint à le convaincre des avantages importants que l'on pourrait tirer de mouvements combinés entre cette puissance et les autres ennemis du czar.

La Porte, du reste, n'était plus cette puissance envahissante qui avait autrefois inspiré de si justes craintes à l'Europe : il y avait à Constantinople un parti de la paix à tout prix ; et Tolston, ambassadeur du czar, sut tellement pro-

Sayfa :194

fiter de ces dispositions pacifiques, que le sultan permit aux Russes d'enlever sur le territoire turc un parti de 1500 hommes que Charles avait détache de Bender pour retourner en Pologne. Bien plus, le grand vizir se laissa gagner par l'or des Russes, au point de vouloir livrer le roi de Suède au czar; mais en 1710, on parvint, avec l'assistance de la France et du khan de Crimée, à le faire remplacer par Numan Kuperli, qui arma aussitôt contre la Russie. Il est vrai que ce dernier se vit forcé à la retraite; mais son successeur Muhamet Baltadochi persévéra dans le même système, et l'ambassadeur moscovite fut envoyé au château des Sept-Tours.

Sayfa 193

Uzun zamandır, XII. Charles'ın ruhunda, Türklerle bir işbirliği yapmaya, dinsel kuruntuları karşı koyuyordu. Ukrayna'da kalışı esnasında Mazeppa, onu bu güçle ve Çar'ın diğer düşmanlarıyla işbirliği yapmanın önemli avantajlarına inandırdı.

Babıâli [Osmanlı Yönetimi] artık bir zamanlar Avrupa'da çok haklı korkular yaratan işgalci güç değildi. İstanbul'da herşeye rağmen barışı isteyen bir yönetim vardı ve **[sayfa 194]** Çar'ın Büyükelçisi Tolston, bu Kral Charles'ın, Polonya'ya dönerken Bender'de bıraktığı 1500 kişiyi, Türk topraklarından alması için Ruslara izin vermişti. Bunun da ötesinde, Rus altınlarının etkisiyle, Sadrazam, Charles'ı, Rus Çarı'na verme fikrine ikna edilmişti. Fakat daha sonra, 1710 yılında, Fransa ve Kırım Hanı'nın etkisiyle bu Sadrazam, **Numan Kuperli** [Köprülü] ile değiştirildi. O da daha sonra Rusya'ya karşı tavır aldı. Fakat Köprülü, çekilmeye zorlandı. Yerine gelen **Mehmet Baltadochi** [baltacı] aynı görüşte ve uygulamada devam etti. Sonunda Moskova Prensliği Büyükelçisi, Yedikule Zindanlarına gönderildi.

Sayfa :195

Cependant Charles était toujours à Bender, espérant un heureux résultat de la guerre que la Porte préparait contre les Moscovites. Dès le

mois de janvier 1711, les Tartares saccagèrent les provinces du czar, et enfin, au mois de mai, deux armées turques se mirent en mouvement,

Sayfa :195

l'une se dirigeant sur Azow, l'autre au-devant du czar, qui, comptant sur le secours de Cantemir, hospodar de Moldavie, s'avança sans précaution, et se trouva enveloppé sur le Pruth. Mais le vizir lui accorda une paix extravagante, et Charles n'arriva qu'au moment où elle venait d'être conclue.

Une pareille conduite aurait dû lui prouver qu'il ne pouvait rien espérer des Turcs ; mais au lieu de s'en retourner sur ses pas, il ne craint pas de reprocher au vizir son imprudente générosité envers les Russes, et s'en fait un ennemi mortel. Cependant le vizir est renvoyé au mois de décembre ; mais son successeur renouvelle pour vingt-cinq ans la paix avec la Russie, et alors Charles commence à songer au retour ; mais il s'obstine à demander le passage par la Pologne, et Auguste n'a garde de le lui accorder.

Sayfa 195

Bununla birlikte **Charles,** hâlâ **Bender**'deydi ve Babıâli'nin Ruslar üzerine açtığı savaşın iyi bir netice vermesini bekliyordu. **1711 yılı** Ocak ayından beri, Tatarlar, Çar'ın eyeletlerini yağma ediyorlardı. Sonunda Mayıs ayında iki Türk ordusu harekete geçti. Bunların biri **Azov** üzerine yürüdü. Diğeri ise, Moldova Prensi'nin yardım isteği üzerine, onun üzerine yürüyen Çar'ın üzerine gitti ve Çar'ın ordusu **Prut** kenarında kendini kuşatılmış buldu. Fakat vezir ona, zırva denebilecek bir barış bağışladı. Charles, nelerin olup bittiğini ancak

daha sonra öğrenebildi.

Benzeri bir davranış, Türklerden hiçbir şey beklememesi gerektiğini bir kez daha ispatladı. Fakat kendi ayakları üzerinde durmayı öğrenmektense, Ruslara karşı olan tedbirsiz cesaretini, vezire söylemekte bir kötülük görmedi ve Vvziri ölümcül bir düşmana çevirdi. Bununla birlikte bu vezir, Aralık ayında azledildi.. **Fakat, yerine gelen vezir de, Rusya'yla barışı 25 yıllığına yeniledi. Bunun üzerine Charles dönmeyi düşünmeye başladı. Fakat, Polonya'dan yol istemek için inat etti ve Auguste de ona müsaade etmedi.**

Sayfa :198

Charles paraissait résolu à s'ensevelir sous les murs de la ville, et ce fut seulement au mois de décembre de l'année suivante (1715) qu'on put le décider à se retirer. Encore n'y voulut-il consentir que parce que la retraite l'exposait aux plus grands dangers. Il aborda, après un court trajet, à Trelleborg, en Scanie.

Ainsi abandonné de toutes les puissances de l'Europe, Charles XII rentra en Suède, après une absence de 15 ans, ne rapportant que son épée et son courage, et un peu plus de respect pour les négociations. Dans ce moment se présenta à lui le baron de Gœrtz, ministre du duc de Holstein, qui déja, pendant le séjour de Charles en Turquie, s'était rendu le roi favorable par quelques négociations que Fabrice, son ami, avait su faire valoir.

Sayfa 198

Charles, şehrin surları altında ortadan kaybolmuş gibi gözüküyordu. Bir sonraki senenin **(1715)** Aralığında onu çekilmeye ikna edebildiler. Gene de onu memnun edemediler. Zira çekilme daha büyük tehlikelere neden oluyordu. Kısa bir yolculuktan sonra, **Scannie'deki** Trelleburg'a geldi.

15 sene kadar bir aradan sonra, Avrupa'daki bütün güçler tarafından terkedilmiş olan XII. Charles, İsveç'e geri döndü. Sadece kılıcına ve cesaretine, biraz da görüşmeler için saygınlığa sahipti. Bu sırada Holstein Dükü'nün bakanı, **Goerz** Baronu ona gelerek kendini takdim etti. Charles'ın Türkiye'deki ikameti esnasında, kralın arkadaşı Fabrice'in de bilerek değerlendiriği, Kral'ın lehine birkaç görüşmede bulunmuştu.

HISTOIRE POLITIQUE

DE

L'EUROPE CONTEMPORAINE

Évolution des partis et des formes politiques

1814 — 1896

PAR

CH. SEIGNOBOS

Maître de conférences à la Faculté des lettres de l'Université de Paris

* بن عبد العزيز خان

* Abdülmecid
bin Abdülaziz Hân

1736

PARIS

ARMAND COLIN ET CIE, ÉDITEURS

5, RUE DE MÉZIÈRES, 5

1897

ÇAĞDAŞ AVRUPA SİYASÎ TARİHİ

Anıtkabir Atatürk Kitaplığı Bilgileri		
Envanter No	: 1736	
Yazar	: Charles Seignobos	
Cild	: Yeşil	
Ebadı	:	
	En	: 16 cm.
	Boy	: 23 cm.
Sayfa Adedi	: XII + 814	
Not	: Kitabın ilgili bölümleri Ankara Ü. TÖMER Dil Öğretim Merkezi tarafından tercüme edilmiştir.	

Sayfa :2

La défaite de Napoléon fit écrouler toute l'organisation territoriale de l'Europe. En 1813, la Prusse et l'Autriche se détachèrent de Napoléon et s'unirent à ses ennemis; ainsi se forma le concert des quatre grandes puissances officiellement appelées les *Alliés* (Angleterre, Russie, Autriche et Prusse), qui prirent la direction de la guerre et rallièrent à la coalition les États allemands et les souverains dépossédés d'Italie.

Sayfa 2

Napolyon'un yenilgisi Avrupa'nın tüm toprak düzenini bozdu. 1813 yılında, Prusya ve Avusturya Napolyon'dan ayrıldı ve düşmanlarıyla birleşti. Böylece savaş kararı alan ve Müttefikler **(İngiltere, Rusya, Avusturya ve Prusya)** resmî adıyla bilinen dört büyük gücün birliği oluştu. Bu koalisyona Alman devletleriyle İtalya'nın elinden alınan hükümdarlıklar da katıldı.

Sayfa :5

Les plénipotentiaires prussiens auraient préféré éviter le contact immédiat entre la France et la Prusse, ils proposaient de former avec la rive gauche du Rhin, un État pour le roi de Saxe; c'eût été un État catholique sous un souverain allié naturel de la France. Le tsar acceptait. Les deux autres Alliés refusèrent et Talleyrand les aida à faire rejeter une combinaison si évidemment avantageuse à la France. On finit par créer une *Commission de statistique* qui découpa quatre morceaux pour en faire l'indemnité de la Prusse; on lui devait 3 400 000 âmes, on lui donna 1° une province de Pologne, la Posnanie (810 000 âmes), 2° la rive gauche du Rhin (1 044 000), 3° la Westphalie (829 000), 4° un lambeau du royaume de Saxe (782 000). Le tsar garda le reste de la Pologne et promit d'en faire un royaume avec une constitution.

Sayfa 5

Prusyalı tam yetkili temsilciler, Fransa ile Prusya arasında acil bir temastan yana değildiler. Ren'in sol yakasında Saksonya kralı için bir devlet kurulmasını öneriyorlardı. Bu, Fransa'nın doğal müttefiki durumundaki bir hükümdarlığın yönetiminde Katolik bir devlet olacaktı. Çar bunu kabul ediyordu. Diğer iki müttefik ise bunu reddetti ve Talleyrand bunlara, Fransa için açıkça avantaj sağlayacak bir çözümü reddetmeleri konusunda yardım etti. Sonunda Prusya'nın payını ayırmak üzere [Polonya'yı] dört parçaya bölen bir İstatistik Komisyonunun oluşturulması konusunda anlaşmaya varıldı; Prusya'ya 3.400.000 can borcu söz konusuydu. Bunun için Prusya'ya, 1. Polonya'nın bir eyaleti olan Posnanie (810.000 can) 2. Ren'in sol yakası (1.044.000 can), 3. Westphalie (829.000 can), 4. Saksonya Krallığı'nın bir parçası (782.000 can) karşılığında verildi. **Çar, Polonya'nın geri kalanını alarak orayı bir anayasayla kraliyet haline getireceğine söz verdi.**

Sayfa :5

Avant la fin des règlements on apprit le retour de Napoléon. Les **plénipotentiaires** s'entendirent pour déclarer au nom de l'Europe **que** « Napoléon Bonaparte s'est placé hors des relations civiles et **sociales**, et, comme ennemi et perturbateur du repos du monde, il **s'est** livré à la vindicte publique »; ils promettaient de secourir contre **lui le roi** de France ou tout autre gouvernement attaqué (13 mars **1815**). Puis ils se hâtèrent de préparer « l'acte final du Congrès ». Il **fut signé** par les huit États qui avaient formé la « commission préparatoire » et les autres furent « invités à adhérer ». On y inséra une **convention** sur la libre navigation des fleuves et la garantie de **neutralité** des Pays-Bas et de la Suisse.

Sayfa 5

Ayarlamalar tamamlanmadan önce Napolyon'un geri döndüğü öğrenildi. Tam yetkili temsilciler, Napolyon Bonapart'ın medenî ve sosyal ilişkilerin dışına çıktığını ve dünya huzurunu bozan bir kişi ve bir düşman olarak da, kendini kamu adına kovuşturmaya bırakması gerektiğini söyleyerek, Avrupa adına açıklama yapma konusunda uzlaştılar. Fransa kralını ve saldırıya uğrayan diğer tüm yönetimleri ona karşı koruma sözü verdiler (13 Mart 1815). **"Kongre nihaî kararı"nı** hemen hazırladılar. **Bu karar,** "Hazırlık Komisyonu"nu oluşturan sekiz devlet tarafından **imzalandı** ve diğerleri de üye olmaya davet edildiler. Buna, ırmaklarda serbest dolaşım ile Hollanda ve İsviçre'nin tarafsızlık garantisini kapsayan bir sözleşme de eklendi.

Sayfa :7

L'œuvre du Congrès ne fut donc pas une simple restauration; des destructions de la période révolutionnaire les Alliés acceptèrent celles qui leur convenaient, celles qui ne lésaient aucun prince laïque, et, dans les territoires devenus vacants, ils taillèrent des indemnités et des agrandissements. Toutes ces opérations se firent, suivant l'usage du XVIIIe siècle, sans consulter les habitants et sans tenir compte de leurs intérêts; les diplomates représentaient des gouvernements, non des nations.

Sayfa 7

Müttefikler, ihtilâl döneminde verdikleri zararlar arasından kendilerine uygun geleni ve hiç bir lâik prense dokunmayanları kabul ettiler ve sahipsiz kalan topraklardan tazminat alma yoluyla topraklarını genişlettiler. Tüm bu operasyonlar, XVIII. yüzyıl gelenekleri doğrultusunda halka danışılmadan ve onların çıkarları göz önüne alınmadan yapılmıştır. **Diplomatlar ulusları değil, hükûmetleri temsil ediyordu.**

Sayfa : 8

Plus que tous les autres, le gouvernement de l'Autriche avait intérêt à comprimer les mouvements nationaux et libéraux, qui menaçaient à la fois son organisation intérieure et son influence en Allemagne; le chef du gouvernement autrichien, Metternich, devint naturellement le chef de la résistance. Il appelait tous les opposants *révolutionnaires*, parce qu'ils invoquaient des principes proclamés pendant la Révolution française, la souveraineté du peuple, la liberté, l'égalité, et il résumait ainsi la situation : « Le but des factieux est un et uniforme, c'est le *renversement* de toute chose légalement existante... Le principe que les monarques doivent opposer... c'est celui de la *conservation* de toute chose légalement existante. » Entre les gouvernements conservateurs maîtres du pouvoir et les partis d'opposition, libéraux, nationaux, démocrates, allait commencer dans tous les pays la lutte qui forme l'histoire politique de l'Europe au XIXᵉ siècle

BIBLIOGRAPHIE

Pour l'histoire des faits traités dans ce chapitre on trouvera une bibliographie sûre dans **Dahlmann-Waitz**, *Quellenkunde der deutschen Geschichte*, 6ᵉ édit., revue par Steindorff, 1894; p. 544, 549-550

Sources. Les principales sont :

POUR LES INVASIONS : *Correspondance de Napoléon Iᵉʳ*, 1858-70. — **W. Oncken**, *Œsterreich und Preussen im Befreiungskriege*, 1876-79 (les documents en appendice). — **Metternich-Winneburg**, *Œsterreichs Theilnahme an den Befreiungskriegen*, 1887, d'après les documents autrichiens

Sayfa 8

Avusturya Hükûmeti'nin, kendi iç düzenini ve Almanya'daki etkisini tehdit eden ulusal ve özgürlükçü hareketleri bastırması, diğer hükûmetlere göre çok daha önem arz etmekteydi. Avusturya Hükûmeti'nin başkanı olan Metternich, doğal olarak direnişin Başkan'ı oldu. O, tüm devrimci muhalifleri göreve çağırıyordu, çünkü onlar Fransız İhtilâli sırasında ilân edilen halkın egemenliği, özgürlük, eşitlik gibi ilkeleri öne sürüyorlardı ve Metternich du-

rumu şu şekilde özetliyordu: "Karışıklık çıkaranların tek ve ortak amacı vardır, yasal olarak var olan her şeyi altüst etmek... Hükümdarların karşı koyması gereken ilke, yasal olarak var olan herşeyi koruma ilkesidir." XIX. yüzyılda Avrupa siyasal politikasını oluşturan mücadele, bütün ülkelerde gücü elinde bulunduran muhafazakâr hükümetlerle özgürlükçü, ulusçu ve demokrat muhalefet partileri arasında başlamak üzereydi.

KAYNAKLAR

Bu bölümde ele alınan olayların tarihi konusunda Steindorff tarafından yeniden gözden geçirilmiş olan Dahlmann Waitz, Quellenkunde der deutschen Geschichte adlı eserde güvenilir bir kaynakçaya ulaşılabilir, 6. Basım, 1894; s. 544, 549-550.

Kaynaklar. Başlıcaları şunlardır:

İSTİLÂLAR KONUSUNDA: I. Napolyon'un mektupları, 1858-70.- W. Oncken, Œsterreich und Preussen im Befreiungskriege, 1876-79 (ek belgeler). – Metternich-Winneburg, Œsterreichs Theilnahme an den Befreiungskriegen, 1887, Avusturya belgelerine göre.

Sayfa :10 L'ANGLETERRE

CHAPITRE II

L'ANGLETERRE JUSQU'A LA RÉFORME DE 1832

C'est l'Angleterre qui, au XIXe siècle, a servi de modèle politique à l'Europe. C'est le peuple anglais qui a créé le mécanisme politique de l'Europe contemporaine, la monarchie constitutionnelle, le régime parlementaire et les garanties de liberté; les autres nations n'ont fait que l'imiter.

Sayfa 10

İNGİLTERE

II. BÖLÜM

1832 REFORMUNA KADAR İNGİLTERE'[NİN DURUMU]

XIX. yüzyılda, Avrupa'nın siyasî modelini İngiltere oluşturmuştur. Çağdaş Avrupa'nın siyasî mekanizmasını, anayasal monarşiyi, parlâmenter rejimi, özgürlük güvencelerini ortaya koyan İngiliz halkıdır; diğer uluslar sadece onları taklit etmiştir.

Sayfa :10

L'ANCIEN RÉGIME ANGLAIS

Le « royaume uni de Grande-Bretagne et d'Irlande », en 1814, sortait d'une longue guerre (presque continue depuis 1793) qui avait agrandi son empire colonial et affermi son organisation intérieure.

Sayfa 10

ESKİ İNGİLİZ REJİMİ

1814 yılında "Büyük Britanya ve İrlanda Birleşik Krallığı" koloni imparatorluğunu büyüten ve iç yapısını güçlendiren uzun bir savaştan (neredeyse 1793'ten beri devam eden) [henüz] çıkmıştı.

Sayfa :10

La vie publique de la Grande-Bretagne se concentrait dans trois groupes d'institutions anciennes, si anciennement unies qu'elles

Sayfa :11

semblaient inséparables : le gouvernement central, les pouvoirs locaux, l'Église.

Le gouvernement central. — Le gouvernement central, de l'Angleterre, étendu depuis 1707 à l'Écosse et depuis 1800 à l'Irlande, se composait officiellement de trois pouvoirs, le *roi* assisté de son *conseil*, la Chambre des *lords*, la Chambre des *Communes*. C'étaient d'anciens corps, figés depuis le XIVᵉ siècle dans une organisation traditionnelle.

Le roi, héréditaire et inviolable, restait le maître officiel du royaume. Comme représentant de l'État il faisait la paix, la guerre, les traités. Comme « source de justice », il nommait les juges qui rendaient la justice en son nom. Comme chef du gouvernement il nommait tous les fonctionnaires, il convoquait le Parlement et le dissolvait, présentait le budget et les projets de loi, et sanctionnait les lois. Il avait encore tous les mêmes droits que ses prédécesseurs au moyen âge, et, comme eux, il avait pour l'aider à gouverner un *conseil*, dont il nommait tous les membres.

Sayfa 10

Büyük Britanya'nın kamu hayatı çok eski zamanlarda bir araya geldiğinden dolayı artık birbirinden ayrılamaz hâle gelen **üç eski kurum üzerinde yoğunlaşmıştı:** [sayfa 11] **Merkezî hükûmet, yerel iktidarlar, kilise.**

Merkezî hükûmet. – 1707'den itibaren İskoçya'ya ve 1800 yılından itibaren İrlanda'ya uzanan İngiltere'nin merkezî hükûmeti resmî olarak üç güçten oluşmaktaydı: Meclisi tarafından desteklenen kral, **Lordlar Kamarası ve Avam Kamarası.** Bunlar-XIV. yüzyıldan beri geleneksel bir örgütlenmede değişmeyen eski esaslardı.

Vasi olarak gelen ve **dokunulmaz** olan kral, krallığın resmî sahibi oluyordu. Devleti temsil eden kişi olarak, **savaş, barış ve anlaşmaları** o yapıyordu. "Adalet kaynağı" olarak da, kendi adına adale-

ti yerine getiren **hâkimleri göreve atıyordu.** Hükûmetin başı olarak tüm **devlet memurlarını** atıyor, **Parlâmentoyu topluyor ve feshediyordu. Bütçe ve yasa tasarılarını sunuyor ve yasaları onaylıyordu.** Orta Çağ'daki selefleriyle aynı haklara da sahipti ve onlar gibi tüm üyelerini kendisinin atadığı meclisi yönetebilmek için bunlara gereksinimi vardı.

Sayfa :11

La Chambre des Communes, formée de députés élus suivant d'anciennes formes pour une durée de sept ans, opérait suivant de vieux usages. Les deux Chambres siégeaient au même lieu, à Westminster, et formaient ensemble le *Parlement.*

Les pouvoirs du roi, du Conseil, du Parlement, étaient réglés par l'usage. Les Anglais n'avaient ni constitution écrite [1] ni code de lois civiles et ils en étaient fiers. En matière politique ils se guidaient sur les précédents et la tradition, comme en matière privée ils suivaient la coutume (*common law*).

Dans la forme le roi était encore le seul chef du gouvernement, et tout se faisait en son nom, le Parlement n'était que son auxiliaire et ne pouvait même pas se réunir sans son ordre; les ministres n'étaient que ses conseillers. Mais trois coutumes, consolidées au XVIIIe siècle, avaient radicalement transformé le régime :

1° Le roi, investi de tous les pouvoirs, n'en exerçait plus personnellement aucun; tout acte politique signé du roi devait être contre-

1. Les lois constitutionnelles se réduisent à 3 actes isolés, l'*habeus corpus* de 1679, le bill des droits de 1689, l'acte d'établissement de 1700.

Sayfa :12

signé d'un ministre; le roi ne gouvernait plus, il laissait gouverner ses conseillers.

2° Les ministres n'agissaient pas séparément, ils se réunissaient en conseil de cabinet pour décider la conduite du gouvernement. Cette réunion n'était qu'un usage de fait, aujourd'hui encore le nom

Sayfa :12

de *cabinet* ne peut être employé dans un acte officiel. Mais, en fait, la réunion des ministres (le *ministère*) chargée de gouverner au nom du roi était devenue le principal corps de l'État (on l'appellait l'*administration*). Le ministère n'étant pas une institution officielle, le chiffre de ses membres n'a jamais été fixé (il a varié entre une douzaine et une vingtaine). Quelques-uns portaient d'anciens titres (*Lord de la Trésorerie*, *Grand Chancelier*, *Chancelier de l'Échiquier*), les autres étaient appelés *Secrétaires d'État* (le nom de *ministre* n'est pas officiel). Depuis le XVIIIe siècle on regardait le ministère comme un groupe *solidaire* formé d'hommes décidés à suivre la même politique.

Sayfa 11

Eski **usullerle sekiz yıllığına** seçilmiş milletvekillerinden oluşan Avam Kamarası eski geleneğe uygun bir şekilde çalışıyordu. **Her iki Kamara** aynı yerde, **Westminster'de ikamet ediyor** ve birlikte **Parlâmento'yu** oluşturuyordu.

Kral'ın, Meclis'in, Parlâmento'nun yetkileri gelenekler tarafından belirlenmişti. İngilizlerin ne yazılı anayasası[1] ne de yurttaşlık yasası kitabı vardı ve onlar bununla gurur duyuyorlardı. Siyaset konusunda kendinden öncekileri ve geleneği örnek alıyor, özel alanda ise âdetlere göre davranıyorlardı. **(commun law)**

Şekilde kral hâlâ hükûmetin tek başkanıydı ve her şey onun adına yapılıyordu. Parlâmento onun sadece yardımcısı olup, onun emri olmaksızın toplanamazdı bile; bakanlarsa onun yalnızca danışmanlarıydılar. Fakat **XVIII. yüzyılda** dondurulan üç gelenek, rejimi kökten değişikliğe uğratmıştır.

1. Tüm güçlerle donatılmış olan kral artık hiçbirini şahsî olarak kullanamıyordu; kral tarafından imzalanan her siyasî karar bir bakanın da onayını taşımalıydı; [sayfa 12] **kral artık yönetmiyordu, yönetimi danışmanlarına bırakıyordu.**

2. Bakanlar **bağımsız davranamıyorlardı,** hükûmetin yürütül-

mesi konusunda karar vermek için kabine meclisinde toplanıyordu. Bu toplantı sadece bir olgusal gelenekti (bugün hâlâ **kabine** adı resmî bir kararda kullanılamaz). Oysa kral adına yönetmekle yükümlü olan bakanların toplantısı (bakanlık) devletin temel yapısı olmuştu (Yönetim olarak adlandırılıyordu). Bakanlık resmî bir kurum olmadığı için üyelerinin sayısı **hiçbir zaman sabit olmamıştır (on iki ile yirmi arasında değişiyordu).** Kimileri eski unvanlar taşıyordu **(Hazine Lordu, Büyük Şansölye, Maliye Bakanı),** diğerleri ise Devlet Sekreteri olarak adlandırılıyordu (bakan adı resmî değildi). XVIII. yüzyıldan itibaren bakanlık aynı politikayı izlemeye karar vermiş **kişilerden** oluşan bir **dayanışma** grubu olarak görülüyordu.

1 Anayasal kanunlar birbirinden ayrı **3 icraata** indirgeniyordu. 1679 yılının **habeas corpus**'una, 1689 **hukuk yasalarına** ve 1700 yılının **kurumsal kararına.**

Sayfa :12

3° Le roi, en choisissant le ministère, n'agissait pas librement; personnellement, il était irresponsable. La fiction anglaise est que « le roi ne peut faire mal »; s'il fait mal, c'est qu'il a été mal conseillé, ce sont ses conseillers qui seuls sont responsables. Mais cette fiction avait amené à admettre que les ministres, comme conseillers du roi, sont *responsables* devant le Parlement; pratiquement, le ministère ne pouvait donc se maintenir qu'avec le consentement de la majorité de la Chambre des Communes. Si elle voulait l'empêcher de gouverner, elle pouvait l'obliger de se retirer, sans même avoir besoin de le mettre en accusation : il lui suffisait de refuser le budget ou de voter un blâme au ministère. Le roi était ainsi obligé indirectement de prendre pour ministres les chefs de la majorité au Parlement, qui, seuls, pouvaient obtenir une majorité à la Chambre. (L'usage était encore de prendre au moins autant de ministres parmi les lords que dans la Chambre des Communes.) Ainsi le roi ayant cédé le gouvernement au ministère et le ministère étant devenu une délégation de la majorité de la Chambre, c'était la Chambre qui, indirectement, exerçait le pouvoir du roi.

Sayfa 12

3. Kral, bakanı seçerken bağımsız davranamıyordu; kişisel olarak sorumlu değildi. İngilizlerin varsayımı şuydu: "Kral yanlış yapamaz"; eğer yanlış yaparsa bu, yanlış bilgilendirildiği içindir, sorumluları sadece danışmanlarıdır. Ama bu varsayım, kralın danışmanları olarak bakanların Parlâmentoya karşı da **sorumlu** olduklarını kabul etme noktasına kadar gitti. Uygulamada bakanlık ancak Avam Kamarası'nın çoğunluğunun oyunu alarak ayakta kalabiliyordu. Eğer [Avam Kamarası] onun yönetimini engellemek isterse onu suçlamaya gerek bile duymaksızın geri çekilmeye zorlayabilirdi. Bütçeyi reddetmesi veya bakanlığa yönelik bir kınamayı onaylaması yeterliydi. Böylece kral, dolaylı yoldan Parlâmento'nun çoğunluğunun başkanlarını bakanlar olarak görmek zorundaydı, çünkü sadece onlar Kamara'da çoğunluğu sağlayabilirlerdi (Gelenek hâlâ en azından aynı sayıda bakanı, hem Lordlar arasından hem de Avam Kamarası'ndan almaktı). Böylece kral, hükûmeti bakanlığa bıraktığı ve bakanlık Kamara'nın çoğunluğunu temsil eder hâle geldiği için **kralın iktidarını dolaylı yoldan elinde bulunduran da Kamara'ydı.**

Sayfa :13

Ce régime consiste à transférer le pouvoir réel du roi à la majorité du Parlement, en ne laissant au roi qu'une prééminence d'honneur, suivant la formule française : « Le roi règne et ne gouverne pas ».

Sayfa 13

Bu rejim, Fransızların "Kral hükümdarlık eder, yönetmez" sözünden hareketle krala sadece üstünlük onurunu bırakarak onun gerçek gücünün Parlâmento'nun çoğunluğuna **devredilmesine dayanıyordu.**

Sayfa :13

Georges III, au nom de la prérogative, prétendit exercer lui-même son pouvoir et, pendant son long règne (1760-1820), il revint à l'ancienne pratique, conforme d'ailleurs à la doctrine officielle, de la balance entre les trois pouvoirs, roi, lords, communes[1].

1. Exposée par Montesquieu, *Esprit des lois*, XI, 6, elle était restée classique en Angleterre; la théorie parlementaire n'a été formulée que sous Georges III.

* Okunamadı

Sayfa 13

III. Georges, imtiyaz adına kendi gücünü kendi kullanmak istedi ve uzun süren hükümdarlığı sırasında (1760-1820) **kral, lordlar ve Avamlardan**[1] oluşan üç güç arasındaki denge ve ayrıca resmî öğretiye uygun gelen eski uygulamaya geri döndü.

1 Montesquieu tarafından dile getirilmiş, Yasaların Ruhu, XI, 6, İngiltere'de klâsik olarak kalmıştır. Parlâmento düşüncesi sadece III. Georges yönetiminde biçimlendirilmiştir.

Sayfa :13

Dans sa lutte contre le régime parlementaire Georges III fut aidé par le Parlement lui-même. L'ancien parti royaliste, devenu le parti *tory*, continuait à soutenir la prérogative du roi, et à repousser le régime parlementaire tel que le pratiquait le parti *whig*. Il est probable qu'au XVIIIe siècle les *tories* avaient déjà pour eux la majorité des électeurs, car toute la *gentry* (gentilshommes de campagne) et les *clergymen* (clergé anglican) étaient *tories*.

Sayfa 13

III. Georges Parlâmenter rejime karşı mücadelesinde, Parlâmento'nun bizzat kendisi tarafından yardım görmüştür. **Tori** Partisi'ne dönüşen eski Kraliyet Partisi, kralın imtiyazlarını desteklemeye ve **Whig** Partisi'nin yaptığı gibi parlâmenter rejimi reddetmeye devam etmiştir. XVIII. yüzyılda Tori'lerin seçmenlerin çoğunu zaten ellerinde bulundurmaları olasıydı, çünkü tüm gentry (köylü soylular) ve clergymen'ler (anglican din adamları) Torili'ydi.

Sayfa :14

Georges III ainsi aidé par les *tories* put avoir une politique personnelle et l'imposer aux ministres, du moins dans ses intervalles de lucidité. Son fils, qui le remplaça comme régent en 1811, quand il devint entièrement fou, et qui fut ensuite roi, sous le nom de Georges IV (1820-1830), trouva donc les usages constitutionnels ébranlés. L'Angleterre hésitait encore entre deux régimes. Le parti tory défendait la doctrine traditionnelle de la monarchie constitutionnelle qui réduit le Parlement au rôle subalterne de contrôler le gouvernement et reconnaît au roi le pouvoir de choisir et de diriger les ministres, c'est-à-dire le moyen pratique d'établir un gouvernement personnel. Le parti whig admettait la théorie nouvelle du *régime parlementaire*, qui dépouille le roi de son pouvoir réel pour ne lui laisser qu'une influence vague, et transfère le gouvernement réel au ministère qui devient lui-même une délégation de la majorité de la Chambre des Communes.

Sayfa 14

III. Georges, Tori'ler tarafından bu şekilde yardım gördükten sonra kişisel bir politikaya sahip oldu ve bunu en azından bilinçli olduğu dönemlerinde bakanlarına kabul ettirebildi. Tamamıyla delirdiğinde 1811'de naibi olarak onun yerine geçen ve ardından da **IV. Georges** adıyla kral olan oğlu (1820-1830) bu yüzden anayasal ge-

lenekleri sarsılmış olarak bulur. İngiltere hâlâ iki rejim arasında tereddüt ediyordu. Tori Partisi hükûmeti **kontrol etmek için** Parlâmentoyu **alt bir role indirgeyen anayasal monarşinin geleneksel öğretisinin ve kişisel bir hükûmeti kurmanın en pratik yolu olduğunu, krala bakanları seçme ve yönetme yetkisinin verilmesini savunuyordu. Whig Partisi, kralın gerçek yetkisinin elinden alınıp ona sadece sıradan bir yetkinin verilmesini ve gerçek hükûmetin Avam Kamarası'nın bizzat çoğunluğunu oluşturan temsilcisi durumundaki bakanlığa devredilmesini öngören parlâmenter rejimin yeni teorisini kabul ediyordu.**

Sayfa :14

Les pouvoirs locaux. — **La composition même du Parlement était réglée par la tradition. La Chambre des Communes était élue, non par la nation, mais par des corps locaux privilégiés. Par là le gouvernement central se reliait aux institutions locales.**

Sayfa 14

Yerel Güçler. – Parlâmento'nun oluşum biçimi bile geleneğe göre düzenlenmişti. Avam Kamarası halk tarafından değil, ayrıcalıklı yerel kişilerce seçiliyordu. Böylece merkezî hükûmet yerel kurumlara bağlanıyordu.

Sayfa :16

Seules les assemblées des comtés anglais et les corporations de quelques gros bourgs se composaient d'un nombre d'électeurs suffisant pour former un véritable collège électoral et même dans ceux-là on se dispensait le plus souvent de faire l'élection. Au jour fixé pour déclarer les candidatures il ne se présentait pas plus de candidats

Sayfa :16

que de députés à envoyer, c'étaient les grands personnages du pays; le shérif n'avait qu'à les déclarer élus. C'est ce qu'on appelait une élection *non contestée*. Or la grande majorité des élections se faisait ainsi.

Sayfa 16

Sadece İngiliz Kontlar Meclisi'yle bazı büyük kasaba loncaları gerçek bir seçim kurulunu oluşturmak için yeterli miktarda seçmen oluşturuyordu ve hatta buralarda genellikle seçim yapılmayabiliyordu. Adayları açıklamak için saptanan günde, gönderilecek milletvekillerinden daha fazla aday gösterilmiyordu, bunlar ülkenin seçkin insanlarıydı. Şerif onları sadece seçilmiş ilân ediyordu. **İtiraz edilmeyen seçim diye adlandırılan seçim buydu. Oysa seçimlerin büyük çoğunluğu böyle yapılıyordu.**

Sayfa :16

Le vote étant public et consigné sur un registre les candidats pouvaient méthodiquement acheter ou intimider les électeurs. L'achat se faisait ouvertement, il y eut même des bourgs qui mirent leur siège en vente. Les propriétaires des bourgs dictaient leur vote aux habitants leurs locataires; en 1829, à Newark, le duc de Newcastle congédia 587 locataires pour s'être permis de voter pour le concurrent de son candidat; on s'en plaignit à la Chambre et le duc répondit : « N'ai-je pas le droit de faire ce que je veux de mon bien? »

Sayfa 16

Oylama kamuya açık olduğundan ve bir kayıt defterine not edildiğinden, adaylar seçmenleri sürekli satın alabiliyor veya sindirebiliyordu. Satın alma açıkça yapılıyordu, hatta bazıları kasabalarını satışa bile çıkarmıştı. Kasabaların sahipleri oylamada

orada oturan kiracılarına [kendi adaylarının adlarını] **yazdırıyorlardı. 1892 yılında, Newark'ta, Newcastle Dükü kendi adayının rakibine oy verdikleri için 587 kiracısını kovmuştur; Kamara'ya şikâyet edildiğinde, Dük şu şekilde cevap vermiştir: "Kendi iyiliğim için istediğim şeyi yapmaya hakkım yok mudur?"**

Sayfa :17

En 1814 la plupart des sièges de députés n'étaient plus que des **propriétés acquises** par héritage ou par achat; la Chambre n'était **représentative** qu'en apparence, c'était une assemblée de seigneurs **et de millionnaires** indépendants de la masse de la nation. La souveraineté appartenait au roi et à l'aristocratie. Le régime parlementaire anglais n'était pas un gouvernement représentatif, mais un gouvernement oligarchique.

Les Églises. — L'organisation de l'Église était très compliquée: Sans compter les sectes, le Royaume-Uni se partageait entre trois églises, chacune dominant dans un des trois pays : l'Église anglicane en Angleterre, l'Église presbytérienne en Écosse, l'Église catholique en Irlande; mais deux seulement étaient officiellement reconnues, l'Église anglicane comme Église d'État de l'Angleterre, l'Église presbytérienne comme Église d'État de l'Écosse; l'Église catholique était légalement interdite et seulement *tolérée* en fait.

Sayfa 17

1814 yılında, milletvekili koltukları artık sadece miras veya satın alma yoluyla elde edilmiş özel mülkiyetler hâline gelmişti. Kamara sadece görünüşte temsilci durumundaydı. Bu kamara, ulusun genelinde bağımsız milyonerler ve senyörler meclisiydi. Egemenlik krala ve aristokrasiye aitti. İngiliz Parlâmenter rejimi halkın temsilcisi olan bir hükûmet değil, oligarşik bir hükûmetti.

Kiliseler. – Kiliselerin düzeni çok karmaşıktı. Mezhepler sayılmazsa Birleşik Krallık, her biri üç ülkeden birinde egemen olan üç ki-

lise arasında paylaşılmıştı. Anglican Kilisesi İngiltere'de, **İskoç Protestan Kilisesi** İskoçya'da, **Katolik Kilisesi** ise İrlanda'da bulunuyordu. Ancak iki tanesi resmî olarak tanınıyordu. İngiltere Devleti'nin kilisesi olarak Anglican Kilisesi, İskoç Devleti'nin kilisesi olarak da İskoç Protestan Kilisesi; Katolik Kilisesi kanunî olarak yasaktı ve sadece sözde hoşgörülüyordu.

Sayfa :19

Constitution de la société. — La société anglaise restait, suivant la conception du moyen âge, dominée par la différence entre les riches et les pauvres : ceux qui possédaient avaient tous les droits privés et politiques, ceux qui ne possédaient rien étaient exclus de toute vie publique et même des garanties de liberté privée. C'étaient deux nations superposées, l'une privilégiée, l'autre déshéritée.

Sayfa 19

Toplumun Yapısı. – İngiliz toplumu, **Orta Çağ düşüncesi** doğrultusunda zengin ve fakir arasındaki farkın egemenliğinin etkisi altında bulunuyordu. **Mülkiyet sahipleri özel ve siyasal tüm haklara sahipti, hiçbir şeye sahip olmayanlar ise her tür kamu yaşamından dışlanmış ve hatta kişisel özgürlük güvencesinden de yoksun bir durumdaydı. Biri ayrıcalıklı, diğeri ise sefil iki sınıf bir arada bulunuyordu.**

Sayfa :28

Comme en 1816, les radicaux organisèrent un *meeting* monstre et préparèrent une pétition pour la *réforme* électorale ; elle comprenait 5 points : suffrage universel, scrutin secret, Parlement annuel, indemnité parlementaire, abolition du cens d'éligibilité (il fallait justifier d'un revenu foncier pour être député). Au *meeting* de Peterloo, près de Manchester, où il vint 50000 per-

Sayfa :28

sonnes, on porta en procession des bannières avec le bonnet phrygien et les inscriptions : Pas de lois sur les blés. — Liberté ou la Mort (devise de la Révolution française).

Sayfa 28

1816 yılında olduğu gibi radikaller dev bir miting düzenlediler ve seçim reformu konusunda bir bildiri hazırladılar. Bu reform 5 konudan oluşmaktaydı: **kamu oylaması, gizli oylama,** yıllık Parlâmento, milletvekili tazminatı, seçilebilme hakkı için ödenmesi gereken verginin yürürlükten kaldırılması (Milletvekili olmak için esas gelirin belgelenmesi gerekiyordu).

50.000 kişinin katıldığı Manchester yakınındaki Paterloo mitinginde bayraklı tören alayı [başlarında] Frigya takkeleriyle, ellerinde şu türden yazılar taşıdı: "Buğday yasasına hayır." – **"Ya özgürlük** ya ölüm!" (Fransız ihtilâlinin söylemi).

Sayfa :30

1° La réforme des lois criminelles, demandée par Romilly depuis 1808, avait été rejetée par la Chambre des lords. — Peel fit voter l'abolition d'une centaine de cas capitaux, tels que vol à un étalage, vol d'une bourse, braconnage.

Sayfa 30

1. 1808 yılından beri Romilly tarafından istenen ceza yasalarındaki iyileştirme (reform) Lordlar Kamarası tarafından reddedilmişti. Peel yüzlerce önemli suçun yürürlükten kaldırılması konusunu oylamaya sundu, örneğin vitrin soyma, borsa hırsızlığı ve kaçak avlanma vb. gibi konular.

Sayfa :36

Travaux. SUR L'ENSEMBLE DE L'HISTOIRE D'ANGLETERRE : **S.-R. Gardiner,** *A student's history of England*, t. III, période de 1689 à 1885, nouvelle éd., 1894; très bon manuel scolaire. détaillé, précis, exact. (L'histoire de Green s'arrête à 1815.)

Sayfa 36

İngiltere Tarihi'nin Bütünü Konusunda Çalışmalar: S. R. Gardiner, A Student's history of England, III. cilt, 1689'dan 1883'e kadar olan dönem, yeni basım, 1894, okullar için ayrıntılı, açıklayıcı, güvenilir ve iyi bir el kitabı. (Green'in tarihi 1815 yılında son bulur).

Sayfa :36

SUR L'HISTOIRE CONTEMPORAINE : **Martineau** (miss Harriett), *History of England, 1816-1846*, 2 v., 1849; estimé en Angleterre. — **Walpole** (Spencer), *A history of England since 1815*, 8 v., 1878-90; l'histoire la plus complète, pleine de détails sur l'état intérieur; l'auteur est libéral-radical.

Sayfa :37

SUR L'IMPÔT : A. Wagner, *Finanzwissenschaft*, 1887; donne une bibliographie et un exposé d'ensemble. — **S. Dowell,** *History of taxation and taxes in England*, 1884 (réédité depuis).

Sayfa 36-37

Çağdaş Tarih Konusunda Çalışmalar: Martineau (Miss Harriett), History of England, 1816-1846, 2 cilt., 1849; İngiltere'de saygı duyulan biri. – Walpole (Spencer), A history of England since 1815, 8 cilt., 1878-90; hiç eksiksiz tarih, iç devlet konusunda pek çok ayrıntı, yazar liberal radikal birisidir. Vergiler Konusunda **Çalışmalar: A. Wagner, Finanzwissenschaft,** 1887; bir kaynakça ile bütün hakkında bir açıklama yapmaktadır. – S. Dowell, History of taxation and taxes in England, 1884 (o tarihten sonra tekrar basılmıştır).

Sayfa :38

CHAPITRE III

L'ANGLETERRE ENTRE LES DEUX RÉFORMES

1832-1867

Conditions nouvelles de la vie politique. — La réforme électorale de 1832 fut pour les Anglais la fin de l'ancien régime. Il ne restait presque plus de députés désignés par un patron. Les grandes villes industrielles entraient dans la vie politique; la Chambre devenait beaucoup moins aristocratique et beaucoup plus représentative.

Sayfa 38

III. BÖLÜM

İKİ REFORM ARASINDAKİ İNGİLTERE

1832-1867

Politik yaşamın yeni koşulları. **– 1832'deki seçim reformu İngilizler için eski rejimin sonu olmuştur.** Tekelci bir güç tarafından belirlenen milletvekilleri hemen hemen hiç kalmamıştı. Büyük sanayi kentleri siyasal yaşama giriyordu; Kamara çok daha az aristokrat ve çok daha fazla temsilci hâline geliyordu.

Sayfa :40

Peel essaya de gouverner, mais ayant été mis quatre fois en minorité, il se retira, en déclarant que « d'après la pratique, les principes et la lettre de la Constitution un gouvernement ne doit pas persister à diriger les affaires, après un essai loyal, contre l'opinion nettement décidée de la Chambre des communes, même lorsqu'il possède comme aujourd'hui la confiance du souverain et une majorité à la Chambre des lords ». C'était le principe du régime parlementaire, formulé par le chef même du parti conservateur (1835). Il n'a cessé depuis d'être appliqué régulièrement en Angleterre.

Sayfa 40

Peel yönetmeyi denedi, ancak dört kez azınlığa düşünce "uygulamaya, ilkelere ve anayasa metnine göre bir hükûmet, bugün olduğu gibi hükümdarın ve Lordlar Kamarası'nın çoğunluğunun güvenine sahip olduğu sırada bile, Avam Kamarası tarafından açıkça kararlaştırılan düşünceye karşı dürüstçe bir girişimin ardından işleri idare etme konusunda ısrar etmemelidir" diyerek geri çekilmiştir. Bu, muhafazakâr partinin bizzat başkanı tarafından ortaya atılan parlâmenter rejimin ilkesidir (1835). **Bu ilke İngiltere'de düzenli bir şekilde uygulanmaya devam etmiştir.**

Sayfa :41

Les réformes administratives (1833-40). — Le parti libéral arrivé au pouvoir refusa toute réforme politique, et s'occupa seulement de réformer l'organisation administrative. Il n'y avait encore en Angleterre que deux espèces de divisions territoriales, le *comté* et la *paroisse*

Sayfa 41

İdarî Reformlar (1833-40). – Liberal parti göreve gelince tüm siyasî reformları reddetti ve sadece idarî teşkilâtı düzeltmekle ilgilendi. İngiltere'de hâlâ sadece iki tür toprak bölüşümü söz konusuydu; **kontluk ve bucak.**

Sayfa :45

Owen venait d'essayer une Banque qui devait opérer en émettant des bons de journée de travail (1832), la Banque avait avorté. Il fonda une *Société pour la régénération nationale* destinée à obtenir une loi fixant la journée de travail à huit heures, afin de laisser aux ouvriers le temps de s'instruire (déc. 1833).

Sayfa :45

Puis il fonda la *grande Union nationale de l'industrie* (*Trades Union* [1]), association de tous les métiers sous la forme d'une fédération de *loges* imitée de la franc-maçonnerie.

Sayfa 45

Owen günlük bonoları piyasaya sürerek işlem yapmak zorunda olan bir bankayı denemişti (1832), banka başarısızlığa uğradı. İşçilere kendilerini yetiştirme konusunda zaman kalmasını sağlamak amacıyla çalışma gününü **sekiz saat** olarak saptayan bir yasaya sahip olma doğrultusunda Milli Kalkınma Teşkilâtı'nı, **ardından Büyük Ulusal Sanayi Birliğini kurdu (Trades Union1). Fransız Masonluğu'nu taklit ederek oluşturulan bu birlik, localar federasyonu görünümü altında tüm mesleklerin sendikasını oluşturuyordu.**

Sayfa :70

Dans la question d'Orient Disraeli se prononça pour le maintien de l'Empire ottoman. Gladstone l'arrêta quelque temps en excitant l'opinion contre les Turcs coupables des « horreurs de Bulgarie » [1]; il se tint en 1876 dans les grandes villes plusieurs *meetings d'indignation*. Mais le Parlement se décida à approuver l'intervention; l'Angleterre, comme au temps de la guerre de Crimée, reprit une politique belliqueuse et joua un rôle actif en Europe. Beaconsfield prit part au Congrès de Berlin et à son retour fut reçu à Londres en triomphe (1878).

Sayfa 70

Doğu sorununda Disraeli, Osmanlı İmparatorluğu'nun lehine karar verdi. Gladstone, "Bulgaristan'daki zulümler"1den sorumlu tutulan Türkler hakkındaki olumsuz düşünceyi kışkırtarak bunu

bir süre için durdurdu. 1876'da birçok büyük şehirde "öfke mitingleri" yapıldı. Fakat Parlâmento arabulucu olmayı kabul etmeye karar verdi; İngiltere, Kırım Savaşı sırasında olduğu gibi tekrar savaş yanlısı bir politika izledi ve Avrupa'da aktif bir rol oynadı. Beaconsfield, Berlin Kongresi'ne katıldı ve Londra'ya dönüşünde görkemli bir şekilde karşılandı (1878).

Sayfa :70

Y **Formation du parti irlandais du Home Rule.** — Sous le ministère conservateur se forma en Irlande un nouveau parti d'opposition qui, par une tactique nouvelle, acquit une action décisive sur la politique intérieure de l'Angleterre.

Sayfa 70

Home Rule İrlanda Partisi'nin Oluşumu. – Muhafazakâr bakanlığın yönetiminde İrlanda'da yeni bir muhalefet partisi oluştu. Bu parti, yeni bir taktikle İngiltere'nin iç politikası üzerinde kararlı bir eylem gerçekleştirdi.

Sayfa :83

La grande dépression des affaires depuis 1885 produisait une crise de chômage et d'abaissement des salaires. La *Fédération sociale démocratique* en profita pour organiser à Londres de grandes manifestations de gens sans travail (*unemployed*); des meetings monstres furent tenus à Hyde Park (1886, 1887), où l'on se battit avec la police. L'agitation socialiste prit deux nouvelles formes. De la *Fédération* s'était détaché un petit groupe de jeunes gens cultivés et très actifs, qui avait fondé la *Fabian Society* en 1883; c'était une société d'études et de propagande, qui cherchait moins à attirer des adhérents qu'à trouver et à répandre des formules de solution pratiques.

Sayfa 83

1885'ten itibaren işlerdeki büyük bunalım, işsizlik kriziyle ücretlerdeki düşüşü beraberinde getirdi. **Sosyal Demokrat Federasyon, Londra'da işsizlerin (Unemployed) katıldığı büyük gösteriler düzenlemek için bundan yararlandı. Hyde Park'ta polisle çatışmaya girilen dev mitingler yapıldı (1886-1887). Sosyalist hareket iki yeni biçim aldı. Eğitimli ve çok aktif gençlerden oluşan küçük bir grup 1883'te Fabian Society'yi kurmuş ve Federasyon'dan ayrılmıştı. Bu, kendisine üye çekmekten çok pratik çözüm yolları bulmayı ve** [bunları] **dile getirmeyi amaçlayan eğitim ve propaganda teşkilâtıydı.**

Sayfa :95

Ils attendirent encore que Louis XVIII eût publié la Charte qui

Sayfa :96

garantissait à la France une monarchie libérale, puis ils sortirent du pays avec leurs armées.

Sayfa 95-96

[Müttefikler], **XVIII. Louis'in Fransa'ya liberal bir monarşiyi garanti eden ayrıcalıklı belgeyi yayınlamasını beklediler ve ardından silâhlarıyla ülkeyi terkettiler.**

Sayfa :97

Comme la constitution anglaise était revenue à la mode, on prit modèle sur l'Angleterre, où la monarchie constitutionnelle fonctionnait depuis plus d'un siècle, et on transplanta en France tout le mécanisme politique anglais. — Le gouvernement fut partagé entre trois pouvoirs, le *roi*, la Chambre des *pairs* désignés par le roi et héréditaires comme les lords anglais, la Chambre des *députés* élus, comme les députés anglais des Communes, par des électeurs censitaires.

Sayfa 97

İngiliz Meşrutiyeti yeniden moda olduğu için, meşrutî monarşinin bir asırdan daha uzun bir süredir işlediği İngiltere model olarak alındı ve tüm İngiliz politik mekanizması Fransa'ya aktarıldı. hükûmet üç güç arasında paylaşıldı: Kral, kral tarafından atanan ve İngiliz lordları gibi varis olan Yüksek Meclis Üyeleri, İngiliz Avam Milletvekilleri gibi vergi ödeyen seçmenler tarafından seçilen Temsilciler Meclisi.

Sayfa :97

Ce régime laissait à résoudre trois questions politiques.

1° Quels seraient les rapports entre le roi et la Chambre élue? La question n'était pas encore tranchée, même en Angleterre (voir p. 13). Le roi pouvait-il choisir ses ministres à son gré, suivant la théorie des tories? devait-il les prendre dans la majorité, suivant la théorie des whigs? C'était la question capitale; dans un pays administré exclusivement par des fonctionnaires et pourvu d'une armée permanente irrésistible, le pouvoir réel est le pouvoir exécutif qui commande aux fonctionnaires et à l'armée; celui qui dispose des ministres est le véritable souverain.

2° Comment serait composé le corps électoral?

Sayfa 97

Bu rejimin çözmesi gereken üç politik sorunu vardı:

1. Kral ile Seçilmiş Meclis arasındaki ilişki ne olacaktı? Bu sorun henüz İngiltere'de bile çözümlenmemişti (bkz. s. 13). Tori'lerin görüşüne göre kral, bakanlarını keyfine göre seçebilecek miydi? Yoksa onları Whig'lerin görüşü doğrultusunda çoğunluğa göre mi almalıydı? Temel sorun buydu. Sadece devlet memurları tarafından yönetilen bir ülkede karşı konulamaz daimî bir ordu istendiğinde gerçek güç, memurlara ve orduya komuta eden yürütme gücüdür; bakanlara sahip olan güç, gerçek hükümdardır.

2. Seçimin yapısı nasıl oluşturulmalıdır?

Sayfa :102

Cet accord dura peu. Le roi, son frère, son entourage, sans aucun acte politique important, froissèrent ou inquiétèrent la société française par des formes surannées. Le roi se fit appeler Louis XVIII et data de la dix-huitième année de son règne, comme pour indiquer qu'il ne reconnaissait pas la légitimité des régimes antérieurs; il se titra roi *par la grâce de Dieu*, sans mentionner la volonté de la nation; il appela la constitution d'un vieux nom renouvelé du moyen âge, *charte* constitutionnelle, et la promulgua avec la formule « faisons *concession et octroi* »,

Sayfa 102

Bu anlaşma kısa sürdü. Kral, erkek kardeşi ve çevresindekiler, hiçbir önemli politik belge olmaksızın eskimiş usullerle Fransız toplumunu incitip endişelendirdiler. Kral XVIII. Louis idi ve krallığının on sekizinci yılında, eski rejimlerin yasallığını tanımadığını açıkladı. Ulusun iradesinden hiç söz etmeden Tanrının lütfuyla kendini kral ilân etti. Anayasayı, Orta Çağ'da yenilenen eski ismiyle anayasal belge olarak adlandırdı ve onu "lütfedip ödün verelim" formülüyle resmen ilân etti.

Sayfa :102

Mais le roi avait fait remplacer définitivement la cocarde tricolore par la cocarde blanche. Ce changement humiliait les soldats comme le symbole d'une défaite. — Les officiers, revenus des pays occupés par les garnisons françaises, étaient trop nombreux pour l'armée réduite au pied de paix; ne pouvant les employer on les mit en congé avec demi-solde. — Pour ministre de la guerre on prit un général impopulaire, Dupont, celui qui avait capitulé à Baylen

Sayfa 102

Ancak kral, askerlerin üç renkli kokartını kesin bir şekilde beyaz kokartla değiştirmişti; bu değişiklik bir yenilginin sembolüymüş gibi, askerlerin onurunu kırıyordu. Fransız garnizonları tarafından işgal edilen ülkelerden geri gelen subaylar, barışın eşiğinde bulunulduğundan dolayı azaltılmış bir ordu için çok kalabalıktılar ve onlara gereksinim duyulmadığı için yarı maaşla emekli edildiler. Savaş bakanı olarak da Baylen'de teslim olan, halkın sevmediği General Dupont göreve atandı.

Sayfa :103

1° Ce fut d'abord l'invasion, suivie cette fois d'une longue occupation. Les Alliés, revenus très irrités contre les Français, ne les ménagèrent plus comme en 1814; ils exigèrent une indemnité de guerre de 700 millions, payables en 5 ans, et le maintien d'une armée d'occupation de 150 000 hommes pendant une période de 3 à 5 ans.

Sayfa 103

1. İlk önce istilâlar oldu, bunu bu kez uzun bir işgal dönemi takip etti. [Savaştan], Fransızlara karşı çok öfkeli bir şekilde dönen Müttefikler, onlara 1814'teki gibi davranmadılar. 5 yılda ödenmek üzere **700 milyonluk** savaş tazminatıyla, 3 ilâ 5 yıllık bir dönem boyunca 150.000 kişilik bir işgal ordusunun bulundurulmasını istediler.

Sayfa :105

Il y eut deux partis révolutionnaires qui n'acceptaient pas la Constitution : — les *ultras*, comme les Jacobites anglais du XVIIIe siècle, parce qu'elle sanctionnait la Révolution ; — les *libéraux* (ainsi s'appela la coalition républicaine impérialiste, parti sans analogue en Angleterre), parce que la monarchie repoussait le drapeau national et acceptait la surveillance de l'étranger.

Sayfa 105

Meşrutiyeti kabul etmeyen iki devrimci parti vardı: XVIII. yüzyılın Jacobit'leri gibi ihtilâl yanlısı olan aşırılar ve liberaller (İngiltere'deki partiyle benzerliği olmayan **emperyalist cumhuriyet koalisyonu böyle adlandırıldı)** Çünkü monarşi, ulusal bayrağı reddediyor ve yabancı himayeyi kabul ediyordu.

Sayfa :113

La majorité acceptait le régime constitutionnel qui lui avait donné le pouvoir; mais elle voulait rétablir une aristocratie foncière et l'autorité du clergé. Louis XVIII mourut (1824), et son successeur fut l'ancien chef des *ultras*, Charles X.

Sayfa 113

Çoğunluk, kendilerine güç sağlayan meşrutiyet rejimini kabul ediyordu. Ancak esaslı bir aristokrasi kurmak ve din adamlarının otoritesini yeniden sağlamak istiyorlardı. XVIII. Louis öldü (1824) ve halefi, **aşırıların eski başkanı X. Charles oldu.**

Sayfa :113

c'était une loi symbolique destinée à montrer que la loi reconnaissait des crimes contre la religion. — On augmenta le nombre des diocèses. — Un évêque fut nommé grand maître de l'Université. — Les instituteurs furent mis sous la surveillance des évêques (1824). — Il y eut des journaux poursuivis et des fonctionnaires destitués.

Mais cette politique suscita contre le parti au pouvoir une opposition formée de mécontents de diverses espèces :

Sayfa 113

Bu, dine karşı işlenen cinayetleri meşrulaştıran sembolik bir yasaydı. Piskoposlukların sayısı artırıldı. Bir piskopos, üniversite başkanı olarak atandı. Eğitimciler, piskoposların gözetimi altına alındılar (1824). Bazı gazeteler takip edildi ve bazı memurlar görevden azledildi.

Ancak bu politika, iktidardaki partiden **memnun olmayan** farklı kesimlerden bir muhalefetin oluşmasına neden oldu.

Sayfa :128

— La loi sur la presse frappait de prison et d'une amende jusqu'à 10 000 francs l'offense à la personne du roi et l'attaque contre le *principe du gouvernement*, l'*excitation* à des crimes contre la sûreté de l'État. Elle créait de nouveaux délits de presse : il était défendu de publier le compte rendu des procès en diffamation, ou les listes des jurés dans les procès, défendu d'ouvrir une souscription pour payer une amende encourue par un journal, défendu de mettre en question le *principe de la propriété*. La censure était établie pour les dessins, les caricatures et les pièces de théâtre. Cette loi, votée malgré le tiers parti, fut appliquée de façon à poursuivre tout article républicain sur les avantages de la république, tout article légitimiste où il était parlé de légitimité et d'usurpation. Les journaux légitimistes, plus riches, survécurent à ce régime; le parti républicain fut réduit à des journaux imprimés secrètement. Il ne subsista que le *National*, organe de la gauche parlementaire, qui avait rompu avec les révolutionnaires.

Sayfa 128

Basın yasası, kralın şahsiyetine hakaret, hükûmetin prensiplerine karşı saldırı ve devletin güvenliğini tehdit eden cinayetlere teşvik suçlarını işleyenleri, hapis cezası veya 10.000 franka kadar para ce-

zasına çarptırıyordu. Basın suçları yeniden belirleniyordu: İftira davalarının raporunu veya davadaki jüri üyelerinin listesini yayınlamak, bir gazetenin çarptırıldığı para cezasını ödemek için yardım toplamak, mülkiyet prensibini tartışmaya açmak yasaktı. Resim, karikatür ve tiyatro oyunları için sansür konulmuştu. Üçüncü partiye rağmen kabul edilen bu yasa, cumhuriyetin yararları konusunda yazılan her cumhuriyetçi makaleyi, meşruiyet ve zorbalıktan bahseden her meşruiyetçi makaleyi takip etme şeklinde uygulanmıştır. Çok daha zengin olan meşrutiyetçi gazeteler bu rejimde ayakta kalabilmişlerdir. Cumhuriyetçi Parti ise gizlice basılan gazetelere indirgenmişti. **Sadece devrimcilerle bozuşan sol parlâmentonun yayın organı olan "National" (Ulus) gazetesi ayakta kalmıştır.**

Sayfa :130

En même temps que se formait ce parti ouvrier révolutionnaire communiste, les écoles socialistes de Saint-Simon et de Fourier faisaient dans la bourgeoisie une propagande pacifique, pour une réforme sociale en dehors de la politique. Leurs idées ne se répandirent pas directement parmi les ouvriers. Mais Louis Blanc, rédacteur d'un journal démocrate, *le Bon Sens*, puis de la *Revue du progrès*, adoptant une formule des Saint-Simoniens, publia l'*Organisation du travail* (1839).

Sayfa 130

Devrimci Komünist İşçi Partisi'nin oluştuğu sırada Saint-Simon ile Fourrier sosyalist okulları, siyaset dışında toplumsal bir reformun yapılması için burjuvazi içinde barışçı propagandalar yapıyorlardı. Fikirleri işçiler arasında hemen yayılmadı. Ama demokrat bir gazete olan le Bon Sens (Sağ duyu) ve daha sonra da Revue du Progrès (İlerleme Dergisi) de yazı işleri sorumlusu olan Louis, Blanc, Saint-Simon'luların bir formülünü uyarlayarak Çalışma Örgütü'nü yayınladı (1839).

Sayfa :131

La lutte s'engagea lentement et confusément. Molé avait détaché des deux centres beaucoup de députés prêts à voter pour tout ministère; quand il fut mis en minorité, le roi le chargea de former un nouveau ministère (avril 1837). Les vieux parlementaires, Royer-Collard, de Barante, se lamentaient sur l'indifférence politique; on reprochait au roi d'intervenir dans les affaires, au lieu de laisser gouverner les ministres, et d'intervenir pour faire accorder des dotations à sa famille; on commençait à parler de « gouvernement personnel », de « politique de cour ».

Sayfa 131

Mücadele, yavaş ve belirsiz bir şekilde başladı. Molé, her iki merkezden de her bakanlık için oy vermeye hazır olan birçok milletvekilini uzaklaştırdı. Azınlığa düştüğü zaman kral, onu yeni bir bakanlık kurmakla görevlendirdi (Nisan 1837). Eski Parlâmenterlerden Royer-Collard ve de Barante, siyasî tarafsızlık konusunda yakınıyorlardı. Krala, bakanların hükûmeti yönetmesine izin vermek yerine onların işine karışmasından ve kendi ailesine ödenek sağlamaya çalışmasından dolayı sitem ediliyordu. "Şahsî hükûmet" ve "saray politikası"ndan söz edilmeye başlanmıştı.

Sayfa :133

C'est dans cette période de luttes parlementaires qu'on vit reparaître le parti bonapartiste. Depuis la mort du fils de Napoléon Ier, Napoléon II (1832), l'héritier était le fils du roi de Hollande, Louis-Napoléon.

Sayfa 133

Bu parlâmento mücadelelerinin döneminde Bonapart Partisi'nin tekrar ortaya çıktığını görüyoruz. I. Napolyon'un oğlu II. Napolyon'un ölümünden beri (1832) halefi, Hollanda kralının oğlu olan Louis-Napolyon'du.

Sayfa :178

Ce régime se termina avec la prise de Paris. Les incendies et le massacre des otages furent improvisés pendant les combats dans les rues, le *Conseil* était déjà dispersé; mais on eut en France l'impression que les gens de la Commune avaient préparé la destruction systématique de Paris, et il sembla légitime de les traiter comme des malfaiteurs. Ce fut la guerre civile la plus acharnée et la répression la plus meurtrière du siècle. Beaucoup de fédérés pris en armes furent fusillés sans jugement; le chiffre *officiel* des morts ensevelis fut de 6500. (On ignore le chiffre véritable.) Les prisonniers furent jugés par des conseils de guerre; 7500 furent envoyés en Nouvelle-Calédonie, il y eut 13000 condamnations. On dérogea à l'usage français qui distingue les crimes politiques des crimes de droit commun : on condamna sans règle précise, les uns à la peine politique de la déportation, les autres aux travaux forcés comme des malfaiteurs. Ceux qui s'échappèrent furent condamnés par contumace et restèrent à l'étranger. Les conseils de guerre continuèrent à opérer jusqu'en 1876; en 1876 ils prononcèrent encore 52 condamnations. Le parti révolutionnaire, épuisé par cette « saignée », ne put plus se reconstituer. Il ne resta en face que les deux partis républicain et monarchique.

Sayfa 178

Bu rejim, Paris'in alınmasıyla sona ermiştir. Sokaktaki çatışmalar sırasında yangınlar ve rehinelerin katli anında gerçekleştiriliyordu. Meclis çoktan dağılmıştı. Ancak Fransa'da, Avam Kamarası'ndaki kişilerin Paris'in sistematik bir şekilde yok edilmesini hazırladıkları şeklinde bir kanı vardı ve onları hırsız olarak it-

ham etmek yasal görünüyordu. Bu, asrın en acımasız katliamı ve en vahşî sivil savaşı olmuştur. Silâhlı olarak yakalanan birçok federasyon üyesi yargılanmadan kurşuna dizildi. Defnedilen resmi ölü sayısı 6.500'dü. (Gerçek sayı bilinmiyor) Tutsaklar savaş kurulları tarafından yargılandı. 7.500 tutsak Yeni Kaledonya'ya gönderildi. 13.000 mahkûmiyet kararı verildi. Siyasî suçlarla adî suçları birbirinden ayıran Fransız geleneğine aykırı davranıldı: Belirli bir kural olmaksızın kimileri siyasî sürgün cezasına, kimileri ise adî suçlular olarak ağır işlerde çalışma cezasına çarptırıldı. Kaçabilenler gıyaben mahkûm edildi ve yurt dışında kaldılar. Savaş kurulları 1876'ya kadar etkisini göstermeye devam etti; 1876'da 52 mahkûmiyet kararını daha açıkladılar. Bu kan kaybından dolayı gücünü yitiren devrimci parti bir daha kendini toparlayamadı. Geriye sadece monarşi ve cumhuriyetçi parti kalmıştı.

Sayfa :178

Ce fut une période d'agitations parlementaires. L'Assemblée

Sayfa :179

n'avait pas de majorité compacte; elle se divisait en groupes; Extrême Droite légitimiste, — Droite royaliste, — Centre droit orléaniste parlementaire, — Centre gauche républicain, — Gauche républicaine, — Extrême Gauche, — outre le parti impérialiste qui s'accrut par les élections complémentaires. Quelques indépendants, entre les deux centres, formaient de tout petits groupes flottants.

Sayfa 178

Bu, parlâmenterlerin çalkantılı bir dönemiydi. **[sayfa 179]** Meclis mutlak çoğunluğa sahip değildi, gruplara bölünmüştü; **Meşrutî Aşırı Sağ, Kraliyetçi Sağ, Parlâmenter Orléanist Merkez Sağ, Cumhuriyetçi Merkez Sol, Cumhuriyetçi Sol, Aşırı Sol, diğer** yandan ilâ-

ve seçimlerle çoğalan Emperyalist Parti. İki merkez arasındaki birkaç bağımsız ise ortalıkta dolaşan küçük grupları oluşturuyordu.

Sayfa :180

— Thiers, qui avait appelé sa politique une « politique de fou furieux », blâma officiellement cette agitation. Il déclara : « La République sera conservatrice ou elle ne sera pas » (nov. 1872).

Sayfa 180

Kendi politikasını **"öfkelilerin delice politikası"** diye adlandıran Thiers, bu tahriği resmî olarak kınar ve şu beyanatı verir: **"Cumhuriyet** ya muhafazakâr olacak ya da cumhuriyet olmayacaktır" (Kasım, 1872).

Sayfa :181

— Thiers voulait sortir du provisoire en faisant voter à l'Assemblée une Constitution qui fit de la République un gouvernement définitif; c'est, disait-il « le régime qui nous divise le moins », « le gouvernement légal du pays », tout autre serait « une nouvelle révolution ».

Sayfa 181

Thiers, cumhuriyetin kalıcı bir hükûmet olmasını sağlayacak bir anayasayı mecliste oylamaya sunarak bu geçicilikten kurtulmak istiyordu ve şöyle söylüyordu: [Cumhuriyet] **"bizi en az bölen rejim", "ülkenin yasal hükûmeti", diğerleriyse** [diğer rejimler] **"yeni bir ihtilâl" demek olacaktır.**

Sayfa :181

La rupture se fit par un ordre du jour invitant le Président à « faire prévaloir dans le gouvernement une politique résolument conservatrice »; il fut voté par 360 voix contre 344, grâce au petit groupe Target qui abandonna le gouvernement (24 mai 1873). Thiers, au lieu de changer seulement de ministère en conservant le pouvoir exécutif, ce qui eût amené une prompte dissolution, donna sa démission et abandonna le pouvoir aux ennemis de la République.

Sayfa 181

Kopuş, başkanı "hükûmetin içinde mutlak muhafazakâr bir partinin üstünlüğünü kabul ettirmeye" çağıran bir gündem maddesiyle gerçekleşti. hükûmetten ayrılan küçük Target grubunun sayesinde (24 Mayıs 1873) bu oylama, 360'a karşı 340 oyla kabul edildi. Thiers, yürütme gücünü koruyarak sadece bakanlık değiştirmek yerine –ki bu çok hızlı bir dağılmayı getirdi- istifa etti ve iktidarı cumhuriyetin düşmanlarına bıraktı.

Sayfa :184

On s'entendit sur la question de fond : l'Assemblée devait non pas élire un roi, mais *déclarer* que Henri V était appelé au trône comme chef de la maison de France en vertu d'un droit héréditaire. La constitution serait, non pas imposée au roi, mais *présentée* par le roi et votée par l'Assemblée sous la sanction du roi; elle garantirait, comme la Charte de 1814, un régime constitutionnel (vote annuel du budget, libertés civiles et religieuses, égalité légale).

Sayfa 184

Temel sorun üzerinde anlaşmaya varıldı: Meclis sadece kralı seçmek zorunda olmayıp aynı zamanda V. Henri'nin miras hak-

kı gereğince Fransız ülkesinin başkanı olarak tahtına çağrıldığını da ilân etmek zorundadır. Anayasa, krala dayatılmayacak, kral tarafından sunulup yine kralın onayı ile Meclis tarafından oylanacaktı. [Bu Anayasa], **1814 Anayasa belgesinde olduğu gibi anayasal bir rejimi de garanti ediyordu (yıllık bütçe oylaması, medenî ve dinsel özgürlükler, yasal eşitlik).**

Sayfa :188

Du régime parlementaire anglais on a donc conservé les trois pouvoirs, le souverain irresponsable, le ministère responsable solidairement, le droit de dissolution, les deux Chambres.

Sayfa 188

Bu durumda İngiliz parlâmenter rejiminden üç güç korunmuş oldu; sorumlu olmayan hükümdar (sorumluluk zincirleme olarak bakanlarındır), feshetme hakkı ve iki meclis.

Sayfa :188

Il y a maintenant en France des principes de droit politique qu'aucun parti ne conteste plus : la souveraineté de la nation exercée par la Chambre, le suffrage universel, la liberté de la presse, le jury, le droit de réunion publique. Sous cette constitution politique s'est conservée l'organisation sociale créée par la Révolution et l'organisation administrative œuvre de Napoléon.

Sayfa 188

Şimdi Fransa'da artık, hiçbir partinin itiraz etmediği siyasî haklar ilkesi vardır: **Meclis tarafından uygulanan ulusun egemenliği, oy**

hakkı, basın özgürlüğü, yargıçlar kurulu, kamunun toplantı hakkı. Bu siyasî anayasayla, **ihtilâlle ortaya çıkan toplumsal örgütlenme ve Napolyon'un eseri olan idarî örgütlenme** korunmuştur.

Sayfa :188

Le parti *républicain*, divisé en trois groupes, Centre gauche, Gauche républicaine (le plus nombreux), Gauche radicale, prit l'offensive pour obliger le Président à

Sayfa :189

une politique républicaine.

Sayfa 188-189

Merkez sol, cumhuriyetçi sol (en kalabalık olanı) ve radikal sol olarak üç gruba bölünen **Cumhuriyetçi Parti,** başkanı cumhuriyetçi bir politikaya zorlamak için ilk saldırıya geçen parti olmuştur.

Sayfa :194

Les radicaux étaient ceux qui, n'ayant pas fait partie de l'entourage personnel de Gambetta et ayant combattu la politique coloniale de Ferry, restaient exclus du gouvernement. Mais en reprenant les parties de l'ancien programme radical abandonnées par les républicains arrivés au pouvoir, ils se firent un programme de combat.

Sayfa 194

Radikaller, Gambetta'nın kişisel çevresine katılmamış olan ve Ferry'nin sömürgeci politikasına karşı mücadele vermiş olan kişilerdi ve hükûmetten dışlanmışlardı; ancak, iktidara gelen cumhuriyetçiler tarafından terkedilen eski radikal programın bölümlerini alarak yeni bir mücadele programı yaptılar.

Sayfa :196

La crise boulangiste (1887-89). — Les radicaux s'étaient alliés contre Ferry aux partisans de la guerre, les *patriotes*, mécontents des expéditions coloniales qui détournaient la France de la guerre de revanche contre l'Allemagne. Ils poussèrent au ministère, le général Boulanger (janvier 1886), qui, devenu ministre de la guerre, se rendit fameux par ses déclarations démocratiques et républicaines. Le parti opportuniste, en revenant au pouvoir (mai 1886), écarta du ministère le général Boulanger; les radicaux le soutinrent. Son nom devint si célèbre qu'il se forma autour de lui un parti personnel; le noyau consistait dans la *Ligue des patriotes* et un petit groupe de députés radicaux.

Sayfa 196

Boulanger Krizi (1887-89). – Radikaller, Ferry'nin savaş partizanlarının karşısında vatanseverler cephesinde birleştiler. Bunlar Fransa'yı, Almanya'ya karşı öç alma savaşından alıkoyan sömürge seferlerinden hiç memnun değillerdi. Bakanlar kuruluna General Boulanger'i soktular (Ocak 1886). Savaş bakanı olan Boulanger, demokratik ve cumhuriyetçi söylemleri ile ün kazanır. Uyum Parti'si iktidara geri dönünce (Mayıs 1886), General Boulanger'i bakanlıktan alır. Radikaller onu desteklerler. İsmi o kadar şöhret yapar ki kendi etrafında kişisel bir parti oluşturur. Bu partinin çekirdeğini **vatanseverler topluluğuyla** küçük bir radikal milletvekili grubu oluşturuyordu.

Sayfa :197

Le parti n'avait pas de politique positive; son programme se résumait dans la déclaration faite par Boulanger : *Dissolution, revision, constituante* : dissoudre la Chambre, puis élire une constituante qui ferait une constitution républicaine non parlementaire, avec une Chambre unique et un pouvoir exécutif indépendant de la Chambre (à peu près la constitution de 1848).

Sayfa 197

Partinin olumlu politikası yoktu. Parti programı, Boulanger tarafından yapılan bir açıklamada şu şekilde özetleniyordu: Feshetme, revizyon, kurucu meclis. Meclis feshedilecek ardından meclisten bağımsız bir yürütme gücüyle ve tek bir meclisle parlâmenter olmayan cumhuriyetçi bir anayasa yapabilecek bir kurucu meclis seçilecektir (hemen hemen 1848 anayasası gibi).

Sayfa :198

1. Je ne discute pas les chances que pouvait offrir un coup de force sur le gouvernement à Paris, où les troupes de police semblent avoir été favorables à Boulanger. Ce coup de force ne fut pas organisé.

Sayfa 198

1. Polis güçlerinin Boulanger taraftarı gibi göründüğü Paris'teki hükûmete yapılacak bir darbenin yol açabileceği sonuçları tartışmıyorum. Bu darbe düzenlenmedi.

Sayfa :199

La « fédération Française des travailleurs

Sayfa :200

socialistes révolutionnaires » déclarait « vouloir fractionner son but jusqu'à le rendre *possible* » et elle conservait l'organisation fédérative, qui laissait à chaque fédération régionale son autonomie. Cette fraction, surnommée *possibiliste* par ses adversaires, se scinda elle-même sur une question d'organisation et de tactique, en deux groupes ennemis (1890) qu'on désigna par le nom de leurs chefs : le parti de Brousse acceptait l'alliance avec les radicaux et l'autonomie des

Sayfa :200

groupes; le parti d'Allemane réclamait la direction du parti par l'organe central de la Fédération et déclarait ne prendre part aux élections que comme procédé d'agitation. Les débris du parti blanquiste-révolutionnaire formaient une autre fraction; ce qui faisait au moins quatre partis socialistes.

Sayfa 199-200

"Sosyalist Devrimci İşçi Fransız Federasyonu", amaçlarını gerçekleştirebilmek için onu fraksiyonlara ayırmak istediğini açıklıyordu ve her bölgesel federasyona özerkliğini sağlayan federatif örgütlenmeyi muhafaza ediyordu. Rakipleri tarafından posibilist (olabilirci) diye adlandırılan bu fraksiyon, taktik ve örgütlenme sorunu konusunda, şeflerinin adıyla anılan iki düşman gruba ayrıldı (1890). Brousse'nin partisi, radikallerle ittifakı ve grupların özerkliğini kabul ediyordu. Allemane'nin partisi ise Federasyon'un merkez organı aracılığıyla partinin yönetimini talep ediyor ve seçimlere bir karışıklık yaratma yöntemi olarak katılmak gerektiğini açıklıyordu. Devrimci Blanksit Partisi'nin kalıntıları bir diğer fraksiyonu oluşturuyordu; bu sonuncusuyla birlikte sosyalist parti sayısı en az dört oluyordu.

Sayfa :204

L'évolution politique de la France au XIXe siècle. — Au premier abord l'histoire politique de la France depuis un siècle paraît une série incohérente de révolutions; de là est venue l'opinion générale à l'étranger que les Français sont un peuple capricieux en politique et ne savent pas ce qu'ils veulent. C'est exactement ce qu'on disait des Anglais à la fin du XVIIe siècle [1].

1. Nation dont « la légèreté » est connue; ils changent souvent d'idées, disait Torcy.

Sayfa 204

XIX. yüzyılda Fransa'daki Siyasî Gelişim. Bir asırdan beri Fransız siyasî tarihi daha ilk bakışta, birbiriyle bağdaşmayan bir dizi devrimler olarak görünüyor. Bu nedenle yabancı ülkelerdeki genel kanı, Fransızların siyasette kaprisli bir halk ve ne istediğini bilmeyen kişiler olduğu şeklindedir. XVII. yüzyılın sonunda İngilizler hakkında söylenen şeyler de tamamen böyleydi.[1]

1 "Uçarılılığıyla" bilinen bir ulus; sık sık fikir değiştiriyorlar diyordu Torcy.

Sayfa 198

[illegible]

— Sayfa 199-200

[illegible] örgütlenmeyi muhafaza ediyordu. [illegible] kabul ediyordu. [illegible]

Sayfa 200

L'évolution politique de la France au XIXe siècle. — Le premier [illegible] l'histoire politique de la France depuis un siècle [illegible] les Anglais à la fin du XVIIe siècle [1].

1. [illegible]

PEUPLES ET CIVILISATIONS
HISTOIRE GÉNÉRALE
PUBLIÉE SOUS LA DIRECTION DE
Louis HALPHEN et Philippe SAGNAC

LES BARBARES

DES GRANDES INVASIONS AUX CONQUÊTES TURQUES DU XIE SIÈCLE

PAR
Louis HALPHEN
Professeur à la Faculté des Lettres de Bordeaux
Directeur d'études à l'École des Hautes Études historiques et philologiques

DEUXIÈME ÉDITION
REVUE ET AUGMENTÉE

PARIS
LIBRAIRIE FÉLIX ALCAN
108, BOULEVARD SAINT-GERMAIN, 108
1930

MİLLETLER VE MEDENİYETLER
GENEL TARİH
Louis HALPHEN ve Philippe SAGNAC
YÖNETİMİNDE BASILDI

BARBARLAR

BÜYÜK İSTİLÂLARDAN
XI. YÜZYILDA TÜRKLERİN YAPTIKLARI FETİHLERE KADAR

YAZAN

LOUİS HALPHEN
BORDO EDEBİYAT FAKÜLTESİNDE ÖĞRETMEN
TARİH VE FİLOLOJİ YÜKSEK OKULUNDA ÖĞRENİM BAŞKANI

GÖZDEN GEÇİRİLMİŞ VE GENİŞLETİLMİŞ
İKİNCİ BASKI

PARİS
LİBRARİE FELIX ALCAN
108, BOULEVARD SAINT-GERMAIN, 108
1930

Anıtkabir Atatürk Kitaplığı Bilgileri	
Envanter No	: 1748
Yazar	: Prof. Louis Halphen
Cild	: Bordo
Ebadı	:
	En : 13 cm.
	Boy : 22 cm.
Sayfa Adedi	: 437
Not	: Kitabın ilgili bölümleri Vuslat Öztopcu ile Hülya Lüle tarafından tercüme edilmiştir.

Sayfa : 1

INTRODUCTION

L'histoire des sept siècles étudiés dans ce volume est dominée par un fait devant l'importance duquel tout le reste s'efface : la mainmise des Barbares sur le monde. Les Barbares n'ont pas attendu la seconde moitié du quatrième siècle pour faire parler d'eux ; ils n'ont pas cessé, comme par enchantement, à la fin du onzième, de tenir les peuples civilisés en haleine ; mais pendant tout ce laps de temps ils ont été sur le devant de la scène, ils ont tenu les premiers rôles.

Il n'y a pas en histoire de commencements absolus. Aussi le point de départ de ce que les historiens français ont pris l'habitude d'appeler les « grandes invasions » peut-il prêter à discussion. Au milieu du quatrième siècle, a-t-on dit, l'Empire romain était déjà rempli de Barbares, que Rome avait accueillis peu à peu dans son sein, et il y avait beau temps que les Teutons et les Cimbres avaient pénétré avec fracas jusqu'aux provinces méditerranéennes et jeté l'alarme dans le monde latin. Mais ce qui distingue, à première vue, les invasions dont nous aurons à rappeler les péripéties de celles qui les avaient précédées, c'est qu'elles ont abouti à la fondation d'un état de choses nouveau par les Barbares eux-mêmes dans les cadres de l'Empire romain disloqué.

Ce grand remaniement ne s'est pas opéré en un jour : l'Empire romain a prolongé son existence sur les rives du Bosphore jusqu'à la conquête ottomane, transformé à la longue au point d'en être devenu méconnaissable, fidèle néanmoins durant des siècles aux traditions essentielles de son passé et prêt à faire valoir ses titres jusqu'aux extrémités occidentales de la Méditerranée. Mais ce passé qui survit, pour impressionnante que soit sa longévité, n'en est pas moins le passé. C'est aux jeunes peuples, à ceux qui, dès le milieu du quatrième siècle, ont commencé à s'ébranler et derrière lesquels bien d'autres vont se presser sans arrêt — Germains ou Slaves, « Normands » de la Scandinavie, Bulgares, Avars ou Magyars des confins asiatiques, Arabes ou Turcs — que l'avenir appartient. Ce sont

— 1 —

Sayfa :2

eux qui bouleversent le monde; ce sont eux qui, après l'avoir bouleversé, cherchent à le réorganiser à leur façon.

Nous prenons leur histoire au moment même où ils vont se jeter à l'assaut de l'Empire romain, sans refaire ici[1] le tableau de l'État qu'ils vont s'employer à dépecer : nous en supposons les traits connus et nous nous transportons parmi les Barbares dès le début de notre livre.

Nous prolongeons notre exposé jusqu'après les conquêtes des Turcs Seldjoucides. A cette époque, bien des choses restent en suspens, et l'invasion turque du onzième siècle est loin d'être la dernière : celle des Mongols, deux siècles plus tard, prendra même davantage encore l'allure d'une catastrophe. Mais l'invasion des Turcs Seldjoucides peut être envisagée comme marquant réellement la fin d'une période. Car, pour la première fois, à la vue des désastres qui s'étendent, de la menace nouvelle qui pèse sur tous les pays méditerranéens, un sentiment de solidarité va unir, des rivages de l'Atlantique aux rivages du Bosphore, tous les peuples dont les Barbares mettent en péril la foi non moins que l'existence et dresser soudain l'Europe, enfin consciente de son individualité, contre cette Asie qui s'acharne à vouloir faire de la Méditerranée une mer asiatique.

Le récit de cette revanche de l'Europe, qui, grâce à la croisade, parviendra à replanter en Syrie le drapeau de la chrétienté, trouvera place au prochain volume. C'est là également qu'on devra chercher l'histoire de la formation de cette armature féodale qui permit aux chevaliers d'Occident d'être, à l'heure critique, les artisans de la victoire. Les pages qui suivent ont uniquement pour objet d'expliquer, dans la mesure où les documents nous y autorisent[2], comment l'afflux des Barbares, durant les premiers siècles du moyen âge, a renouvelé peu à peu la face du monde.

1. Nous renvoyons sur ce point au volume précédent de cette série : *L'Empire romain*, par E. Albertini, où l'on trouvera aussi un tableau de l'Église chrétienne jusque vers le milieu du cinquième siècle.

2. C'est parce que les documents font défaut que nous avons dû renoncer à décrire l'organisation politique et sociale et les mœurs des Germains au milieu du quatrième siècle.

Sayfa 1

Ön Söz

Bu ciltte yer alan yedi yüzyılın tarihinde ağır basan konu, önemi karşısında tüm diğer konuların gölgede kaldığı bir konudur: Barbarların dünyaya el koymaları. Barbarlar kendilerinden bahsettirmek için dördüncü yüzyılın ikinci yarısını beklemediler; On birinci yüzyılın sonunda beklenmedik bir şekilde medenî milletlerin soluklarını kesmeye devam ettiler; ama tüm bu zaman zarfında hep sahnenin önünde yer aldılar, baş rol oynadılar.

Tarihte mutlak başlangıçlar yoktur. Bu nedenle Fransız tarihçilerinin "büyük istilâlar "adını vermeyi alışkanlık haline getirdikleri olayların başlangıcı tartışılabilir. Dördüncü yüzyılın ortalarında Roma İmparatorluğu çoktan Roma'nın yavaş yavaş bünyesine kabul ettiği Barbarlarla dolmuştu bile; Teuton'lar [Tötonlar:Cimbrelerle birlikte Galya'yı istilâ eden Germen kavmi, M.Ö. 102'de Maratafından Aix-en- Ravince yakınlarında yenilgiye uğratılmışlardır.] ve Cimbre'ler epey zaman önce bir velveleyle Roma'nın Akdeniz'deki eyaletlerine [Roma'nın İtalya dışında ele geçirdiği ülkelere] nüfuz etmiş ve Lâtin dünyasına korku salmışlardı. Ancak, ilk bakışta, bu istilâların, beklenmedik sonuçlarını hatırlama durumunda olduğumuz önceki istilâlardan farkı, bu istilâlar esnasında parçalanmış Roma İmparatorluğu'nun sınırları içinde pek çok yeniliğin temelinin bizzat Barbarların kendileri tarafından atılmış olmasıdır.

Bu büyük değişiklik kısa bir sürede olmamıştır: Roma İmparatorluğu Bosphore [Boğaz] kıyılarındaki varlığını Osmanlıların fethine kadar sürdürmüş ve zamanla tanınmayacak kadar değişmiştir. Ancak yine de asırlar boyunca süren geçmişinin özünde var olan geleneklerine sadık kalarak Akdeniz'in en batı uçlarına kadar uzanan topraklarını yararlı bir hâle getirmiştir. Ancak hayatta kalan bu geçmiş ne kadar uzun ömürlü olursa olsun yine de geçmişte kalmıştır. Gelecek, dördüncü yüzyılın ortalarından itibaren büyük kalabalıklar halinde sökün etmeye başlamış olan ve arkalarında daha bir çoklarının da durmadan büyük kalabalıklar halinde akın

ettiği – Germenler veya Slavlar, İskandinavyalı Normanlar, Bulgarlar, Avarlar veya Asya sınırlarından Macarlar, Araplar veya Türkler gibi genç milletlerindir.

[Sayfa 2] Dünyayı alt üst eden milletler bu milletlerdir. Dünyayı allak bullak ettikten sonra kendi yöntemleriyle yeni bir düzen kurmaya çalışanlar da yine bu milletlerdir. Barbarların tarihine parçalamaya çalıştıkları Roma İmparatorluğu'nun içinde bulunduğu durumu yeniden anlatmadan[1], imparatorluğa tam taarruza geçtikleri zamandan itibaren başlıyoruz: bilinen özelliklerin herkesin malumu olduğunu var sayarak kitabımızın başından itibaren kendimizi Barbarların arasında buluyoruz.

Açıklamamıza Selçuk Türklerinin yaptıkları fetihlerin hemen sonrasında devam ediyoruz. O devirde pek çok şey havada kalmaktadır. On birinci yüzyıldaki Türk İstilâları en son olmaktan uzaktır: Dahası, iki yüzyıl sonra olacak olan Moğol İstilâları çok büyük bir felâkete yol açacaktır. Ancak Selçuk Türklerinin İstilâları Türklerin bir dönemin sonuna gerçekten damgalarını vurdukları şeklinde değerlendirilebilir. **Zira, ilk defa olarak tüm Akdeniz ülkelerini tehdit eden bu yeni felâkete karşı oluşan bir dayanışma duygusu Atlantik kıyılarından İstanbul Boğazı kıyılarına kadar Barbarların inançların ve varlıklarını tehlikeye attığı tüm milletleri bir araya getirdi. Bu duygu altında Avrupa, aniden bireysel varlığının bilincine vararak Akdeniz'i Asya'nın bir gölü haline getirmek üzere üstüne yürüyen bu Asya'nın karşısına dikildi.**

Haçlılar sayesinde Suriye'de Hristiyan bayrağını dalgalandırmayı başaracak olan Avrupa'nın rövanşı gelecek ciltte yer alacaktır. Batının şövalyelerine kritik anda muzaffer olma imkânını veren bu feodal yapının çatısının çatılmasını da orada anlatmak gerekecektir. Müteakip sayfaların tek bir amacı vardır, o da belgelerin el verdiği[2] ölçüde Orta Çağ'ın ilk yüzyıllarında Barbar hücumlarının yavaş yavaş dünyanın çehresini nasıl değiştirdiğini anlatmaktır.

1. Bu noktada, bu seriden önceki cilde gönderme yapıyoruz: Albertini tarafından yazılan Roma İmparatorluğu, ki orada beşinci yüzyılın ortalarına doğru Katolik kilisesinin bir tablosu çizilmektedir.

2. Belgelerin eksik olması nedeniyle dördüncü yüzyılın ortalarında Germenlerin politik ve sosyal yapılarını ve geleneklerini yazmaktan vazgeçmek zorunda kaldık.

Sayfa:3

Dans les pays germaniques, à l'est du Rhin et au nord du Danube, les Barbares ont pris conscience de leur force ; leurs attaques se sont multipliées, avec une fréquence sans cesse accrue, au cours du troisième siècle et dans la première moitié du quatrième, chaque jour plus redoutables, tout à la fois par le nombre même des assaillants et par la cohésion grandissante qu'assurent aux nouveaux groupements de tribus les victoires et le butin.

Sayfa 3

Germen ülkelerinde (Ren nehrinin doğusu ve Tuna nehrinin kuzeyi) Barbarlar güçlerinin farkına vardılar; Üçüncü yüzyıl boyunca ve dördüncü yüzyılın birinci yarısında saldırılarının sıklığı gittikçe arttı ve her geçen gün daha da korkulur bir hâl aldı.Hem saldırganların sayılarının artması hem de kabilelerin git gide artan bağlılıkları yeni kabiilelere zafer ve ganimet sağladı.

Sayfa :3

Sans doute — et c'est pourquoi le vieux monde survit — l'anarchie reste plus profonde en pays barbare qu'en pays romain. Mais, tentées par les succès de leurs congénères et poussées vers les riches contrées méditerranéennes comme par un instinct irrésistible, les tribus de l'arrière avancent en masses compactes, qui peu à peu — en Germanie du moins — s'organisent et dont certaines déjà font presque figure de nations.

Sayfa 3

Kuşkusuz Barbarların ülkesindeki anarşi Romalıların ülkesine göre daha fazlaydı – eski dünya da bu yüzden hayatta kaldı. – Ancak soydaşların başarısı ile istekleri artan ve karşı konulamayan bir içgüdü ile zengin Akdeniz ülkelerine karşı çekilim duyan cephe gerisindeki kabileler yoğun kitleler halinde ilerlediler ve bu kitleler en azından Germanie'de [Germanya'da] düzenlerini kurdular. **Hatta aralarından bazıları hemen hemen bir millet görünümü almaya başladı.**

Sayfa :4

A la poussière de peuples — Tubantes, Bructères, Marses, Sicambres, Tenctères, etc. — qui étaient éparpillés le long du *limes* impérial et dont les historiens ont perdu la trace, se sont substitués les grands peuples qui se nomment Francs, Burgondes, Alamans, Vandales ou Goths, venus pour la plupart des régions brumeuses et froides de la Baltique, où ils végétaient obscurément quand Tacite écrivait son œuvre.

Sayfa 4

Tacite'in [Tacitus "Romalı Tarihçi"] Germenler hakkında yazdığı tanınmış eserinde [Germanya] yer alan Germen topraklarını gösteren harita ile aynı toprakların yaklaşık üç yüzyıl sonraki halini gösteren haritayı yan yana koymak kat edilen mesafeyi görmek için yeterlidir. Tarihçilerin izlerini kaybettiği ve doğal savunma hattından yoksun bölgeleri az çok takviye eden savunma bölgeleri boyunca imparatorluğa dağılmış olan Tubante'lar, Bructere'ler, Marse'lar, Sicambre'lar, Tenctere'ler v.s. gibi çok sayıda kavimin yerini çoğunlukla sıkıntı ve yokluk içinde ve tanınmadan yaşadığı Baltıkların soğuk ve sisli bölgelerini bırakıp gelen **Franc'lar**[frank'lar], **Burgonde'lar**[Burgond'lar], **Alaman'lar Vandal'lar, ve Got'lar** gibi büyük kavimler almıştır.

Sayfa :4

mais il était manifeste dès cette époque que d'autres sacrifices devraient être à brève échéance consentis de ce côté aux Germains : agressif, habitué depuis la fin du troisième siècle à aller faire

Sayfa :5

de vastes razzias en Alsace, en Lorraine et jusqu'en Bourgogne et en Champagne, le peuple alaman est, vers le milieu du quatrième siècle, un de ceux dont le nom inspire en Gaule le plus de terreur.

Un peu plus au nord sont les Burgondes, venus sur la trace des Alamans des confins du Brandebourg et de la Poméranie jusqu'à la vallée de l'Elbe d'abord, puis jusqu'au Main et au Rhin, qu'ils ont atteint en aval de Mayence.

Sayfa 4 - 5

Bu devirden itibaren Germenlerin bu yönlerini bilerek yapılan başka fedakârlıkların kısa süreli olacağı aşikârdır: Germenler kavgacı, üçüncü yüzyılın sonlarından beri Alsace [Alsas], Lorraine [Loren]'den Bourgogne [Burgonya] ve Champagne [Şampanya]'ya kadar olan bölgede büyük talanlar yapmaya alışkın bir kavimdi. **Alaman kavimi** dördüncü yüzyılın ortalarına doğru Gaule ülkesinde [Galya] ismi en fazla terör havası estiren kavimlerden biriydi.

Biraz daha kuzeyde Bourgondes [Bourgond'lar] vardı. Bourgond'lar Alamanların izini takip ederek önce Brandenbourg [Brandenburg] ve **Pomeranie** [Pomeranya] sınırlarından Elbe vadisine, sonra Main ve Rhin [Ren nehri]'e kadar geldiler ve Aşağı Mayence'a [Mainz] kadar ulaştılar.

Sayfa :5

Sur le Danube, la ligne de défense romaine, au milieu du quatrième siècle, est encore intacte. Le cours supérieur et le cours moyen du fleuve sont bordés par les Vandales. Vaste ensemble de tribus, parties des rivages de la Baltique, ils ont lentement cheminé vers la Silésie, puis vers la Moravie, qu'ils ont atteinte au second siècle, pour se diviser ensuite, comme les Francs sur le Rhin, en deux groupes divergents : les Vandales Silinges, qui, s'insinuant, au troisième siècle, par delà le Böhmer Wald, en Bavière et en Franconie, cherchent une issue du côté de

Sayfa :6

la Rétie, et les Vandales Asdinges qui, se dirigeant au contraire vers le sud, sont allés se heurter au fleuve, en face de la Pannonie septentrionale, parmi de vieilles tribus suèves (entre autres, les Quades et les Marcomans) établies là depuis plus de trois cents ans,

Sayfa 5-6

Dördüncü yüzyılın ortalarında Danube [Tuna nehri] **üzerindeki Roma savunma hattına henüz dokunulmamıştır. Nehrin doğduğu yere yakın olan bölümleri ve orta kısımları Vandallar tarafından aşılmıştır. Vandallar çok büyük kabileler topluluğu halinde Baltık kıyılarından hareket ederek yavaş yavaş Silesie** [Silezya]**'ye daha sonra ikinci yüzyılda Moravie** [Moravya]**'ye doğru yola çıktılar ve daha sonra Rhin** [Ren] **bölgesindeki Franc'lar** [Franklar] **gibi birbirinden ayrılan iki kola ayrıldılar: Vandales Silenges** [Silinge Vandalları] **üçüncü yüzyılda Böhmer Wald** [Bohemya Ormanları]**'in ötesinde Baviere** [Bavyera] ve Franconie [Frankonya]**'ye nüfuz ederek Retie tarafında bir çıkış yolu aradılar. Vandales Asdinges** [Asdinge Vandalları] **bunun aksine olarak güneye yönelerek üç yüzyıldan fazla bir süreden beri (aralarında Quade ve Marcomanlarında bulunduğu) eski kabilelerin yerleştiği yer olan Kuzey Pannonie'nin karşısındaki nehirle karşı karşıya geldiler.**

Sayfa :6

Devenus puissance maritime, leurs barques ont passé le Bosphore et menacé les côtes de Grèce et d'Asie Mineure. Mais le gros du peuple est demeuré au nord de la mer Noire, où il s'est divisé en deux groupes : les Goths de l'est ou Ostrogoths, qui regardent du côté de la mer d'Azov, et les Goths de l'ouest — les Westgoths ou Wisigoths — dont le voisinage de l'Empire romain excite davantage la convoitise.

Les Wisigoths eux-mêmes barrent la route aux Gépides, issus comme eux des pays de la basse Vistule, mais qui, pris entre les Vandales et les Goths, sont arrêtés depuis la fin du troisième siècle dans les montagnes de Transylvanie.

Pareillement, les Ostrogoths gênent dans leur expansion et tendent même à s'asservir les Hérules qui, après les avoir suivis de la Baltique à la mer Noire, sont bloqués depuis le milieu du troisième siècle entre la mer d'Azov et le Dniepr

Au cœur de la Germanie, du nord-ouest au sud-est, sont les Frisons, les Saxons, les Lombards. Les premiers, restés comme accrochés depuis longtemps déjà dans le pays auquel leur nom

Sayfa :7

demeure lié, y vont, pendant des siècles encore, mener une vie étroitement particulariste. Au contraire, les Saxons, leurs voisins de l'est, arrivés du Holstein dans la vallée de la basse Weser, ne cessent de pousser de l'avant. Ils cherchent tout à la fois à s'étendre dans la direction du sud, en remontant la Weser et ses affluents, et à marcher dans la direction de l'ouest sur la trace des Francs Saliens, aux courses maritimes et aux expéditions guerrières desquels ils s'associent souvent ; tandis que les Lombards, naguère encore établis sur la basse Elbe, auprès des Saxons, s'étant ébranlés vers le sud-est, ont atteint la Silésie, d'où ils cherchent à déboucher dans la vallée de la Morava.

Sayfa 6

Denizcilikte büyük bir güç haline gelen Gotlar gemileriyle Bosphore [Boğaz]**'u geçerek Yunanistan kıyılarını ve Küçük Asya'yı tehdit etmeye başladılar. Ancak halkın çoğunluğu Karadeniz'in kuzeyinde yerleşti. Burada Gotlar iki gruba ayrıldılar: Bunlardan Ostrogotlar** [Doğu Gotları] **Azak Denizi yakınlarında yerleşti. Vizigotlar** [Batı Gotları] **ise Roma İmparatorluğu'na komşu olarak yerleştiler ve imparatorluk topraklarını ele geçirmek için doymak bilmez bir istek duydular.**

Vizigotların bizzat kendileri **Gepide'lerin** yolunu kesiyorlardı. Gepide'ler de Vizigotlar gibi Aşağı Vistül bölgesinde ortaya çıkmış, ancak Vandallar ve Gotlar arasında hapis olarak üçüncü yüzyılın sonlarından beri Transilvanya dağlarında mahzur kalmıştır.

Benzer bir şekilde, Ostrogotların yayılması da rahatsızlık uyandırmaktadır. Ostrogotlar da kendilerini Baltık Denizi' nden Karadeniz kıyılarına kadar takip eden **Herule'lerin** boyunduruğu altına girerek üçüncü yüzyılın ortalarından beri Azak Denizi ile Dniepr nehri arasında bloke edilmişlerdir.

Germanya'nın bağrına kuzeybatıdan güneydoğuya kadar **Frison'lar, Sakson'lar ve Lombard'lar** yerleşmişlerdir. **[sayfa 7]** Frison'lar isimlerinin ilintili olduğu bu ülkeye uzun zamandan beri çakılı kalmışlardır ve burada daha yüzyıllarca kendi bölgelerinde özerkliklerine sıkı sıkıya sarılarak özerk bir federe devlet olarak yaşadılar. **Saksonlar** ise, Holstein'dan Aşağı Weser vadisine gelen doğudaki komşularının aksine olarak, durmadan ilerlediler. Saksonlar aynı anda hem hem Weser ve kollarını geçerek güneye doğru ilerlemeye hem de yakın denizlerde birlikte korsanlık yaptıkları, ortaklaşa sefere çıktıkları Francs Salienlerlerin izlerini takip ederek batıya doğru ilerlemeye çalışıyordu. Halbuki, kısa bir süre önce Saksonların yanı başında Aşağı Elbe'ye yerleşmiş olan **Lombard'lar** güneydoğuya doğru yürüyerek Morava vadisine açılmaya çalıştıkları yer olan Silesie'ye [Silezya] ulaştılar.

Sayfa :7

Vers l'extrême nord enfin s'agite la masse confuse des Germains restés en Scandinavie et parmi lesquels on distingue quatre grands groupes : les Norvégiens, à l'ouest, qui végéteront longtemps encore dans l'anarchie ; les Suédois, en voie d'organisation et dont la future ville d'Upsal constitue déjà la capitale politique et religieuse ; les Gautes, dans cette partie de la Suède dont le nom — le Goetaland — perpétue le souvenir; les Danois, que leurs dernières migrations, au troisième siècle, ont amenés en Scanie, tout au sud de la péninsule scandinave, et dans les îles voisines de Bornholm, Seeland, Möen, Falster, Laaland.

Sayfa 7

Nihayet, en kuzeye doğru olan bölgede İskandinavya'da yerleşmiş bulunan dağınık Germen kitlelerinde bir kıpırdanma olmuştur. Bu kitleler arasında dört büyük grup dikkati çekmektedir: Batıda daha uzun zaman yoksulluk ve anarşi içinde yaşayacak olan Norveçliler, kendi düzenlerini kurma aşamasında olan ve daha o zamanlarda politik ve dinî bir başkent olan gelecekteki Upsal şehrinin sahibi İsveçliler, adlarını İsveç'te bulundukları bölgeye (Goetaland) veren ve bu hatırayı sürdüren Gaute'lar ve son olarak en son göçlerinin üçüncü yüzyılda kendilerini Scanie'ye [Skanya "İsveç'in en güneyi] getirdiği, İskandinav Yarımadası'nın tüm güneyini kapsayan bölgede ve komşu Bornholm, Seeland, Möen, Falster ve Laaland adalarında yaşayan Danimarkalılar.

Sayfa :8

A l'ouest, depuis l'Atlantique jusqu'aux abords de la Cyrénaïque, se pressent les tribus berbères indépendantes, péniblement refoulées par les troupes impériales dans les massifs montagneux et dans le désert où elles peuvent librement préparer leurs razzias et leurs attaques. Le danger que ces voisins remuants font courir aux possessions impériales est d'autant plus

Sayfa :8

grand qu'en cas de crise ils peuvent compter sur l'appui de leurs congénères installés en territoire romain, mais toujours prêts à la révolte.

Sayfa 8

[AFRİKA VE ÖN ASYA'DAKİ BARBARLIKLAR]

Bağımsız Berber kabileleri batıda Atlantik'ten Cyrena [Kirena Libya'nın kuzeydoğusu] kıyılarına kadar akınlar yapmakta ve imparatorluk kuvvetleri tarafından güçlükle sıra dağların bulunduğu bölgelere ve çöle geri püskürtülmektedir. Geri püskürtülen bu kabileler çölde serbestçe saldırı ve talanlarına yeniden hazırlanmaktadırlar. İçin için kaynayan bu komşuların imparatorluk topraklara koşturma tehlikesi ne kadar büyükse bu kabilelerin bir kriz anında Roma topraklarında yerleşik. **Ama her an isyana hazır olan soydaşlarının desteklerini sağlamaları tehlikesi de o kadar büyüktü.**

Sayfa :9

Plus au nord sont les Perses, qu'on ne peut, bien entendu, qualifier de « barbares » que dans le sens romain du mot, c'est-à-dire en leur qualité d'étrangers à l'Empire.

Sayfa 9

Daha kuzeyde [Suriye ve Filistin'in kuzeyi] Persler bulunuyordu. Persler, doğal olarak Roma'lılar tarafından (kelimenin gerçek anlamında) "barbar"olarak niteleniyordu. Roma dilinde "barbar"kelimesi **imparatorluğa yabancı** anlamına geliyordu.

Sayfa :10

On y distingue d'abord, vers le nord-est, dans la région qui avoisine la source du Niémen et dans les parages du Dniepr supérieur et du Pripet, la masse indécise des Slaves, qui sont là depuis des siècles, comme indifférents au mouvement continu qui entraîne les tribus germaniques toutes proches dans la direction du Danube.

Sayfa 10

İlkin , kuzeydoğuya doğru Niemen'in doğduğu yerin yanı başında , Yukarı Dniepr ve Pripet dolaylarında yüzyıllardır burada yaşayan ve hepsi birbirine yakın olan Germen kabilelerinin Tuna nehri yönünde durmaksızın ilerlemesine yol açan hareketliliğe kayıtsız kalan sayısı belirsiz Slav kitlesi göze çarpmaktadır .

Sayfa :10

Vers l'est et le sud-est s'agitent les Alains, derniers représentants du grand peuple iranien des Sarmates. Une partie d'entre eux peut-être s'est laissé gagner à la curieuse civilisation composite que le gros des tribus sarmates avait acclimatée sur les bords du Pont-Euxin et où l'Asie centrale, la Perse et la Grèce avaient si étrangement collaboré ; mais l'ensemble du groupe est resté d'une extrême sauvagerie : les rapides et féroces escadrons qui le composent et qui campent entre le Don, la Caspienne et le Caucase, arrêtés désormais à l'ouest par les Goths, poussent leurs raids dévastateurs jusqu'en Arménie, parfois jusqu'en Cappadoce ou en Perse.

Mais ce sont les steppes de l'Asie centrale qui recèlent les forces les plus menaçantes, pour l'Europe même : car l'histoire, pas plus que la géographie, ne connaît de séparation absolue entre les deux « parties du monde » accolées l'une à l'autre, et les grandes révolutions ethniques de l'Asie ont toujours eu

Sayfa : 11

dans le passé pour conséquence de faire refluer vers notre orient européen le trop-plein des tribus de Mongolie et du Turkestan.
Au milieu du quatrième siècle, l'Asie est précisément en période de crise.

Sayfa 10

Sarmate kabilelerine mensup İranlı büyük kitlelerin son temsilcileri olan Alain'ler doğu ve güneydoğuya doğru kıpırdanmaktadırlar. Alain'lerin bir bölümü , belki de Sarmate kabilelerinin çoğunluğu **Euxin köprüsü kıyılarında ve Persler ve Yunanlılar'ın böyle tuhaf bir şekilde iş birliği yapmış olduğu Orta Asya'da ortama adapte ettiği tuhaf karma medeniyetlerin işlerine karışmayarak onlarla birlik olmuştu . Ancak grubun tümü aşırı bir vahşiliği sürdürüyordu: Don , Hazar Denizi ve Kafkasya arasında kamp kuran bu gruba ait hızlı ve acımasız süvari birlikleri batıda Got'lar tarafından durdurulduktan sonra ortalığı yakıp yıkan akınlarını Ermenistan'a , bâzen Kapadokya veya Pers topraklarına kadar sürdürdüler .**

Ancak Avrupa için bile en korkutucu güçleri bağrında barındıran yer Orta Asya bozkırlarıydı . Zira , tarih de coğrafya bilimi gibi birbirine sıkı sıkıya yapışmış olan bu iki kıtayı birbirinden ayıran mutlak sınırlar tanımaz ve geçmişte Asya'daki büyük etnik devrimlerin sonucu her zaman Türkistan ve Moğolistan'dan gelen ve dolup taşan kabilelerin Doğu Avrupa'ya geri çekilmeleri neticesini doğurmuştur .

(Sayfa 11)

Dördüncü yüzyılın ortasında Asya kesinlikle bir kriz dönemi yaşamaktadır .

Sayfa :11

Dès les dernières années du troisième siècle, quelques-unes de ces innombrables hordes qui nomadisaient au delà de la fameuse « muraille de Chine », les Huns, ou Hiong-nou, comme les appelaient les Chinois, sortant de leurs déserts de Mongolie, avaient réussi à forcer le rempart protecteur au nord-ouest de Pékin. Bientôt toute la Chine du nord, du fleuve Jaune au golfe de Pé-tchi-li, était tombée en leur pouvoir ; puis, franchissant le fleuve Jaune, ils avaient commencé à se répandre dans la Chine centrale. C'avait été le signal de la curée : sur les pas des Huns, les hordes toungouses des Sien-pi venues du Liao-tong, franchissant, à leur tour, la Grande Muraille en sa partie orientale, avaient envahi le Pé-tchi-li et, triomphant des précédents envahisseurs, s'étaient substitués à eux dans la Chine du nord. Et voilà que déjà, au milieu du quatrième siècle, d'autres barbares encore, les Jouan-Jouan, quittant les confins de la Mongolie et de la Mandchourie, s'élancent dans la mêlée et barrent aux Huns la retraite vers le nord, tandis que, descendant de leur plateau désolé, les Tibétains jettent leur dévolu sur la Chine occidentale et coupent les routes du sud.

Obligés de céder devant l'afflux sans cesse croissant de ces nouvelles hordes, auxquelles l'effondrement de l'Empire chinois laisse le champ libre, les Huns, poursuivis par les Jouan-Jouan, dont la puissance s'étend avec rapidité en Mongolie, se replient précipitamment vers l'extrême ouest, pour aboutir, après bien des aventures et des luttes sanglantes, de l'autre côté de l'Altaï, dans les steppes qui s'étendent au nord du lac Balkhach et de la mer d'Aral. Là deux issues s'offrent à eux : l'une, au sud-ouest, vers la vallée de l'Iaxarte (notre Syr-Darya) et les riches contrées de Sogdiane et de Bactriane ; l'autre, à l'ouest, droit vers la Volga.

Mais, en fait, à cette époque le choix n'est plus libre : depuis plus de trois cents ans, la vallée de l'Iaxarte est occupée par une autre peuplade, sans doute parente des Huns, les Youe-tche — les « Indo-Scythes » des historiens grecs — qui, repoussés jadis

Sayfa :12

(vers 170 avant l'ère chrétienne) de Mongolie ou des contrées avoisinantes, sont parvenus non sans peine, à se fixer là, à s'y frotter de civilisation grecque et hindoue et à s'y fonder un puissant État, qui jadis, au premier siècle de notre ère, avait même un moment englobé, outre la haute vallée de l'Iaxarte, celle de l'Oxus (notre Amou-Darya), le massif de l'Hindou-Kouch, les pays arrosés par l'Indus, le Pamir, le Cachmir, le Pendjab, la plaine du Gange en amont du Bénarès. Vieux souvenirs, il est vrai, en partie effacés déjà par les revers subis depuis le début du troisième siècle au cours de luttes malheureuses contre les Sassanides de Perse et les princes Goupta de l'Inde. Mais les Youe-tche, quoique serrés de près par leurs ennemis du sud, n'en tiennent pas moins encore solidement les abords de l'Iaxarte.

Les Huns dès lors ne peuvent hésiter : vers l'an 355, ils se précipitent en masse dans la direction de l'ouest, résolus à se frayer, coûte que coûte, un chemin à travers la plaine russe.

Sayfa 11

Üçüncü yüzyılın son yıllarından itibaren Çin Seddi'nin öte yakasında göçebe olarak yaşayan bu sayısız kabilelerden biri olan **Hunlar** veya Çinlilerin deyimiyle Hiong-nou'lar Moğolistan çöllerinden çıkarak Pekin'in Çin Seddi'nin kuzeybatısındaki kale duvarını zorlamayı başarmıştı . Kısa bir sürede Sarı Nehir'den Petchi-li körfezine kadar olan Kuzey Çin'in tamamı Hun'ların egemenliği altına girmiş, Hunlar Çinin ortalarına doğru yayılmaya başlamıştı . Bu yayılış ganimeti, şan ve şerefi işaret ediyordu: **Hunları takip eden Liao-tong ' dan gelen Sien-pi'lerin Tunguz kabileleri sıraları gelince Çin Seddi'nin doğusundaki duvarı aşarak Petchi-li 'yi istilâ etmişler ve önceki istilâcıları yenerek onların yerine Kuzey Çin'e yerleşmişlerdir. İşte dördüncü yüzyılın ortasında, Jouan-Jouan'lar gibi diğer Barbarlar da Moğolistan ve Mançurya sınırlarını terk ederek bu mücadeleye atılırlar ve Hun'ların kuzeye çekilme yollarını tıkarlar . Buna mukabil ıssız plâtolarından inen Tibetliler Batı Çin üzerinde**

hak iddia ederek güneye çıkan yolları keserler .

Yıkılan Çin imparatorluğunun meydanı boş bırakması ve bu yeni kabilelerin durmadan artan akınlarına boyun eğmeye mecbur kalan Hunlar kendilerini takip eden ve Moğolistan'da güçleri hızla artan Jouan-Jouan'ların güçleri karşısında geri çekildiler ve derhal en batıya yönelerek bir sürü macera ve kanlı savaştan sonra Balkaş Gölü'nün ve Aral Deniz'inin kuzeyindeki bozkırları geçerek Altayların öbür tarafına geçtiler . Önlerinde iki kurtuluş yolu vardı: Birinci yol güneybatıya Iaxarte (Syr-Darya) [Siri-Derya] **vâdisine ve zengin Sogdiane ve Bactriane yörelerine yönelmekti. Diğer yol da batıya yönelerek dümdüz giderek Volga nehrine doğru ilerlemekti .**

Ancak, gerçekte, bu devirde özgür seçim artık mümkün değildir . Iaxarte vâdisi üç yüzyıldan beri kesin Hunların akrabası olan **Youe-tche** adlı başka bir kavim tarafından işgal edilmişti . Yunanlı tarihçilerin Indo-Scyth'ler diye bahsettikleri Youe-tche'ler geçmişte **(M.Ö. 170'e doğru)** [sayfa 12] **Moğolistan veya komşu ülkelerden kovulmuş, güçlükle oraya** [Siri-Derya dolayları] **yerleşmeyi ve Grek ve Hindu medeniyetleri ile karışarak güçlü bir devlet kurmayı başarmışlardı. Ayrıca, M.S. 1. yüzyılda bir ara toprakları Laxarte vâdisine ilaveten Oxus (Amou-Darya)** [Amu-Derya] **vâdisini, Hindikuş sıra dağlarını, İndüs nehrinin suladığı ülkeleri, Pamir, Kaşmir, Pencap ve Bénarès'in akış yönünde Ganj plâtosunu kapsıyordu. Şu da bir gerçektir ki üçüncü yüzyılın başından beri Persli Sâsâniler ve Hintli Goupta prenslerine karşı alınan bahtsız yenilgiler eski başarılı günlerin hâtırasını da bir ölçüde silmişti. Fakat, Youe-tche'ler güneydeki düşmanları tarafından ne kadar sıkı sarılmış olsalar da Laxarte vadisini ellerinde tutmak için sıkı bir şekilde direniyorlardı .**

O zamandan itibaren Hunlar artık tereddüt edemeyeceklerdir: M.S. 355 yılına doğru, batıya doğru yayılmaya kararlı olarak her ne pahasına olursa olsun büyük kitleler halinde Rus bozkırlarına doğru saldırırlar.

Sayfa :13

CHAPITRE II

LA PRISE DE POSSESSION DES PROVINCES ROMAINES[1]

On avait déjà vu des Huns en Europe au premier siècle de notre ère : quelques-unes de leurs tribus, fuyant les armées victorieuses du grand général chinois Pan Tch'ao, étaient venues chercher un refuge derrière l'Oural et la Volga au lendemain d'une défaite sanglante essuyée, en l'année 92, sur les pentes septentrionales de l'Altaï. Mais, relativement peu nombreux, les fugitifs s'étaient alors usés en luttes stériles contre les Alains. A peine avaient-ils pu approcher des rives du Don. Tandis que, cette fois, c'était tout un peuple qui se ruait à l'assaut. Ruée formidable et dont les effets devaient atteindre les proportions d'un cataclysme. Car, pressées les unes contre les autres, rejetées

Sayfa :14

pêle-mêle vers le sud et l'ouest, comme l'avaient été en Asie les Huns eux-mêmes sous la poussée des Jouan-Jouan, les tribus germaniques de l'Europe orientale et septentrionale vont se trouver en masse acculées aux lignes romaines.

Sayfa 13

II. BÖLÜM

ROMA EYALETLERİNİN ELE GEÇİRİLMESİ

M.S. 1. yüzyılda Hunlar çoktan Avrupa'da görülmüşlerdi bile: Büyük Çinli general Pan Tch'ao 'nun muzaffer ordularından kaçan Hun kabilelerinden bazıları 92 yılında ortalığı silip süpüren kanlı bir yenilginin ertesinde bir sığınak bulmak için Altay dağlarının kuzey eteklerine gelmişlerdi. Ancak, kaçan Hun gruplarından sayıları göreceli olarak az olan bir grup Alain'lere karşı yürüttükleri sonu bir şeye varmayan savaşlarda yıpranmış ve Don kıyılarına henüz ulaşmıştı. Oysa ki bu kez saldırıya geçen tüm bir

halktı. Etkileri derece derece bir felâket halini alan ve dünyanın çehresini allak bullak eden saldırı müthişti. [sayfa 14] Zira, aynen Jouan-Jouan'ların baskısı altında Hunların başına geldiği gibi bu sefer de Hunlar tarafından darmadağınık olarak kuzeye ve güneye püskürtülen **doğu ve kuzey Avrupa'daki Germen kabileleri** kendilerini büyük halk kitleleri halinde Roma sınırlarında kıstırılmış, kıpırdayacak hali kalmamış bir durumda bulacaklardır.

Sayfa :14

De l'entrée des Huns en Europe, nous savons fort peu de chose. Les Alains furent les premiers à recevoir le choc, un choc d'une telle violence qu'ils se trouvèrent immédiatement mis hors de combat et durent livrer passage à l'ennemi. Les Ostrogoths, à leur tour, tentèrent d'arrêter l'envahisseur. Ils lui opposèrent une résistance farouche, mais ne purent que retarder la catastrophe : vers 370, leur roi Ermenrich (ou Ermanaric), vaincu au cours d'une bataille décisive, se donnait la mort de désespoir ; son successeur, Withimer, était tué peu après, tandis que les bandes hunniques, triomphantes, se répandaient en Ukraine et rejetaient les Ostrogoths désemparés au delà du Dniestr.

Sayfa 14

[HUNLARIN AVRUPA'YA GİRİŞİ:
ROMA İMPARATORLUĞUNDA VİZİGOTLAR]

Hunların Avrupa'ya girişi hakkında çok az şey biliniyor . İlk şoke olanlar Alain'lerdir . Bu öyle şiddetli bir şoktur ki Alain'ler kendilerini saf dışı edilmiş olarak bulmuşlar ve düşmanın geçmesine izin vermek zorunda kalmışlardır . Ostrogotlar , kendi sıraları gelince , bu istilâcı halkı durdurmaya teşebbüs etmişler , çok vahşî bir şekilde onlara karşı koymuşlardır . Ancak bu direniş de sadece felâketi geciktirebilmiştir: **370** yılına doğru bir savaşta nihaî bir yenilgi alan Ostrogot kralı Ermenrich (veya Ermanaric) ümitsizliğe kapılarak intihar etmişti . Ermenrich'ten sonra kral olan Withimer de kısa bir süre sonra

öldürülmüştü . Halbuki , Hun grupları zaferden zafere koşarak Ukrayna'da yayılmış ve Ostrogotlar herşeylerini kaybederek ne yapacakların bilemez bir hâlde Dniestr nehrinin ötesine püskürtülmüşlerdi . Bu arada Hun grupları zaferden zafere koşarak Ukraynada yayılmış ve Ostrogotlar herşeylerin kaybederek ne yapacakların bilemez bir hâlde Dniestr nehrinin ötesine püskürtülmüşlerdi.

Sayfa :14

Au printemps de l'année 376, un premier groupe de trente-cinq mille ou quarante mille Wisigoths, selon les estimations les plus modérées, franchissaient le fleuve, probablement en face de Silistrie, non sans avoir, pour

Sayfa :15

la forme, demandé à l'empereur Valens[1] l'entrée du territoire romain à titre de « fédérés ». Mais, immédiatement après, des milliers et des milliers d'autres, se passant cette fois d'autorisation, dévalaient derrière les premiers, pénétraient en trombe dans la Mésie Inférieure (notre Bulgarie orientale, au nord des Balkans), battaient les troupes romaines vers la fin de l'année 376 à Marcianopolis (aujourd'hui Pravadia), non loin du port actuel de Varna; puis, un instant endigués grâce aux efforts désespérés de Valens, repartaient de plus belle en avant, enfonçaient l'armée impériale près d'Andrinople, le 9 août 378, et n'étaient arrêtés finalement qu'à la suite de la brillante campagne menée l'été d'après par le jeune général Théodose, créé empereur quelques mois plus tôt. Se portant, en une marche foudroyante, de Salonique au Danube par la vallée du Vardar, Ouskoub et Nich, celui-ci parvenait à encercler et à faire prisonnière toute une armée gothique et forçait le reste des troupes ennemies à refluer vers le nord.

Sayfa 14

376 yılının ilkbaharında ılımlı tahminlere göre otuz beş veya kırk bin dolaylarında ilk Vizigot grubu İmparator Valens'tan Roma topraklarına girerlerken istedikleri "federe" ünvanını alarak büyük bir

ihtimalle Silistrie'nin [Silistre] karşısında Tuna nehrini geçiyordu.[sayfa 15] **Ancak bunun hemen akabinde ilk gelenlerin arkasından binlercesi Roma İmparatorluğu'na oluk gibi akmış ve izin almaktan vazgeçerek fırtına gibi Aşağı Mésie'ye (bugünkü Balkanların kuzeyindeki bölge, Doğu Bulgaristan) nüfuz etmiş ve 376 yılının sonlarına doğru Varna yakınlarında Marcianopolis'te (bugünkü Pravadia) Roma ordularını yenmişti. Sonra imparator Valens'ın ümitsiz çabaları sayesinde bir an engellenmişler, ancak öncekinden daha güçlü olarak geri gelmişler, 9 Ağustos 378'de İmparatorluk ordusunu Andrinople yakınlarında çökertmişler ve en sonunda bir sonraki yaz mevsiminde genç general Théodose'un** [Teodosius] **düzenlediği parlak sefer sayesinde ancak durdurulabilmişlerdir. Bu sefer, birkaç ay öncesinden bir imparator yaratır. Théodose Selanik'ten Tuna nehrine kadar Vardar vâdisi, Üsküp ve Niş üzerinden bir yıldırım harekâtı düzenleyerek düşmanı kuşatmayı başarır ve bir Got ordusunun tamamını esir alarak düşman ordularının geri kalanını kuzeye doğru geri çekilmeye mecbur eder.**

Sayfa :15

L'empire romain était sauvé ; mais la Mésie Inférieure restait en grande partie ou même en totalité au pouvoir des Wisigoths, sous cette réserve, il est vrai, consacrée par un traité formel en 382, qu'ils n'y stationneraient qu'en qualité de « fédérés », avec l'obligation de fournir, comme tous les fédérés, leurs contingents aux armées impériales en échange d'un « tribut » versé annuellement à leur chef par le gouvernement de Constantinople.

Réserve illusoire : car les Wisigoths, introduits dans la place, n'étaient pas hommes à demeurer longtemps immobiles dans l'espace restreint qui leur était alloué. Très vite, ils reprirent leurs courses dévastatrices en Thrace, jusqu'aux portes de Constantinople, sous la conduite de leur roi Alaric ; puis, leur audace croissant à mesure que s'aggravait l'anarchie à l'inté-

Sayfa :15

rieur de l'Empire — où Théodose était mort le 17 janvier 395 — on les vit traverser la Macédoine (396) et, de là, pousser hardiment jusqu'en Thessalie, franchir le défilé des Thermopyles, entrer en vainqueurs à Athènes, à Mégare, à Corinthe, à Argos, à Sparte, faire partout des prisonniers et du butin, échapper aux troupes débarquées en hâte par Stilicon, le régent de l'empire d'Occident, dévaster l'Épire et ne s'arrêter enfin que contre promesse de nouveaux territoires (397).

Sayfa 15

Roma İmparatorluğu kurtulmuştu, ama Aşağı Mésie'nin büyük bir kısmı hattâ tamamı bir koşulla Vizigotların hâkimiyeti altına geçmişti: 382 yılında yapılan resmî bir andlaşma ile Vizigotlar orada federal bir topluluk olarak tüm federal topluluklar gibi yükümlülüklerini yerine getirmek koşuluyla kalabileceklerdi. Federal topluluk olma yükümlülüğü, Vizigotların gençlerden oluşan belirli bir sayıda ihtiyat askeri İmparatorluk ordusuna temin etmeleri ve bunun karşılığında Constantinople yönetimi tarafından senede bir bağımlılık belirtisi olarak belirli bir ücretin Vizigotların şeflerine ödenmesiydi.

Koşul aldatıcıydı, zira Vizigotlar kendilerine ayrılan sınırlı bir bölgede uzun süre hareketsiz kalacak bir topluluk değildi. **Büyük bir hızla Vizigotlar Trakya'da tahrip edici talanlarına yeniden başlayarak komutanları Alaric** [Alarik] **kumandasında bir orduyla Constantinople kapılarına kadar dayandılar. Sonra Théodose 17 Ocak 395'te ölünce İmparatorluk içindeki anarşi ne kadar vahim bir durum aldıysa Vizigotların cür'etleri de o kadar arttı: 396'da Makedonya'yı geçerken görüldüler. Oradan cesurâne Thessalie 'ye kadar ilerleyerek dar Thermopyles** [Termopil] **geçidini geçip muzafferâne Athènes** [Atina], **Mégare, Corinthes** [Korent], **Argos ve Sparte** [Isparta]**'a girdiler. Girdikleri her yerde ganimet ve esir aldılar. Batı Roma İmparatorluğunun naibi Stilicon'un gemileri ace-**

le olarak yanaşıp ta ordular gemiden karaya çıkınca hemen kaçtılar. Epire [Epir] 'i yakıp yıktılar ve ancak en sonunda yeni toprakların kendilerine vâad edilmesi üzerine durdular (397).

Sayfa :16

La promesse fut tenue : en 399, les Wisigoths qui, de Mésie Inférieure, avaient déjà, sans aucun doute, essaimé en Mésie Supérieure (la Serbie septentrionale d'aujourd'hui), obtenaient de l'empereur d'Orient Arcadius l'autorisation officielle de s'installer — toujours comme « fédérés » — dans les provinces « illyriennes » avec leur roi Alaric, décoré pour la circonstance du titre envié de « maître de la milice » (*magister militum per Illyricum*).

Sayfa 16

Verilen söz tutuldu: **399 'da** hiç şüphesiz Aşağı Mésie'den Yukarı Mésie[bugünkü Kuzey Sırbistan]'ye kadar çoktan yayılmış olan.Vizigotlar Doğu Roma imparatoru Arcadius'tan kralları Alaric ile birlikte Illyria eyâletlerinde yerleşmek için resmî oturma izni almışlardı. Doğal olarak bu izin hep olduğu gibi federal olma izni idi. Alaric'e bu vesileyle Illyria bölgesindeki **"Milislerin Başı** " [Lâtincesi: magister militum per Illyricum] ünvanı verildi.

Ç.N: [İllyria, Adriyatik yakınlarında bugünkü Balkanlarda İtalya, Yugoslavya ve Avusturya arasında paylaşılmış dağlık bölgenin adıdır.]

Sayfa :17

Le temps n'était pas venu encore où l'Italie devait plier sous le joug des Ostrogoths.

Mais on était à peine remis de cette alerte que, sur un autre point du territoire, le contre-coup de l'invasion des Huns à l'orient de l'Europe se faisait encore douloureusement sentir

Sayfa :17

pour les Romains. Refoulés vers l'ouest, les Alains qui, dès 377, étaient arrivés à l'embouchure du Danube, avaient vingt ans plus tard dépassé la vallée de la Theiss, d'où ils avaient délogé les Vandales Asdinges.

Sayfa 17

İtalya'nın Ostrogotların boyunduruğu altında diz çökmesinin zamanı henüz gelmemişti. [Roma'lılar yendikleri düşmana özel bir boyunduruk takıp resmi geçit yaptırırlardı. Burada Ostrogotların Romalıları yenerek onlara boyunduruk altında resmi geçit yaptırmaları kast ediliyor.]

Ancak bu uyarı gelir gelmez ülkenin diğer ucunda Hunların Doğu Avrupa'yı istilâlarının dolaylı olarak yol açtığı bir başka olay Romalıları büyük bir acıya boğuyordu. Batı'ya püskürtülen Alain'ler 377'den itibaren Tuna nehri ağzına gelmişler ve yirmi yıl sonra Vandale Asdinge'leri [Asdinge vandalları] **kovmuş oldukları Theiss vadisini geçmişlerdi.**

Sayfa :18

Le gouvernement impérial était réduit à l'impuissance. Obligé de faire front dans toutes les directions à la fois, Stilicon — le vrai chef de l'État en Occident — ne trouvait plus de troupes à opposer aux Vandales et à leurs compagnons. Ceux-ci purent donc progresser vers le sud sans rencontrer nulle part de résistance sérieuse. Leur marche était assez lente d'ailleurs, car ce n'était pas celle d'une simple bande de pillards : c'étaient des tribus entières, avec femmes et enfants, vivant du butin ramassé en cours de route et ne quittant une contrée qu'après en avoir épuisé les ressources.

Il y avait un an que les Barbares tenaient la campagne quand la Gaule accueillit un usurpateur du nom de Constantin, que

Sayfa :18

l'armée romaine de « Bretagne » (notre Grande-Bretagne d'aujourd'hui) venait de revêtir de la pourpre impériale. Débarqué à Boulogne à la fin de 407 ou au début de 408, il tenta de sauver la situation : il contint provisoirement les Burgondes en installant une partie d'entre eux comme fédérés dans le pays de Worms et de Mayence ; puis il se mit à la poursuite des Vandales, des Alains et des Suèves, qu'il atteignit dans le sud de la Gaule et auxquels il livra plusieurs combats.[1]

Sayfa 18

İmparatorluk idaresi güçsüz bir duruma düşmüştü. Aynı anda her yöne kafa tutmak zorunda kalan Stilicon - Batı Roma Devletinin gerçek başı – artık Vandallara ve yoldaşlarına karşı koyacak orduları temin edemiyordu. **Böylece Vandallar ve yoldaşları ciddî bir direnişle karşılaşmadan güneye doğru ilerleyebiliyorlardı. Esasen ilerlemeleri yeterince yavaştı, çünkü yağmacı, basit bir grup değildiler. Yürüyen insan kitlesi, yürüyüşleri esnasında güzergâhları üzerinde elde ettikleri ganimet ile yaşayan, kadın ve çocukların da birlikte olduğu, kabilenin tamamı idi. Kaynaklarını tüketmeden bir ülkeyi terk etmezlerdi.**

Galya, Constantin adında bir zorbayı kabul ederken Barbarlar bir yıldan beri sefere çıkıyorlardı ve Bretagne'lı(bugünkü Büyük Britanya) Roma ordusu bu zorbaya imparatorluk pâyesi veren eflatun renkli imparatorluk giysisini giydirmişti. **407'**nin sonunda 408' in başında Boulogne'da karaya çıkarak durumu kurtarmaya çalıştı: Aralarından bir kısmını Worms ve Mayence [Mainz] ülkelerinde federal yaparak Bourgonde'ları geçici olarak avucunun içine aldı. Sonra Vandallar, Alain'ler ve Suève'leri takip etmeye koyularak onlara karşı pek çok kez savaşacağı Galya'nın güneyine ulaştı.

Sayfa :23

Malgré les tentatives, parfois heureuses, faites un peu plus tard par le maître de la milice Aétius pour essayer de les contenir, un de leurs chefs, Clodion, parvint vers 430 à enlever Cambrai, puis à progresser jusqu'à la Somme.

Sayfa 23

Biraz daha sonra onları [Franc Salien'ler] orada tutmak için milislerin başı Aétius tarafından yapılan ve bazı kez başarılı olan girişimlereragmen Franc Salien'lerin şeflerinden biri olan Clodion **430'**a doğru Cambrai 'yi zaptedip Somme 'a kadar ilerlemeyi başardı.

Sayfa :23

Il s'inspira des mêmes principes dans sa conduite à l'égard des Burgondes. Admis au début de l'année 408 dans le pays de Worms et de Mayence*, ceux-ci s'y étaient vite sentis à l'etroit, d'autant que vers l'an 430, une attaque des Huns, que nous retrouverons au prochain chapitre, avait forcé l'arrière-garde de leur peuple, attardée sur la rive droite du Rhin, à se réfugier aussi à l'ouest du fleuve.

Sayfa 23

O [Aétius] Bourgonde'lara ilişkin hareketinde aynı prensiplerden esinlendi. 408 yılının başında Bourgonde'lar Worms ve Mayence [Mainz] topraklarına kabul edilmişlerdir. **430 yılına doğru Hunların saldırısının** (bir sonraki bölümde anlatacağız) Bourgonde'ların gerideki koruyucu kuvvetlerinin Rhin [Ren] nehrinin sağ kıyısına geri çekilmesine ve aynı zamanda nehrin batısına sığınmasına neden olması üzerine Bourgonde'lara bu topraklar dar geldi.

Sayfa :24

Des armées ou des détachements de ce genre avaient à maintes reprises, depuis la fin du troisième siècle, sinon plus tôt, été installés à demeure en Gaule et dans d'autres provinces de l'Empire à des titres divers et sous des noms variés. Il y avait notamment les « lètes », qui formaient de véritables colonies barbares dispersées au milieu des populations romaines et auxquelles le gouvernement impérial avait concédé des terres à défricher. Soldats en même temps que laboureurs — comme l'étaient souvent aussi les troupes cantonnées le long des frontières — les lètes, quoique étroitement subordonnés au pouvoir central, représenté au milieu d'eux par un « préfet », jouissaient d'un régime de semi-indépendance, en vertu duquel ils conservaient leur droit national et leurs usages traditionnels.

Sayfa 24

[VI. – ROMA İMPARATORLUĞUNDA İLK BARBAR KURULUŞLARININ GENEL ÖZELLİKLERİ]

Bu tarz ordu veya müfrezeler daha önce değilse de üçüncü yüzyılın sonundan beri pek çok kez oluşturulmuş ve değişik ad ve ünvanlarla Galya ve İmparatorluğun diğer eyâletlerine yerleştirilmişti. Özellikle "lète" 'ler Roma nüfusu arasına serpiştirilmiş, imparatorluğun kendilerine sürülecek toprak verme imtiyazı tanıdığı gerçek barbar kolonileriydi. Sınır boyunca kantonlaşmış olan tüm ordularda olduğu gibi "lète" askerleri de aynı zamanda hem asker hem de işçiydiler. "Lète" 'ler merkezî yönetime sıkı sıkıya bağlı olarak bir vali ile temsil edilseler de yarı bağımsız bir rejimden istifade ediyorlar, kendi millî kanun ve geleneklerini muhafaza ediyorlardı.

Sayfa :25

Une autre différence s'ajoutait à celle-là : le nombre des Barbares qui composaient chacune de ces immenses armées de fédérés, ainsi transplantés avec leurs familles en territoire romain, était tel qu'on s'était heurté presque aussitôt à l'impossibilité de trouver assez d'espaces libres à leur attribuer. Mais on s'était habitué, depuis maintes années déjà, d'un bout à l'autre de l'Empire, à mesure que les troubles intérieurs étaient allés s'aggravant, à voir se déplacer loin des frontières d'importants corps de troupes, composés d'une forte proportion d'éléments barbares, qu'il fallait bon gré mal gré accueillir et héberger. Une législation spéciale avait été élaborée, précisant les règles à suivre pour le cantonnement de ces troupes de passage. Sur le vu d'un simple billet de logement, chaque habitant était tenu de leur abandonner une partie de sa maison, et un édit du 6 février 398, promulgué par les empereurs Arcadius et Honorius, avait fixé cette partie au tiers de l'ensemble, en indiquant même avec minutie la procédure à adopter au moment du partage.

A tout prendre, la foule des Barbares qu'un Athaulf ou un Genséric traînait avec lui n'était qu'une armée en cours de déplacement. Où et quand s'arrêterait-elle définitivement ? On l'ignorait. Les principaux intéressés eux-mêmes eussent été bien en peine de le dire. Tout ce qu'on savait, c'est qu'il fallait la loger ; et, à cet égard, les règles en vigueur pour le cantonnement des troupes semblent avoir été partout appliquées sans difficultés.

Sayfa 25

Buna ilâveten bu konudaki diğer bir değişiklik de şu idi: Bu Roma topraklarına aileleriyle birlikte yerleştirilen ve devâsâ federal orduyu oluşturan Barbarların sayısı çok olduğu gibi Roma topraklarında onlara tahsis etmek için yeterince boş arazi bulmak da hemen hemen mümkün değildi. Ama, buna senelerden beri alışılmıştı. İmparatorluğun bir ucundan öbür ucuna iç problemler ne kadar kötüleşir ve sınırlarda ne kadar çok sayıda Barbar içeren

büyük orduların yer değiştirdiği görülürse, istense de istenmese de onları kabul etmek ve yer vermek gerekiyordu. Sınırları geçen bu orduların kantonlaşması için takip edilecek kuralları belirten özel bir kanun çıkarılmıştı. Basit bir ikamet belgesini gösteren kişiye bu belgeyi gören ev sakini evinin bir bölümünü bırakacaktı. İmparator Arcadius ve Honorius 6 Şubat 398 'de bir ferman yayınlayarak bu miktarı bütünün üçte biri olarak belirleyerek paylaşma esnasında uygulanacak olan bu ince detayı da hassas olarak sabit bir değer olarak belirlemişti.

Bir Athaulf veya bir Genséric ile birlikte hareket eden bir kalabalık Barbar grubu yer değiştirmekte olan bir ordudan başkası değildi. Bu ordu kesin olarak nerede ve ne zaman duracaktı ? Bu göz ardı ediliyordu. Birinci derecede ilgililerin kendileri bile bu konuda endişeliydi. Bilinen tek husus onları yerleştirmenin gerekli olmasıydı ve bu konuyla ilgili olarak orduların kantonlaşmasına ilişkin yürürlükte olan kuralların hiçbir zorluk olmadan uygulandığı görülüyordu.

Sayfa :26

Telles étaient sans doute à peu près, pour autant que les textes laissent transparaître la pensée des hommes de ce temps, les illusions dont se berçaient la plupart des Romains vers le milieu du cinquième siècle. Mais les choses allaient changer : une nouvelle et plus violente poussée des Huns, qui déjà une première fois avaient été cause de tant de malheurs, allait précipiter les événements, achever la ruine de l'Empire et mettre ses habitants en face de la dure réalité.

Sayfa 26

Elbette geriye kalan belgelerin el verdiği ölçüde anladığımıza göre bu devirde yaşayan insanların düşüncesi hemen hemen böyleydi. Beşinci yüzyılın ortalarına doğru Romalıların çoğunluğu

böyle hülyalarla oyalanıyordu. Ama durum değişecekti: bir kez zaten pek çok felâketin nedeni olmuş olan yeni ve daha şiddetli Hun akınları olayların akışını hızlandıracak, Roma İmparatorluğu'nu çökertecek ve imparatorluk halkını katı gerçekle yüz yüze bırakacaktı.

Sayfa :27

Depuis un siècle, en effet, les Huns avaient progressé presque sans arrêt, forçant les autres Barbares qu'ils rencontraient sur leur route soit à émigrer, soit à se soumettre. La majeure partie des tribus ostrogothiques et, avec elles, les Hérules, qui les avaient suivies dans leur retraite sur le Dniestr, étaient ainsi tombés dans leur dépendance ; les Gépides avaient subi le même sort, ainsi que les Ruges, les Skires, les Lombards sans doute et ceux des Suèves qui étaient restés en Germanie. Déjà au début du cinquième siècle l'empire des Huns couvrait la moitié de l'Europe, du Caucase à l'Elbe ; et cette immense étendue de territoires ne satisfaisait pas encore leurs appétits de conquêtes. Franchissant tour à tour le Danube ou le Caucase, ils menaçaient à la fois la Thrace et les confins des empires romain et perse. En 395, leurs bandes s'étaient enhardies au point de pousser à travers l'Arménie, la Cappadoce et le nord de la Syrie jusqu'aux abords d'Antioche.

Mais, à cette date, l'empire des Huns manquait encore tout à fait de cohésion. Durant la première moitié du cinquième siècle, il s'organise, s'incorpore les éléments germaniques qu'il a soumis ; ses chefs se frottent même de civilisation ; puis, suivant la trace des conquérants Goths, Vandales, Francs ou Burgondes, ils s'élancent à l'assaut des derniers débris du monde romain, qui se raidit une dernière fois pour résister à cette avalanche de barbares asiatiques, plus sauvages que tous les autres.

Sayfa 27

[III: BÖLÜM
HUN İMPARATORLUĞU]

Gerçekten Hunlar bir yüzyıldan beri hemen hemen hiç durmadan ilerliyorlar ve güzergâhları üzerinde karşılaştıkları diğer

Barbarları ya başka bir yere göç etmeye ya da kendilerine boyun eğmeye mecbur ediyorlardı. Ostrogotların ana kabilelerinin büyük bir bölümü ve onlarla birlikte Hunlar Dniestr üzerinden geri çekilirken onları takip etmiş olan Hérule'ler böylece onların boyunduruğu altına girmişlerdi. Gépide'ler de aynı türde bir olaya mruz kalmıştı. Ruge'lerin, Skire'lerin, doğal olarak Lombarde'ların ve Germanya 'da kalan Suève'lerin akibeti de aynen öyle olmuştu. Daha beşinci yüzyılın başında Hun İmparatorluğu Kafkasya'dan Elbe'ye kadar Avrupa'nın yarısını kapsıyordu ve bu uçsuz bucaksız topraklar fetih için kabaran iştahlarını hâlâ doyurmuyordu. Hunlar sırayla Tuna nehrini veya Kafkasya'yı geçerken aynı zamanda Trakya ve Roma İmparatorluğu sınırlarıyla Pers topraklarını da tehdit ediyorlardı. 395 yılında Hun grupları Arménie [Ermenistan], Kapadokya ve Kuzey Suriye' yi boyuna geçerek Antioche [Antakya] kıyılarına kadar gelme cesaretini bulmuşlardır.

Ancak bu tarihte Hun İmparatorluğu daha tam bir birlikten yoksundu. Beşinci yüzyılın ilk yarısı boyunca **organize olurlar** ve kendilerine boyun eğmiş olan Germen unsurları **bünyelerinde eritirler. Hun liderlerinin hatta üstün körü medeniyetle de temasları vardır.** Sonra fâtih Gotlar, Vandallar, Franklar veya Burgonde'ları takip ederek Roma dünyasının son kırıntıları üzerine atılırlar. Roma, son bir kez, şimdiye kadarkilerden çok daha vahşî olan ve çığ gibi gelen bu Asyalı Barbarlara dirençle dayanırlar.

Sayfa :28

Il y a dans l'histoire de ce duel tragique une grandeur farouche, qui a frappé l'esprit des contemporains. Peut-être leurs imaginations échauffées ont-elles quelque peu ajouté encore au caractère dramatique des faits ; mais il est certain que la ruée des Huns au cinquième siècle, si elle n'eut pas par elle-même de résultats durables, produisit cependant en Europe un ébranlement dont elle fut longue à se remettre et, par contre-coup, facilita l'œuvre des autres Barbares.

Sayfa 28

Bu düellonun trajik tarihinde çağdaş insanlar üzerinde çok büyük bir etki yapan vahşî bir büyüklük vardır. Belki de coşmuş olan hayalgüçleriyle olayların dramatik niteliğine biraz da kendileri ilâve ediyorlardır.Ancak şu da kesindir ki beşinci yüzyılda Hunların saldırılarının sonucu kendi başına sürekli olmamışsa da yine de Avrupa'da başlangıcı yavaş olan bir sarsıntıyı gerçekleştirmiş ve bunun dolaylı sonucu olarak da diğer Barbarların işlerini kolaylaştırmıştır.

Sayfa :29

A mesure qu'ils avaient soumis de nouveaux peuples germaniques et que les rencontres avec le monde romain s'étaient multipliées, les Huns s'étaient progressivement accoutumés à une vie un peu moins rude et un peu moins vagabonde. Le témoignage de Priscos, un écrivain byzantin qui accompagna en 448 à la cour de leur roi Attila un ambassadeur envoyé par l'empereur d'Orient, ne laisse aucun doute à cet égard. Les Huns avaient alors commencé à se fixer au sol : une partie d'entre eux au moins habitaient des maisons de bois. Priscos nous dit que celle dont Attila avait fait son « palais », dans sa capitale de la plaine hongroise, se distinguait par le poli de ses planches et l'élégance de la palissade qui la séparait du chemin. Celle de la reine, tout en bois comme celle de son époux, était ornée intérieurement de tapis de laine, sur lesquels la jeune femme se tenait accroupie, entourée de ses servantes. Le roi barbare avait poussé le raffinement jusqu'à faire venir de loin des pierres pour édifier des thermes sur le modèle usité dans l'Empire ; et, quand il reçut à dîner l'ambassadeur et ses compagnons, ceux-ci eurent la surprise de retrouver chez lui à peu près l'ordonnance et l'aspect général des banquets romains : lits recouverts d'étoffes de choix, vaisselle d'or et d'argent, vins savoureux, qu'on dégustait dans de riches hanaps, mets variés et délicats et jusqu'à des « poètes », des chanteurs et des bouffons pour divertir les convives.

Sayfa 29

[BEŞİNCİ YÜZYILIN İLK YARISINDA HUNLAR]

Yeni Germen kabilelerini boyundurukları altına aldıkça ve Roma dünyası ile temasları arttıkça Hunlar yavaş yavaş haşinliği ve avareliği daha az olan bir hayata alıştılar. 448 yılında Doğu Roma imparatorunun kralları Attila'ya yolladığı elçiye refakat eden Bizanslı yazar Priscos'un bu konuya tanıklık etmesi bu konuda bir şüpheye mahal bırakmamaktadır. Hunlar artık bir yere yerleşmeye başlamışlardır: Hiç olmazsa Hunların bir bölümü ahşap evlerde oturuyordu. Priscos'un dediğine göre Attila'nın Macar plâtosundaki başkentinde yaptırdığı sarayı, ahşabının cilâsı ve yolu ayıran kazıklı bariyerin zarafeti ile hemen diğerlerinden ayrılıyordu. Kraliçenin sarayı da eşininki gibi tamamen ahşaptı ve sarayın içi yün halılarla bezenmişti. Bu halılar üzerinde genç kraliçe çömelmiş, etrafı hizmetçilerle çevrilmişti. Barbar kral bu aşırı özeni, İmparatorlukta [burada kast edilen imparatorluk Roma İmparatorluğu] **kullanılan modelde halk hamamları** inşa etmek için, uzaklardan taş getirtmeye kadar vardırmıştı. Attila elçi ve refâkatçilerini yemek yemek için huzuruna kabul ettiğinde misafirler **Roma ziyafetlerinin düzenini ve genel havasını bulmaktan** hayretler içinde kalmışlardı. Yataklar arzuya göre kumaşla kaplanmıştı. **Altın veya gümüş sofra takımları kullanılmıştı.** Zengin kupalardan şaraplar içiliyordu. Çeşitli yemekler, tatlılar, şairler, şarkıcılar ve misafirleri eğlendiren soytarılara kadar her şey Romalılarda olduğu gibiydi.

Sayfa :29

La guerre et le pillage étaient restés la grande industrie nationale ; mais les Huns n'ignoraient déjà plus la pratique du commerce : un marché périodique avait été installé sur les bords du Danube pour faciliter les échanges entre les sujets d'Attila et ceux de l'empereur byzantin.

Sayfa 29

Savaş ve talan büyük bir millî endüstri olmaya devam ediyordu. Ama Hunlar artık ticaret yapma konusunda deneyimsiz değildiler: **Attila ve Bizans imparatorunun tebaaları arasında mübadele yapmayı kolaylaştırmak üzere Tuna nehri kıyılarında periyodik olarak bir pazar kuruluyordu.**

Sayfa :30

Cette dernière étape avait été franchie dans le premier tiers du cinquième siècle, du vivant du roi Roua, lequel, après avoir réussi à imposer son autorité à presque toutes les fractions du peuple hunnique, jusqu'alors assez mal fondues, avait, à l'exemple des rois germains, demandé à être, lui aussi, traité en chef de « fédérés ». De l'empereur d'Orient, il avait obtenu le paiement d'un « tribut » annuel de 350 livres d'or, et l'empereur d'Occident avait dû l'autoriser à s'installer dans la partie de la Pannonie voisine de la Save.

Sayfa 30

Beşinci yüzyılın ilk üçte birinde Kral Roua hayattayken bu son etap ihlâl edildi, zira Kral Roua Hun halkının aşağı yukarı tüm fraksiyonlarına otoritesini zorla kabul ettirmeyi başardıktan sonra, ki o zamana kadar bu otorite zayıftı, Germen krallarını taklit ederek kendisinin de "federal devletlerin" başı olarak kabul edilmesini istedi. Doğu Roma imparatorunu kendisine her sene 350 altın tutarında haraç ödemeye mecbur etti. Batı Roma imparatoru da Save'a komşu olan Pannonie bölgesine yerleşme iznini vermeye mecbur olacaktı.

Sayfa :30

A la mort de Roua (vers 433 ou 434), le pouvoir s'était trouvé momentanément partagé entre ses deux neveux Bléda et Attila. La royauté hunnique, même pendant cette période, n'en avait

Sayfa :30

pas moins réalisé de nouveaux progrès au détriment de l'Empire romain : le gouvernement de Constantinople s'était vu contraint d'évacuer plusieurs villes de la rive droite du Danube, en Mésie, entre *Singidunum* (Belgrade) et la région de Vidin, et de doubler le montant de son « tribut » annuel. Au reste, dès 446, ou environ, l'unité du pouvoir royal avait été rétablie au profit d'Attila, dont le frère Bléda venait d'être assassiné ; et dès lors les exigences des Huns s'étaient de jour en jour accrues avec une inquiétante rapidité.

Sayfa 30

433 veya 434 yıllarına doğru) Kral Roua'nın ölümünden sonra iktidar bir an iki yeğeni Bleda ve Attila tarafından paylaşıldı. Hun imparatorları bu dönemde bile Roma İmparatorluğu'nun zararına olarak Roma topraklarında az ilerlemedi. Constantinople yönetimi **Mésie 'de** Tuna nehrinin sağ yakasında ve Singidunum **(Belgrad)** ile Vidin bölgesindeki bir çok şehri boşaltmak zorunda olduğunu ve her sene ödediği haracın miktarını iki katına çıkarması gerektiğini anladı. Bununla birlikte 446 veya 446 dolaylarından itibaren krallık iktidarının birliği kardeşi bir suikasta kurban giden Attila lehine sonuçlanmıştı ve bu andan itibaren Hunların talepleri endişe verici bir hızla günden güne arttı.

Sayfa :30

En 447, il frappa un grand coup : ses bandes envahirent brusquement la Mésie (la future Bulgarie, au nord des Balkans), la Thrace, la Macédoine et, poussant vers le sud, s'avancèrent jusqu'aux Thermopyles, semant partout la mort et la ruine sur leur passage. On parle de soixante-dix villes ou forteresses détruites, et il y eut une telle hécatombe sur les champs de bataille que, quelques mois plus tard, l'historien Priscos, traversant la plaine de Nich, la trouvait jonchée de cadavres. L'empereur n'obtint la paix qu'en acceptant d'augmenter encore considérablement le montant du tribut annuel, qui, cette fois, fut porté de 700 à 2.100 livres d'or, charge écrasante pour le trésor romain ; ajoutée aux arriérés qu'Attila réclamait en

Sayfa :31

même temps, elle nécessita la levée d'une taxe spéciale, encaissée à grand'peine.

Mais Attila ne s'en tint pas là. Dès 448 il exigeait l'abandon des provinces romaines comprises entre le Danube et les Balkans; puis il se retourna du côté de l'empire d'Occident, dont la situation troublée semblait favorable à ses desseins. Un empereur incapable, Valentinien III, y régnait, assisté d'un maître de la milice énergique, mais ambitieux et sans scrupules, le « patrice » Aétius ; contre celui-ci travaillaient avec la même absence de scrupules les représentants d'un parti soi-disant national et défenseur des traditions, avec, pour chef officiel, le sénateur Maxime, de la vieille famille des *Anicii*, et, pour chef effectif, l'eunuque Héraclius ; ajoutez à cela des désordres parmi les paysans de Gaule, des progrès alarmants réalisés dans ce pays même par les Germains, et notamment par les Wisigoths et les Francs : tout invitait le chef des Huns à intervenir à l'ouest. En manière de défi, il réclama pour femme une sœur de l'empereur, nommée Honoria, qui lui avait jadis, disait-on, envoyé un anneau de fiançailles ; il affirma qu'il avait droit, en outre, du chef de sa future épouse, à la moitié des provinces occidentales ;

Sayfa 30

447' de [Attila] **kesin bir karar aldı: Orduları âniden Mésie 'ye(Balkanların kuzeyinde geleceğin Bulgaristanı), Trakya ve Makedonya'ya girerek Thermopyles ' e kadar girdiler ve girdikleri her yere ölüm saçarak yakıp yıktılar. Yetmiş şehir ve kalenin düşürüldüğü söylenmektedir.** Savaş meydanlarında öyle bir kaliam yapılmıştı ki birkaç ay sonra, Niş plâtosunu gezen tarihçi Priscos yerin tamamen cesetlerle kaplı olduğunu gördü. Roma imparatoru bu sefer her sene ödediği haraç miktarını oldukça büyük bir miktar arttırmak suretiyle barış yapabildi. **Bu sefer yıllık haraç miktarı 700 den 2100 altın paraya çıkarıldı ve bu miktar Roma maliyesini mahveden bir miktardı. Buna ilâveten Attila'nın ordusunun geri kuvvetleri** [lojistik güçler] **için talep ettiği para miktarı bin bir zorlukla toplanarak kasaya giren özel bir verginin alınmasını gerek-**

tiriyordu.

[sayfa 31] **Fakat Attila bununla da yetinmedi. 448 'den itibaren Tuna Nehri ile Balkanlar arasındaki Roma eyâletlerinin kendisine bırakılmasını buyurdu. Daha sonra Batı Roma İmparatorluğu'na yöneldi, çünkü İmparatorluğun içinde bulunduğu zor durum onun amaçlarına uygun düşüyordu: İmparatorluğu kapasitesiz bir imparator olan III. Valentinien yönetiyordu, yardımcısı da enerjik ve milislerin başı olan ihtiraslı ve hayâsız "soylu" Aétius' tu. Aétius'a karşı aynı utanmazlıkla çalışan, sözüm ona milliyetçi ve geleneklerin koruyucusu bir partinin temsilcisi olan eski Anicii ailesine mensup, resmî başkan** [kâğıt üzerinde] **senatör Maxime ve gerçek başkan** [işleri icra eden] **hadım Héraclius vardı. Buna ilâveten, Galya'daki köylüler arasında karışıklık vardı. Bu karışıklığın artarak ürkütücü bir boyuta ulaşması Germenler, özellikle Vizigotlar ve Franklar tarafından gerçekleştirilmiştir: Bütün bunlar Hunların liderini batıya müdahale etmeye davet ediyordu. Attila meydan okuyan bir tavırla kendisine imparatorun, bir zamanlar kendisine nişan halkası yollamış olan, Honoria adındaki kızkardeşini eş olarak istedi. Ayrıca Attila müstakbel eşinin şefi olarak Batıdaki eyaletlerin yarısını almaya hakkı olduğunu kesin olarak beyan etti.**

Sayfa :31

Ce fut en 451 et en 452 que se produisit le choc, en Gaule d'abord, puis en Italie ; et cette double invasion fut, en Occident, la répétition de ce que celle de 447 avait été en Orient : une ruée formidable, au cours de laquelle les hordes pillardes et sanguinaires du chef barbare s'en donnèrent à cœur joie.

Après s'être frayé un chemin jusqu'au Rhin et avoir franchi le fleuve au début du printemps, Attila prit Metz d'assaut le 7 avril 451 et mit le feu à la ville ; tout le nord-est de la Gaule fut bientôt la proie de ses soldats. Leurs dévastations s'étendirent jusqu'à la Loire. Enfin Aétius parvint à les arrêter aux

Sayfa :32

abords d'Orléans : avec une armée rassemblée en hâte et qui comprenait un fort contingent de fédérés wisigoths, sous le commandement de leur roi Théodoric, le général romain barra la route au Hun et l'obligea (24 juin 451) à se replier dans la direction du Rhin ; puis, se lançant à sa poursuite, il le força peu après à livrer bataille à quelques kilomètres de Troyes, au lieu dit *Mauriacus* (peut-être Moirey, dans la commune de Dierrey-Saint-Julien), que certains chroniqueurs — trop longtemps suivis par les historiens modernes — situent à tort dans la plaine de Châlons, ou « champs catalauniques ». Rude combat, où les morts furent légion. Le roi wisigoth fut du nombre. Quant au résultat, il ne semble pas qu'il ait été aussi décisif que le veut la légende : car Attila put achever sa retraite sans être inquiété par Aétius et, quelques mois plus tard, en 452, se jeter sur l'Italie.

Celle-ci fut le théâtre des mêmes scènes d'horreur et de violence qui venaient d'ensanglanter la Gaule : la chute d'Aquilée ouvrit la route de Milan aux envahisseurs, qui, semble-t-il, poussèrent jusqu'à Pavie sans rencontrer de résistance ; et c'est en vainqueur qu'Attila put dicter ses conditions de paix à l'évêque de Rome, Léon, et aux autres plénipotentiaires que le gouvernement de Ravenne, dans son désarroi, s'était empressé de députer auprès de lui.

Sayfa 31

451 ve 452 yıllarında bir şok yaşandı. Attila önce Galya'ya, sonra da İtalya'ya girdi ve Batı Roma İmparatorluğu'ndaki bu çifte istilâ 447 yılında Doğu Roma İmparatorluğu'na yapılan istilânın bir tekrarıydı: Bu müthiş bir saldırıydı. Göçebe kabilesi kanlı saldırılar yapar ve her yeri talan ederken Barbar lider müthiş eğleniyordu.

Kendine Rhin [Ren] Nehri yolunu açtıktan ve ilkbahar başında nehri geçtikten sonra **7 Nisan 451**'de yaptığı saldırıda **Metz'i** aldı ve şehri ateşe verdi. **Galya'nın kuzeydoğusunun tamamı kısa bir sürede Attila'nın askerlerini kurbanı oldu.** Askerlerin yakıp yıkması Loire'a kadar uzandı. **[sayfa 32]** En sonunda, Aétius alelacele toplanmış bir orduyla Attila'nın askerlerini Orléans civarında durdurmayı başardı. Kralları Théodoric yönetimindeki çok sayıda federal Vizi-

got ihtiyat askerinden [bir yılda askere çağrılan Vizigot gençlerinin tümü] oluşan bir ordu ile Romalı general Hunların yolunu kesti ve 24 Haziran 451'de Hunları Ren nehri yönünde düzenli olarak geri çekilmeye mecbur etti. Daha sonra Hunları taikibe koyularak kısa bir süre sonra **Troyes**'e bir kaç kilometre kala Dierrey-Saint-Julien bucağında **Mauriacus (belki de Moirey'de) bir savaşa girişti. Uzun bir süre modern tarihçiler haksız yere bu savaşın Châlons platosunda veya Catalan topraklarında geçtiğini yazdılar. Bu savaş bir tümen ölünün verildiği zorlu bir savaş oldu. Vizigot kralı çok ölü verdi. Sonucuna gelince, sonucun efsanede söylendiği kadar kesin olmadığı görünüyor, çünkü, Attila Aétius'tan hiç korkmadan geri çekilmeyi başardı ve birkaç ay sonra 452'de İtalya'ya saldırdı.**

Bu saldırı Galya ' yı kan revan içinde bırakmış olan aynı korku ve şiddet sahnelerinin tekrarı oldu, **çünkü Aquilée'nin düşmesi, herhangi bir direnişle karşılaşmadan Pavie'ye** [Pavia] **kadar ilerleyen istilâcılara Milano kapıların açtı. Attila gâlip gelmiş bir komutan olarak, Roma piskoposu Léon ve bir kargaşa içinde bulunan, Ravenne yönetiminin Attila etrafında pervane olan tam yetkili temsilcilerine, barış koşullarını dayatabildi.**

Sayfa :32

III. — LA DISSOLUTION DE L'EMPIRE DES HUNS[1].

L'empire des Huns était fragile : Attila disparu, il ne se rencontra personne qui fût en état de continuer son œuvre. Prati-

Sayfa :33

quant la polygamie, il avait eu de ses multiples unions de nombreux fils, entre lesquels l'autorité fut partagée. Aucun d'eux ne fut de taille à imposer le respect aux peuples germaniques qui, depuis la fin du siècle précédent, avaient dû les uns après les autres courber la tête sous le joug. Un soulèvement général éclata parmi eux l'année même de la mort du grand roi ; et, après une violente bataille où les Gépides, les Ostrogoths et * leurs alliés triomphèrent de son fils aîné Ellac dans les plaines de Pannonie, la domination des Huns se trouva refoulée dans la région du bas Danube et vers les steppes de la mer Noire. Ce fut l'écroulement brusque du plus vaste empire barbare que l'Europe eût connu jusqu'alors.

L'histoire des Huns toutefois n'était pas achevée : un grand peuple ne disparaît pas ainsi tout d'un coup et complètement de la scène du monde, après l'avoir, un siècle durant, rempli du bruit de ses exploits. Mais, désorganisée par la mort de son chef, la masse assez disparate de ces hordes asiatiques, que des succès inespérés avaient, sous Roua, puis sous ses fils, rapprochées les unes des autres, se morcela à nouveau, retomba dans le chaos, pour se reformer ensuite dans des cadres plus étroits, mais où l'individualité ethnique de chaque groupe allait bientôt s'affirmer.

A l'ouest, une importante fraction du peuple hun — les Huns Coutourgours ou Coutrigours — resta fixée dans la région du bas Danube et dans les parages de la mer Noire, jusque vers le Dniepr. Une quinzaine d'années après la disparition d'Attila, elle continuait, sous la conduite d'un de ses fils, Dengizich, à inquiéter le gouvernement de Constantinople par ses perpétuelles incursions en terre d'Empire et notamment en Thrace. Dengizich finit par être pris et tué en 468 ; sa tête fut même apportée en trophée dans la capitale de l'empire d'Orient et, pendant quelques années, il ne fut plus question des bandes qu'il avait si souvent menées au pillage. Puis[1], à partir de 481,

* Okunamadı

Sayfa :34

elles recommencèrent à faire parler d'elles sous le nom de « Bulgares », qui apparaît alors dans l'histoire et qu'elles devaient peut-être à l'afflux de nouveaux éléments venus des confins asiatiques. Ces Bulgares vont être aux yeux du monde romain les vrais héritiers des Huns. Cavaliers infatigables, aussi féroces que les compagnons d'Attila, inspirant la même terreur, vivant à peu près de la même vie, ils seront bientôt pour les empereurs byzantins l'ennemi de tous les instants, un de ceux qui feront courir à leurs États les pires dangers.

A l'est du Dniepr, d'autres hordes s'organiseront en peuples indépendants : les Huns Outigours entre le Dniepr et le Don ; puis, plus à l'est, entre le Don, le Caucase et la Caspienne, les Sabires, formés, selon toute vraisemblance, de divers résidus ethniques difficiles à analyser. D'autres groupements apparaîtront encore dans la suite en divers points de ces vastes territoires qu'Attila avait fait siens, par exemple, dans la vallée de la Volga, où un deuxième État « bulgare » finira par se constituer. Mais l'empire hun lui-même a vécu et, avant que d'autres empires asiatiques ne s'élèvent sur ses décombres, l'Europe va pouvoir respirer quelque temps.

Sayfa 32

III. HUN İMPARATORLUĞUNUN DAĞILMASI

Hun İmparatorluğu nazik bir yapıya sahipti [Sağlam bir temele dayanmıyordu]. **Attila öldükten sonra onun eserini devam ettirebilecek bir kimse görünmüyordu.** [sayfa 33] **Attila çok eşli olduğundan, yetkinin aralarında paylaştırıldığı bir sürü oğlu ve bu oğullar tarafından oluşturulan bir sürü ittifak meydana geldi.** Bu grupların hiç biri de bir önceki yüzyılın sonundan beri biri diğerine baş eğerek boyunduruk altına girmiş olan Germenlerin saygılarını uyandıracak boyutta değildi. **Hatta büyük kralın öldüğü sene bile Attila'nın oğulları arasında ülke çapında büyük bir ayaklanma oldu.** Gépide'lerin, Ostrogotların ve müttefiklerinin Attila'nın büyük oğ-

lu Ellac'ı Pannonie plâtolarında yendikleri şiddetli bir savaştan sonra Hunların hâkimiyeti gerileyerek Aşağı Tuna bölgesi ile Karadeniz bozkırları arasında kalan bölgeyle sınırlandırılmıştı. Bu durum, **Avrupa'nın o zamana kadar gördüğü en büyük Barbar imparatorluğunun** birden yıkılmasına neden oldu.

Ama yine de Hunların tarihi sona ermemişti, çünkü bir yüzyıl boyunca yaptıklarıyla büyük bir fırtına koparttıktan sonra büyük bir millet öyle bir çırpıda dünya sahnesinden tamamen kaybolamaz. Ama önce Roua, sonra da oğullarının yönetiminde beklenmedik bir başarı elde etmiş ve bir araya gelmiş olan **Asya'nın bu birbirine uyumsuz insanları liderlerinin ölümüyle kargaşa içine düşerek yeniden bölündüler. Bir kargaşa içine düştüler. Kendilerini yeniden düzeltmek için kıt kanaat yaşadılar, ama her etnik grubun bireysel kişiliği kısa sürede kendini gösterecekti.**

Batıda Hun halkının önemli bir kesimi olan **Couturgour Hunları veya Coutrigour'lar** Aşağı Tuna ve Karadeniz yöresinde Dniepr'e kadar olan bölgede kalmaya karar verdiler. Attila'nın ölümünden **on beş yıl sonra bu fraksiyon, Attila'nın oğullarından Dengizich'in yönetiminde sürekli olarak İmparatorluk topraklarına ve özellikle Trakya'ya yaptığı akınlarla Constantinople yönetimini endişelendirmeye devam ediyordu. Dengizich'in sonu yakalanarak 468'de öldürülmek oldu. Hatta başı zafer ganimeti olarak Doğu Roma İmparatorluğu'nun başkentine getirildi.** Birkaç sene boyunca sık sık talan yapan bu Hun gruplarının artık buralara gelmesi söz konusu olmadı. [sayfa 34] **Bundan sonra- 481'den itibaren- "Bulgar" adı altında kendilerinden yeniden bahsettirmeye ve tarih sahnesinde görünmeye başlarlar. Belki de onlar Asya sınırlarından gelen insan akınının yeni unsurlarıdır. Bulgarlar Roma dünyasının gözünde Hunların gerçek mirasçılarıydı. Yorulmak nedir bilmeyen bir süvari, Attila'nın yoldaşları kadar yırtıcı, aynı terör havasını estiren, hatta hayat tarzları aynı olan bu halk kısa bir süre sonra Bizans imparatorları için tüm zamanların en büyük düşmanı ve Bizans devleti için olabilecek tehlikelerin en kötüsü olacaktı.**

Dniepr'in doğusunda diğer kabileler bağımsız milletler halinde organize oluyorlardı: Dniepr ve Don arasında Outigour Hunları, daha sonra da biraz daha doğuda Don, Kafkasya ve Hazar denizi arasında, analiz yapmanın hiç kuşkusuz zor olduğu farklı etnik gruplardan oluşan Sabire'ler teşekkül etti. Attila'nın kendi ülkesi yaptığı bu devasa toprakların çeşitli noktalarında diğer başka gruplar ortaya çıkacaktır. Örneğin, Volga vadisinde ikinci bir Bulgar devleti kurulacaktır. **Ancak, Hun İmparatorluğu yaşamış ve ömrünü doldurmuştur.** Onun yıkıntılarından Asyalı başka imparatorlukların yükselmesine kadar Avrupa bir süre nefes alabilecektir.

Sayfa :35

I. — LA CHUTE DU GOUVERNEMENT ROMAIN D'OCCIDENT[1].

Une longue suite d'émeutes et de crimes marquent les étapes de cette lente agonie. A l'assassinat du maître de la milice Aétius, égorgé par l'empereur Valentinien III le 21 septembre 454, succède l'assassinat de Valentinien lui-même (16 mars 455), puis celui de son rival Maxime (31 mai 455).

Sayfa 35

I. BATI ROMA İMPARATORLUĞU'NUN YIKILIŞI

Uzun bir isyan ve cinayet silsilesi bu yavaş can çekişmenin aşamalarını işaret ediyordu. Milislerin lideri **Aétius** 21 Eylül 445'te imparator III. Valentinien tarafından boğazlanarak öldürüldü. bunu 16 Mart 455'te imparator III. Valentinien'in bir suikastta öldürülmesi takip etti. Rakibi Maxime ise 31 Mayıs 455'te öldürüldü.

Sayfa :36

C'est alors que les mercenaires barbares interviennent pour faire enfin place nette : conduits par un de leurs chefs, Odoacre, un Skire de naissance, qu'ils saluent aussitôt du titre de roi (23 août 476), ils s'emparent d'Oreste, le mettent à mort (28 août), enferment son fils (4 septembre) et, las d'être à la solde d'un gouvernement moribond, revendiquent le droit d'être traités sur le même pied que tant de leurs semblables — c'est-à-dire comme des Barbares sans doute, mais comme des Barbares formant un peuple, gouvernés selon leurs usages natio naux, par le roi qu'ils se sont librement donné, prêts encore à servir l'Empire, mais en qualité de fédérés, et par conséquent cantonnés, comme tous les fédérés, en territoire romain, avec des terres à leur disposition et un tribut versé à leur chef.

Sayfa 36

Hal böyle iken en sonunda Barbar paralı askerler durumu netleştirmek için araya girerler: Doğuştan bir Skice olan ve 23 Ağustos 476'da kral olarak selamladıkları liderleri **Odoacre** yönetimindeki truplar hemen Oreste'i yakalar ve 28 Ağustosta öldürür. 4 Eylülde Oreste'in oğlunu hapsederler. Can çekişmekte olan bir yönetimin paralı askeri olmaktan bıkmış olarak benzerleriyle aynı seviyede muamele görmeye hakları olduğunu iddia ederler.- Tabiî ki yine Barbar muamelesi göreceklerdi, ama bir millet oluşturmuş Barbarlar olarak, özgürce kendilerini temsil eden kral tarafından kendi millî âdet ve göreneklerine uygun olarak yönetilmek suretiyle ve İmparatorluğa hizmet etmeye hazır bir vaziyette yaşayarak, Roma kurallarına göre federalleşmiş diğer milletler gibi Roma topraklarında kantonlaşarak, kendilerine verilmiş olan topraklarla ve liderlerine ödenen haraçla benzerleri olan diğer Barbarlarla aynı haklara sahip olduklarını iddia ettiler.

Sayfa :37

Genséric, roi des Vandales, donna l'exemple de l'indépendance. A peine installé comme fédéré dans la province d' «Afrique»[2] én vertu du traité de 442, il s'y conduisit avec la même liberté d'allures que si l'Empire n'eût point existé, allant jusqu'à faire raser les forteresses qui auraient pu servir de refuges aux troupes romaines, confisquant une parti des terres, procédant à l'expulsion des suspects, exigeant l'obéissance stricte de tous les habitants, intervenant dans les nominations ecclésiastiques.

Sayfa 37

Vandal kralı Genséric [Genzerik] bağımsızlık için diğerlerine örnek oldu. Afrika eyaletine bir federal olarak yerleşir yerleşmez 442 yılında yaptığı: antlaşma uyarınca **Roma İmpartorluğu hiç yokmuşçasına** özgür bir tutum sergiledi: İşi Roma truplarına sığınak vazifesi görebilecek kaleleri yerle bir etmeye kadar vardırdı ve toprakların bir kısmına el koydu. Şüphelileri topraklarından kovarak eylemlerine devam etti. Tüm oturanlardan kayıtsız şartsız itaat istedi ve kiliseye ilişkin tâyinlere karıştı.

Sayfa :38

la Sardaigne, où ses troupes avaient pris pied depuis quelques années, la Corse, les îles Baléares et Pityuses, la Sicile furent annexées à son empire ; et déjà il menaçait les îles grecques, quand l'empereur de Constantinople, Zénon, qui restait le seul souverain légal de tout l'ancien Empire depuis la déposition de Romulus Augustule, jugea plus prudent de s'entendre avec lui et de renoncer d'une façon définitive aux provinces africaines, ainsi qu'aux îles de la Méditerranée occidentale, moyennant l'arrêt des hostilités (automne 476).

C'était la reconnaissance officielle du royaume fondé par Genséric et qui devait se maintenir intact jusqu'à sa mort (25 janvier 477),

Sayfa 38

Cesaretlenmiş olan gözüpek Barbar kısa süre içinde Batı Akdeniz'i fethetmeyi başardı. Birkaç seneden beri birliklerinin ayak basmış olduğu Sardunya, Korsika, Baléar ve Pityuse Adaları ile Sicilya'yı imparatorluğuna kattı ve sonra da Yunan adalarını tehdit etmeye başladı.

Romulus Augustule'un tahttan indirilmesinden beri eski imparatorluğun yasal tek hâkimi olan Constantinople İmparatoru Zenon, daha ihtiyatlı davranarak onunla anlaşmayı uygun buldu ve Afrika Eyaletleri ile birlikte Batı Akdeniz'deki adaları da kesin olarak vermek suretiyle, düşmanlıklara bir son vermeye karar verdi (**476** sonbaharı).

Bu, **Genséric** tarafından kurulan ve Genséric'in ölümüne (25 Ocak 477) kadar hiçbir saldırıya uğramadan kalacak olan krallığın resmî olarak tanınması idi.

Sayfa :40

Quant au gouvernement romain, sa situation ne s'y était pas trouvée raffermie d'une façon durable. Il avait bien obtenu, en 454, l'évacuation des provinces de Carthagène et de Tarragone ; mais il n'avait pu empêcher les Suèves de rester en Bétique, d'envahir la Lusitanie et d'en occuper la côte occidentale avec les deux places importantes de Porto et de Lisbonne (458 et 459).

Sayfa 40

Roma yönetimine gelince... Roma yerini sürekli olarak sağlamlaştırma durumunda değildi. Roma 454'te Kartaca ve Tarragone'daki eyaletlerini boşaltmıştı. Ama Suèveler'in Bétique'de kalmasını, Lusitanie'yi istila etmesini, **Porto ve Lizbon** gibi iki önemli yerle birlikte batı kıyısının işgalini (458 ve 459) engelleyememişti.

Sayfa :40

En 468 et 469, il lança ses troupes à l'attaque presque simultanément en Gaule et en Espagne. Il eut vite raison des Suèves, qu'il refoula en Galice, occupa la Lusitanie, la Bétique, et peu après y joignit la province de Carthagène. Au nord des Pyrénées, ses succès ne furent ni moins décisifs ni moins rapides : les troupes romaines, battues à Déols, près de Châteauroux (469), furent rejetées sur la rive droite de la Loire et, tandis que se poursuivait la conquête méthodique du Massif central et de ses abords, une autre armée venait menacer Arles et la Provence (470-471).

Quelles armées le gouvernement de Ravenne eût-il pu opposer à ce nouveau conquérant que grisaient ces victoires faciles ? Dans le temps même où les soldats d'Euric se dirigeaient vers la Provence, le maître de la milice Ricimer donnait le signal de la révolte contre l'empereur Anthémius ;

Sayfa 40

Bu her bakımdan uygun bir andı. Euric bu fırsatı kaçırmadı. 468 ve 469'da birliklerini **Galya ve İspanya'da** saldırıya geçirdi. Suèveler hakkında yanılmadığını kısa sürede anladı. Galiçya'da Suèveleri püskürttü. Lusitanie ve Bétique'i işgal eti. Kısa bir süre sonra da Kartaca eyaletlerini de topraklarına kattı. Pirenelerin kuzeyinde başarıları ne kesin, ne de daha yavaştı: **469** yılında Châteauroux yakınlarında **Déol'de** yenilen Roma birlikleri, Loire'ın sağ kıyısına püskürtüldüler. Halbuki masif santral ve civarında sistemli olarak fetihler sürdürülürken, başka bir ordu da Arle ve Provence'ı tehdit ediyordu **(470-471)**. Kolay zaferleriyle kendinden geçmiş olan bu yeni fâtihe Ravenne yönetiminin hangi ordusu karşı koyabilirdi ki? **Euric'in** askerlerinin Provence'a doğru ilerlerken bile, milislerin lideri Ricimer imparator Anthémius'a karşı isyan sinyallerini veriyordu.

Sayfa :40

: un traité hâtif conclu avant la chute de l'empereur Népos consomma le sacrifice des provinces d'Espagne et de Gaule dont Euric s'était déjà emparé, sans autre résultat que de retarder de quelques mois seulement la conquête de la région provençale. A la fin de 476, en effet, quand il apprit que le pouvoir de Romulus Augustule venait de sombrer dans la révolte, Euric acheva son œuvre : Arles, Marseille, toute la côte jusqu'aux Alpes furent enlevées en peu de jours, tandis qu'au sud des Pyrénées,

Sayfa :41

les troupes wisigothiques occupaient la province de Tarragone, la seule des provinces d'Espagne — sauf la Galice, restée aux mains des Suèves, — dont les Wisigoths ne se fussent pas encore rendus maîtres.

Sayfa 40

Ravenne yönetimi sadece 475'te, o da, hayati önemi olan ve kaybı halinde İtalya'nın varlığının tehlikeye gireceği Provence'ı kurtarmak için müdahale etti. İmparator Népos'un düşmesinden önce, erken yapılmış bir antlaşma ile, Euric'in zaten zaptetiği **İspanya ve Galya** eyaletleri elden çıkarılmış oldu. Bu antlaşma, Provence bölgesinin fethini sadece birkaç ay geciktirmekten başka bir işe yaramamıştı. **476** yılının sonunda Euric, Romulus Augustule yönetiminin kendisine karşı isyana kalkışacağını öğrendiğinde, Arles, Marsilya ve Alplere kadar olan bütün Akdeniz kıyılarını kısa bir sürede zaptetti. **[sayfa 41]** Bu sırada Vizigot birlikleri, Süevelerin **elinde bulunan Galice dışında,** Vizigotların henüz eline geçmemiş bulunan İspanya'daki yegâne eyalet olan Tarragone 'u işgal ediyorlardı.

Sayfa :41

Les cantonnements du début étaient devenus un formidable royaume qui, du détroit de Gibraltar à l'estuaire de la Loire et de l'Océan aux Alpes, englobait à lui seul près du tiers des territoires qui naguère encore reconnaissaient l'autorité des empereurs de Ravenne.

IV. — LA FONDATION DU ROYAUME BURGONDE[1].

L'histoire des Burgondes ressemble à celle des Wisigoths. Comme eux, d'abord fidèles au traité de fédération qui leur avait valu d'être cantonnés en Savoie, ils prirent occasion de l'arrivée de Majorien au trône impérial (457) pour chercher à s'agrandir et, si possible, à changer les conditions de leur établissement en Gaule. Majorien parvint à les contenir. En 458, il leur reprit Lyon, dont ils venaient de s'emparer. Mais sitôt qu'il eut disparu (461), ils y rentrèrent, en firent leur capitale et, en moins de vingt années, conquirent les pays de la vallée du Rhône et de ses affluents, à l'exception de la Provence, dont nous avons vu précédemment les destinées.

Sayfa 41

Başlangıçtaki kantonlaşmalar, **Cebelitarık Boğazı'ndan Loire halicine, Okyanustan Alplere kadar** uzanan, daha kısa bir zaman önce Ravenne imparatorlarının hegemonyasını tanımış olan toprakların yaklaşık üçte birini yalnız başına kapsayan **harikulâde bir imparatorluk** haline gelmişti.

IV. BURGONDE KRALLIĞININ KURULUŞU

Burgonde'ların tarihi Vizigotların tarihine benzer. Onlar gibi, kendilerine **Savoie'da** kanton olma hakkını veren federalleşme anlaşmasına sadık olan Burgonde'lar, Majorien'in **457'**de imparatorluk tahtına geçmesini fırsat bilerek Galya'da yerleşim alanlarını geniş-

letmek ve yerleşme koşullarını değiştirmek isterler. [Majorien 457-461 arasında Batı Roma imparatorudur. Ricimer'in emri ile öldürülmüştür.] Majorien onların ilerlemelerini engellemeyi başarır. **458**'de zaptettikleri **Lyon'u** geri alır, ama 461'de ölür ölmez, Burgonde'lar Lyon'a tekrar girerler. Lyon'u başkent yaparlar ve 20 yıldan daha az bir süre içinde mukadderatını daha önce görmüş olduğumuz Provence hariç, Rhône ve kollarının geçtiği vadideki ülkeleri zaptederler.

Sayfa :41

V. — LA CONQUÊTE DE LA GAULE PAR LES FRANCS[1].

Les Francs Saliens se conduisirent plus longtemps en véritables fédérés. En 463, en 469, leur roi Childéric venait encore avec son

Sayfa :42

contingent prêter main-forte aux armées romaines contre les Wisigoths. Mais les choses changèrent quand le gouvernement romain de Ravenne eut cessé d'exister (476).

Sayfa 41

V. GALYA'NIN FRANKLAR TARAFINDAN FETHİ

Franc Salienler uzun bir süre gerçek federal bir durum sergiliyorlardı. 463 ve 469'da kralları **Childéric** ihtiyat askerleriyle birlikte gelerek, Vizigotlara karşı Romalılara yardım elini uzattı. **[sayfa 42]** Ama, Ravenne'deki Roma İmparatorluğu **476**'da yıkıldığında işler değişecekti.

Sayfa :42

Pendant des années l'autorité y avait été exercée par un ancien lieutenant de l'empereur Majorien, un nommé Egidius qui, ayant reçu le titre de « maître de la milice en Gaule » (*magister militum per Gallias*), n'avait pas tardé à profiter de son isolement croissant et bientôt complet pour agir avec une indépendance quasi souveraine. Son fils Syagrius l'avait remplacé après sa mort, sans le moindre titre légal : c'était, comme disent certains chroniqueurs, une manière de « roi des Romains », entendez : des Romains de l'Ile-de-France et des pays d'entre Seine et Loire. Un chef franc, fût-il désireux de ménager l'empereur — celui de Constantinople, le seul qui subsistât — ne devait éprouver aucune espèce de scrupule à porter les armes contre un aussi singulier voisin. Ce qui explique que Clovis, successeur du roi Childéric, n'ait pas hésité, au lendemain de son avènement (481 ou 482), à reprendre avec son peuple la marche vers le sud, arrêtée depuis près d'un demi-siècle.

Il ne lui fallut pas moins d'une vingtaine d'années de luttes incessantes, de 486 à 506, pour achever la conquête des pays au nord de la Loire. Entre temps, son pouvoir grandissant s'était imposé non seulement à la masse des Francs Saliens, accrue elle-même à mesure que les progrès des premiers arrivés avaient laissé de la place à de nouveaux occupants, mais encore à toutes les tribus de Francs Ripuaires qui, à leur tour, avaient fini par forcer la frontière et s'étaient avancées en territoire romain jusqu'à Trèves d'abord (455 environ), puis jusqu'à Metz. Dans les dernières années du cinquième siècle, l'autorité de Clovis s'éten-

Sayfa :43

dait jusqu'au Rhin ; mais, pour y parvenir, il avait eu, en outre, à triompher du peuple alaman qui, arrêté devant le fleuve depuis deux siècles, avait réussi enfin, entre 455 et 470, à occuper l'Alsace, le Palatinat et déjà peut-être une partie de la Suisse alémannique d'aujourd'hui, sans compter, dans une autre direction, la Souabe et la Bavière. Quand une dizaine d'années de combats, souvent violents — entre autres, le fameux combat dit de Tolbiac ou Zülpich, en 496, — lui eut permis de les rejeter hors de Gaule, Clovis se trouva aussi le maître de tous les territoires sis entre la Loire et le Rhin.

Sayfa :43

Mais déjà son ambition dépassait ces limites et il aspirait à substituer son autorité dans le reste de la Gaule à celle des conquérants burgondes et wisigoths.

Dans le royaume wisigothique, les haines soulevées au sein des populations gallo-romaines et chez les membres du clergé catholique par les violences et les persécutions du roi Euric et de son successeur, le faible Alaric II (484-507), tous deux adeptes de l'hérésie arienne, avaient préparé un terrain favorable à l'intervention du roi franc qui, de païen qu'il était encore au début de son règne, venait de passer au catholicisme. Commencée sans doute en 494, et quoique facilitée par des soulèvements qui éclatèrent un peu partout — en Espagne comme en Gaule — contre le gouvernement d'Alaric, la conquête des pays au sud de la Loire n'en nécessita pas moins plusieurs campagnes. Tours, Saintes, Bordeaux furent pris, perdus, repris plusieurs fois. Finalement, en 507, Clovis l'emporta : dans une bataille décisive livrée à Vouillé, au nord-ouest de Poitiers, Alaric fut tué, son armée mise en déroute et, en quelques semaines, tout son royaume occupé jusqu'aux Pyrénées, à la seule exception des pays riverains de la Méditerranée — bas Languedoc et Provence — dont une énergique intervention des Ostrogoths, récemment installés en Italie, interdit l'accès aux troupes franques.

Le royaume burgonde fut plus difficile à entamer. Et pourtant il semblait, à première vue, offrir moins de force de résistance que le royaume wisigothique. Suivant une coutume que nous allons retrouver chez les Francs, la royauté y était considérée comme un héritage divisible entre tous les enfants légitimes du souverain, si bien qu'à la fin du cinquième siècle les fils du roi Gondovech (mort vers 470), d'abord au nombre de quatre, puis au nombre de deux, s'y partageaient le pouvoir. Or ils ne s'entendaient pas entre eux. Vers l'an 500, les deux seuls

Sayfa :44

rois survivants, Gondobald, ou Gondebaud, et Godigisel, étaient aux prises, et, qui plus est, le premier avait contre lui le clergé catholique de ses États, lequel ne lui pardonnait pas de rester, quoique marié à une catholique, obstinément attaché à l'arianisme dont ses ancêtres étaient devenus les adeptes. Une première fois, en l'an 500, Clovis tenta d'exploiter cette situation et parvint effectivement, en liant partie avec Godigisel, à battre Gondebaud près de Dijon ;

Sayfa 42

Yıllar boyunca otorite imparator Majorien'in eski teğmenlerinden Egidius tarafından sağlanmıştı. **Égidius** " Galyadaki milislerin başı " (magister militum per Gallias) unvanını aldıktan sonra, gittikçe soyutlanmasından yararlanarak, hükümdarmış gibi tam bir bağımsızlık içinde hareket etmekten çekinmedi. Ölünce **oğlu Syagrius** babasının yasal unvanı ile onun yerine geçti. Bazı vak'anüvislerin dediği gibi, bu unvanı almakla **"Romalıların Kralı"** oluyordu. Bu unvanda "Romalıların" kelimesiyle kastedilen "Île-de-France" ile **Seine ve Loire arasındaki** topraklarda yaşayan Romalılardı. Bir **Frank lideri**, tek başına varlığını sürdürmekte olan **Constantinople** İmparatoru'nu yönetimi altına almak istiyordu ve böyle benzersiz bir komşuya karşı silâh doğrultma hususunda en ufak bir utanma hissi duymuyordu. Bu, **Childéric**'in selefi **Clovis'in tahta çıkışının ertesi günü** (481 veya 482) halkıyla birlikte yaklaşık yarım yüzyıldan beri yürüyüşlerinin engellenmiş olduğu güneye doğru yürüyüşe koyulmasını açıklamaktadır.

Loire'ın kuzeyindeki toprakları ele geçirmek için **486'dan, 506'ya kadar yirmi yıl kadar** savaşmak gerekecekti. Bu arada artan gücünü sadece ilerledikçe topraklarına katıp, yerlerini aldıkları Franc Salienlere değil, aynı zamanda sınırı geçerek Roma topraklarında önce **Trèves'e (455 dolaylarında)**, sonra **Metz'e** kadar ilerleyen tüm **Frank Ripuaire'lerin** kabilelerine de kabul ettirmişti. **5. yüzyılın** son yıllarında Clovis'in otoritesi altında olan topraklar Rhine nehrine kadar uzanıyordu, ama buna ulaşmak için ayrıca iki yüzyıldan beri **Rhine** nehrinin önünde durdurulmuş olan Alaman halkını da yenmesi gerekiyordu. [sayfa 43] **Alaman halkı** 455-470 yıllarında nihayet **Alsace ve Palatinat 'yı diğer bir yöndeki Souabe** (Schwaeben Bölgesi) ve **Bavyera** hariç belki de bugünkü **İsviçre'nin** Aléman bölümünü işgal etmeyi başarmıştı. Çoğunlukla şiddetli geçen, aralarında 469'da ünlü Tolbiac veya Zülpich savaşının da bulunduğu on yıllık bir savaştan sonra **Clovis** Alamanları Galya'nın dı-

şına atmakta bir sakınca görmedi. Böylece Loire ve Rhin arasındaki bütün toprakların hükümdarı oldu.

Ama şimdiden Clovis'in ihtirası sınırlarını aşıyordu. Galya'nın geri kalan kısmında Burgonde ve Vizigotların toprakları üzerinde egemenlik kurmak için can atıyordu.

Vizigot krallığında her ikisi de sapkın Arian inanışından [Arianizm, Arius tarafından ortaya atılmış olan ve Kutsal Teslis'in üç kişinin birliğini ve aynı hamurdan oluşunu ve dolayısıyla İsa'nın kutsallığını inkâr eden bir doktrindir. Arianizm, 325 yılında toplanan İznik ve 381'de toplanan İstanbul Konsülleri tarafından mahkûm edilmiştir.] el almış ve yaymaya izinli olan kral Euric ve halefi zayıf II. Alaric (484-507)'in şiddet ve zulümlerinin **Galyalı-Romalı** nüfusun sinesinde ve katolik din adamlarında uyandırdığı nefret, **Frank kralının müdahalesi** için uygun ortamı hazırlamıştı.Saltanatının ilk yıllarında pagan (çok tanrılı, putperest) olan Frank kralı daha sonra katolikliği kabul etmiştir. Elbette **494'te** başlayarak ve hemen hemen her yerde Alaric yönetimine karşı **İspanya'da olduğu gibi, Galya'da** da patlak veren isyanlar, fetihleri ne kadar kolaylaştırmış olurlarsa olsunlar Loire'ın güneyindeki toprakların fethi için pek çok sefer gerekti. Tours, Saintes, Bordeaux alındı, kaybedildi, birçok kez yeniden zaptedildi. En sonunda **507'de** Clovis üstün geldi: **Poitiers** [Puvatya]**'nın kuzeydoğusunda Vouille'da** kesin sonuca götüren bir savaştan sonra Alaric öldürüldü; Ordusu bozguna uğratıldı; Birkaç hafta içinde, aşağı Languedoc ve Provence dışında, **Pirenelere kadar işgal edilen tüm krallığına** Frank ordularının ulaşımı, yakın tarihte **İtalya'ya** yerleşmiş olan **Ostrogotlar'ın,** Akdeniz bölgesinde ırmak kenarında olan yerleşim bölgeleri olan aşağı Languedoc ve Provence 'a yaptıkları enerjik müdahalelerle engellendi.

Burgonde Krallığı dokunulması diğerlerine göre daha zor olan bir krallıktı. Yine de, ilk bakışta, Vizigot Krallığı'na göre daha az direniş gösteriyor gibi göründü. Franklarda rastlayacağımız bir geleneğe uyularak, krallık, hükümdarın bütün çocukları arasında bölü-

nebilen bir miras olarak düşünülüyordu ve bunun sonucunda 5. yüzyılın sonunda Kral Gondovech (470'e doğru öldü)'in oğulları, hükümdarlığı önce dört, sonra iki oğul arasında paylaştılar.

[sayfa 44] Aslında aralarında pek te anlaşamıyorlardı. **500** yılına doğru hayatta kalan iki kral Gondobald (veya Gondebaud) ve Godigisel birbirlerine karşı savaşıyorlardı ve dahası, Gondebaud'un karşısında, bir de ona karşı olan kendi ülkesinin Katolik din adamları vardı. Bu Katolik papazlar onun bir Katolikle evlenmiş olmasına rağmen inatla atalarından el aldığı ve yaymaya izinli olduğu arianizm dinine bağlı kalmasını affedemiyorlardı. İlk defa 500 yılında **Clovis** bu durumdan yararlanmaya çalıştı ve Godigisiel ile bir çıkar ortağı olarak Gondebaud'u Dijon yakınlarında gerçekten yenmeyi başardı.

Sayfa :44

Clovis dut changer de tactique et rechercher l'alliance du peuple qu'il avait voulu anéantir, quand il vit, au lendemain des événements que nous venons de rappeler, le prudent Gondebaud laisser son fils Sigismond, nouvellement associé au pouvoir, abjurer l'arianisme et gagner par ses libéralités l'appui du clergé catholique. Mais ce ne fut que partie remise : quelque dix ans après la mort de leur père, survenue en 511, les quatre fils de Clovis, cohéritiers de son royaume, jugèrent le moment opportun pour reprendre l'effort interrompu. L'appui militaire du roi ostrogoth Théodoric le Grand, avec qui ils s'étaient entendus pour le partage des dépouilles, leur fournit les moyens d'écraser d'un seul coup Sigismond qui, entre temps, avait succédé à Gondebaud. Déconcerté par cette double attaque partie à la fois du nord et du sud, le roi burgonde se laissa surprendre dès le commencement de la campagne par les armées franques et emmener prisonnier, tandis que les Ostrogoths s'emparaient du Dauphiné presque sans dégainer (523).

Ce n'était pas encore néanmoins la chute du royaume burgonde. Ralliés autour de Godomar, frère de Sigismond, surexcités par la nouvelle que ce dernier venait d'être massacré dans des conditions particulièrement odieuses, avec sa femme et ses enfants, sur l'ordre du roi franc Clodomir, les Burgondes infli-

Sayfa :44

gèrent aux troupes de celui-ci, à Vézeronce, entre Lyon et Chambéry, une défaite sanglante, qui coûta la vie à Clodomir luimême (524), et imposèrent la paix aux Francs d'abord dès 524, puis aux Ostrogoths cinq ou six ans plus tard.

Sayfa 44

Hatırlatmış olduğumuz olayların ertesinde, tedbirli olan Gondebaud'un tahtını iktidara yeni ortak ettiği oğlu Sigismond'a bırakacağını ve Sigismond'un taht için Arianizm dininden dönmesi üzerine Katolik din adamlarının cömert davranarak onu desteklediğini görünce, Clovis taktik değiştirerek, yok etmek istediği halkla ittifak yapmanın yollarını aramak zorunda kaldı. Ama bu sadece daha ileri bir zamana yapılan ertelemeden başka bir şey değildi: Babalarının ölümünden on yıl sonra, 511'de Clovis'in krallığının mirasçısı olarak ansızın çıka gelen dört oğlu, daha önce yarım kalmış olan çabalarına yeniden başlamak için uygun zamanının gelip çattığına karar verdiler. Ganimeti paylaşmak üzere anlaştıkları **Ostrogot kralı Büyük Théodoric'in** askerî desteği, onlara bu arada Gondebaud'un yerine geçmiş olan Sigismond'u bir çırpıda ezmek olanağını sağladı. Ostrogotlar hemen hemen kılıçlarını hiç çekmeden Dauphine'yi ele geçirirken, aynı anda kuzeyden ve güneyden gelen bu çifte saldırı ile şaşıran Burgonde kralı, Frank ordularına daha seferin başında esir düştü.

Yine de bu bozgun Burgonde krallığının düşüşü değildi. Sigismond'un iğrenç koşullarda karısı ve çocuklarıyla Frank Kralı **Clodomir'in** emriyle öldürüldüğü haberiyle galeyana gelen Burgonde'lar, Sigismond'un kardeşi Godomar'ın çevresinde toplanarak Clodimir'in ordularını cezalandırdılar ve Lyon ve Chambéry arasında Vézeronce'da kanlı bir yenilgiye uğrattılar. Bu savaş 524'te Clodomir'in hayatına mâl oldu. Önce 524'ten itibaren Franklara, beş veya altı yıl sonra da Ostrogotlara barışı zorla kabul ettirdiler.

Sayfa :45

En deux années tout fut conquis et comme, à cette date, le royaume ostrogothique était en pleine crise, les princes francs purent librement, et sans avoir à faire de partages, substituer dans l'ensemble des territoires burgondes leur autorité à celle du roi déchu.

Ainsi, pièce à pièce, en l'espace d'un demi-siècle, la majeure partie de l'ancienne Gaule romaine était tombée au pouvoir des Francs. Non seulement l'autorité impériale en était définitivement éliminée, mais, pour la première fois, un peuple barbare était parvenu à reconstituer à son profit une unité géographique à laquelle il ne manquait plus, pour être complète, que les provinces méditerranéennes, encore occupées par les Goths, et la péninsule armoricaine où, près d'un siècle auparavant, avaient commencé à affluer les Bretons, dont les invasions anglo-saxonnes de Grande-Bretagne avaient. nous le verrons, provoqué l'exode en masse.

VI. — L'ÉTABLISSEMENT DES OSTROGOTHS EN ITALIE SOUS THÉODORIC LE GRAND[1].

L'Italie, entre temps, n'avait échappé aux Barbares d'Odoacre que pour tomber aux mains des Ostrogoths.

On se rappelle qu'une première fois, en 405-406, elle avait eu à subir le choc d'un groupe d'entre eux conduit par Radagaise ; mais le gros de leur peuple vivait alors dans la vassalité des Huns, dont ils ne purent s'affranchir qu'après la mort d'Attila, en 453. Ils avaient sans doute à refaire l'apprentissage de la liberté ; car, pendant quelques années, ils parurent disposés à respecter les droits de l'Empire. Celui-ci les accueillit comme fédérés sur la rive droite du Danube, dans le nord de la Pannonie (la Hongrie occidentale d'aujourd'hui), où jadis une partie de leur peuple avait été installée[2] et où ils rejoignaient peut-être

Sayfa :46

les survivants de l'expédition de Radagaise. Mais, comme tous les fédérés, ils ne tardèrent pas à devenir gênants : ils se livrèrent à des actes de pillage, puis s'enhardirent, poussèrent jusqu'à la Save, prirent la ville de *Singidunum* (Belgrade) et tentèrent d'aller surprendre Nich, sur la Morava. Vers 470, il fallut leur accorder l'autorisation de venir réoccuper en Mésie Inférieure (la Bulgarie proprement dite d'aujourd'hui) les territoires évacués au début du siècle par les Wisigoths. Alors, renouant aussitôt la tradition inaugurée par ces derniers, ils franchirent les Balkans et se mirent, sous la conduite de leur roi Théodoric, à parcourir en tout sens la Macédoine, la Thessalie, la Thrace. En 487, Constantinople fut à nouveau menacée.

Pour conjurer le péril, l'empereur Zénon n'eut qu'à s'inspirer du précédent créé par le gouvernement d'Arcadius quand, en 399, dans des circonstances presque identiques, il avait eu l'idée d'expédier Alaric en Occident, après lui avoir conféré le beau titre de maître de la milice (*magister militum*) qui semblait faire de lui un général romain. Ce même titre avait été donné à Théodoric dès 483 ; on y ajouta la dignité flatteuse de «patrice», et le roi ostrogoth reçut la proposition d'aller, au nom de l'empereur, enlever à Odoacre l'Italie et de s'y installer ensuite avec son peuple en se conformant au traité de fédération qui le liait à l'Empire.

L'offre était trop alléchante pour que Théodoric et les siens songeassent à la décliner. A l'automne de 488, avec femmes, enfants, vieillards et leurs lourds bagages, ils s'ébranlèrent donc derechef dans la direction de l'ouest par la grand'route qui, remontant la vallée de la Save, devait les amener, après un long cheminement, sur les bords de l'Isonzo. Le 28 août 489, ils s'y heurtèrent à l'armée d'Odoacre qui, incapable de supporter le choc, dut se replier sur Vérone, puis sur Ravenne, tandis que Théodoric entrait dans Milan et dans Pavie. L'année suivante Odoacre essayait sans succès de l'en déloger, se faisait battre sur les bords de l'Adda (11 août 490) et se laissait enfermer dans Ravenne, où il résistait encore pendant plus de deux ans et demi. Le 5 mars 493, il capitulait enfin ; et, dix jours plus tard, au cours d'un banquet auquel il l'avait convié sous prétexte de sceller avec lui une entente durable, le roi ostrogoth se débarrassait de lui en lui plongeant traîtreusement son épée

Sayfa :46

au travers du corps, réglant ainsi par un crime le sort de l'Italie.
Ce n'était là, au bout du compte, qu'un simple changement de personne, un nouveau roi barbare, chef de fédérés, sub-

Sayfa :47

stitué à l'ancien. La seule différence notable résidait en ceci qu'Odoacre n'avait jamais obtenu la reconnaissance formelle de l'empereur, alors que Théodoric arrivait muni d'un mandat officiel.

Sayfa 45

İki yıl içinde her yer fethedildi ve bu tarihte **Ostrogot Krallığı** büyük bir krizde olduğu için, Frank prensleri serbestçe ve paylaşmak zorunda kalmadan Burgondeların ülkelerinin tamamına, yenilen kralın hegemonyası yerine, kendi hegemonyalarını kabul ettirdiler.

Böylece **bir yarım yüzyıl** içinde **Eski Roma'nın Galya'da bulunan toprakları** parça parça Frankların **hâkimiyetine geçiyordu.** Sadece imparatorluk otoritesi tamamen yok olmuyordu, aynı zamanda ilk defa olarak bir barbar halk bir coğrafi bütünlüğü kendi yararına olarak yeniden kurmayı başarıyordu. Bu öyle bir coğrafyaydı ki tamamlamak için tek eksik, hâlâ **Gotlar** tarafından işgal edilmiş olan Akdeniz eyaletleri ve Brötonların yaklaşık bir yüzyıl önceden sökün ettikleri Armorique yarımadası [Brötanya Yarımadası, Fransa'nın batısında üçgen şeklinde Atlas Okyanusuna bakan yarımada] idi. Daha sonra Büyük Britanyalı Anglo-Saksonların bu bölgeyi istilâlarının kitleler halinde büyük göçlere neden olduğunu göreceğiz.

VI. – BÜYÜK THÉODORIC 'IN YÖNETİMİNDE OSTROGOTLARIN İTALYA'DA YERLEŞMELERİ

Bu arada, Barbar Odoacre 'ın eline düşmekten kurtulan İtalya, Ostrogotların eline düşmekten kaçamayacaktı. İtalya'da ilk defa

405-406 yıllarında, aralarında Radagaise yönetiminde bir grubun da bulunduğu bir grup tarafından yaratılan şok hatırlardadır. Ama halkın [Ostrogot halkı] büyük bir çoğunluğu daha vassal olarak Hunların hegemonyası altında yaşamaktadır. Kölelikten ancak 453'te Attila'nın ölümünden sonra kurtulacaklardır. Elbette özgürlük açısından daha öğrenme dönemindeydiler, zira birkaç senedir Roma İmparatorluk yasalarına uymaya hazır bir görünüm sergiliyorlardı. Roma yönetimi, onları vaktiyle bir bölüm Ostrogot halkını yerleştirmiş olduğu yer olan **Tuna nehrinin sağ kıyısında Pannonie**'(bugünkü batı Macaristan) nin kuzeyinde federal devlet olarak topraklarına kabul etti. **[sayfa 46]** Belki orada Radagaise 'in seferinden hayatta kalanlarla birleşirlerdi. Ama tüm federallerde olduğu gibi, onlar da rahatsız edici olmakta gecikmediler: Kendilerini talana verdiler, sonra bundan cesaret alarak **Save'a kadar** ilerlediler ve Singidunum **(Belgrad)** şehrini aldılar ve Morava üzerinde **Nich** [Niş] 'i almaya teşebbüs ettiler. 470 'e doğru yüzyılın başında Vizigotların boşalttığı Aşağı Mésie **(bugünün Bulgaristanı)** topraklarına yerleşme izni verilmek zorunda kalınacaktı. O zaman, Vizigotların başlattığı âdeti yeniden devam ettirerek **Balkanları** geçtiler ve kralları Büyük Théodoric'in yönetiminde Makedonya, Thessalie [Tesalya] ve Trakya'yı her yönde baştan başa geçmeye başladılar. **487'de Constantinople** yeniden tehdit ediliyordu.

Tehlikeyi bertaraf etmek için, imparator Zénon, Arcadius yönetiminin 399 yılında aşağı yukarı eş koşullarda Alaric'e Milislerin Lideri (magister militum) unvanını verdikten sonra batıya göndererek onu Romalı general yapma fikrinden aynen esinlendi. 483 'ten itibaren aynı unvan **Théodoric**'e de verildi; Bu unvana, pohpohlamak için, "patrice" (Yüksek Onur) unvanı ilâve edildi ve **Ostrogot kralına** Roma İmparatoru adına İtalya'yı Odoacre'dan kolayca alıvererek Roma İmparatorluğu'na bağlayan federasyon: antlaşmasına uymak suretiyle halkıyla birlikte daha sonra oraya federal bir devlet olarak yer-

leşmesi teklif edildi.

Teklif Théodoric ve yakınları için reddetmeyi düşünmeyecekleri kadar cazipti. **488** Sonbaharında kadınlar, çoluk çocuk, yaşlılar ağır bagajlarla batı yönündeki ana yolu takip etmek suretiyle **Save** vadisine çıkıp uzun bir yolculuktan sonra onları **Isonzo** dolaylarına getirecek olan güzergâhta yeni baştan yollara düştüler. 28 Ağustos **489**'da Odoacre'ın ordusuyla karşılaştılar. Şoka dayanmaya hâli kalmayan Odoacre Verona daha sonra da Ravenne'de düzenli olarak geri çekilmek zorunda kalırken Théodoric Milano ve Pavie'ye giriyordu. Bir sonraki sene Odoacre Théodoric'i girdiği yerlerden çıkarmaya çalıştı ama başaramadı. 11 Ağustos 490'da Adda civarında yenildi ve iki buçuk seneden daha fazla direneceği Ravenne'de kuşatıldı. En sonunda **5 Mart 493'te teslim oldu.** On gün sonra Ostrogot kralı Théodoric, iyi geçinmek için sürekli bir :antlaşma imzalama bahanesiyle bir ziyafete davet ettiği Odoacre'a ihanet ederek kılıcını onun vücuduna saplayarak öldürdü ve böylece İtalya'nın kaderini bir cinayetle tayin etmiş oldu.

Burada olan sadece basit bir insan değişikliği idi. Federallerin lideri yeni bir Barbar kral eskisinin yerini almıştı. **[sayfa 47]** Aradaki dikkate değer tek fark Odoacre'ın resmî olarak tanınma belgesini imparatordan hiçbir zaman almamış olmasıydı. Halbuki Théodoric imparatordan resmî manda belgesini almayı başarmıştı.[Théodoric kanunen Roma imparatorunu temsil ediyordu.]

Sayfa :47

Étant en Italie, il voulait être le maître de la péninsule. Toutefois, par un scrupule, qui n'était peut-être qu'une sage précaution, il essaya d'agir sous le couvert du pouvoir impérial, en se réclamant sans doute de son titre de maître de la milice. L'empereur finit par céder en 497 : c'était encore pour lui le meilleur moyen de sauvegarder l'avenir.

Sayfa 47

Théodoric] İtalya'ya gelmiş bir kişi olarak yarımadanın patronu olmak istedi. Bununla birlikte kuruntudan, belki de bilgece bir tedbirliliğin sonucu, milislerin lideri unvanına sığınarak imparatorluk yetkisinin kisvesi altında hareket etti. **497**'de Roma imparatoru boyun eğdi: bu onun için imparatorluğun geleceğini kurtarmanın en iyi yolu idi.

Sayfa :47

Mais il ne faut point se leurrer : quoique Théodoric ait mis, nous le verrons[1], une sorte de point d'honneur à gouverner en Romain et à confier les postes importants de l'État à des Romains pur sang, il se conduisit en Italie avec la même indépendance que les rois wisigoths dans leurs provinces. Comme eux, il fit avant tout une politique nationale. Sentant bien que l'avenir de l'État qu'il venait de fonder résidait non pas dans une coopération docile avec l'empereur, mais dans une entente avec les autres souverains germaniques, ses voisins, il conclut avec eux des alliances, que souvent des unions matrimoniales scellèrent plus étroitement. C'est ainsi qu'il épousa, en 493, une sœur du roi franc Clovis, qu'il maria une de ses filles au roi wisigoth Alaric II, une autre au roi burgonde Sigismond, une de ses sœurs au roi vandale Thrasamund. Il étendit en même temps son autorité ou son influence sur toutes les contrées voisines de l'Italie : non seulement sur la côte orientale de l'Adriatique, en Dalmatie et en Pannonie, où l'arrière-garde de son peuple s'était sans doute arrêtée au sortir de la Mésie, mais

Sayfa :48

jusque sur le versant septentrional des Alpes, dans le Tyrol, la Styrie et la Carinthie ; puis, à l'ouest, dans la Provence, cette ancienne annexe de l'État romain, dont il se rendit maître en 508, grâce à une opportune et vigoureuse intervention contre Clovis, au moment où celui-ci tentait d'arracher aux Wisigoths leurs dernières provinces de Gaule. Une armée ostrogothique, placée sous les ordres du général Ibba, ayant alors réussi à limiter le désastre et à sauver les pays riverains de la Médi-

Sayfa :48

terranée, Théodoric en obtint sa part et y gagna, en outre, de devenir désormais le protecteur attitré du faible souverain wisigothique — bientôt même, quand Alaric II fut mort (510), le tuteur de son jeune fils et successeur Amalric. D'autres peuples germaniques subissaient de plus ou moins bonne grâce son ascendant : les Alamans, les Thuringiens, les Gépides, les Hérules. Il semblait que, sous le masque romain, la puissance ostrogothique fût en passe de devenir la puissance dirigeante de l'Occident.

Sayfa 47

Ama buna hiç aldanmamak gerekir: Sonra göreceğimiz gibi, Théodoric, her ne kadar Roma'yı yönetmekten şeref duysa ve devlette önemli görevleri safkan Romalılara emanet etse de, aynen Vizigot krallarının Roma eyaletlerinde davrandıkları gibi, İtalya'da bağımsız bir davranış sergilemiştir. Onlar gibi Théodoric de her şeyden önce millî bir politika izlemiştir. Kurduğu devletin geleceğinin imparatorla uysal bir ilişki kurmakta değil komşuları olan diğer Germen hükümdarları ile iyi geçinmekte yattığını iyi sezinlemiştir. Onlarla çoğu kez evlilik birliği teşkil etmek suretiyle sıkı bir bağ sağlayan ittifaklar kurmuştur. Böylece 493'te Frank kralı Clovis 'in kız kardeşlerinden biriyle evlenmiş, kızlarından birini Vizigot kralı II. Alaric ile, bir diğerini Burgond kralı Sigismond ile kız kardeşlerinden birini de Vandal kralı Thrasamund ile evlendirmiştir. Aynı zamanda otoritesini İtalya'ya komşu tüm ülkelerde kabul ettirmiş, tüm bu ülkelerde etkili olduğunu onlara hissettirmiştir: [sayfa 48] Sadece doğu Adriyatik kıyılarında Dalmaçya'da, Mésie çıkışında duran ve kendi halkına ait olan artçı birliğin bulunduğu Pannonie'de değil, Alplerin kuzey yamacına, Tyrol, Styrie, Carinthie 'ye kadar, batıda Provence'a kadar otoritesini yaymıştır. 508'de Vizigotların elinden Gaule'deki son Roma eyaletlerini almaya çalıştığı anda Clovis'e karşı yapılan uygun ve kuvvetli bir müdahale sayesinde Théodoric Roma Devletine eskiden ilâve olmuş olan

Provence'ı eline geçirdi. General Ibba komutasındaki **bir Ostrogot ordusu** bir felâketi sınırlamayı ve Akdeniz'de nehir yakasında toprakları olan ülkeleri kurtarmayı başarmıştı ve Théodoric bu başarıdan payını aldı ve ayrıca o tarihten itibaren zayıf Vizigot hükümdarlığının imtiyazlı koruyucusu oldu. – Hattâ 510'da II. Alaric ölünce genç oğlunun ve halefi Amalric'in vasisi oldu. Diğer Germen milletleri hemen hemen iyilikle onun sözünü dinliyorlardı: Alamanlar, Thüringenliler, Gêpide'ler, Hérule'ler. Görünüşe göre, Roma maskesi altında Ostrogotların gücü Batıyı idare eden bir güç haline gelme yolundaydı

Sayfa :48

VII. — LES ANGLO-SAXONS EN GRANDE-BRETAGNE[1].

Il l'était aussi, et depuis des années déjà, dans la grande île de « Bretagne ».

La domination romaine n'avait survécu là-bas que jusqu'au début du cinquième siècle. Dès 407, ou peu après, les dernières légions avaient quitté le sol de la future Angleterre, et bientôt le pays, sans défense, était devenu la proie des Saxons et de leurs voisins de la Germanie septentrionale, les Angles et les Jutes,

Sayfa :49

dont la flotte et les troupes romaines avaient, non sans peine, pendant un demi-siècle, réussi à contenir les vaisseaux. En 441 la résistance des populations indigènes du sud et de l'est était vaincue, et peu à peu les envahisseurs, renforcés par d'autres tribus venues du continent, avançaient dans le centre de l'île, refoulant ou exterminant les Bretons, dont une partie passa alors en Armorique.

La lutte fut rude et longue. Nous en ignorons le détail ; mais nous savons qu'au milieu du sixième siècle, les Germains n'avaient pu encore s'établir dans l'ouest et qu'ils n'avaient guère dépassé, dans l'ensemble, une ligne tirée de l'embouchure de la Tweed à Salisbury.

Sayfa 48

Roma hâkimiyeti orada sadece beşinci yüzyılın başına kadar sürdü. 407'den veya biraz sonrasından itibaren geleceğin İngiltere topraklarından son tümen de ayrılınca savunmasız kalan ülke, kısa sürede Saksonların ve onların kuzey Germanya'daki komşuları Angle'ların ve Jute'lerin kurbanı haline geldi. Roma orduları **Angle'ların ve Jute'lerin** donanma gemilerini yarım yüzyıldır zorlukla durdurmayı başarmışlardı. [sayfa 49] **441**'de güneydeki ve batıdaki yerli halkın direnci kırılmıştı ve yavaş yavaş istilâcılar kıtadan gelen diğer kabilelerle güçlenerek adanın ortasına doğru Breton'ları geri püskürterek veya yok ederek ilerliyorlardı. Bunun sonucunda **Breton**'ların bir kısmı Armorique 'e geçti.

Savaş uzun ve zorlu oldu. Şu anda detaylarını göz ardı ediyoruz. Ancak şunu da biliyoruz ki **altıncı yüzyılın** ortasında Germenler daha batıda yerleşmemiş ve Salisbury'den Tweed ağzına kadar olan çizgiyi genelde geçmemişlerdi.

Sayfa :72

VIII. — LA CIVILISATION GERMANIQUE AU DEBUT DU SIXIÈME SIÈCLE[1].

Il est un terrain sur lequel le monde franc rejoint le monde wisigothique et le monde burgonde ou encore le monde van-

Sayfa :73

dale, c'est le terrain de la civilisation proprement dite. S'il est vrai qu'à ce point de vue aussi, les Burgondes et les Wisigoths, pour ne parler que d'eux, aient été plus que les Francs, enveloppés de bonne heure d'une atmosphère de culture latine, s'il est vrai, par exemple, que la cour burgonde ait, dès le temps du roi Gondebaud, été fréquentée par des prélats aussi cultivés que le célèbre saint Avit, évêque de Vienne — un Romain de vieille souche, dont nous avons conservé des lettres et des poèmes d'une noble inspiration —, il n'en reste pas moins

Sayfa :73

que, par eux-mêmes, les conquérants germains, à quelque groupe de tribus qu'ils appartinssent, étaient tous aussi incapables les uns que les autres d'apporter, dans le domaine de la pensée ou de l'art, des données originales. Quoi qu'on ait pu dire encore récemment[1], ce n'est pas dans le sens latin du mot seulement que les Germains du cinquième siècle étaient des barbares.

Sayfa 72

VIII. ALTINCI YÜZYILIN BAŞINDA GERMEN MEDENİYETİ

Frank dünyasının Vizigot, Burgonde ve Vandal dünyasıyla birleştiği bir alan vardır, bu da doğru söylemek gerekirse, medeniyet alanıdır. **[sayfa 73]** Şu da bir gerçektir ki bu açıdan Burgondelar ve Vizigotlar (sadece onlardan söz edilecekse) Franklara göre daha önceden Lâtin kültür atmosferiyle sarılmışlardı. Örneğin, kralları Gondebaud zamanında Burgonde sarayını sık sık ziyaret edenler arasında meşhur Viyana piskoposu Saint Avit kadar kültürlü yüksek unvanlı papazlar vardı. Saint Avit eski bir Roma soyundan gelen yüce duygulardan esinlenmiş şiir ve mektuplarının elimizde olduğu bir piskopostur. Germen fâtihler hangi kabileye mensup olurlarsa olsunlar **düşünce ya da sanat alanında** orijinal bir eser yaratmakta hepsi de aynı derecede yeteneksizdi. Yakın tarihte haklarında ne söylenmiş olursa olsun, beşinci yüzyılda **Germenler sadece kelimenin Lâtince anlamında değil her anlamda barbardılar.**

Sayfa :74

; si bien qu'au cinquième siècle, quand ils étaient venus s'installer en terre romaine, Goths, Vandales, Burgondes y avaient tous également transporté avec eux cette forme de christianisme que les tenants de l'orthodoxie nicéenne, à Rome comme à Constantinople, pensaient avoir à jamais ruinée.

Sayfa 74

Sonuç olarak, **beşinci yüzyılda** Gotlar, Vandallar, Burgonde'lar **Roma topraklarına yerleşmek üzere geldiklerinde,** İznik Ortodokslarının yandaşlarının Constantinople'da olduğu gibi Roma'da da sonsuza kadar yok ettiklerini düşündükleri bu Hristiyanlık şeklini [Arianizm] de beraberlerinde getirmişlerdir.

Sayfa :74

De culture littéraire, au sens propre du mot, il ne pouvait évidemment être question chez des peuples qui n'avaient guère connu jusqu'alors, dans l'ensemble, que la rude vie des champs, le pillage et les combats.

Sayfa 74

Edebî kültüre gelince... O zamana kadar kırsal yaşam, savaş ve talanın dışında hiçbir şey görmemiş olan insanlar için tam anlamıyla bir edebî kültürden bahsetmek söz konusu olamazdı.

Sayfa :75

Les faits parlent clair : la prise de possession du sol romain par les peuples germaniques aboutit à peu près partout à la ruine de la culture littéraire ou scientifique, et c'est seulement dans la mesure où ils se laissèrent prendre au charme des lettres latines que les Germains en arrivèrent peu à peu à connaître les joies de l'esprit.

Le domaine artistique leur était un peu moins fermé. Pour barbares qu'ils fussent, ils avaient, de leur contact avec les peuples de l'Europe orientale et de l'Asie — spécialement avec les Grecs et les Sarmates de la région de la Crimée et des bords de la mer Noire, chez lesquels l'art ornemental avait pris depuis de longs siècles un merveilleux développement, — retenu le goût des armes ciselées, des parures à pendeloques brillantes, des

Sayfa :75

poignées d'épée, des fourreaux et des bijoux où l'éclat du grenat et des pierres ou verroteries de teintes sombres, serties dans des filigranes d'or ou de cuivre doré, venait rehausser les formes, parfois assez grossièrement stylisées, des motifs de la décoration. Cette orfèvrerie, qui vaut avant tout par le chatoiement des couleurs et l'imprévu des combinaisons décoratives, flattait l'œil ; et l'on s'explique sans peine qu'elle ait fasciné des Barbares.

Le fait est qu'elle avait eu chez eux le plus vif succès déjà lorsqu'ils se répandirent en Occident ; et, depuis les nécropoles gothiques de Crimée et de Roumanie jusqu'au fameux tombeau du roi Childéric, père de Clovis, — dont la découverte, à Tournai, enthousiasma nos archéologues du dix-septième siècle — et au non moins fameux trésor de date plus tardive, exhumé en 1858 à Guarrazar, près de Tolède, — dont les pièces merveilleuses sont aujourd'hui parmi les plus rares joyaux de notre Musée de Cluny — nombreux sont, de par le monde, les spécimens classés de cet art improprement appelé germanique. Ils ne prouvent pas que les Germains avaient inventé une nouvelle formule artistique, puisque nous en connaissons les prototypes et que cet art plonge même ses racines, par delà la Crimée des Grecs et des Sarmates, dans le lointain Iran et dans les mystérieuses solitudes de l'Asie centrale ; mais ils suffisent à établir que, si la Germanie, étrangère à la vie urbaine et dont le paganisme ne réclamait certainement ni temples ni statues[1], ignorait encore les secrets du sculpteur et de l'architecte, elle cultivait déjà avec succès l'art décoratif appliqué à la parure.

Sayfa 75

Olaylar açıkça şu gerçeği gösteriyordu: Roma topraklarının Germenler tarafından ele geçirilmesi edebî veya bilimsel kültürün hemen hemen tamamen mahvolmasıyla sonuçlandı. Germenler ancak kendilerini Lâtin edebiyatının çekiciliğine kaptırdıktan sonradır ki yavaş yavaş zihinsel zevkleri tatmaya başladılar.

Sanatsal alanda dış etkilere karşı o kadar kapalı değillerdi. Ne kadar barbar olurlarsa olsunlar doğu Avrupa ve Asya kavimleri

ile temaslari vardı ve özellikle Grekler [Yunanlılar], Kırım ve Karadeniz yörelerinde yaşayan Sarmate'larla temas ediyorlardı. Sözü edilen bu kavimlerde süsleme sanatı yüzyıllardan beri harikulâde bir gelişme göstermişti: Oymalı silâhlar, salkım küpeli parlak süsler, kılıç sapları, kınlar, Süleyman taşlı [Grenat] parlak mücevherler, koyu renkli incik boncuklar, telkârî altın mıhlamalar, bakır lâme daha güzel şekil verme, bazen kabaca stilize edilmiş süslemeler ve süslü motifler alanında zevkli eserler ortaya koymuşlardı. Her şeyin ötesinde, ışıltılı renkler ve umulmadık dekoratif bileşimlerle değerli olan bu kuyumculuk gözü okşuyor ve Barbarların bu sanattan büyülenmelerini kolaylıkla açıklıyordu.

Gerçek şuydu ki bu sanat batıda yayılırken ana vatanında zaten çok büyük bir başarı kazanmıştı. Kırım ve Romanya'daki gotik yer altı mezarlıklarından, Tournai'de bulunduğunda 17. yüzyıl Fransız arkeologlarını büyüleyen, Clovis'in babası kral Childéric'in meşhur mezarına, daha sonra 1858'de Toledo yakınlarında Guarrazar'da yapılan kazılarda bulunan ve parçaları Cluny Müzesi'nin incileri olarak kabul edilen, onun kadar meşhur hazineye kadar çoğu buluntu yanlış olarak Germenlere ait bir sanatın örnekleri olarak sınıflandırılmıştır. Madem ki bu öneklerin prototiplerini tanıyor ve bu sanatın kökenlerinin Kırımlı Yunanlılara ve Sarmate'lara, daha uzaklarda İran'a ve esrarengiz Orta Asya'nın ıssızlıklarına kadar gittiğini biliyoruz, o hâlde bu kalıntılar Germenlerin yeni bir sanat icat etmiş olduklarını ıspatlamıyor. Ama şehir hayatına yabancı olan, ne tapınak ne de heykele olanak veren pagan inanışa sahip olan, heykeltraş ve mimarların sırlarından henüz habersiz olan Germanya mücevher süsleme sanatını çoktan başarıyla yürütüyordu bile.

Sayfa :85

CHAPITRE VII

LA REVANCHE DE ROME : JUSTINIEN[1]

L'Empire romain, en effet, n'avait pas disparu avec les derniers empereurs de Ravenne . Tandis qu'en Occident il sombrait sous les coups des envahisseurs germaniques, il se maintenait en Orient, et les souverains qui présidaient là-bas à ses destinées, quoique exclus de l'Italie et du bassin occidental de la Méditerranée, gardaient ou croyaient garder intact le patrimoine moral des Césars dont ils étaient les héritiers.

Sayfa 85

VII. BÖLÜM

ROMA'NIN İNTİKAMI: JÜSTİNYEN

Aslında Roma İmparatorluğu Ravenne'deki son imparatorun ölmesiyle yok olmadı. Batı Roma İmparatorluğu Germen istilâcıların anî etkisiyle yok olurken Doğu Roma İmparatorluğu dimdik ayakta duruyordu ve Doğu Roma imparatorları, kendi kaderlerine hükmeden hükümdarlar olarak, her ne kadar İtalya ve Batı Akdeniz havzasından dışlanmışda olsalar, Cesarların mirasçısı oldukları **manevî ana baba yadigârını el değmemiş bir şekilde muhafaza** ediyorlar veya **ettiklerine inanıyorlardı.**

Sayfa :85

Dans la première moitié du sixième siècle, ces espoirs paraissent sur le point de se réaliser. Reconstitué, fortifié en Orient, l'Empire redevient tout à coup agressif. Il profite des moindres défaillances de ses ennemis pour ressaisir de haute lutte en Italie, en Espagne, en Afrique, une partie au moins de ses anciennes provinces. Les flottes impériales sillonnent à nouveau la Méditerranée, des Colonnes d'Hercule à l'Hellespont. Il semble que le mauvais rêve soit dissipé.

Merveilleux redressement, dont l'histoire vaut qu'on s'y

Sayfa :86

arrête, mais dont la vraie portée n'apparaîtra que si l'on remonte d'abord jusqu'aux temps où l'Empire d'Orient, laissé à lui-même, a commencé à se reformer autour de Byzance et à ramasser ses forces en vue des luttes futures.

I. — POURQUOI L'EMPIRE ROMAIN A SURVÉCU EN ORIENT. L'EMPIRE ET SES VOISINS D'ASIE[1].

Que l'Empire romain ait survécu en Orient plutôt qu'en Occident, voilà, à première vue, un extraordinaire paradoxe ; car si, vers la fin du quatrième siècle, une fraction de l'Empire semble appelée à disparaître, c'est bien la fraction orientale, contre laquelle s'exerce déjà et ne va cesser de s'exercer pendant longtemps le plus fort de la poussée barbare.

De ce côté, on se le rappelle, la lutte est commencée dès 376. Sur le Danube, se ruent tour à tour, par masses formidables, les Wisigoths, les Huns, les Ostrogoths; plus tard, viendront les Slaves, les Bulgares, bien d'autres peuples encore, sortis des steppes de la Russie ou de l'Asie occidentale. Malgré les moyens de défense accumulés en bordure du fleuve, malgré les précautions prises pour y maintenir toujours, dans la mesure du possible, des garnisons de soldats bien entraînés, la frontière cède, et les Barbares transforment la Thrace, la Macédoine, l'Illyrie, l'Épire, la Thessalie, parfois même le Péloponnèse en un vaste champ de pillage et de massacres. Et pourtant, de ce côté, l'Empire tient.

Il tient parce que, si la péninsule des Balkans est balayée en tout sens, du moins la capitale résiste. Bâtie à un bout de la terre d'Europe, sur un promontoire facile à défendre contre un ennemi qui n'est pas maître de la mer, la « Nouvelle Rome », comme on l'appelle, résistera avec succès en toute occasion aux attaques parties du continent. Solidement retranchées derrière les remparts successifs élevés par les empereurs — murs de Constantin le Grand, de la Corne d'or à la mer de Marmara,

Sayfa :87

murs de Théodose II (de l'année 413), un kilomètre plus loin, enfin murs d'Anastase Ier (de l'année 512), à quinze lieues de là, en rase campagne coupant de part en part la presqu'île à l'extrémité de laquelle la ville est située — les troupes impériales seront, durant des siècles, en état de défier tous les assauts des Barbares du Danube. Au milieu de la tourmente, Constantinople sera ainsi, à plus d'une reprise, le seul coin d'Europe où l'Empire romain paraîtra encore subsister. Mais, même aux heures les plus critiques, elle restera l'avant-poste de ces immenses territoires d'Asie Mineure, qui, longtemps indemnes ou presque, vont devenir peu à peu les régions vitales de l'Empire.

Ce n'est pas, on l'a vu déjà, que les ennemis manquent au delà du Bosphore ; mais les risques qu'ils font courir aux « Romains » d'Orient — pour leur laisser le nom qu'on persiste à leur donner — sont moindres que ceux dont les menacent les conquérants d'Europe.

Les plus redoutables sont les Perses. Ils forment un Etat compact, bien organisé, disposant d'excellents soldats, de généraux habiles ; et le sentiment national est chez eux plus puissant que jamais. Ils pourraient beaucoup, s'ils n'étaient obligés de veiller à leur propre sauvegarde : car ces Perses que, dans l'Empire, on traite à tort de « Barbares », ont eux-mêmes à tenir tête à des Barbares authentiques venus de l'Asie centrale et qui, à tout moment, menacent de submerger leur royaume. Les principaux sont les Hephthalites, dont nous aurons à reparler[1] et qui, à partir des environs de l'année 425, ayant atteint la région de l'Oxus ou Amou-Darya, ne vont cesser de diriger contre la Perse des attaques analogues à celles que les Goths ou les Huns dirigent justement alors contre l'Empire aux frontières de Thrace et de Macédoine. Maintes fois ils réussiront à pénétrer jusqu'au cœur de l'Iran et obligeront le « Roi des rois » à abandonner ses projets d'expansion vers l'ouest pour faire front vers l'est.

Sayfa 85

Altıncı yüzyılın ilk yarısında bu ümitler gerçekleşmek üzere oldukları izlenimini veriyordu. Doğuda yeniden yapılanmış ve güçlenmiş olan imparatorluk birden saldırgan bir tutum sergilemeye başladı. **İtalya, Afrika ve eski eyaletlerinden en azından bir** bölümünü ele geçirmek üzere yeniden önemli savaşlara girişmek için düşmanlarının en ufak bir zayıflığından bile yararlanmaya başladı. İmparatorluk donanması Herkül Sütunlarından Hellespont'a kadar Akdeniz'de yeniden vızır vızır dolaşmaya başladı. Görünüşe göre kâbus sona ermişti.

Bu, tarihin üzerinde durmayı kayda değer bulduğu harikulâde bir direniştir. **[sayfa 86]** Ama bu direnişin gerçek boyutu ancak Doğu Roma İmparatorluğu'nun **Bizans etrafında yeniden yapılanmaya başladığı ve gelecek savaşlar için gücünü yeniden topladığı** zamanlara geri gidildiğinde ortaya çıkacaktır.

DOĞU ROMA İMPARATORLUĞU NEDEN HAYATTA KALDI

İMPARATORLUK VE ASYA'DAN GELEN KOMŞULARI

Roma İmparatorluğu'nun batıdan ziyade doğuda yaşamaya devam etmesi ilk bakışta olağanüstü bir paradoks gibi görünüyor, zira **dördüncü yüzyılın** sonuna doğru imparatorluğun bir fraksiyonu yok olacak gibi görünmektedir. Zaten Barbar istilâsına karşı var gücüyle savaşan ve daha uzun süre de savaşmaktan geri kalmayacak olan fraksiyon, Doğu fraksiyonu olacaktır.

Hatırlanacağı üzere bu konudaki savaş 376 'dan itibaren başlamıştı. Tuna nehri üzerinde, sıraları gelince imparatorluğa müthiş kitleler halinde saldıran Vizigotlar, Hunlar ve Ostrogotlar bulunmaktadır. Daha sonra Rusya ve **batı Asya bozkırlarından** çıkıp gelen Slavlar, Bulgarlar ve daha bir sürü kavim gelecektir. Nehrin kıyısında toplanmış olan savunma araçlarına ve bu sınırı elden çıkarmamak için imkânlar dahilinde alınan tüm önlemlere, iyi eğitilmiş askerî garnizonlara rağmen sınır teslim olur ve Barbarlar Trakya, Makedonya, Illirie [İlliryal], Épire [Epir], Thessalie [Tesalya] ve hatta Peloponez'i bü-

yük bir katliam ve talan yerine çevirdiler. Ama yine de imparatorluğun bu kısmı yıkılmadı.

Doğu Roma İmparatorluğu yaşamaya devam etti. Çünkü Balkan Yarımadası her yönden süpürülse de en azından başkent direnmektedir. Avrupa'nın ufacık bir bölümünde, denizlere hâkim olmayan bir düşmana karşı savunması kolay bir burun üzerinde kurulan ve adı "Yeni Roma" olan bu imparatorluk kıtadan her vesileyle gelen saldırılara karşı başarıyla karşı koyacaktır. İmparatorlar tarafından birbiri ardınca dikilmiş sağlam bir sur perdesi ardında Büyük Constantin suruna, Haliç'ten Marmara Denizindeki II. Théodose suruna (413 yılında inşa edilmiştir.), [sayfa 87] **onun bir kilometre ilerisinde I.** Anastase suruna (512 yılında inşa edilmiştir.) kadar olan sur perdesinin on beş fersah ötesinde yarımadayı baştan başa kesen Allahın kırının öbür ucunda şehir kurulmuştu. İmparatorluk orduları burada asırlar boyunca **Tuna**'dan gelen Barbar saldırılarına karşı koydular.Böylece Constantinople toplumsal ve siyasal karışıklığın ortasında Avrupa'nın veya Roma İmparatorluğu'nun hayatta kalan tek köşesi olarak ayakta kalacağı izlenimini daha bir çok kez verecektir. Ama en kritik anlarda bile **Küçük Asya'daki** heyûlâ toprağın ileri karakolu olmaya devam edecektir, ki uzun zamandır hemen hemen hiçbir zarar görmemiş olan o Küçük Asya toprakları **giderek İmparatorluğun en hayatî bölgelerinden biri olacaktır.**

Daha önce de görüldüğü gibi Bosphore [Boğaz] 'un ötesinde düşman yokluğundan dağil, Doğu Roma'nın maruz kaldığı tehlikenin İmparatorluğa saldıran Avrupa fatihlerinin karşı karşıya bulundukları tehlikeden daha az olmasıdır.

İmparatorluğu saldıranlar arasında en korkutucu olanlar Perslerdir.Persler sıkı bir devlet kurmuşlar ve iyi organize olmuşlardır. En iyi askerlere ve en usta generallere sahiptirler. Millî duyguları hiç olmadığı kadar güçlüdür. Kendi korunmalarına yoğun bir dikkat sarf etmeye mecbur olmasalardı çok şeyler yapabilirlerdi. Zira İmparator-

luğun hatalı olarak Barbar muamelesi yaptığı bu perslerin bizzat kendileri **Orta Asya'dan** gelerek **krallıklarını yıkmak** için **durmaksızın tehdit eden** gerçek Barbarlara kafa tutmuşlardır. Bu Barbarların en önemlileri **şimdi bahsedeceğimiz** Hephthalite'lerdir. **425** yılı dolaylarında Oxus veya Amou-Darya [Amu-Derya] bölgesine ulaşmış olup Got ve Hunların Roma İmparatorluğu'nun Trakya ve Makedonya sınırlarına yaptıkları saldırılara benzer olarak Hephthalite'ler de durmaksızın Perslere karşı saldırılar düzenlemişlerdir. Pek çok kez İran ortalarına kadar ilerlemeyi başarmışlar ve doğuda bir cephe açarak "kralların kralı"'nı batıya doğru yayılma projesini terk etmeye mecbur etmişlerdir.

Sayfa :88

Enfin la Perse est travaillée par un mal intérieur dont elle finira par mourir : le despotisme y engendre de terribles haines et de violentes rivalités, qui sont elles-mêmes la cause de crises épuisantes, dont souvent le trône est l'enjeu et où s'use à la longue l'autorité du monarque. Les Barbares du voisinage Hephthalites du nord et Sarrasins ou Arabes du sud — sont souvent appelés à l'aide par les factions rivales : imprudence grave dont les Iraniens auront à se repentir.

Sur les confins de la Syrie, comme en Égypte et en Libye, la défense du sol romain continue à être assurée à peu de frais par les postes fortifiés élevés en bordure du désert. Ils suffisent partout encore contre des ennemis sans cohésion. Le seul point faible est le nord-est de la Syrie, que menace un groupe de tribus arabes fixées depuis la fin du troisième siècle sur la rive droite du bas Euphrate, aux environs de la ville de Hira (près de Nedjef).

Sayfa 88

Nihayet krallığın yıkılmasına neden olacak bir kötülük Pers krallığını için için kemirmektedir, zira despotluk Pers krallığında uzun vadede bizzat hükümdarın kendisinin otoritesini sarsan, tahtı sık sık tehlikeye sokan, tahtı yiyip bitiren, hükümdarın otoritesini uzun vadede sıfıra indiren korkunç nefret ve şiddetli düşmanlıklar doğur-

maktadır. Komşu Barbarlar – **kuzeyde Hephthalite'ler, güneyde Sarrasin ve Araplar** rakip fesat grupları tarafından sık sık yardıma çağırılmaktadırlar, ama bu İranlıların sonunda pişman olacakları ciddî bir tedbirsizlik olacaktır.

Suriye sınırlarında, Mısır ve Libya'da olduğu gibi, Roma topraklarının savunması çöl sınırlarında yükseltilmiş ve tahkim edilmiş ucuz karakollar vasıtasiyle sağlanıyordu. Bu karakollar birlik içinde olmayan düşmana karşı henüz her yerde yeterliydi. **Zayıf** olan tek nokta, üçüncü yüzyılın sonundan beri Aşağı Fırat 'ın sağ yakasında (Nedjef [Necef] yakınlarında) Hira şehri civarında yerleşmiş olan bir Arap kabilesi tarafından tehdit edilen **Suriye'nin kuzeydoğu yakasıdır.**

Sayfa :88

Ce n'est pas avant le septième siècle que l'Empire romain aura à compter sérieusement avec l'élément arabe.

Et c'est pourquoi, jusqu'à nouvel ordre, l'Asie Mineure, avec ses annexes d'Égypte et de Libye, demeure la base ferme sur laquelle repose l'édifice impérial. Si l'Empire a duré en Orient, alors qu'il croulait en Occident, il le doit à l'Asie.

Sayfa 88

Ancak **yedinci yüzyıldan sonradır** ki Roma İmparatorluğu Arap unsurunu ciddî olarak dikkate alacaktır.

Bu nedenledir ki yeni bir emre kadar, **Küçük Asya ekleri Mısır ve Libya ile birlikte** imparatorlukta temel yapı taşı olarak kalır. İmparatorluk batıda **yıkılmasına karşın doğuda ayakta kalmasını Asya'ya borçludur.**

Sayfa :89

II. — L'HELLÉNISATION DE L'EMPIRE ROMAIN EN ORIENT AVANT JUSTINIEN[1].

Dès le moment où le centre de gravité de l'Empire se trouvait progressivement reporté au sud du Bosphore, il était inévitable que l'évolution, commencée depuis le troisième siècle, et qui tendait à donner à l'État romain un caractère de plus en plus oriental, allât s'accentuant avec rapidité. La cour de Constantinople offre au cinquième siècle un spectacle qui rappelle souvent bien mieux celle des rois perses que celle des empereurs de l'époque classique.

Sayfa 89

II. JÜSTİNYEN'DEN ÖNCE DOĞU ROMA İMPARATORLUĞUNDA HELENLEŞME (YUNANLAŞMA)

İmparatorluğun ağırlık merkezinin sürekli olarak Boğazın güneyine kaymaya başladığı andan itibâren, üçüncü yüzyıldan beri başlamış olan ve git gide Roma Devletine daha oryantal bir hava veren evrimleşme hızla **damgasını vurarak** devam etti. **Beşinci yüzyılda** Constantinople sarayı klâsik çağ imparatorlarından ziyade Pers kralların hatırlatan bir manzara **sergiliyordu.**

Sayfa :89

Il en est ainsi dans tous les domaines : celui des choses de l'esprit et du goût, comme celui de la vie politique ou sociale. Contre la tradition de Rome, c'est l'hellénisme d'abord qui reprend vigoureusement l'offensive, au point que la langue grecque tend dès le cinquième siècle en Orient, sinon encore à supplanter le latin comme langue officielle, du moins à reparaître dans les actes de l'administration impériale : en 439, Cyros un lettré grec de la Thébaïde, dont l'empereur Théodose II avait fait un préfet du prétoire — publie ses édits dans sa langue maternelle ; cinquante ou soixante ans après, il n'est pas rare de voir les empereurs eux-mêmes recourir au grec pour commu-

Sayfa :90

niquer au peuple leurs décisions. Et le cinquième siècle correspond d'ailleurs à une période de renaissance de la pensée et de la littérature grecques, aussi bien en Égypte et en Syrie qu'à Constantinople ou dans la Grèce proprement dite. C'est l'époque où la doctrine néoplatonicienne, dont l'influence fut si grande durant tout le haut moyen âge, prend sa forme dernière et, professée avec éclat à l'école d'Athènes pendant près de cinquante années (438-485) par l'illustre Proclos, se répand de là sur le monde entier. C'est l'époque aussi où la vieille école de Gaza, en Palestine, s'enorgueillit de ses brillants rhéteurs, dont l'éloquence fleurie servira longtemps de modèle ;

Sayfa 89

Roma geleneğine aykırı olarak ilk kuvvetli saldırıyı yapan önce Hellenizm olmuştur. Öyle ki Yunan dili **beşinci yüzyıldan** itibaren Doğu Roma İmparatorluğu'nda resmî dil olarak henüz Lâtincenin yerini alamamışsa da en azından İmpartorluk idarî yasalarında görülmektedir: 439'da İmparator II. Teodosius'un genel vali yaptığı Cyros adında kültürlü bir Théba'lı fermanlarını ana dilinde yayınladı; Elli altmış yıl sonra, artık imparatorların kararlarını halka bildirirken Yunancaya baş vurmaları ender rastlanan bir durum değildir.[sayfa 90] **Zaten beşinci yüzyıl, Mısır ve Suriye'de olduğu gibi Constantinople ve Yunanistan'da da düşünce ve Yunan edebiyatında bir yeniden doğuşa (Rönesans) karşılık gelmektedir.** Bu dönem, Eski Ortaçağ Beşinci yüzyıl ile 1000 yılları arasındaki dönem] boyunca çok büyük bir etkisi olan neo-platonik doktrinin en son şeklini aldığı, elli yıldan beri (438-485) ünlü Proclos tarafından **Atina okulunda** görkemli bir şekilde uygulandığı ve tüm dünyaya yayıldığı dönemdir. Bu dönem aynı zamanda süslü hitabetiyle uzun bir süre herkese örnek olacak olan eski Gazze Okulu ve Filistin'in parlak hatipleriyle gurur duyduğu bir dönemdir.

Sayfa :90

Mais l'hellénisme du cinquième siècle n'est déjà plus de l'hellénisme pur : l'Orient l'a envahi et altéré. Bien que la célèbre école d'Athènes reste, jusqu'à nouvel ordre, une des plus brillantes du monde, l'influence exercée par ses rivales d'Antioche, d'Édesse, de Beyrouth, de Gaza, d'Alexandrie est peut-être désormais plus considérable encore. Par elles, la pensée de l'Asie s'insinue chaque jour plus profondément dans les esprits de ces « Romains » hellénisés : par Beyrouth, où l'enseignement juridique est particulièrement en renom, on voit le droit romain « s'orientaliser peu à peu » ; d'Édesse, d'Antioche et d'Alexandrie, où l'étude de la philosophie de l'antiquité s'allie à celle des problèmes théologiques les plus subtils, la religion chrétienne reçoit dans tout l'Orient une impulsion décisive. Les vieilles traditions artistiques de l'Égypte et, plus encore, le contact qui s'établit en Syrie avec l'art de la Perse, alors en plein épanouissement, inspirent aux architectes et aux décorateurs des formules nouvelles où, du Bosphore à l'Adriatique, l'art communément appelé « byzantin » puise le meilleur de lui-même.

III. — LE MAINTIEN DES PRÉTENTIONS IMPÉRIALES SUR L'OCCIDENT AVANT JUSTINIEN[1].

L'Empire romain, en Orient, peut changer de physionomie, la place faite par lui à l'Asie peut aller grandissant, il n'en

Sayfa :91

demeure pas moins l'Empire romain. A aucun moment, du quatrième au sixième siècle, pas même après la disparition du dernier empereur de Ravenne, en 476, l'idée ne se perd que ce que nous appelons volontiers aujourd'hui l'Empire « byzantin » n'est qu'une fraction de ce vaste État romain dont l'unité foncière survit à tous les partages de l'autorité souveraine et à toutes les vicissitudes de l'histoire.

Tant qu'il y a une cour impériale en Italie, Orient et Occident continuent de se sentir à ce point solidaires que nul ne s'étonne de voir chacun des deux gouvernements suivre de près, quand

Sayfa :91

il le peut, les affaires de l'autre et s'en mêler au besoin : au début du cinquième siècle, l'action du maître de la milice Stilicon dépasse sans cesse le cadre des frontières assignées à l'autorité de son empereur, Honorius; et, quand meurt Arcadius, frère de celui-ci (408), le gouvernement d'Honorius décide, sans hésiter, d'intervenir dans le règlement de sa succession. Quelques années plus tard, les rôles sont renversés :

Sayfa 90

Ancak beşinci yüzyıldaki Hellenizm artık saf bir Hellenizm değildir: Hellenizm Doğu istilâsına uğramış ve değişmiştir. Yeni bir emre kadar, meşhur Atina ekolünün dünyanın en parlak ekollerinden biri olarak kalmasına rağmen Antiyohya'nın rakipleri olan Edesa, Beyrut ve Gazze'nin etkileri bu tarihten itibaren belki artık daha dikkate değer idi. Bu yeni ekoller tarafından **Asya tarzı düşünce,** Hellenleşmiş olan "Romalılar" 'ın kafasına her geçen gün sinsice kafalarının daha derinlerine kazınıyordu: Hukuk eğitiminde özellikle Beyrut ekolü ünlüydü. Roma hukukunun giderek "şarklılaştığı" [doğululaştığı] görülüyordu. Antik Çağ felsefesi çalışmaları ile teolojik sorun felsefesinin en usta bir şekilde birleştiği Edesa, Antiyohya ve İskenderiye ekollerinde Hristiyanlık dini tüm Doğuda kararlı bir itici güç haline gelmiştir. Mısırın eski sanatsal gelenekleri, Suriyenin gelişmekte olan Pers sanatıyla tanışması mimar ve dekoratörlere ilham kaynağı olarak yeni formülller geliştirmelerini ve genellikle Bizans sanatı denilen, Adriyatikten Boğaza kadar kendi örneğinin en iyisi olan bir sanatın doğmasını sağladı.

III. JÜSTİNYEN'DEN1 ÖNCE İMPARATORLUĞUN BATIDAKİ YÜKSEK EMELLERİ

Roma İmparatorluğu doğuda fizyonomisini değiştirebilmekte ve Asya'da edindiği yeri büyütebilmektedir.[sayfa 91] **Ama yine de eskisinden farklı bir Roma İmparatorluğu değildir. Dördüncü yüzyıl-**

dan beşinci yüzyıla kadar, hiçbir zaman, hatta 476'da Ravenne'deki son Roma imparatorunun ölümünden sonra bile, tarihin değişkenliği içinde, hükümdarlık otoritesinin bütün paylaşımlarında, hayatta kalan temel özelliği yekparelik olan, Bizans İmparatorluğu'nun Büyük Roma Devleti'nin bir fraksiyonu olduğu fikri hiçbir zaman kaybolmaz.

İtalya'da tek bir saray oldukça **Doğu** [Roma] **ve Batı** [Roma] bu konudaki dayanışmalarına devam ederler. Bu yönetimlerin birbirlerini yakından takip etmelerini ve ihtiyaç hasıl olması durumunda ellerinden geldiğince **birbirlerinin işlerine** karıştıklarını görmek hiç kimseyi şaşırtmaz: **Beşinci yüzyılın başında** milislerin başı Stilicon'un eylemleri imparatoru Honorius'un kendisine vermiş olduğu yetkilerin sınırlarını durmaksızın aşar. Honorius'un kardeşi Arcadius ölünce (408) kardeşi Honorius yönetimi hiç çekinmeden miras meselesinin halli için müdahale etmeye karar verir. [Honorius, Batı Roma imparatoru, Arcadius Doğu Roma imparatorudur.] Birkaç sene sonra roller değişmiştir.

Sayfa :91

Théodose II disparu (450), quelques années se passent, durant

Sayfa :92

lesquelles cette solidarité semble se relâcher un peu.

Sayfa 91-92

II. Teodosius **450**'de ölümünü takip eden birkaç sene süresince bu dayanışma biraz zayflar gibi göründü .

Sayfa :93

Quand, en 476, Odoacre renvoie à Zénon les insignes impériaux du palais de Ravenne[1], le sénat de Rome s'associe à sa démarche pour faire observer que dorénavant l'Empire n'aura besoin que d'un seul chef. Lorsqu'ensuite Théodoric attaque Odoacre, c'est comme mandataire de l'empereur[2] ; et cette fiction va demeurer une vérité vivante dans l'esprit des Orientaux. Zénon meurt en 491 et le trône, après lui, échoit coup sur coup à deux vieillards : le « silentiaire » Anastase (491-518), un Épirote de soixante et un ans que les émeutes et les guerres religieuses, ainsi que les attaques des Perses, des Slaves et des Bulgares réduisent à l'impuissance ; puis le commandant de la garde impériale Justin (518-527), un brave paysan de Macédoine, âgé de soixante-dix ans à qui, heureusement, son neveu Justinien, bientôt son successeur, apporte un concours décisif.

Quand ce dernier devient pour son compte maître du pouvoir (527), la situation est, en somme, la suivante : l'Empire romain n'a plus de réalité qu'en sa fraction orientale, où il résiste — non sans peine d'ailleurs — aux coups des Barbares ; mais la disparition du dernier empereur de Ravenne en 476 n'a pu effacer de l'esprit des princes byzantins cette idée que l'Empire survit théoriquement tel qu'il était jadis et que la charge de veiller aux destinées de l'Occident leur incombe, comme elle incombait naguère encore aux premiers successeurs du grand Théodose. Justinien va se donner comme tâche de traduire ces idées en actes; avec une énergie inlassable, il va s'employer à refaire l'Empire romain aux dépens des Barbares.

Sayfa 93

476'da Odoacre Zénon'a Ravenne sarayının alâmet-i farikalarını yollar. Roma senatosu bu davranıştan, bundan böyle imparatorluğun sadece bir tek hükümdara ihtiyacı olduğunun gösterilmesi anlamını çıkarır.Bunu müteakiben Théodoric Odoacre 'a saldırırken bu saldırıyı imparatorun vekili olarak yapar. Bu hikâye Doğuluların [Doğu Roma] kafasında yaşayan bir gerçek olarak kalacaktır. **Zénon 491'de ölür ve taht üst üste iki yaşlıya kalır: altmış bir yaşında bir**

Epir'li olan ve isyan ve din savaşlarının olduğu kadar Perslerin, Slavların ve Bulgarların saldırılarının güçsüz düşürdüğü suskun Anastase (491-518) ve ondan sonra imparatorluk muhafızlarının komutanı yetmiş yaşında, Makedonyalı cesur köylü Justin (518-527). Bereket versin yeğeni Jüstinyen kısa bir süre sonra onun mirasçısı olarak bu tesadüfe kesin bir kararlılıkla son verir.

527'de Justin durumdan yararlanıp tahta geçince kısaca durum şöyle olur. Doğudaki fraksiyonu dışında gerçek bir Roma İmparatorluğu yoktur. Burada imparatorluk bir de Barbar akınlarına karşı zorlukla direnmektedir. Ancak 476'da Ravenne'deki son Roma imparatorunun ölümü dahi daha kısa bir süre önce Büyük Théodosius'un birinci dereceden vârisleri olan Bizans prenslerinin kafasından Roma İmparatorluğu'nun teorik olarak geçmişte olduğu gibi batıda aynen devam ettiği ve Batı Romanın geleceğine göz kulak olma görevinin kendilerine düştüğü fikrini silemedi. Jüstinyen bu fikirleri eyleme çevirme görevini üstlenecek ve hiç bitmeyen bir enerjiyle Barbarların aleyhine olarak Roma İmparatorluğu'nu yeniden kurmaya koyulacaktır.

Sayfa :94

IV. — JUSTINIEN; LA RESTAURATION IMPÉRIALE EN AFRIQUE[a]

Curieux personnage que ce tardif défenseur de l'idée romaine! Paysan macédonien, comme son oncle, mais élevé à Constantinople et frotté de cette culture hybride que dispensaient alors les maîtres des écoles byzantines ; intelligence médiocre, mais travailleur acharné — on le surnomma « l'empereur qui ne dort jamais » —, animé d'un perpétuel besoin d'agir, de tout faire lui-même, tant par défiance que par manie du détail; avec cela, caractère mal équilibré, dépourvu de sang-froid, parfois d'énergie, mais poussé par Théodora, une fille publique ramas-

Sayfa :94

sée au cirque, dont l'ambition sans scrupules était doublée d'une volonté obstinée : tel était l'homme qui, durant près de quarante années (527-565), allait présider aux destinées de l'Empire.

Il arrivait à un moment critique. Depuis le début du sixième siècle, les Perses, plus agressifs que jamais, n'étaient contenus qu'à grand'peine. Une première fois, en 502-503, ils avaient enlevé les places fortes de Théodosiopolis (Erzeroum) et d'Amida (Diarbékir) et n'avaient lâché prise que parce qu'ils avaient dû au même moment aller défendre leurs propres frontières contre les Hephthalites.

Sayfa 94

IV:- JÜSTİNYEN ZAMANINDA ROMA İMPARATORLUĞU'NUN AFRİKADA YENİDEN CANLANMASI

Jüstinyen, Roma İmparatorluğu fikrinin geç kalmış bir savunucusu , değişik bir kişilik ! **Amcası gibi Makedonyalı bir köylüdür. Ama Constantinople'da büyümüş** ve Bizans okullarında okutulan melez kültürle cilâlanmış bir kişidir. **Vasat bir zekâya sahip** olmasına karşın tüm varlığıyla, büyük bir azimle çalışır, öyle ki ona **"Hiç İyumayan İmparator"** lâkabını takarlar. Jüstinyen ömrü boyunca meydan okuma için olduğu kadar detaya olan aşırı merakıyla da sürekli olarak her şeyi kendi yapma ihtiyacını duyar. Jüstinyen dengesiz, soğukkanlılıktan ve bazan de enerjiden yoksun bir karaktere sahip bir kişidir, ama sirkten getirilen ve herkes tarafından bilinen, inatçı bir iradeyle iki katına çıkan ihtirasının hiç utanma tanımadığı Théodora tarafından sürekli olarak dürtülmektedir. İmparatorluğun yaklaşık kırk yıllık **(527-565)** kaderine hükmedecek olan adam böyle bir adamdı.

Kritik bir an gelip çatmıştı. **Altıncı yüzyılın** başından beri hiç olmadıkları kadar saldırganlaşan Persler. ancak büyük zorluklarla durdurulabilmişti. Persler ilk kez 502-503'te müstahkem kaleler olan

Théodosiopolis **(Erzurum)** ve Amida **(Diyarbakır)** 'yı almışlar, ama aynı anda kendi sınırlarında Hephthalitelere karşı savaşmak zorunda kalınca bu şehirleri serbest bırakmışlardır.

Sayfa :94

Du côté des Balkans, la situation n'est guère plus rassurante. Les Ostrogoths, partis à la fin du cinquième siècle, ont été

Sayfa :95

remplacés par les Huns Coutrigours ou Bulgares, les Slaves ou « Antes », qui, après s'être avancés le long des Carpathes par la vallée du Dniepr jusque dans la plaine de Valachie, ont commencé à suivre l'exemple de leurs voisins. A nouveau, les Barbares parcourent en tout sens la Macédoine, l'Épire, la Thessalie, la Thrace. Byzance tremble : c'est par peur d'un coup de main que l'empereur Anastase a fait élever en 512 une troisième ligne de défense en avant de la capitale ; et l'on peut se demander avec angoisse s'il ne va pas falloir sacrifier le reste de la péninsule.

Sayfa 94-95

Balkan yakasında durum artık pek güven verici değildir. Beşinci yüzyılın sonundan başlıyarak Ostrogotların yerini Dniepr üzerinden Karpatlar boyunca Valachie yaylasına kadar ilerledikten sonra komşularını örnek alarak takibe başlayan Coutrigour Hunları (veya Bulgarlar) ve **Slavlar (veya Ante'lar)** almıştır. Barbarlar yeniden Makedonya, Epir, Tesalya ve Trakya'ya her yönden girmiştir. Bizans imparator Anastase'ın 512'de başkentin önünde açmış olduğu üçüncü müdafaa hattına yapılacak saldırının korkusuyla titremektedir. Acaba yarımadanın geri kalanından vazgeçmek zorunda kalınır mı endişesi vardı.

Sayfa :98

L'intervention d'une armée franque en Ligurie permettait aux Goths de ressaisir la région de Milan et la ville même ; mais Bélisaire, sans se laisser détourner par cet incident, poursuivait vers Ravenne sa marche méthodique et sûre. Ce n'était plus sans doute la rapide progression du début : on avait atteint la zone où Vitigès avait organisé le réduit de la défense ; il fallait désormais s'attarder au siège des places fortes. On avançait néanmoins et chaque avance nouvelle était immédiatement consolidée par l'occupation des points stratégiques importants. A l'automne de 539, Ravenne était bloquée par terre et par mer ; et, en mai suivant, Bélisaire entrait dans la ville par surprise, après avoir joué d'une façon indigne les chefs de l'armée ennemie, auxquels il aurait, dit-on, persuadé qu'il était prêt à trahir la cause impériale et à accepter personnellement la couronne gothique. Vitigès était fait prisonnier avec tous les siens et, comme Gélimer, six ans plus tôt, amené captif aux pieds de l'empereur.

Ainsi, comme par miracle, l'Empire, rétabli en Afrique et, du même coup, dans les îles de la Méditerranée occidentale, jadis conquises par Genséric, se trouvait en moins de cinq ans restauré aussi en Italie. Le pays était réorganisé à la romaine, les cadres anciens reconstitués. L'empereur pouvait à nouveau parler de « sa ville de Rome », de « sa ville de Ravenne » : le fil de l'histoire, un moment rompu, était renoué, et Justinien pouvait, non sans fierté, se dire réellement empereur romain.

— 98 —

Sayfa 98

Bir Frank ordusunun Ligurie'ye müdahalesi Gotlara Milano bölgesini ve Milano şehrinin kendisini zaptetme olanağını **sağladı**. Ama Bélisaire [Jüstinyen zamanında Bizanslıların Afrika, Sicilya ve İtalyayı fethetmesinde etken olan Bizanslı general] bu olayın kendisini vazgeçirmesine olanak vermeden Ravenne'e doğru sistemli ve emin adımlarla ilerlemeye devam etti. Doğal olarak bu ilerleme artık başlangıçtaki kadar hızlı değildi: Vitigés'in [İtalyadaki Ostrogot kralı] arka istihkâmı düzenlediği bölgeye ulaşılmıştı. Artık müstahkem yerlerin kuşatmasında ilerlemeyi biraz durdurmak gerekiyordu. Ama yine de ilerlendi ve her yeni ilerleme, anında stratejik konum-

daki yerlerin **işgal edilmesiyle** sağlamlaştırıldı. **539** Sonbaharında Ravenne hem karadan hem de denizden kuşatılmıştı. Bunu takip eden Mayıs ayında düşman ordusunun komutanlarına bir oyun oynayan ve düşman kumandanlarını Roma İmparatorluğu'nun davasına ihanet etmeye ve kişisel olarak Got krallık tacını kabul etmeye hazır olduğuna inandıran Bélisaire herkese bir sürpriz yaparak Ravenne'e girdi. Vitigés kendi mâiyetiyle birlikte hapsedildi ve Gélimer gibi altı yıl önceden tutsak olarak imparatorun huzuruna getirildi.

Böylece bir mucize eseri olarak daha önceleri Genséric tarafından fethedilmiş olan hem Afrika hem de Batı Akdeniz adalarına bir çırpıda yeniden kurulan İmparatorluk, beş yıldan daha az bir sürede İtalya'da da yeniden kuruldu. Ülke Roma tarzına göre yeniden yapılandı. Eski kadrolar yeniden tesis edildi. İmparator yeniden "kendi Roma şehri"nden "kendi Ravenne şehri"nden bahsedebiliyordu: Tarihin akışı bir ara bozulmuş olsa da yine aynı mecrasına döndürülmüştü. Jüstinyen artık büyük bir gururla kendine gerçekten Roma imparatoru diyebilirdi.

Sayfa :99

VI. — LA CRISE DES ANNÉES 540-552 [1].

Triomphe brillant, triomphe trompeur. Ce n'était pas tout de conquérir ; il fallait pouvoir garder ses conquêtes et faire face en même temps, d'une extrémité à l'autre d'un empire chaque jour plus vaste, avec des troupes de mercenaires peu nombreuses[2] et peu dociles, à des difficultés que l'éparpillement des territoires occupés rendait chaque jour aussi plus grandes et plus complexes.

Du côté de l'Euphrate, la paix était rompue : le roi Khosraou Ier (ou Chosroès) — le fameux Khosraou Anoucharvân (le « Bienheureux ») — n'était pas homme à laisser passer l'occasion qui s'offrait à lui de risquer un coup de force à l'heure où les meilleures troupes et les meilleurs généraux de l'Empire étaient retenus en Occident. Tout au début de l'année 540, alors que Vitigès tenait encore Ravenne, la Syrie avait été brusquement envahie, malgré les engagements solennels pris en 532, et cette attaque inopinée avait été poussée à une allure vertigineuse dans la direction d'Antioche.

Sayfa 99

VI.- **540-552** YILLARI ARASINDAKİ KRİZ1

Parlak bir zafer, ancak aldatıcı bir zafer ! Fethetmek her şey demek değildi. Fethedilen yerleri elde tutmak ve aynı zamanda gün geçtikçe genişleyen imparatorluğun bir ucundan öbür ucuna kadar az sayıda olan ve çok itaatkâr olmayan paralı askerlerle zorluklara karşı koymak ta gerekiyordu. İşgal edilmiş olan bu kadar dağınık toprak her geçen gün daha da büyüyor ve daha karmaşık bir hâle geliyordu.

Fırat yakasında barış bozulmuştu: Kral I. Khosraou Anoucharvân (veya Chosroès)[Sâsâni kralı I. Hüsrev, Hüsrev Anuşirvan]- **meşhur Khosraou Anoucharvân,** "mutlu kral" –İmparatorluğun en iyi birliklerinin, en iyi generallerinin Batı'da tutulduğu bir anda kendisine çok az sayıdaki bir ordu kuvvetini riske atma olanağı veren bir fırsatı kaçıracak bir kral değildi. **540 yılının** en başında Vitigés hâlen Ravenne'de iken Suriye anîden istilâ edilmişti. 532'de yapılan ciddî savaşlara rağmen, beklenmeyen bu saldırı Antioche yönünde baş döndürücü bir tutum almaya kadar gitmişti.

Sayfa :99

L'alerte avait été telle que Justinien avait songé d'abord à interrompre sans délai la campagne d'Italie et à abandonner provisoirement aux Ostrogoths Ravenne et la plaine au nord du Pô. Du moins, sitôt Ravenne prise, Bélisaire avait-il été dirigé sur l'Euphrate où il avait fallu toute son habileté et son énergie pour rétablir la situation et contenir l'armée perse. Mais dans les Balkans aussi, l'alarme était vive. Cette même année 540, qui avait ouvert aux Perses la route d'Antioche, avait amené les Bulgares jusqu'à l'isthme de Corinthe et jusque dans les faubourgs de Constantinople. Une panique indicible s'était produite dans la

Sayfa :100

ville, où Justinien, barricadé dans son palais, n'avait pas précisément donné l'exemple de l'héroïsme.

Sayfa 99

Öyle bir uyarı gelmişti ki **Jüstinyen önce** hiç gecikmeden İtalya seferinden vazgeçmeye ve Ravenne'i ve Pô'nun kuzeyindeki yaylayı geçici olarak Ostrogotlara bırakmayı düşünmüştü. En azından Ravenne hemen alınınca Bélisaire ustalığını ve enerjisini sergileyerek durumu tekrar eski haline getirmek ve Persleri durdurmak için Fırat 'a gönderilecekti. **Ama Balkanlarda da korku ve telâş büyüktü. Aynı sene 540'da Perslere Antioche yolunu açan husus Bulgarları da Korent Kanalı'na ve Constantinople 'un dış mahallelerine kadar getiriyordu.** [sayfa 100] **Jüstinyen'in sarayına barikat kurduğu ve kesinlikle bir kahramanlık örneği vermediği şehirde sözle anlatılamayan bir panik oluşmuştu.**

Sayfa :100

Bélisaire, habituel sauveur des situations compromises, est dépêché là-bas en hâte ; mais il est déjà trop tard. Totila occupe les passes de l'Apennin (545) et, à la fin de 546, Rome investie, réduite à la famine, doit ouvrir ses portes au roi goth triomphant.

D'Afrique, en même temps, arrivent d'inquiétantes nouvelles : les tribus berbères de Tripolitaine se sont soulevées en 544, bientôt suivies par celles de la Byzacène ou Tunisie méridionale ; le gouverneur d'Afrique, le patrice Solomon, est tué; l'insurrection s'étend en 545 et gagne la Numidie (notre Algérie orientale); il faut évacuer l'intérieur et se replier vers les côtes ; en mars 546, Carthage tombe aux mains des rebelles. Tout le fruit de douze années de brillantes campagnes va-t-il donc être perdu en quelques mois ? et l'Empire romain, qui semblait à la veille de reconquérir une grande partie de ses anciennes frontières, va-t-il donc s'effondrer partout à la fois sous les coups répétés de ses ennemis conjurés, Perses, Bulgares, Slaves, Ostrogoths, Berbères ?

Sayfa 100

Tehlikeli durumların alışılmış kurtarıcısı Bélisaire hemen oraya yetişir, ama zaten artık işten geçmiştir. **Totila Ape'nin geçitlerin işgal eder (545) ve 546'nın sonunda kuşatılmış olan Roma, kıtlığa düşmüş olarak, kapılarını muzaffer Got Kralı'na açmak zorunda kalacaktır.**

Aynı anda afrika'dan da endişe verici haberler gelir. **Libya'daki Berberî kabileler 544'te ayaklanmışlardır** ve bunu hemen Güney Tunus'taki (Byzacene) ayaklanmalar takip etmiştir. Afrika valisi, Yüksek Onur unvanı sahibi Süleyman. (Patrice Solomon) öldürülmüştür. 545'te isyan yayılır ve Numidie (bugünkü Cezayir'in doğusu)'ye kadar ulaşır. İç kısımları boşaltarak düzenli olarak kıyıya doğru geri çekilmek gerekir. 546 Martında Kartaca isyancıların eline düşer. **Acaba on iki sene boyunca yapılan parlak seferlerin bütün meyvaları birkaç ayda kaybedilecek midir ? Eski sınırlarının büyük bir bölümünü yeniden kazanmanın arifesinde olan Roma İmparatorluğu kendisini yıkmaya kararlı düşmanları olan Persler,Bulgarlar, Ostrogotlar ve Berberîlerin müteaddid darbeleri altında acaba Roma İmparatorluğu her yerde bir anda çökecek midir?**

Sayfa :102

Justinien prenait de l'âge : vers 555, il avait dépassé soixante-dix ans ; et,

Sayfa 102

Jüstinyen yaşlanıyordu: **555 yılına doğru yetmiş yaşını geçmiş ve en azından canlılığı kalmamıştı.**

Sayfa :102

C'est à peine si les troupes éparpillées le long d'une frontière démesurément étirée suffisaient à protéger tant bien que mal les régions vitales de l'Empire contre les coups imprévus des Barbares. Durant l'hiver 558-559, par exemple, elles ne purent empêcher les Bulgares (ou Huns Coutrigours), non seulement d'avancer jusqu'aux Thermopyles, mais même de s'ouvrir la route de Constantinople, qui ne fut sauvée cette fois encore que grâce au sang-froid et à l'habileté du vieux Bélisaire.

VIII. — LA CIVILISATION BYZANTINE AU TEMPS DE JUSTINIEN[1].

Mais si des motifs sérieux d'inquiétude subsistaient, les résultats atteints tenaient cependant du prodige : ne pouvait-on

Sayfa :103

se croire reporté de bien des années en arrière, quand on voyait, du sud de l'Espagne jusqu'à l'Euphrate, les territoires de l'ancienne Rome former à nouveau un ensemble presque continu, réorganisé à la romaine et où les préfectures du prétoire d'Italie et d'Afrique avaient repris leur place séculaire ? Partout la législation romaine y avait été remise en vigueur

Sayfa 102

Uçsuz bucaksız uzanan sınırlara dağıtılmış, yok denecek kadar az sayıda ordu, beklenmedik Barbar akınlarına karşı imparatorluğun hayatî bölgelerini korumaya güç belâ yetiyordu. **Örneğin, 558-559 kışı süresince bu ordular Bulgarların (veya Coutrigour Hunlarının) yalnızca Thermopyles 'e kadar ilerlemelerini önleyememekle kalmıyor, onlara Constantinople yollarını da açıyordu . Bu durumdan ancak yine yaşlı Bélisaire'in soğukkanlılığı ve askerî ustalığı sayesinde kurtuldular.**

VIII. JÜSTİNYEN ZAMANINDA BİZANS MEDENİYETİ

Ciddî endişelere yol açan nedenler hâlâ sürüp gitse de bu arada elde edilen sonuçlar olağanüstü idi:[sayfa 103] **Birçok sene geriye gidilerek İspanya'nın güneyinden Fırat'a kadar eski Roma imparatorluk topraklarının yeniden hemen hemen bir bütün halinde toplanıp Roma tarzında yeniden yapılanacağına ve burada İtalya ve Afrika Beyliklerinin yüzyıllardan beri süregelen eski yerlerini alacağına kim inanırdı ?** Her yerde Roma hukuku yeniden yürürlüğe konmuştu.

Sayfa :103

L'empereur, dès le début de son règne, s'était attaché à la faire codifier : une commission de juristes présidée par son ministre Tribonien avait travaillé à fondre en un seul recueil les principales constitutions impériales promulguées depuis Hadrien ; et ce recueil — le Code Justinien — sans cesse tenu au courant des édits nouveaux, enrichi de commentaires et d'un manuel pratique (les *Institutes*) à l'usage des novices, avait refait de l'empereur aux yeux du monde méditerranéen presque entier l'incarnation du Droit, la Loi vivante.

Sayfa 103

İmparator, saltanatının en başından beri kanunları bir düzene koymaya çok özen göstermişti. Jüstinyen 'in bakanı Tribonien'in başkanlığında hukukçulardan oluşan bir komisyon, Hadrien'den [Hadrianus] itibaren çıkarılmış olan temel imparatorluk anayasalarını tek bir antolojide topladı. "**Jüstinyen yasaları** " adı verilen bu antoloji aralıksız olarak insanları yeni fermanlardan haberdar ediyor ve yorumlarla zenginleşiyordu. Jüstinyen, yeni başlayanların kullanımı için hazırlanmış pratik bir kullanım kitabı olan "Kurumlar" ("les Institutes") [kurumlar, enstitüler] ve "Jüstinyen Yasaları" ile Akdeniz dünyasının gözünde Roma Hukuku'nun yeniden doğmasını sağlayan kişi olarak görülüyordu.

Sayfa :103

De Byzance, la « Nouvelle Rome » du Bosphore, une brillante civilisation rayonnait à nouveau. Ce n'était plus, à vrai dire, la civilisation romaine : dans la littérature, la langue latine, déchue, ravalée au rang de langue provinciale, avait été définitivement supplantée par la langue grecque ; et, dans le domaine de la pensée, les controverses théologiques avaient remplacé les discussions des philosophes, dont la piété de Justinien se méfiait. En 529, il avait ordonné la fermeture de la grande et fameuse école d'Athènes, où leur enseignement se perpétuait, et c'était moins à Auguste ou à Trajan qu'à Constantin qu'il avait évidemment l'ambition de se rattacher. La

Sayfa :104

littérature de ce temps est surtout une littérature d'inspiration religieuse : la poésie elle-même ne doit être qu'un soutien de la foi, et les hymnes sacrées du célèbre Romanos « le Mélode », qu'on croit de cette époque, montrent bien ce qu'on attendait alors des lettrés.

Sayfa 103

Boğazın "Yeni Roma" 'sı olan Bizans'ta yeniden parlak bir medeniyet ışıltılar saçıyordu. Gerçeği söylemek gerekirse bu medeniyet [eski] Roma medeniyeti değildi, çünkü edebiyatta Lâtince kullanımı azalmış ve Lâtince gözden düşerek taşra dili [Eyaletlerde kullanılan dil] mertebesine inmişti. Artık edebiyatta Lâtince'nin yerini kesin olarak Yunanca [Grekçe] **almıştı. Düşünce alanında, dinsel tartışmaların yerini, dindar Jüstinyen'in kuşkuyla baktığı felsefî tartışmalar aldı. 529'da** Jüstinyen, eğitimin değişmeden sürüp gittiği meşhur Atina Okulu'nun kapanması emrini verdi. Jüstinyen'in tutkusunun Auguste veya Trajan'a (Constantin'e göre) daha az yer verip Constantin 'e bağlanmak olduğu açıkça görülüyordu. [sayfa 104] **Bu dönemin edebiyatı özellikle dinden esinlenen bir edebiyattır: Bu devrin görüşüne göre, şiir, imanı destekleyen bir**

edebiyat türünden başka bir şey olarak değerlendirilmemelidir. Bu devirde insanların inandıkları meşhur Romanos'un kutsal ilâhileri "le Mélode" aydınlardan ne beklendiğini açıkça göstermektedir.

Sayfa :104

Sur le Bosphore, comme jadis sur le Tibre, on avait vu s'élever de somptueux édifices qui avaient servi de modèles à ceux des provinces reconquises : Sainte-Sophie, l'église des Saints-Apôtres, le Palais impérial — dont l'architecture grandiose et l'éblouissante décoration de marbres et de mosaïques avaient inspiré les constructeurs de monuments, comme la célèbre église de Ravenne dédiée à Saint-Vital, sur les parois de laquelle les mosaïques de l'an 547 évoquent encore, avec l'éclat qu'on sait, le souvenir de Justinien lui-même, de Théodora, de leurs courtisans, tous en grand costume de cérémonie, et dont l'impressionnant cortège conserve une merveilleuse fraîcheur.

Sayfa 104

Bir zamanlar **Tiber**'de olduğu gibi Boğaz'da da yeniden fethedilen eyaletlere model teşkil eden görkemli yapıların yükseldiği görülüyordu: **Saint Sophie** [Ayasofya] – **Aziz Havariler Kilisesi, imparatorluk sarayı.** Görkemli bir mimariye sahip olan ve göz kamaştırıcı bir şekilde mermer ve mozayıklarla dekore edilmiş olan Ayasofya, Aziz Vital'e ithaf edilen meşhur Ravenne Kilisesi gibi, anıt inşa edenlere ilham kaynağı olmuştur. Ayasofya'nın duvarları üzerindeki mozayıklar 547 yılını çağrıştırmakta, bilinen görkemiyle, hepsi tören kıyafeti içinde olan, Jüstinyen'in bizzat kendisinin, Teodora'nın, maiyetlerinin ve arkalarındaki etkileyici kortejin hâtıraları hâlâ harika bir şekilde canlılığını korumaktadır.

Sayfa :104

mais le grand fait, qui domine tout et donne à l'œuvre de Justinien sa véritable portée, c'est que, aussi bien dans les arts que dans le domaine intellectuel ou dans la législation et le gouvernement, la pensée impériale a repris possession du monde.

Quand il mourut le 14 novembre 565 à un âge où d'ordinaire les illusions les plus tenaces ont fini par se dissiper, il pouvait garder entière la conviction qu'il avait en majeure partie refait l'unité romaine et que Rome avait terrassé la Barbarie.

Sayfa 104

Ancak her şeye hâkim olan ve Jüstinyen'in eserine gerçek değerini veren husus, imparatorluk düşünce tarzının, sanatsal ve entelektüel alanda olduğu kadar hukuksal ve yönetime ilişkin alanlarda da dünyaya yeniden hâkim olmasıdır.

14 Kasım 565'te normalde gözler önündeki aldanış perdesinin kalktığı bir yaşta öldüğü zaman, Jüstinyen, büyük ölçüde Roma İmparatorluğu'nda birliği sağladığı ve bu imparatorluğun Barbarların iflâhını kestiği kanısını yerleştirebilmişti.

Sayfa :105

I. — LES RÉVOLUTIONS D'ASIE AU CINQUIÈME ET AU SIXIÈME SIÈCLE[1].

La seconde moitié du quatrième siècle avait vu en Asie le triomphe du grand peuple des Jouan-Jouan, dont l'apparition

Sayfa :106

en Mongolie aux alentours de l'année 350 avait eu pour les Huns de si funestes conséquences [1]. Vers l'an 400, leur chef ou « khaghan » Touloun avait soumis à son autorité toute l'Asie orientale depuis le nord de la Corée jusqu'aux T'ien-chan et à l'Altaï, refoulant d'un côté vers la Chine et de l'autre vers le Turkestan et l'Hindou Kouch une partie des anciens occupants.

La Chine, qui avait continué durant le quatrième siècle à se dissocier, s'était montrée incapable de résister à cette nouvelle poussée barbare. Dès le début du cinquième siècle, quelques-unes des provinces du nord étaient tombées au pouvoir de nouvelles hordes, les T'o-pa ou Tobas, de la même famille que ces Sien-pi qui, cent ans plus tôt [2], s'étaient déjà jetés en conquérants dans le Pé-tchi-li et les régions voisines.

Sayfa 105-106

1.- BEŞİNCİ VE ALTINCI YÜZYILDA ASYADAKİ DEVRİMLER

Dördüncü yüzyılın ikinci yarısında Asya kıtası, 350 yılı civarında Moğolistan çevresinde ortaya çıkmalarının Hunlar için ölümcül neticelerinin olduğu, Jouan- Jouanların büyük başarısına şahit olmuştu. 400 yılına doğru şefleri (veya kağanları) Touloun [Tulun] **buranın eski sakinlerini bir taraftan Çin'e diğer taraftan da Türkistan ve Hindikuş dağlarına doğru sürerek Kuzey kore'den Tiyenşan ve Altay Dağlarına kadar olan bölgeyi hegemonyası altına almıştı.**

Dördüncü yüzyıl boyunca parçalanmaya devam eden Çin, bu yeni Barbar akınına karşı direnecek durumda olmadığını göstermişti. **Beşinci yüzyılın** başından itibaren kuzeydeki eyaletlerin birkaçı yeni göçebe kabilelerin, T'o-pa (veya Toba)'ların, egemenliği altına girmişti. Sien-pilerle aynı aileden olan T'o-pa (veya Toba)'lar yüz yıl önce çoktan Pé-tchi-li ve çevresinde muzaffer bir şekilde gözü kapalı fetihlere girişmişlerdi.

Sayfa :106

Au sud-ouest, les progrès des Jouan-Jouan avaient eu pour

Sayfa :107

résultat de rejeter sur l'Iaxarte (ou Syr-Darya) un groupe important de tribus tartares, celles des Hephthalites, qu'on a souvent appelés assez improprement les « Huns blancs ».

Sayfa 106-107

Güneybatıda Jouan- Jouanların ilerlemelerinin sonucunda **kendilerine çoğunlukla yanlış olarak Ak Hunlar denilen ve önemli bir Tatar kabilesi olan Hephthalite'ler** Siri- Derya'ya püskürtülmüşlerdir.

Sayfa :107

; et, au bout de cent ans d'efforts, l'Inde, qui n'était naguère qu'un assemblage incohérent de principautés rivales, avait fini par former de nouveau, comme au temps d'Asoka Maurya, au troisième siècle avant l'ère chrétienne, un vaste empire qui englobait l'ensemble des territoires situés entre le golfe du Bengale, l'Himalaya, le désert de Thur, la mer d'Oman et les monts Vindhya. Presque tous les royaumes du centre et du sud, ainsi que les petits États du Pendjab, de la vallée de l'Indus, du Pamir et des régions voisines, issus du démembrement de l'empire des Youe-tche, gravitaient alors dans l'orbite de celui des « Gouptas ». Mais celui-ci s'était lui-même vite effondré : au milieu du cinquième siècle, il résistait encore victorieusement aux Hephthalites,

Sayfa :108

auxquels le roi Skandagoupta infligeait vers 455 une sanglante défaite ; mais dix ans après, les Hephthalites pénétraient dans le Gandhâra (le district actuel de Peshawar), le Pendjab septentrional, puis, poussant vers l'est, gagnaient la plaine du

Sayfa :108

Gange et parvenaient, vers l'an 500, à planter leur étendard sur le plateau de Mâlva, en pleine « Inde centrale ».

Ainsi, à l'heure où, dans le bassin de la Méditerranée, la civilisation n'était pas loin de triompher de la barbarie avec Justinien, la barbarie triomphait en Asie depuis la mer du Japon jusqu'à la mer d'Oman, des vieilles civilisations de l'Inde et de la Chine.

Cinquante ans plus tard, le danger barbare s'est accru encore à l'Orient du monde : les deux grands empires des Jouan-Jouan et des Hephthalites croulent comme avaient croulé leurs devanciers et font place à un nouvel État barbare, plus formidable, celui des Turcs qui, durant des siècles désormais, vont tenir sous la terreur l'Asie d'abord, l'Europe ensuite.

Partis de l'Altaï, où les avaient jadis soumis les Jouan-Jouan, pour le compte desquels ils exploitaient, dit-on, les mines de la région, les Turcs se décident, un peu avant le milieu du sixième siècle, à secouer le joug. Ils battent d'abord la peuplade des Ouïgours du côté de la haute vallée de l'Orkhon, puis se révoltent ouvertement contre leurs maîtres et leur infligent en 552 une défaite dont ceux-ci ne se relèveront pas. L'empire des Jouan-Jouan tombe en totalité aux mains des vainqueurs. Puis vient le tour de l'empire des Hephthalites : vers 565 leur roi est battu et tué par le chef des Turcs occidentaux, qui étend du coup la domination de son peuple jusqu'aux frontières de la Perse et jusqu'au nord de l'Inde.

Ce chef turc est devenu à cette date un personnage considérable. Sous le titre de khaghan, qu'il a repris à son compte, il se donne les allures fastueuses habituelles aux potentats asiatiques. Quand il reçoit en audience les étrangers de marque, il trône dans un fauteuil d'or massif, enveloppé d'un manteau de satin vert et les cheveux ceints d'une bandelette de soie ; à ses côtés se tiennent, bannières, lances et arcs en mains, ses gardes du corps, vêtus de laine fine et de brocart. Sa tente est ornée de soieries brodées. Pour les festins d'apparat, il s'étend, à la mode antique, sur des lits d'une merveilleuse richesse. Un ambassadeur grec, reçu à sa cour en 568, en admira un d'or massif, que supportaient quatre paons d'or ciselé. Les aiguières

Sayfa :109

les vases étaient d'or et la vaisselle d'argent ; et, en se ren dant au banquet que lui offrit son hôte, notre homme remarqua, au passage, de jolies statuettes de ce même métal, que ses compatriotes, assure-t-il, auraient pu envier aux Turcs. « ~~Quoique ce soit un prince barbare~~ », déclare un autre visiteur, venu des bords du fleuve Jaune celui-là, « on ne peut le regarder sans érpouver un sentiment de respect. » Les souverains de la Chine le ménagent et ne dédaignent pas d'allier leurs familles à la sienne. Le grand Roi de Perse n'a pas de plus dangereux ennemi. Quant à l'empereur byzantin, il est en relations diplomatiques suivies avec lui : de 567 à 576, ambassadeurs turcs et ambassadeurs grecs vont et viennent du Bosphore à la résidence turque de la « Montagne Blanche », du côté des T'ien-chan. C'est que le khaghan tient les clés de toutes les routes de terre menant au fameux marché de la soie et qu'au surplus son autorité a fini par s'étendre très loin vers l'ouest sur une partie des populations voisines de l'Oural. Il est, comme il le dit en un langage à la fois vague et grandiloquent, « le souverain maître des sept nations, le seigneur des pays de l'univers ».

Presque partout le Turc assimile les peuples qu'il trouve installés avant lui dans les pays sur lesquels il étend son autorité. Il en est cependant qui ne se résignent pas à cet esclavage et qui cherchent une issue. C'est le cas des Ouïgours, ou du moins d'une partie d'entre eux, qui, fuyant dans la direction de l'ouest par la même route que jadis les Hiong-nou, arrivent vers 558 sur les bords de l'Oural et de la Volga. Sous le nom d'Avars (emprunté, semble-t-il, à une autre peuplade de l'Asie centrale, de race mongole celle-là), ils se répandent dans les plaines de la Russie méridionale, bousculant sur leur passage les Sabires, les Outigours, les Slaves de l'Ukraine, les Huns de la vallée du Dniestr, pour déboucher finalement, dans les dernières années du règne de Justinien, sur le Danube, là où les Hiong-nou avaient autrefois abouti, demandant des terres, eux aussi, et prêts, en cas de refus, à se passer d'autorisation.

II. — L'INSTALLATION DES AVARS EN EUROPE ET LA CONQUÊTE DE L'ITALIE PAR LES LOMBARDS[1].

Heureusement pour l'empire romain, les nouveaux conquérants asiatiques trouvèrent, juste à point, l'occasion de satis-

Sayfa :110

faire leur appétit dans la région où, un siècle avant, les Huns d'Attila avaient établi le centre de leur puissance : dans la grande plaine de la Theiss et du Danube, qui plus tard encore attirera les conquérants hongrois.

Depuis le départ des Ostrogoths, le pouvoir prépondérant y était celui des Lombards, que nous avons laissés[1] vers le milieu du quatrième siècle dans les parages de la Morava, mais qui avaient réussi, entre temps, à s'avancer d'abord jusqu'en Basse-Autriche (vers 490), puis jusque dans la plaine hongroise. Ils s'y étaient trouvés face à face avec les Gépides qui, débouchant eux-mêmes de Transylvanie[2] au lendemain de la mort d'Attila, avaient gagné la vallée de la Theiss et, peu après 470, le cours inférieur de la Save, sur les rives de laquelle ils s'étaient emparés de l'importante ville de Sirmium (Mitrovitza). Il s'était agi alors de savoir qui l'emporterait des Lombards ou des Gépides, dont les progrès étaient devenus inquiétants, mais plus encore pour l'empire romain que pour les Lombards ; ce qui avait sauvé ces derniers : car Justinien avait cru habile de s'assurer leur alliance, en 546, pour venir à bout de l'ennemi qu'il jugeait le plus dangereux, d'en faire des « fédérés », qu'il soutenait de ses subsides et auxquels il prêtait au besoin le concours de ses troupes.

Cette circonstance avait permis aux Lombards de prendre rapidement une position dominante dans le bassin du moyen Danube et de porter de rudes coups à leurs rivaux Gépides ; mais ils ne les avaient pas abattus encore quand les Avars firent leur apparition sur le versant oriental des Alpes de Transylvanie. Ils venaient même, après une assez longue période de trêve (551 à 565 environ), de se laisser infliger par eux une lourde défaite. Il fallait en finir : le roi lombard Alboin proposa au chef avar Baïan d'entreprendre contre l'ennemi héréditaire une campagne à frais communs. Prise comme dans un étau, l'armée des Gépides fut entièrement détruite ; leur roi Cuni-

Sayfa :111

mond resta sur le terrain ; les troupes lombardes et les hordes asiatiques de Baïan se partagèrent leurs dépouilles (567).

Mais Alboin n'eut pas longtemps à se féliciter d'une victoire qui avait eu pour résultat d'amener les Avars sur les bords de

Sayfa :111

là Theiss. Toute la plaine était maintenant exposée à leurs attaques. Si les Lombards voulaient y échapper, le seul parti à prendre était de déguerpir et de chercher ailleurs un sol hospitalier. L'affaiblissement des effectifs byzantins chargés de la défense de l'Italie ouvrait de ce côté des perspectives engageantes : au printemps 568, le peuple lombard s'ébranlait dans la direction d'Aquilée et, tandis que, sur ses pas, les Avars progressaient dans la plaine du Danube, Alboin chevauchait droit vers la Vénétie.

A nouveau la domination impériale s'écroula d'un bloc dans une grande partie de la péninsule italique, avec une facilité qui ne s'explique que par l'extraordinaire dispersion d'efforts à laquelle l'Empire était condamné. En moins de cinq ans (568-572), le nord était entièrement conquis, à l'exception de la côte de Gênes, ainsi que de Ravenne et des territoires avoisinant cette ville dans un rayon d'une centaine de kilomètres tout au plus au nord, à l'ouest et au sud ; par la Toscane, ainsi que par les pays de Spolète et de Bénévent, tombés entre leurs mains avant 572, les envahisseurs commençaient, en outre, l'encerclement de Rome et de Naples : en Italie, les jours de l'Empire semblaient comptés.

D'autre part, l'établissement des Avars dans la plaine du Danube allait créer pour l'Europe entière un péril égal à celui qu'elle avait couru au temps d'Attila. Car l'histoire des Huns semble ici se répéter : c'est la même insaisissable cavalerie, toujours en mouvement, les mêmes petits hommes grossiers et brutaux, avec de sinistres visages au teint bis, commandés par un chef implacable, leur « khaghan », partout accompagné de son harem, partout aussi emportant avec lui le fauteuil d'or où il trône à l'imitation du khaghan turc.

Naturellement, l'empire romain est le premier menacé. A partir de 580 et pendant un demi-siècle, il ne se passe guère d'année où les troupes byzantines ne soient aux prises avec les nouvelles hordes asiatiques. Celles-ci entraînent à leur suite ou poussent devant elles les Slaves du bas Danube — une autre race d'hommes, manquant de cohésion, mais d'un courage à toute épreuve, aussi excellents fantassins que les Avars étaient bons cavaliers, comme eux rompus à la guerre d'escarmouches,

— 111 —

Sayfa :112

comme eux d'une férocité capable des pires violences. Un historien grec raconte qu'ils brûlaient leurs prisonniers ou leur brisaient le crâne à coups de bâtons, «ainsi qu'on fait aux chiens et aux serpents ».

Contre ces ennemis ligués, l'Empire se défend de son mieux. Il arrive que la péninsule des Balkans soit submergée et Constantinople menacée ; mais les successeurs de Justinien, malgré la désorganisation de leur armée, malgré les troubles et les révolutions qui souvent les paralysent, résistent avec courage, et l'un d'eux, l'empereur Maurice, ose même un moment, en 600, reprendre vigoureusement l'offensive et porter la guerre jusque sur les bords de la Theiss.

Initiative hardie, mais sans lendemain. L'offensive elle-même n'est plus pour les empereurs romains qu'un moyen de conjurer les orages. Partout ils en sont réduits à défendre péniblement les frontières, qui partout cèdent sous la poussée d'ennemis de plus en plus entreprenants.

Sayfa 107

Yüz yıl süren çabalardan sonra, o zamanlarda birbirinden ayrı rakip prenslikler topluluğundan başka bir şey olmayan Hindistan, sonunda, Asoka Maurya zamanında olduğu gibi, M.Ö. 3. yüzyılda Himalayalar, Thur Çölü, Umman Denizi ve Vindhya yamaçlarını kapsayan büyük bir imparatorluk kurmayı başardı. Ortada ve güneyde bulunan krallıkların yaklaşık olarak hepsi olduğu gibi, Youe-tche İmparatorluğu'nun parçalanması sonucu ortaya çıkan Pencep, İndüs vâdisi, Pamir ve komşu bölgeleri de Goupta İmparatorluğu'nun etki alanına girmişti. Ama Gouptalar kısa sürede yıkıldılar: **Beşinci yüzyılın ortasında hâlâ Hephthalite'lere karşı muzafferâne direniyorlardı** [sayfa 108] ve kral Skandagoup'ta 455'e doğru Hephthalite'leri kanlı bir yenilgiye uğratıyordu. Ama on yıl sonra Hephthalite'ler Gandhâra (bugünkü Peshawar bölgesi), kuzey Pencap. daha sonra

doğuya ilerleyerek Ganj plâtosunu ele geçirip 500 yılına doğru orta Hindistan'da Mâlva plâtosuna bayraklarını diktiler.

Böylece Akdeniz havzasında medeniyet Jüstinyen sayesinde Barbarları alt ederken Barbarlar Asya'da Japon Denizi'nden Umman Denizi'ne kadar **eski Çin ve Hint medeniyetlerine** karşı zafer kazanıyorlardı.

Elli yıl sonra Barbar tehlikesi dünyanın doğusunda yeniden artıyordu. İki büyük imparatorluk Jouan- Jouanlar ve Hephthalite'ler, selefleri gibi yıkıldılar ve yerlerini eskilerinden daha korkunç bir barbar devlete bıraktılar: Bu Barbar devlet, bu tarihten itibaren asırlar boyunca önce Asya'da sonra da Avrupa'da bir terör havası estirecek olan Türklerin devletiydi.

Jouan- Jouanların bir zamanlar Türkleri boyunduruk altına aldıkları ve bölge madenlerini kendi namlarına onlara işlettirdikleri yer olan Altaylar, dan ayrılan Türkler altıncı yüzyılın ortasından biraz önce tutsaklık zincirini kırmaya karar vermişlerdir. Türkler önce yukarı Orkhon [Orhun] **vadisi yakasındaki Ouïgur'ları** [Uygur] **yenerler, sonra da efendilerine karşı** [Jouan- Jouanlar] **baş kaldırarak onları 552 yılında bir daha altından kalkamıyacakları şekilde bir yenilgiye uğratırlar. Jouan- Jouan imparatorluğu tamamen Türklerin eline düşer. Sonra Hephthalite kralı, hegemonyası Pers sınırlarından kuzey Hindistan'a kadar uzanan, kuzeybatıdaki Türklerin lideri tarafından yenildi ve öldürüldü.**

O tarihte bu Türk lideri saygın bir kişi olarak telakki edildi. Kendini düşünerek yeniden aldığı Kağan unvanıyla kendine Asyalı krallarda alışkanlık hâline gelmiş olan debdebeli bir hava veriyordu. Huzuruna seçkin yabancıları som altından yapılmış tahtında yeşil saten bir manto giymiş ve saçlarına ipek bir bant takmış olarak kabul ediyordu. Her iki yanında bayrakları, ince yünlü kumaş ve diba kumaşından yapılan giysiler içinde ellerinde ok, yay ve mızrakları olan muhafızlar bulunuyordu. Çadırı nakış işlemeli ipeklerle süslenmişti. Şölenlerdeki şatafat İlk Çağ modasına,

müthiş zengin yataklara kadar gidiyordu. 568 yılında onun huzuruna kabul edilmiş olan bir Yunan büyükelçisi dört altın oyma tavus kuşu ayak üzerinde duran som altın tahttan çok etkilenmişti. Vazolar, ibrikler altından, sofra takımı gümüştendi. [sayfa 109] Ev sahibinin kendisini davet ettiği şölene giderken yolu üzerinde gördüğü, vatandaşlarınınkiyle aynı metalden yapılmış olan, güzel heykelcikler onda Türklere karşı bir kıskançlık hissi uyandırmıştı. Başka bir ziyaretçi de şöyle demektedir: "Her ne kadar Sarı Nehir kıyılarından gelen Barbar bir prens olsa da ona saygı duymamak elde değil." Çinli hükümdarlar kralı çekip çeviriyorlar ve kendi ailelerini onun ailesiyle birleştirmeyi küçümsemiyorlardı. Büyük Pers kralının ondan daha tehlikeli bir düşmanı yoktu. Bizans imparatoruna gelince...İmparator, kağanla diplomatik ilişkilerini sürdürüyordu: 567'den 576'ya kadar Türk ve Yunan büyükelçileri Boğaz ile [İstanbul Boğazı] Tiyenşan yamaçlarında Ak Dağ'daki Türk rezidansı arasında mekik dokuyorlardı. Kağan, İpek Yolu'na çıkan tüm yolların anahtarını elinde tutuyordu ve bunun ötesinde otoritesi batıda çok uzaklara doğru, Urallara komşu nüfusun bir bölümüne kadar uzanıyordu. Bazen aynı anda hem üstü kapalı hem de tumturaklı bir dille ifade ettiği gibi "yedi düvelin hükümdarı, kâinatın sahibi" idi.

Hemen hemen her yerde Türkler hâkimiyetleri altına aldıkları ülkelerde kendilerinden önce gelip yerleşmiş olanları kendi potalarında eritiyor, kendilerine benzetiyorlardı. Bununla beraber bu tutsaklığı kabul etmeyen ve bir kurtuluş yolu arayanlar da vardı. Uygurlar veya en azından içlerinden bir kısmı batı yönünde kaçarak bir zamanlar Hiyong – Nuların takip ettikleri güzergâhından kaçarak, 558'e doğru Ural yamaçlarına ve Volga kıyılarına ulaşırlar. Avar adı altında (bu ad, Moğol ırkından Orta Asya'daki başka bir kavmin adından ödünç alınmış gibi görünüyor) geçtikleri her yerde Sabire'ler, Outigour'lar, Ukraynalı Slavlar, Dniestr vadisindeki Hunları itip kakıp alt üst ederek güney Rusya yayla-

larına doğru yayılırlar. En son olarak, amaçları Jüstinyen'in saltanatının son günlerinde, geçmişte Hiyong – Nuların yaptığı gibi, Bizanslılardan toprak isteyerek, ki onlar buna dünden hazırdı, taleplerinin reddi hâlinde onları boyunduruklan altına alarak Tuna nehrine açılmaktı.

[sayfa 110] **II. AVARLARIN AVRUPAYA YERLEŞMELERİ VE İTALYANIN LOMBARDLAR TARAFINDAN FETHİ**

Bereket versin Asyalı yeni fatihler [Avarlar], Roma İmparatorluğu için tam zamanını yakalıyarak bir yüzyıl önce Attila liderliğindeki Hunların kendi güçlerinin merkezi yaptıkları bölgede, iştahlarını doyurma vesilesi buldular: Daha sonra Macar fatihleri de çekecek olan büyük Theiss ve Tuna yaylalarına yerleştiler.

Ostrogotların ayrılışlarından beri, burada ağırlıklı olarak gücü olan kavim Lombardlardı. [Lombardlar Elbe ve Oder arasında yerleşmiş olan bir Germen kavmiydi. Aşağı Elbe'den gelerek VI. Yüzyılda İtalya'da başkenti Pavia olan güçlü bir devlet kurmuşlardır (572). Bağımsız Lombard dükleri Spolète (570) ve Bénévent (589) 'da yerleşmişlerdir. Lombardlar "Lombard kralı" unvanını alan Charlemagne tarafından yenilerek hâkimiyetlerine son verilmiştir. Spolète dükü Charlemagne'ın hâkimiyetine girmiş, Bénévent'daki Lombard hânedanı 1047'ye kadar devam etmiştir.] Lombardları dördüncü yüzyılın ortalarına doğru Morava yöresinde bırakmıştık. Ama onlar bu arada önce Aşağı Avusturya'ya (490'a doğru), daha sonra Macaristan yaylalarına kadar ilerlemeyi başardılar. Kendilerin Gépide'lerle karşı karşıya buldular. Attila'nın ölümünün ertesinde Transylvania'ya açılan Gépide'ler gibi Lombardlar da Transylvania'ya açılarak Theiss vadisine ulaşmışlardı. 470 yılından kısa bir süre sonra kıyılarında önemli Sirmium (Mitrovitza) şehrini aldıkları Save nehrinin aşağı yatağına ulaştılar. Bu durumda, ilerlemelerinin endişe verici olduğu Lombardlar veya Gépide'leri kimin yeneceğinin bilinmesi söz konu-

suydu. Dahası, bu husus, Lombardlardan ziyade Roma imparatorluğu için önemliydi. Lombardları kurtaran husus şuydu: Jüstinyen kurnaz davranarak 546'da en tehlikeli saydığı düşmanı olan Lombardların üstesinden gelmek için onlarla bir ittifak yaptı. Onları federal yapacak, parasal destek sağlayacak ve gerektiğinde kendi ordularını ona ödünç vererek destek olacaktı. Bu koşul Lombardların Orta Tuna havzasında hemen güçlü bir pozisyon elde etmelerini ve rakipleri olan Gépide'lere sert darbeler indirmelerini sağladı. Ancak Lombardlar, Avarlar Transylvania Alplerinin doğu yamaçlarında görününceye kadar, daha Gépide'leri yenmemişlerdi. 551'den 565 yılı dolaylarına kadar yeterince uzun süren bir ateşkesten sonra, hatta onlar tarafından ağır bir yenilgiye uğratılmaya bile ses çıkarmadılar. Bu iş kesinkes bitirilmeliydi ve bu nedenle Lombard kralı Alboin Avarların lideri Baïan'a dededen babadan kalma bu düşmana karşı masraflar ortak olarak bir sefer düzenlemeyi teklif etti. Gépide ordusu kıskaca alınarak tamamen yok edildi; Kralları Cunimend savaşta öldü; Lombard orduları ve Baïan'ın Asyalı kabileleri ganimeti paylaştılar (567).

[sayfa 111]

Ama Alboin'in Avarları Theiss kıyılarına getirmekle sonuçlanan **bir zafere sevinecek zamanı pek yoktu. Şimdi tüm plâto Avarların saldırılarına açıktı. Eğer Lombardlar kaçıp kurtulmak istiyor idiyseler yapılacak tek şey buradan çekip gitmek ve kendilerini misafir edecek toprağı başka bir yerde aramaktı. İtalya'nın savunmasından sorumlu insan sayısının azalması bu açıdan cazip yeni ufuklar açıyordu.** Bu nedenle **568** ilkbaharında Lombard halkı Aquilée yönünde yola çıkıyordu ve Avarlar onların izinde Tuna yaylalarına doğru ilerlerken Alboin atını Venedik'e doğru sürüyordu.

İmparatorluk hâkimiyeti, ancak imparatorluğun elinin mahkûm olduğu çabaların olağanüstü dağınıklığı nedeniyle diye açıklanabilen bir kolaylıkla, İtalya Yarımadası'nın büyük bir bölümünde bir blok

halinde tamamen çöktü. Beş yıldan daha az bir süre içinde (568-572), Cenova kıyısı, Ravenne ve Ravenne'i kuzeyde, batıda ve güneyde çevreleyen yüz kilometrelik toprak dışında, Toskana, Spolète ve Bénévent toprakları **572**'den önce Lombardların eline geçti. İstilâcılar ayrıca Roma ve Napoli'yi kuşatmaya başladılar. İtalya'da Roma İmparatorluğu'nun günleri sayılı gibi görünüyordu.

Diğer taraftan, Avarların Tuna plâtolarına yerleşmeleri tüm Avrupa için Attila zamanındakine eşit bir tehlike yaratmıştı, zira Hunların tarihi burada tekerrür ediyor gibi görünüyordu. Aynı anlaşılması mümkün olmayan süvarilik, devamlı hareket halinde olma, aynı kabalık ve hoyratlık, aynı esmer tenli ve tehlikeli **suratlar,** her yere haremi ve kendisi için haremi kadar önemli olan **Türk Kağan'ını taklit ederek yaptırdığı altın tahtıyla giden, adına Kağan denilen ve kimsenin gözünün yaşına bakmayan bir lider....**

Doğal olarak Roma İmparatorluğu ilk olarak tehdit edilen imparatorluktu. 580'den itibaren bir yarım yüzyıl boyunca Bizans ordularının bu Asyalı yeni kabile güçleriyle savaşmadığı veya önlerine katarak arkadan ittikleri Aşağı Tunalı Slavları da beraberlerinde sürüklüyorlardı. Slavlar başka bir ırka mensup, birlikten yoksun, ama sarsılmaz cesaretleriyle Avarların süvarilikte olduğu kadar harika piyade askeridirler; Onlar gibi çarpışmalara alışkın, onlar gibi şiddetin en kötüsünü uygulayacak yırtıcılıkta bir millettir. [sayfa 112] **Bir Yunan tarihçisi onların mahkûmlara yaktıklarını veya mahkûmların kafataslarını sopalarla vura vura kırdıkları gibi köpek ve yılanlara da attıklarını yazmaktadır.**

Bir birlik içinde hareket eden bu düşmanlara karşı kendini savunmak için İmparatorluk elinden gelenin en iyisini yapmaya çalışmaktadır. Belki de Balkan Yarımadası istilâ edilerek Constantinople istilâ tehdidi altında kalabilirdi. Ama Jüstinyen'den sonra tahta geçenler Bizans ordularının çığırından çıkmış karışık haline, onları felç eden iç kargaşa ve ihtilâllere rağmen cesaretle direnirler ve içlerinden biri, İmparator Maurice hatta bir an 600 yılında

şiddetli bir saldırıyı ilk kendi yapma cür'etinde bulunur ve çarpışmayı Theiss kıyılarına kadar sürdürür.

Yürekli, ama geleceği olmayan bir girişim! Saldırmak, Roma imparatorları için kargaşayı önlemeye yarayan bir vasıtadan başka bir şey değildir. Her yerde düşman istilâsı altında gittikçe teslim olan sınırları güçlükle koruyacak duruma düşmüşlerdi.

Sayfa :112

III. — LA RUÉE DES PERSES EN ASIE MINEURE, EN SYRIE ET EN ÉGYPTE[1].

En Asie, la situation est alarmante. Les Perses, après une longue période de calme, provoqués en 572 par l'empereur Justin II, neveu et successeur de Justinien, ont repris leurs attaques. En 573, les voilà de nouveau à la veille d'enlever la Syrie, où ils réussissent à pénétrer très avant : Apamée est détruite, ses habitants emmenés en captivité ; par surcroît, le 15 novembre, en Mésopotamie, la place de Dara (aujourd'hui Kara Dara, au sud de Mardin), réputée imprenable, capitule, ouvrant à l'ennemi la route d'Edesse et de la Cilicie.

Ce n'est encore qu'une alerte. Menacée, à son tour, au nord-est, par les Turcs de Sogdiane, la Perse accepte, en 574, de suspendre pour un an les hostilités en échange d'une forte indem-

Sayfa :113

nité de guerre ; et, à l'expiration de la trêve, les armées byzantines, réorganisées par un général de valeur, Maurice — à qui l'on a attribué un traité de stratégie souvent cité au moyen âge — parviennent non seulement à rétablir la situation, mais à envahir le territoire persan et à infliger de lourdes pertes à l'adversaire.

Pendant quelques années, la balance semble pencher du côté de l'Empire romain. Simultanément attaquée par les Turcs et par les Byzantins, la Perse est, de plus, ébranlée en 590 par une révolution qui livre le pays à la merci du vainqueur. Le roi persan Hormizd IV, fils et successeur du grand Khosraou Anoucharvân (mort en 579), est renversé et tué par un de

Sayfa :113

ses généraux, Bahram Tchoubin, qui essaie de se faire reconnaître à sa place, tandis que le fils d'Hormizd, Khosraou II, en est réduit à faire appel aux troupes byzantines pour triompher de l'usurpateur. Une fois rétabli sur son trône, il lui faut signer une paix désastreuse (591), qui vaut à l'Empire presque toute l'Arménie persane et reporte au lac de Van et aux abords de Tiflis la frontière grecque. VII

Mais dans les premières années du septième siècle, la situation est retournée. Maurice, qui, à la suite de ses brillantes campagnes, est devenu le gendre de l'empereur, puis empereur lui-même (582), a par son esprit autoritaire, sa dureté, son souci de stricte économie, provoqué de tels mécontentements qu'une fraction de l'armée se mutine, marche sur Constantinople, acclame comme souverain un obscur centurion du nom de Phocas, qui ne croit pouvoir mieux inaugurer son règne qu'en ordonnant de massacrer sous les yeux de l'empereur légitime ses cinq fils avant de lui faire subir le même sort (602). Ces meurtres horribles sont suivis de beaucoup d'autres. Phocas croit s'imposer par la terreur : il ne réussit par sa brutalité qu'à exaspérer les passions et accroître l'anarchie. L'armée de l'Euphrate refuse de le reconnaître, et son chef, Narsès, homonyme du vainqueur des Ostrogoths, négocie secrètement avec le roi de Perse.

L'heure de la revanche a sonné pour ce dernier. Sous prétexte de venger la mort de « son ami » l'empereur Maurice, Khosraou, qui a concentré en secret des forces imposantes, se jette brusquement à l'assaut de l'Empire, dont la chute semble proche. Tandis qu'une armée reconquiert l'Arménie persane, le gros des troupes s'abat sur Dara et sur Édesse (606). Phocas fait front d'abord avec une rare énergie ; il parvient un moment à

Sayfa :114

dégager Édesse ; mais en 607 il plie sous le nombre et la débâcle commence. Conduits par deux généraux remarquables, Chahin et Charbaraz, les armées persanes s'emparent pièce à pièce du territoire romain : celles de Chahin, après avoir occupé l'Arménie romaine, prennent Césarée, en Cappadoce (609 ou 610), et entament la conquête de cette province, d'où elles exécutent un raid audacieux jusqu'à Chalcédoine (à côté de

Sayfa :114

Scutari), sur la rive asiatique du Bosphore ; celles de Charbaraz s'ouvrent la route d'Antioche, occupent la ville après un furieux combat (611), puis entrent à Damas (613), à Césarée de Syrie et finalement à Jérusalem (22 mai 614), qui pendant trois jours est pillée, incendiée, profanée ; on parle de 57.000 chrétiens massacrés ; 35.000 autres, dont le patriarche Zacharie, sont faits prisonniers ; les saintes reliques — et, parmi elles, la plus vénérée de toutes, un fragment du bois de la Vraie Croix —, sont expédiées en Perse avec le reste du butin.

En 615, tandis que Chahin renouvelle son raid sur Chalcédoine, la conquête de la Syrie et de la Palestine s'achève. L'année suivante, Charbaraz reprend l'offensive : de Gaza, il pousse rapidement, en longeant la mer, sur Péluse, Babylone d'Égypte (le Vieux-Caire), Alexandrie. S'emparer d'Alexandrie, c'était frapper l'Empire romain en plein cœur : la grande métropole du Nil n'était pas seulement une des capitales intellectuelles du monde ; c'était le premier port de la Méditerranée orientale, la clé de presque tout le commerce asiatique qui, par le golfe d'Aden, la mer Rouge et le Nil, était ensuite dirigé sur Constantinople et le reste de l'Europe. La ville finit par tomber au début de l'année 618, et l'ennemi se venge de sa longue résistance en la pillant de fond en comble.

L'Égypte est la proie du vainqueur. Les armées de Charbaraz remontent le Nil et en occupent la vallée jusqu'aux confins de l'Éthiopie et du désert libyen ; elles tentent peut-être même un raid jusque sous les murs de Carthage (618 ou 619). En Asie Mineure, les armées de Chahin ont repris leur marche en avant : après avoir achevé la conquête de la Cappadoce, elles ont entamé celle de la Galatie, où elles se sont emparées d'Ancyre (Angora), et se dirigent vers le Bosphore.

Pour l'Empire romain, l'heure est tragique. Dans la Méditerranée occidentale, son destin paraît réglé : l'Italie — où tous les pouvoirs civils et militaires ont été concentrés entre les mains d'un unique représentant de l'empereur, l' « exarque » (Ἔξαρχος,

Sayfa :115

commandant en chef) de Ravenne — est pratiquement abandonnée à ses propres forces ; et, si les Lombards n'ont pu encore enlever ni Rome ni Naples ni Ravenne, c'est plutôt faute d'entente entre eux que grâce aux ressources des défenseurs. En Espagne, autant dire que la domination byzantine a vécu : vers 615, le roi wisigoth Sisebuth écrase les troupes impériales,

Sayfa :115

qui ne se maintiennent plus — et d'une façon précaire — que dans quelques villes de la côte, d'où elles seront bientôt expulsees. Du côté de l'Occident, seule l'Afrique, gouvernée elle aussi par un « exarque », tient encore. Mais au moment où les armées perses occupent l'Égypte, la Syrie, les provinces de l'Euphrate, l'Arménie et le centre de l'Asie Mineure, les Avars qui, avec les Slaves, sont déjà les maîtres de la Dalmatie, de l'Epire et de la majeure partie de la Macédoine et de la Thrace, réussissent à forcer le mur d'Anastase, saccagent le faubourg des Blachernes et menacent d'emporter d'assaut le mur de Théodose (619)[1].

L'Empire est au bord de l'abîme, quand il trouve un sauveur en la personne d'Héraclius.

Sayfa 112

III. PERSLERİN KÜÇÜK ASYA, SURİYE VE MISIR'A SALDIRILARI _

Asya'da durum korku vericiydi. Uzun bir sessizlik döneminden sonra **Persler** Jüstinyen'den sonra tahta geçen, yeğeni II. Justin tarafından **572'de** kışkırtılarak yeniden saldırmaya başladılar. 573'te, Suriye'nin ele geçirilmesinin arifesinde, işte yeniden Suriye'nin ötesine ilerlemeyi başarıyorlardı. Suriye'deki Apamée şehri tamamen harap ediliyor, şehrin sakinleri esir alınıyordu. Ayrıca 15 Kasım'da, ele geçirilemez gözüyle bakılan Mezopotamya'daki Dara [bugün Mardin'in güneyindeki Kara Dara] şehri zaptediliyor ve bu da düşmana Edesa [Urfa] ve Cilicie [Kilikya] yolunu açıyordu.

Bu henüz sadece bir uyarıydı. **Sogdiane 'lı Türkler** [Maveraünnehir'de oturan Türkler, bugünkü Özbekistan] **tarafından kuzeydoğuda tehdit edilen Persler 574'te** yüklü bir savaş tazminatı karşılığında Bizans'a olan düşmanlıklarını bir yıl süre ile dondurmayı kabul ettiler. **[sayfa 113]** Ateşkesin bitmesinden sonra Bizans orduları, Orta Çağ'da sıkça sözü edilen stratejik bir :antlaşmanın atfedildiği Maurice adında değerli bir general tarafından yeniden yapılanarak sadece durumunu düzeltmekle kalmaz, aynı zamanda Perslerin topraklarını istilâ etmeyi ve hasımlarına ağır kayıplar verdirmeyi başarır.

Birkaç sene terazinin kefesi Roma İmparatorluğu tarafında ağır basıyor gibi görünür. **Hem Türkler hem de Bizanslılar tarafından aynı anda saldırıya uğrayan Pers ülkesinde** buna ilâve olarak **590** yılında bir ihtilâl olur. Ülkenin yazgısı artık bu ihtilâlin galibinin elindedir. Pers kralı IV. Hormizd [IV: Hürmüz] oğlu ve halefi Büyük Khosrau Anoucharvan [Hüsrev Anuşirvan] (579'da öldü.) generallerinden biri olan Bahram **Tchoubin** tarafından devrilerek öldürülmüştür. Bahram Tchoubin kendini kral olarak kabul ettirmeye çalışırken Hürmüz'ün oğlu II. Khosrau [II. Hüsrev] bu zorbayı yenmek için Bizans ordularından yardım isteyecek duruma düşmüştü. Bir kez tahtına yeniden çıktıktan sonra 591 yılında Bizanslılar onu felâket bir :antlaşma imzalamaya mecbur ettiler. Bu :antlaşmaya göre Ermenistan'ın Perslerin ellerinde bulunan topraklarının hemen hemen tamamı, **Van** gölü ve **Tiflis dolayları** Bizanslıların sınırlarına katıldı.

Ancak yedinci yüzyılın ilk yıllarında durum tersine döndü. Parlak seferlerinden sonra önce imparatorun damadı, daha sonra da imparator olan Maurice (582) otoriter kafa yapısı, inatçılığı ve ekonomiye harfi harfine uyma takıntısı yüzünden o kadar hoşnutsuzluk yarattı ki ordunun bir fraksiyonu ona karşı ayaklanarak Constantinople'a yürüdü ve adı sanı pek duyulmamış Phocas adlı önemsiz birini sevinç çığlıkları içinde ve alkışlarla imparator olarak selâmladı. Phocas kendi saltanatını başlatabilmek için imparatoru öldürmeden önce yasal beş oğlunu onun gözleri önünde katletti **(602).** Bu korkunç ölümleri bir çok ölüm daha takip etti. Phocas terör havası estirerek kendini kabul ettirmeye çalışıyordu. Bu hoyratlığıyla sadece tutkuları şiddetlendirmeyi ve anarşiyi arttırmayı başardı. Fırat ordusu onu tanımayı reddetti ve şefleri Narsès (galip Ostrogot kralı ile adaş) gizlice Pers kralıyla görüşmeler yaptı.

Persler için intikam saati gelmişti. Arkadaşı imparator Maurice'in katlinin intikamını alma bahanesiyle **Khosrau** önemli bir miktarda askerî gücü toplayarak düşmesi yakın gibi görünen imparatorluğa anîden saldırdı. Bir ordu Ermenistan'ın eskiden Perslerin elinde bu-

lunan bölümünü Bizanslılardan geri alırken, orduların çoğunluğu Dara ve Edesa üzerine çullanır ve bu iki şehir düşer (606). **[sayfa 114]** Phocas önce ender görülen bir enerjiyle kafa tutar. Bir ara Edesa'yı geri almayı başarırsa da 607'de Pers ordularının askerî çokluğu altında ezilir ve bozgun başlar. **Chachin** [Şahin] ve **Charbaraz** [Şarbaraz] adlı üstün nitelikli iki komutanın emrindeki Pers orduları Roma topraklarını birer birer fethederler. Şahin'in orduları Ermenistan'ın Roma İmparatorluğu'nda kalan bölümünü zaptettikten sonra Kapadokya'daki **Césarée** [Kayseri] şehrine girerler (**609** veya 610) ve bu ili fethe başladıktan sonra buradan Boğaz'ın Anadolu yakasında Scutari [Üsküdar] yakınlarında Chalcedoine [Kalkedonya] kıyılarına kadar cür'etkârâne akın yaparlar. Charbaraz'ın komuta ettiği ordular Antioche [Antakya] yolunu açarlar, zorlu bir savaştan sonra **611**'de Antakya'yı işgal ederler ve daha sonra Damas'a [Şam] (613), Suriye'deki Césarée şehrine [Kuzey Filistin'de Akdeniz kıyısında bir şehir] ve son olarkda 22 Mayıs 614'te Kudüs'e girerler. Kudüs üç gün boyunca yağmalanır, yakılır, kutsallığına hakaret edilir. 57 000 Hristiyanın katledildiği söylenir. İlk peygamberlerden **Zacharie** [Zekeriya peygamber]**'nin 35 000 müridi esir alınır, hapsedilir. Aralarında hepsinin en kutsalı olan Gerçek Haç** [İsa'nın çarmıha gerildiği haç]**'tan ahşap bir parçanın da bulunduğu kutsal kalıntılar** [kutsal emanetler] **ganimetin geri kalan kısmıyla birlikte Pers ülkesine gönderilir.**

615'te Chahin **Kalkedonya'ya** yeniden akın yaparken Suriye ve Filistin fethedilir. Bunu takip eden sene **Charbaraz** yeniden saldırır. Gaza [Gazze] 'dan süratle ilerleyip, deniz boyunca ilerleyerek Péluse [Mısır'da Port Sait yakınlarında eski bir şehir; Haçlılar zamanında yok edildi.], Alexandrie [İskenderiye] 'ye kadar fethetti. İskenderiye'nin fethi demek, Roma İmparatorluğu'nun kalbinden vurulması demekti. Nil nehrindeki bu büyük metropol dünyanın sadece büyük bir kültür merkezi değil, aynı zamanda doğu Akdeniz'in en önemli limanı, tüm Asya ticaretinin temel anahtarıydı. Aden Körfezi, Kızılde-

niz ve Nil üzerinden **Constantinople ve Avrupa'nın geri kalan bölümüne** açılan yolda bulunan en önemli limandı. İskenderiye **618** yılının başında düşer ve düşman şehrin uzun süre direnişinin intikamını baştan aşağı yağmalamakla alır.

Mısır galip tarafın kurbanıdır. Charbaraz 'ın orduları Nil nehrinin akış yönünün tersi yönde ilerler ve Habeşistan sınırlarına kadar Nil vadisini ve Libya çölünü işgal ederler. **Ordular Carthage [Kartaca] surlarına kadar akın yapmaya teşebbüs ederler (618 veya 619). Chahin'in orduları Küçük Asya'da ilerleyerek Kapadokya'yı aldıktan sonra Galatie** [İç Anadolu Bölgesi] **'yi baştan başa geçerek bu bölgede bulunan Ancyre (Angora)** [Ankara] **'yı alırlar ve Boğaz 'a doğru yönelirler.**

Roma İmparatorluğu için çok trajik bir andır. Batı Akdeniz'de imparatorluğun kaderi tayin edilmiş gibi görünmektedir, zira İmparatorun sivil ve askerî tüm güçlerinin elinde toplandığı, imparatorun tek temsilcisi olan Ravenne Genel Valisi, Ravenne Başkomutanı tarafından yönetilen İtalya'da her şey tamamen buradaki kendi gücüne kalmıştır. Eğer Lombard'lar Roma, Napoli veya Ravenne'i alamadılarsa bu, bu şehirleri savunanların gücünden, savunma kaynaklarından ziyâde, Lombard'ların kendi aralarında bir birlik olmayışındandır. İspanya'da sanki Roma hâkimiyeti sona ermiş gibidir. **[sayfa 115]** 615'e doğru Vizigot kralı Sisebuth artık duruma hâkim olmayan imparatorluk ordularını kıyıdaki bazı şehirlerde ezer ve kısa sürede onları bu şehirlerden dışarı atar. **Batı yakasında, sadece ayrı bir Genel Vali ile yönetilen, Afrika hâlâ ayaktadır. Ama Pers orduları Mısır, Suriye, Fırat eyaletleri, Ermenistan ve Küçük Asya'nın ortalarını işgal ettiği esnada, Dalmaçya, Epir, Makedonya'nın büyük bir kısmı ve Trakya'nın ortaklaşa sahibi olan Avarlar ve Slavlar Anastase surlarınu zorlamayı, Blachernes'in dış mahallelerini yağmalamayı ve Teodosius surlarını fetih amacıyla tehdit etmeyi başarmışlardır.**

Héraclius'un kişiliğinde bir kurtarıcı bulduğu zaman imparator-

Sayfa :115

IV. — HÉRACLIUS[1].

Le règne de Phocas n'avait pas duré longtemps. Les désastres d'Asie, dont on le rendait responsable, avaient hâté sa chute. En 610, il avait été renversé par Héraclius, fils de l'exarque de Carthage, un vrai chef celui-là, issu d'une grande et riche famille arménienne, homme d'ordre, d'énergie, dans toute la force de l'âge[2].

Sayfa 115

IV. HÉRACLİUS

Phocas'ın saltanatı uzun sürmedi. Sorumlu tutulduğu Asya'daki felâketler onun düşüşünü hızlandırdı. 610'da Kartaca Genel Vâlisinin oğlu **Héraclius** tarafından tahttan indirildi. Büyük ve zengin bir Ermeni ailesine mensup olan Héraclius yaşının verdiği tüm güçle _ enerji dolu bir kişi, gerçek bir şefti.

Sayfa :115

Enfin en 622, grâce à l'appui efficace du patriarche de Byzance, Serge, qui, en consentant à ordonner le prêt à l'État des trésors d'Église, a permis à Héraclius d'acheter la retraite des Avars et de préparer une vaste opération militaire, l'empereur se met à la tête de son armée et part pour la guerre sainte.

Sayfa :116

Car la lutte engagée contre les Perses, violateurs des reliques les plus sacrées de Jérusalem, a déjà l'allure d'une croisade.

Sayfa 115

En sonunda **622'de Bizans Patriği** Serge destek vererek Kilisenin Hazine Dairesine Héraclius'a borç verilmesi talimâtını vermeyi kabul etmiş, onun **Avarları** parayla satın alarak geri çekilmelerini sağlamasına ve büyük bir askerî operasyon hazırlamasına izin vermiştir. İmparator **ordusunun başına geçerek kutsal savaş yapmak üzere sefere çıkar.**

[sayfa 116] Kudüs'ün en kutsal kalıntılarına saygı göstermeyen Perslere karşı girişilen savaş, hal-i hazırda bir haçlı seferi görünümündedir.

Sayfa :116

Soutenu par le sentiment populaire et servi, en outre, par de belles qualités de sang-froid, en même temps que d'audace et d'habileté, Héraclius fonce sur les troupes persanes de Galatie et de Cappadoce, les rejette sur l'Euphrate (622), traverse l'Arménie romaine ; puis, sans s'attarder à reconquérir pièce à pièce les provinces occupées, pénètre résolument en terre ennemie (623), enlève la place de Dovin, à l'est de la ville actuelle d'Erivan, se rabat vers le sud et venge le pillage de Jérusalem en allant détruire le temple du Feu de Ganzaca (Tabriz).

Mais il a affaire à forte partie. L'ennemi réagit avec violence. Dès 624, il faut se replier sur l'Arménie ; en 625, sur le Caucase. 626 est une année sombre, une des plus sombres que l'Empire ait connues. Après les succès enivrants de 623, tandis que l'empereur erre dans la lointaine Transcaucasie, une partie des troupes byzantines se voit réduite à s'enfermer dans Constantinople ; les soldats de Charbaraz ont atteint le Bosphore et essaient par mer de bloquer la ville, à l'assaut de laquelle, au même instant, par une action qu'une habile diplomatie est parvenue à combiner, les Avars s'élancent avec une forte armée, grossie de Bulgares et de Slaves. Le 29 juillet, le khaghan des Avars campe au pied des murs de Théodose[1] et somme la ville de se rendre ; le 30, il fait dresser ses machines de siège ; le 1er août, il donne l'assaut ; la tentative est renouvelée le 2, le 6, le 7. Le dernier mot reste heureusement aux défenseurs de la ville, qui gardent la maîtrise de la mer, détruisent les embarcations persanes et slaves, empêchent ainsi toute liaison entre les ennemis d'Asie et ceux d'Europe et contraignent, en fin de compte,

Sayfa :117

les Avars à la retraite. Le 8 août, à la pointe du jour, ceux-ci mettent le feu à leurs machines de siège et décampent.

D'autre part, Héraclius, en se repliant sur le Caucase, n'a nullement renoncé à la lutte. S'employant, au contraire, à reconstituer son armée, recrutant des renforts jusque chez les montagnards d'Ibérie et de Géorgie, s'assurant le concours des Khazars, une des tribus turques qui s'étaient installées sur les rives de la Caspienne, il attend son heure et se prépare pour de nouveaux combats. Au début de l'été 627, il reprend enfin l'offensive et remporte aussitôt des succès foudroyants. Il entre à Tiflis, franchit l'Araxe, atteint la vallée du Tigre, enfonce, le 12 décembre, près des ruines de Ninive, la seule armée que Khosraou, surpris, désemparé, ait eu le temps de lui opposer et, marchant droit vers le sud, menace Ctésiphon.

Sayfa 116

Halk tarafından sevilen ve desteklenen, ayrıca soğukkanlılık, cesaret ve ustalık gibi güzel özelliklere sahip olan Héraclius Pers ordularına, Galatie ve Kapadokya'ya saldırarak onları geri püskürtür. Bilâhare gecikmeden git gide istilâya uğramış olan eyaletleri yeniden fethederek 623'te kararlı olarak düşman topraklarına girer. **Erivan'ın** doğusunda Dovin'i alır, sonra birdenbire yön değiştirerek güneye yönelir ve **Tebriz**'deki " Ganzaca Ateşi " tapınağını yerle bir ederek Kudüs'ün intikamını alır.

Ancak karşısındaki düşman çetin cevizdir ve yaman bir şekilde karşılık vermektedir. Bizans ordularının 624'ten itibaren Ermenistan'dan, 625'te Kafkasya'dan düzenli olarak geri çekilmeleri gerekmektedir. 626 yılı üzüntülü bir yıl, hatta imparatorluğun o zamana kadar yaşadığı en mahzun yıl olmuştur. 623 yılında insanı kendinden geçiren başarılardan sonra, imparator uzaklarda Transkafkasya'da [Güney Kafkasya] **seferdeyken Bizans ordularının diğer bir bölümü kendisini Constantinople'da kıstırılmış bir**

duruma düşmüş olarak bulmaktadır. Charbaraz'ın orduları Boğaz'a ulaşmış, Constantinople'u denizden kuşatmaya çalışmaktadır. O esnada Charbaraz'ın kuşatmasına usta bir diplomasiyle Avarların Bulgarlar ve Slavlarla takviye edilmiş güçlü bir orduyla saldırmaları da eklenmiştir.29 Temmuzda Avar kağanı Teodosius surunun dibinde ordugâhını kurmuş ve şehre teslim olmasını emretmiştir. 30 Temmuzda silâhlarını Constantinople'a doğru doğrultmuş, 1 Ağustosta saldırıya geçmiş, 2, 6 ve 7 Ağustosta teşebbüslerini yinelemişlerdir. Bereket versin son söz denizlere hâkim olan şehrin savunucularınındır. Constantinople'daki Bizans orduları Pers ve Slav gemilerini yok ederek Asya'daki düşmanla Avrupa'daki düşman arasındaki bağlantıyı kesmiş ve en sonunuda Avarları geri çekilmeye zorlamıştır. **[sayfa 117]** 8 Ağustosta, sabahleyin tan ağarırken Avarlar ordugâhlarını toplayarak çekip giderler.

Diğer taraftan Kafkasya'da düzenli olarak geri çekilen Héraclius hiçbir zaman savaşmaktan vazgeçmez. Aksine **İberya** ve Gürcistan'ın dağlık bölgelerindeki adamları silâh altına alıp ordusunu takviye ederek ve **Hazar Denizi kıyılarında yerleşmiş bir Türk kabilesi olan Hazarlarla** el birliği yaparak ordusunu yeniler. Artık saldırı için uygun saati kollar ve yeni çarpışmalara kendini hazırlar. 627 yazının başında nihayet yeniden saldırıya geçerek anında yıldırım gibi bir zafer kazanır. Tiflis'e girer, Arax [Aras] nehrini geçerek Tigre [Dicle] vadisine iner, 12 Aralıkta Ninova harabeleri yakınında manevra yapamaz bir duruma düşmüş olan şaşkınlık içindeki Hüsrev'in, kendisine karşı koyacak zamanı bulan, yegâne ordusunu geri püskürtür, güneye doğru ilerleyerek Ctésiphon'u [Bağdat'ın güney doğusunda Sasaniler'in rezidansının bulunduğu eski bir şehir] tehdit etmeye başlar.

Pers ülkesi mahvolmuş bir durumda aman diler.

Sayfa :117

L'Orient romain était sauvé. Pas pour longtemps néanmoins. Cinq ans plus tard, la Syrie, à peine libérée des Perses, était envahie par un nouvel ennemi : le péril iranien conjuré faisait place au péril arabe.

Sayfa 117

Roma İmparatorluğu'nun doğusu kurtulmuştur. Yine de bu uzun sürmeyecektir. Beş sene sonra Suriye Perslerden kurtulur kurtulmaz yeni bir düşmanın saldırısına uğramıştı. Önlenen İran tehlikesi yerini Arap tehlikesine bırakmıştı.

Sayfa :118

CHAPITRE IX

L'ISLAM ET LA FORMATION DE L'ÉTAT ARABE JUSQU'A LA MORT DE MAHOMET

La brusque expansion des Arabes est un des événements historiques qui déconcertent le plus au premier abord. Individua-

Sayfa :118

liste jusqu'à la moelle des os, réfractaire à toute discipline, habitué à la vie errante de l'éleveur de chameau, pour qui la monotonie des jours n'était coupée que par quelques fructueuses razzias, le Bédouin du désert arabique avait semblé jusqu'alors absolument incapable de l'effort d'union nécessaire aux peuples conquérants. On ne s'en méfiait pas. Mais au septième siècle la situation va changer. Ce frondeur, ce sceptique, que rien, en apparence, ne prédisposait aux grands élans religieux, va être transformé sous l'action de la parole ardente de Mahomet, et le plus beau miracle accompli par le Prophète de la foi nouvelle sera peut-être la fusion d'éléments considérés comme rebelles à toute entente et la création d'un vaste peuple s'élançant à la conquête du monde, là où il n'y avait avant lui qu'anarchie et rivalités.

Sayfa 118

IX. BÖLÜM

MÜSLÜMANLIK VE HZ. MUHAMMET'İN ÖLÜMÜNE KADAR ARAP DEVLETİNİN KURULMASI

Arapların birden yayılmaları, daha ilk anda, tarihteki şaşırtıcı olaylardan biridir. İliklerine kadar bireysel olan, hiçbir disipline boyun eğmeyen, göçebe hayata alışkın, deve yetiştiren, günlerin monotonluğunu sadece birkaç verimli talanla kıran Arap çöllerinin Bedevîleri o zamana kadar kendilerine saldıran ülkelere karşı gerekli olan birliği sağlama konusunda tamamen yeteneksiz gibi görünmüştü. Bu konuda kuşku yoktu. Ama yedinci yüzyılda durum değişecektir. Saldırgan, kuşkucu, görünüşte büyük dinî coşkulara hiç de hazır olmayan bu kavim, Hz. Muhammet'in ateşli sözlerinin etkisi altında değişecektir. Yeni inançla peygamber tarafından gerçekleştirilen en güzel mucize ne tür yorumlanırsa yorumlansın belki de isyankâr olarak olarak telâkki edilen

unsurların bir araya gelmesi ve daha önce anarşi ve rekabetin kol gezdiği bir yerden çıkan büyük bir insan kitlesinin dünyayı fethe girişmesidir.

Sayfa :128

Puisque tous les liens de tribu et de famille étaient rompus entre les « émigrés » de 622 et leurs anciens compatriotes, rien ne pouvait arrêter leur vengeance : contre des étrangers, la razzia était permise. Les caravanes des Mecquois n'avaient qu'à se bien garder.

Sayfa 128

Mâdemki **622**'de hicret edenler ve onların eski hemşehrileri arasındaki tüm kabile ve aile bağları kopmuştu, hiçbir şey onların intikam almasını durduramazdı. Yabancılardan talan yapmaya müsaade ediliyordu. Mekke kervanlarına iyi göz kulak olmaktan başka bir çare kalmıyordu.

Sayfa :128

Dès lors les caravanes mecquoises furent traquées, assaillies. Au mois de mars 624, près de Badr, à une quarantaine de lieues de Médine, l'une des plus importantes d'entre elles tomba tout entière au pouvoir des musulmans, après un vif combat et malgré les renforts envoyés en hâte de la Mecque. Le sang des infidèles coula à flots. « C'était Dieu qui lançait contre eux les traits mortels ; c'était Dieu qui les tuait pour prix de leurs iniquités. » Un butin considérable fut fait, dont le partage fut assuré par les soins du Prophète.

Sayfa 128

O andan itibaren Mekke kervanları yakın takibe alındı ve onlara baskınlar yapıldı. **624** Martında, Bedr yakınlarında, Medine'den 40

fersah kadar bir mesafede en önemli kervanlardan biri çok şiddetli bir çarpışmadan sonra ve acele olarak Mekke'den gönderilen takviye birliklere rağmen tamamen müslümanların eline düştü. İman etmeyenlerin kanı oluk gibi aktı. "Ölümcül oklarını onlara fırlatan tanrıydı. Günahlarından dolayı onları öldüren tanrıydı." Peygamberin ihtimamına bırakılarak güvenli olarak paylaşımı sağlanan yüklü bir ganimet elde edildi.

Sayfa :129

Et tous sans exception, en effet, sont maintenant attaques, au nord, à l'est, au sud de Médine, jusqu'aux confins de la Syrie, jusqu'au cœur du Nadjd, jusqu'à la Mecque, jusqu'à Taïf. La lutte ne tourne pas toujours en faveur des soldats de Dieu. Le 23 mars 625, un fort parti de Mecquois les met en déroute non loin du mont Ohod, aux abords immédiats de Médine ; leurs pertes sont lourdes ; le Prophète lui-même est blessé. Mais qu'importe ! La parole divine vient relever les courages.

Sayfa 129

Ve hepsi istisnasız olarak gerçekten şimdi Medine'nin kuzeyinde, doğusunda ve güneyinde Suriye sınırlarına, Nadjd'ın ortasına, Mekke'ye, Taif'e kadar saldırıya uğradı. Savaş her zaman Tanrının askerlerinin lehine gelişmez. 23 Mart 625'te Mekkelilerin önemli bir bölümü onları Medine'nin hemen civarında **Uhud** dağı yakınlarında bozguna uğratır. Ağır kayıplar vermişlerdir. Peygamber'in kendisi de yaralanmıştır. Ama ne önemi vardır. İlâhî sözler cesaretleri yeniden arttıracaktır.

Sayfa :129

Non, Dieu n'abandonne pas son peuple élu. Il est à ses côtés, il combat avec lui, il lui fournit — une « révélation » le rappelle — d'invisibles et mystérieux renforts, quand, en 627, les troupes des Mecquois, coalisés avec une nuée d'autres ennemis du Pro-

Sayfa :129

phète, fondent brusquement sur Médine et manquent d'emporter la ville par surprise ; c'est lui qui suggère aux défenseurs l'idée de protéger leurs maisons éparses en creusant des tranchées (d'où le nom de « guerre du Fossé » donné à cette lutte), contre lesquelles les efforts des ennemis viennent successivement se briser (31 mars-15 avril 627)

La ténacité du Prophète a raison de tous les obstacles et lui assure finalement une rentrée triomphale à la Mecque. Une première fois, en mars 629, à la suite d'un accord conclu l'année précédente avec ses anciens compatriotes, il paraît dans sa cité natale en simple pèlerin ; mais près de deux mille adeptes lui forment escorte, et l'effet produit est tel parmi les païens de la Ville sainte que les conversions se multiplient. Les notables eux-mêmes n'échappent pas à la contagion. Aussi Mahomet se décide-t-il à brusquer le dénouement : dès le mois de janvier suivant, il marche à l'improviste sur la Mecque, qu'il trouve presque sans défense, y pénètre de vive force et, au nom de l'islam, va prendre possession du sanctuaire de la Ka'ba, désormais réservé aux seuls croyants (janvier 630).

La conquête de la Mecque était à la fois une revanche et un symbole. Son incorporation à l'État dont Médine restait la capitale et dont Mahomet, grandi par la victoire, était devenu le chef indiscuté, marquait clairement, aux yeux de tous les Arabes de la péninsule avec lesquels les Mecquois étaient en

Sayfa :130

rapports par leur commerce et par la Ka'ba, que les temps étaient révolus et qu'à défaut d'une foi sincère, la conversion à l'islam, la soumission à Dieu et à son Prophète étaient devenues une nécessité inéluctable.

Quand, le 8 juin 632, Mahomet expira, l'Arabie, sans doute, était loin encore de former un seul bloc.

743
724
19

Sayfa 129-130

Hayır,Tanrı seçilmiş olan halkını terk etmez. O onların yanındadır, onlarla birlikte savaşır, onları görünmeyen esrarengiz güçlerle takviye eder. Bir vahiy onlara bu sözleri hatırlatır. **627**'de Mekke orduları Peygamber'in diğer düşmanlarından oluşan bir cemaatle iş birliği yaparak anîden Medine üzerine saldırır ve baskında şehri zaptetmeyi başaramazlar. Peygamber dağınık olarak inşa edilmiş evlerin etrafına hendek kazmaları fikrini verir (Bu savaşa "Hendek savaşı" adı verilmesi bu yüzdendir.) ve düşmanların çabaları art arda yok edilir (31 Mart-15 Nisan 627).

Peygamber'in direngenliği tüm engellerin üstesinden gelir ve en sonunda ona muzafferâne Mekke'ye giriş olanağı sağlar. Mart 629'da, ilk defa olarak, önceki sene eski hemşehrileriyle imzalanan bir: antlaşmanın akabinde basit bir hacı olarak doğduğu şehre girer, ama yaklaşık 2000 kişilik bir müminler grubu ona muhafız olarak eskortluk yapar. Bu öyle bir etki yapar ki kutsal şehirde putperestler arasından müslümünlığa geçenlerin sayısı artar. Şehrin ileri gelenleri de bu yayılmadan kaçamazlar. Hz. Muhammet de bu çözülmeyi hızlandırmak ister.Müteakip Ocak ayından itibaren hiç tasarlamadan birden bire Mekke'ye yürür. Mekke hemen hemen savunmasızdır. Şehre zor kullanarak girer ve müslümanlık adına kutsal bir yer olan Kâbe'yi ele geçirir. Bundan böyle Kâbe sadece müminlere tahsis edilecektir (Ocak 630).

Mekke'nin fethi hem bir rövanş hem de bir semboldü. Medine'nin başkenti olarak kaldığı, Mekke'nin devlete katılması, Hz. Muhammet'in zaferle daha da büyüyerek tartışılmaz lider konumuna gelmesi, Mekkelilerin gerek ticarî gerekse Kâbe vasıtasıyla ilişkide bulundukları Arap yarımadasındaki tüm Arapların gözünde artık zamanın değiştiği ve [putlara karşı] içten gelen bir inanış olmadığı için, Müslümanlığı kabul etmenin, Tanrıya ve Peygambere iman etmenin, artık önüne geçilemez bir gereksinme olduğunu açıkça gösteri-

yordu.

8 Haziran **632'de** Hz. Muhammet öldüğünde kuşkusuz Arabistan henüz bir bütün olmaktan uzaktı.

Sayfa :138

III. — LES CONQUETES ARABES EN ASIE MINEURE ET EN ARMÉNIE[1].

Le gouvernement byzantin se montrait chaque jour plus incapable de réagir. La mort de l'empereur Héraclius (641) avait encore accru le désarroi dans les provinces. Les Arabes en vinrent bientôt à considérer l'Asie Mineure comme un immense champ de pillage, où ils pouvaient circuler presque sans obstacles.

Sayfa 138

III. ARAPLARIN KÜÇÜK ASYA VE ERMENİSTAN'DAKİ FETİHLERİ

Bizans yönetimi günden güne daha âciz bir durum sergiliyordu. İmparator Héraclius'un 641'de ölümünden sonra eyaletlerde kargaşa arttı. Araplar kısa bir süre sonra Küçük Asya'yı hemen hemen hiçbir engel olmadan ilerleyebilecekleri çok büyük bir talan alanı gibi görmeye başladılar.

Sayfa :139

Le calife eût voulu davantage encore : mis en goût par les résultats obtenus en Syrie et en Asie Mineure, il caressa longtemps l'espoir d'aller détruire sur le Bosphore même la puissance impériale. En 668, ses troupes poussaient une pointe jusqu'à Chalcédoine, un des faubourgs asiatiques de Byzance. Au printemps suivant (669), elles traversaient la mer et tentaient, de Thrace — sans succès d'ailleurs — le siège de Constantinople. En 673, un effort considérable était fait pour triompher de la résistance ennemie : Constantinople était attaquée à la fois par terre et par mer; tout était mis en œuvre

673
669
4

Sayfa :139

pour s'emparer de la ville coûte que coûte; mais, au bout de cinq années de blocus, il fallait lâcher prise : le feu grégeois, décimant la flotte arabe, avait fini par rendre intenable la position des assiégeants.

L'Empire romain parut même alors se ressaisir. Pendant une dizaine d'années (683-693), les armées byzantines réussirent à regagner du terrain en Asie Mineure; les bandes arabes, refoulées vers l'est, furent tenues en respect par une nouvelle ceinture de troupes barbares, notamment des Slaves et des Libanais, transportés jusqu'en Bithynie, ou en Pamphylie avec leurs familles; un moment même l'Arménie fut dégagée. Mais, dès 693, la marche en avant des Arabes reprenait; l'Arménie retombait sous leur joug; leurs raids recommençaient dans la direction du Bosphore; enfin Constantinople était une seconde fois menacée par terre et par mer, du mois d'août 717 au mois d'août 718, et ne devait son salut qu'à l'énergie et au talent militaire d'un nouvel empereur, Léon III l'Isaurien, dont la brillante victoire allait marquer l'arrêt définitif de l'avance arabe en territoire romain.

L'Asie Mineure allait sans doute être encore le théâtre de bien des luttes entre Musulmans et Byzantins; mais on peut dire qu'au début du huitième siècle la frontière arabe, dans ces parages, est à peu près fixée : avec l'Arménie et ses annexes d'Albanie et de Géorgie, elle englobe, en outre, les territoires situés au sud-est du Taurus cilicien et de l'Anti-Taurus, formant un ensemble compact, qui déjà, par la force des choses, trouve du côté de la Mésopotamie son centre de gravité.

Sayfa 139

Halife daha fazlasını elde etmek istiyordu. Suriye ve Küçük Asya'da elde edilen neticelerin iştihâlandırmasıyla, hatta Boğaz'a kadar giderek imparatorluk gücünü yok etme ümidine boşuna kapıldı. 668'de halifenin orduları Bizans'ın Asya yakasındaki dış mahallelerden biri olan Kalkedonya burnuna kadar ilerliyordu. Bunu takip eden ilkbaharda (669) bu ordular denizi geçerek – ki zaten başarısız olacaklardır – Trakya'ya ulaşıp Constantinople'u

kuşatmaya teşebbüs ediyorlardı. 673'te düşmanın teşebbüsünü kırmak için yoğun bir çaba gösterilmişti. Constantinople hem denizden hem de karadan saldırıya uğruyordu. Şehri her ne pahasına olursa olsun ele geçirmek için tüm olanaklar seferber edilmişti. Ama beş senelik bir kuşatmanın sonunda kuşatmayı bırakmak zorunda kalmışlardı, çünkü Rum ateşiyle Arap donanmasını kırıp geçirerek Arapların kuşatmayı sürdürmelerin olanaksız kılmışlardı.

Hatta Roma İmparatorluğu kendisini yeniden toparlıyor gibi görünüyordu. 683-693 yılları arasındaki on yıl süresince Bizans orduları Küçük Asya'daki toprakları yeniden kazanmayı başardılar. Doğuya püskürtülen Arap çeteleri özellikle Slavlar ve Lübnanlılardan oluşan yeni bir Barbar grubu tarafından çember altına alınarak sulta durduruldular.z Araplar aileleriyle birlikte Bithynie [Küçük Asya'nın kuzeybatısında Marmara Denizi ile Euxine köprüsü arasındaki kıyıları kapsayan bölge] veya Pamphylie'ye [Pamfilya, Küçük Asya'nın güneyinde Likya ve Kilikya arasında yer alan bölge] sürüldüler. Hatta bir ara Ermenistan geri alındı. Ancak **693'ten itibaren** Araplar yeniden ilerlemeye başladılar. Ermenistan yeniden Arapların boyunduruğu altına girdi. Boğaz yönüne doğru Arap akınları yeniden başladı. sonunda **717 Ağustosundan 718 Ağustosuna** kadar Constantinople ikinci defa karadan ve denizden [Araplar tarafından] tehdit ediliyordu [kuşatılıyordu]. Constantinople kurtuluşunu enerjisi ve askerî yeteneğine borçlu olduğu yeni imparator Isaurien III. Léon'a borçlu olacaktı [Isaurien' ler, Küçük Asya ' nın güneyinde korsanlıkla geçimini sağlayan ve M.Ö. 75'te Roma'nın hegemonyasına girmiş insanlar topluluğudur. Isaurien'ler hanedanı 717'den 802'ye kadar Constantinople'da Bizans İmparatorluğu'nu yöneten hanedandır.] **İmparator III. Léon'un** parlak zaferi **Arapların Roma topraklarındaki yayılmasını kesin olarak** durdurmayı sağlayacaktı.

Şüphesiz, Küçük Asya Müslümanlarla Bizanslılar arasında süre gelen bir sürü savaşa daha sahne olacaktı. Ama **sekizinci yüzyılın başında Araplarla olan sınır,** yöre olarak aşağı yukarı kesinleşmiş-

tir denilebilir. Ermenistan ile Arnavutluk ve Gürcistan'ın da eklenmesiyle Arap sınırları Torosların Kilikya'daki bölümlerini ve Antitorosların güneydoğusunu içine alarak kaçınılmaz olarak ağırlık merkezini Mezopotamya tarafının oluşturduğu toprakları bir bütün olarak kapsayacaktır.

Sayfa :140

IV. — LA CONQUÊTE DE L'AFRIQUE DU NORD[1].

Cependant la conquête arabe, arrêtée ainsi vers le nord, se poursuivait simultanément à l'ouest et à l'est

Sayfa 140

IV. KUZEY AFRİKA'NIN FETHİ

Arapların fethi kuzeyde durdurulmuş olmasına rağmen, fetihler doğuda ve batıda aynı anda devam ediyordu.

Sayfa :140

En 670, une solide base militaire était enfin établie à Kairouan (« la place d'armes »), dans la steppe tunisienne, et la conquête commençait.

Lente et rude conquête, cette fois : car il fallait compter désormais avec ces tribus berbères, farouches et instables.

Sayfa :141

que nul, pas même les Romains, n'était parvenu à mâter complètement.

Sayfa 140

670'te nihayet Tunus bozkırlarında Kairouan'da [Tunus'un iç bölgesi] sağlam bir askerî üs kurulmuştu ve Fetih başlıyordu.

[sayfa 141] Bu seferki yavaş ve çetin bir fetihti, zira artık Romalıların bile tamamen başaramadığı, hiç olmadığı kadar acımasız ve dengesiz olan bu **Berberî kabileleri** hesaba katmak gerekiyordu.

Sayfa :141

Pendant quelques années l'islam est hors d'état de prendre sa revanche. Mais, dès que l'autorité du calife est restaurée en Syrie, en Arabie et en Égypte, les défaites de 683 sont effacées : les Arabes rentrent à Kairouan et, se jetant vers l'ouest à la poursuite des Berbères, les mettent en déroute à une centaine de kilomètres de là, du côté de Sbîba (688). Le principal chef berbère, Kosaïla, est tué dans la bataille. Et désormais, changeant de tactique, afin de se débarrasser d'abord des Byzantins, abandonnés par Constantinople et visiblement à bout de souffle, les conquérants progressent méthodiquement vers le nord en direction de Carthage, dont ils s'emparent enfin entre 695 et 697.

Sayfa 141

Birkaç sene süresince Müslümanlık intikamını alma durumundan uzaktır. Ama halifenen otoritesi bir kere Suriye, Arabistan ve Mısır'da yeniden kurulduktan sonra 683 yılındaki mağlubiyetler silinir. Araplar Kairouan'a girerler ve batıya Berberîleri takibe koyularak Sbîba yakasında yüz kilometrelik bir mesafe içinde bozguna uğratırlar (688). Ana lider Kosaïla bu savaşta öldürülür. Bu tarihten itibaren Araplar, önce Bizanslılardan kurtulmak için taktik değiştirirler. Constantinople tarafından bırakılan Araplar nefes nefese, sistematik olarak kuzeye, **695 ve 697 yılları** arasında nihayet zaptedecekleri, Carthage [Kartaca] yönüne doğru ilerlerler.

Sayfa :142

L'Afrique berbère résistera davantage. La conquête du massif de l'Aurès, où les guerriers musulmans se heurteront à un groupe de tribus fanatisées par une femme — la *Kâhinah* (« la devineresse ») — demandera, en particulier, beaucoup de temps et de peine. Mais, après dix années de luttes incessantes, les Berbères, eux aussi, devront s'avouer vaincus. De la mer Rouge à l'Atlantique, toute l'Afrique du nord sera annexée à l'empire des califes (709).

709

V. — LA CONQUÊTE DE L'ESPAGNE[1].

Mais déjà les regards des conquérants et ceux des Berbères, que l'appât du butin avait amenés en masse sous les drapeaux de l'islam, se portaient avec convoitise sur les riches plaines d'Espagne qui, toutes proches, de l'autre côté du détroit, semblaient une proie facile à saisir.

La royauté wisigothique menaçait ruine. On n'entendait plus parler en Espagne que de complots ou d'émeutes, et le septième siècle n'était pas achevé, les Arabes n'étaient même pas encore installés à Carthage, qu'à la cour espagnole on croyait reconnaître déjà dans chaque conspirateur un agent de l'islam : en 694, le roi Egica accusait formellement les juifs devant le concile de Tolède de préparer, de connivence avec les musulmans, la chute du régime. On sentait venir l'orage. Et le fait est qu'en 708 on put voir une flotte arabe croiser au large d'Algésiras et peut-être même tenter une attaque par surprise. Quelques mois plus tard, une révolution éclatait à Tolède : le duc de Bétique, Rodrigue, était proclamé roi au printemps de l'année 710, tandis que le souverain légitime, Achila, s'enfuyait avec ses frères au Maroc, prêt à ouvrir lui-même aux musulmans l'accès de son pays pour tirer vengeance de son rival. Le désordre était à son comble. Les musulmans n'hésitèrent pas à en profiter.

Sayfa 142

Berberî Afrika daha fazla direnecektir. Müslüman savaşçıların **bir kadın –Kâhinah ("kâhin")-tarafından körü körüne onun her istediğini yapacak duruma düşürülmüş bir Berberî kabile grubuna rastladığı Aurès dağlık bölgesinin fethi özellikle çok zaman ala-**

cak ve çok uğraştıracaktır.Ama on yıl süren sürekli savaştan sonra Berberîler de yenilgiyi kabul edecektir.

Kızıldeniz'den Atlantik'e kadar tüm kuzey Afrika halifenin imparatorluğuna ilâve edilecektir (709).

V. İSPANYA'NIN FETHİ

Vizigot krallığı yıkılma tehlikesi altındaydı. İspanya'da sadece komplolardan ve başkaldırılardan başka bir şey duyulmuyordu ve **yedinci yüzyıl daha sona ermemişti.** Hatta Araplar daha **Kartaca'ya** yerleşmemişlerdi, ama İspanyol sarayı her komplocunun ardında bir Müslüman casusunun olduğunu yakından bildiğine inanıyordu. **694**'te Kral Egica Yahudileri resmen Toledo Konsülü önünde rejimi yıkmak için Müslümanlarla işbirliği yapmakla suçluyordu. Fırtına kopacağı hissediliyordu. Gerçek şudur ki **708**'de bir Arap donanmasının Algésira [El- Cezire] açıklarında dolaştığı ve hatta beklenmedik bir şekilde saldırıya teşebbüs ettiği görülebiliyordu. **Birkaç ay sonra Toledo'da bir ihtilâl oluyordu. Bétique Dükü Rodrigue, 710 yılı ilkbaharında kral ilân edilirken yasal hükümdar Achila kardeşleriyle birlikte Fas'a kaçıyordu. Achila rakibinden intikam almak için ülkesine Müslümanların girme yollarını açmaya hazır bir durumdaydı. Müslümanlar bu durumdan yararlanmaktan çekinmediler.**

Sayfa :143

XX En 711, probablement vers le début de l'été, une armée de sept mille Berbères, placés sous le commandement d'un des leurs — dont le nom, bientôt célèbre, de Târik, allait rester inséparable du promontoire rocheux que la flotte venait de doubler (le Djebel Târik, dont nous avons fait Gibraltar) — débarquait dans la baie d'Algésiras sans rencontrer de résistance ; puis, empruntant la route du sud qui, par Tarifa et Vejer de la Frontera, joint la baie d'Algésiras à la baie de Cadiz, allait bousculer à mi-chemin entre ces deux villes, sur les bords du lac Janda, les troupes que le roi Rodrigue amenait en toute hâte du nord de la péninsule. Cette seule et facile victoire ouvrait aux soldats de Târik la route de Séville,

Sayfa :143

où ils entraient bientôt en trombe; ils dépassaient Carmona, enfonçaient à nouveau les Wisigoths en avant d'Ecija, enlevaient cette ville, obtenaient au bout de deux mois la reddition de Cordoue et faisaient quelques semaines après leur entrée à Tolède.

Sayfa 143

711'de, büyük bir ihtimalle yaz başına doğru, yedi bin kişilik bir Berberî ordusu aralarından çıkan komutan, ki kısa bir süre sonra meşhur olacak, donanmanın iki katına çıktığı kayalık burunla özdeşleşecek olan Târık'ın (Djebel Târık [Cebel-ü Târık] ki Avrupalılar bu boğazın ismini Gibraltar'a çevirmişlerdir.) kumandası altında hiçbir direniş görmeden El-Cezire körfezinden gemilerle ayrılmıştı. Sonra Tarifa ve Vejer de la Frontera güzergâhı ile El-Cezire körfezini Cadiz [Kadiz] ile birleştiren güney yolunu izleyerek bu iki şehri birleştiren yolun ortasında Janda gölü kıyılarında kral Rodrigue 'i büyük bir aceleyle yarımadanın kuzeyine getiren ordularla karşılaştı. Bu tek ve kolay zafer Târık'ın askerlerine kısa bir süre sonra fırtına gibi girecekleri Séville yolunu açıyordu. Carmona'yı geçtiler. Vizigotları Ecija önlerinde yeniden yerle bir ettiler. Ecija'yı zaptettiler. İki aylık bir süre zarfında Cordoue'yi [Kordoba] teslim aldıktan birkaç hafta sonra Toledo'ya giriyorlardı.

Sayfa :143

Après l'Andalousie, après l'Estremadoure, après la Castille, après les provinces de Grenade et de Murcie, dont la conquête était amorcée dès 711 par la prise de Malaga, l'Aragon, vers 714, et la Catalogne finissent par succomber; une dernière poussée, en 719 ou 720, fait tomber aux mains

— 143 —

Sayfa :144

des Infidèles le Roussillon et le Bas-Languedoc, qui, depuis le cinquième siècle, prolongeaient au nord des Pyrénées le royaume d'Espagne.

Sayfa 143-144

Andalousie [Andaluzya], Castille [Kastilya], Gnenade [Granada] ve Murcie'den sonra, ki bu şehirlerin fethi **711'den itibaren Malaga ve Aragon'un fethini** başlatıyordu, 714'e doğru Catalogne'un [Katalonya] en sonunda düşmesinden sonra yapılan **719 veya 720'de** yapılan son bir baskınla beşinci yüzyıldan beri kuzey Pirenelerde İspanya krallığının elinde bulunan Roussillon ve Bas-Languedoc [Aşağı Languedoc] hak dininden olmayan imansızların eline geçiyordu.

Sayfa :144

VI. — L'INVASION DE LA GAULE[1].

Mais, de Narbonne, la tentation était forte de se glisser dans la riche plaine de Toulouse. La Gaule allait-elle donc connaître aussi le sort de la péninsule ibérique ? Et, en cas d'attaque, serait-elle en mesure de résister ? C'était l'époque où la monarchie mérovingienne achevait de mourir[2]. Déchirée entre les factions, exposée aux pires dangers sur toutes ses frontières du nord et de l'est, sans pouvoir central reconnu depuis la disparition, en 715, du maire du palais Pépin de Herstal, le royaume franc eût été perdu sans doute si les conquérants, à bout de souffle, ne s'étaient vu interdire l'accès de la vallée de la Garonne par le duc d'Aquitaine Eude, accouru pour protéger sa ville de Toulouse (720 ou 721).

La force d'expansion de l'islam n'était point cependant brisée encore. Dès 725 les cavaliers musulmans remontaient la vallée du Rhône et, filant droit devant eux, à grande allure, s'en allaient, renversant tous les obstacles, pillant, semant partout l'épouvante, jusqu'en pleine Bourgogne, jusqu'à Autun

Sayfa :144

qu'ils mettaient à sac le 22 août 725, sans nulle part rencontrer de résistance sérieuse.

Ce n'est encore que la razzia, prélude habituel de la conquête; mais la razzia a été si fructueuse et si aisée qu'une autre se prépare aussitôt dans une nouvelle direction. La route de Carcassonne à Toulouse est barrée; qu'à cela ne tienne : la route de la Gascogne est libre. Dès 732, la cavalerie musulmane, que l'émir d'Espagne Abd-ar-Rahmân a massée à Pampelune, dévale des Pyrénées par le col de Roncevaux, se précipite sur Bordeaux par la grand'route de Dax, force le passage

Sayfa :145

de la Garonne à Bordeaux et s'élance vers le nord en direction de Poitiers et de Tours.

Abd-ar- Rahmân avait compté sans le nouveau souverain de la Gaule, Charles Martel, qui, après plusieurs années de luttes, avait su entre temps refaire autour de lui l'unité franque et qui, avec un rare esprit de décision, allait aussitôt parer le coup. Les deux armées adverses se heurtèrent près de Poitiers au mois d'octobre 732. Abd-ar- Rahmân resta sur le terrain et son armée, décimée, n'échappa à une destruction totale que par une retraite rapide.

Les musulmans devaient essayer encore trois ou quatre ans plus tard de recommencer sur le Rhône l'étonnante aventure de 725; ils devaient même réussir quelques heureux coups de mains sur Arles, sur Avignon, sur les villes environnantes; mais les temps étaient changés : refoulés par Charles Martel, battus par lui sur la Berre, au sud de Narbonne, en 737, ils n'oseront plus se risquer très loin en terre franque; et l'heure sonnera même bientôt où, sous la pression des armées franques, ils devront se résoudre à évacuer le Bas-Languedoc (759) et à se replier au sud des Pyrénées.

Mais qui donc, moins d'un siècle auparavant, eût imaginé que la Gaule deviendrait un jour limitrophe d'un des plus vastes empires que le monde eût jamais connus et tremblerait devant l'épée des maîtres de l'Arabie?

Sayfa 144

VI. GALYA'NIN İSTİL EDİLMESİ

Ama Narbonne'dan Toulouse 'un [Tuluz] zengin plâtolarına kayma dürtüsü çok fazlaydı. Acaba Galya'nın kaderi de aynen İberya yarımadasınınki gibi mi olacaktı? Bir saldırı halinde acaba direnecek durumda olacak mıydı? Bu dönem Merovenj _ krallığının yıkıldığı dönemdi. Fesat komitaları arasında perişan olan, kuzeyde ve doğudaki tüm sınırlarında tehlikelerin en kötüsüne maruz kalan, 715'te Herstal'li Pépin'in sarayının sahibinin 715'te ölümünden sonra merkezî yönetimsiz kalan Frank Krallığı kesinlikle yıkılabilirdi, eğer Toulouse şehrini korumak için (720 veya 721) nefes nefese yardıma koşan Akitanya Dükü Eude tarafından fatihlerin Garonne vadisine ulaşmaları engellenmeseydi.

Müslümanlığın yayılma gücü yine de henüz kırılmış değildi. 725'ten itibaren Müslüman süvariler Rhône vadisinde ,nehrin akış yönünün tersi yönde ilerliyorlardı. Hiçbir engel tanımadan, gururla başların alıp gidiyorlar, tüm engelleri aşarak, talan yaparak, her yerde dehşet saçarak, hiçbir direnişle karşılaşmadan 22 Ağustos 725'te Burgonya açıklarına, Autun'a kadar geçtikleri her yeri yağmalıyorlardı.

Bu henüz fethin alışılagelen başlangıcı, bir talandan başka bir şey değildir. Ama talan o kadar kazançlı, o kadar kolay olurki başka bir yönde yeni bir talan yapmak üzere yola çıkmaya hemen hazırlanırlar. Carcasson'dan Toulouse 'a çıkan yol kapanır. Ne önemi vardır, çünkü Gaskonya yolu açıktır. 732'den itibaren İspanya Emiri Abdurrahman'ın, Pampelune'de topladığı Müslüman süvariler, Ronceveux geçidinden geçerek Pirenelerden inerler ve Dax ana yolundan giderek Bordo'ya saldırırlar, Garonne'dan Bordo'ya açılan geçidi zorlarlar ve Poitiers [Puvatya] ve Tours yönünde kuzeye doğru ilerlerler.

[sayfa 145] Abdurrahman Galya'nın yeni hükümdarı **Charles**

Martel'i [Şarl Martel] hesaba katmamıştı. Charles Martel senelerce süren savaşlardan sonra **Frankları yeniden bir birlik halinde etrafında toplamayı bilmişti** ve ender görülen bir karar verme yeteneği ile saldırıyı savuşturmak üzere yola çıktı. İki muhalif ordu, **732 Ekiminde** Poitiers yakınlarında karşılaştılar. **Abdurrahman savaşta öldü,** kırılıp geçirilen ordusu hızlı bir şekilde geri çekilmek suretiyle tamamen yok olmaktan kurtuldu.

Müslümanlar üç veya dört sene sonra Rhône nehri üzerinde 725 yılının şaşırtıcı maceralarına başlamayı yeniden deneyeceklerdi. Hatta Arles, Avignon ve çevredeki şehirlerde bazı plânsız, hızlı saldırılar düzenlemeyi de başaracaklardı. Ama zaman değişmişti. **737'de** Charles Martel tarafından Narbonne'un güneyinde Berre'de yenilerek **geri püskürtülen** Müslümanlar, artık Frank topraklarında daha ilerilere gitmeye cür'et etme riskini göze alamayacaklardı. Hatta Frank ordularının baskısı altında 759'da Bas-Languedoc'u boşaltma ve Pirenelerin güneyine geri çekilmeye karar verme saati hemen gelip çatacaktı.

Ama bir yüzyıldan daha az bir süre önce Galya'nın bir gün dünyanın hiç görmediği kadar büyük imparatorluklarından birine sınır komşusu olacağını ve Arabistan'ın hükümranlarının kılıçları önünde titreyeceğini kim hayal etmiş olabilirdi ki ?

Sayfa :145

VII. — *L'EXPANSION ARABE EN ASIE CENTRALE. LA LUTTE CONTRE LES TURCS ET LES CHINOIS*[1].

Arrêtés aux frontières franques, comme sur les rives du Bosphore, les généraux de l'islam gardaient encore en Orient

Sayfa :146

des possibilités presque indéfinies de conquêtes. Car, à peine avaient-ils achevé la soumission du royaume sassanide, au milieu du septième siècle, qu'ils s'étaient déjà élancés sur les routes mystérieuses de l'Asie centrale et des Indes.

Sayfa 145-146

Boğaz kıyılarında olduğu gibi Frank sınırlarında da durdurulan İslâm generalleri, doğuda [Doğu Roma İmparatorluğu] hemen hemen belirsiz fetih olanaklarını bekliyorlardı.Yedinci yüzyılda Sasanî krallığını boyun eğdirmeyi başarır başarmaz, **Orta Asya ve Hindistan'ın esrarengiz güzergâhlarında çoktan yola çıkmışlardı bile.**

Sayfa :146

Les Turcs, que nous avons laissés vers 565, progressant en vainqueurs depuis les confins de la Chine jusqu'aux abords de la Caspienne[1], et dont le roi ou « khaghan » pouvait naguère se vanter d'être obéi « de toute la terre, du plus lointain Levant au plus lointain Couchant », avaient vu leur puissance, un moment formidable, se perdre aussi rapidement dans l'anarchie. D'abord séparés en deux tronçons — Turcs orientaux en Mongolie et Turcs occidentaux au sud-ouest de l'Altaï — ils n'avaient pas tardé à s'émietter en une poussière de tribus rivales, entre lesquelles l'active diplomatie des souverains de la Chine avait su habilement entretenir la discorde.

Les déloger de leurs positions avancées au nord du Khorassan avait été pour les Arabes un jeu d'enfants. Dès 651, la cavalerie musulmane se portait bravement dans la direction de Hérat et de Balkh, où elle réussissait sans grand'peine à planter l'étendard de l'islam (651-652). Entravée quelque temps par la terrible guerre civile qui secoua, nous le verrons, l'empire musulman au lendemain de la mort du calife Othmân (656), la conquête reprenait bientôt à travers les âpres défilés de l'Afghanistan, dans la direction de Kaboul, qui était même emporté d'assaut entre 661 et 663 et occupé momentanément.

Au nord, l'Oxus était franchi en 671; trois ans après, le

Sayfa :146

prince turc de Bokhara faisait sa soumission; Samarcande, plusieurs fois atteinte par les avant-gardes arabes à partir de 675-676, était obligée de payer tribut. La razzia s'étendait de plus en plus vers le nord-est, frayant, comme toujours, la voie aux conquêtes véritables.

Retardées durant de longues années par les révoltes incessantes de l'Irak, celles-ci vont se précipitant au début du huitième siècle sous l'habile commandement du grand général Kotaïba, qui, après avoir de 705 à 713 consolidé l'œuvre de ses prédécesseurs, installé l'administration arabe à Bokhara et à Samarcande et enfin conquis toute la vallée inférieure de l'Oxus jusqu'à la mer d'Aral, envahit le Ferghana (713) et

Sayfa :147

se jette à l'assaut des territoires de l'extrême-occident chinois.

Sayfa 146-147

565 yılına doğru bıraktığımız Çin sınırlarından Hazar Denizi kıyılarına kadar muzaffer olarak ilerleyen ve krallarının (veya kağanlarının) yakın tarihte en doğudan en batıya kadar tüm dünyayı dize getirmekle övünebilen Türkler, güçlü oldukları dönemi yaşamışlar, harikulâde bir devir geçirmişler, aynı hızla da bir anarşi içine düşmüşlerdi. Önce iki kola ayrılmışlardı. Doğudaki Türkler Moğolistan'da, batıdaki Türklerde Altayların güneybatısında yerleşmişlerdi. Bir sürü rakip kabileye bölünmekte gecikmediler. Çin hükümdarlarının aktif diplomasisi bu rakip kabileler arasındaki anlaşmazlığı ustaca besledi.

Araplar için **onları Horasan'ın kuzeyine ilerlemiş yerlerinden alıp def etmek** bir çocuk oyuncağıydı. **651'den itibaren** Müslüman süvariler büyük bir zorlukla karşılaşmadan İslâm sancağını dikmeyi başardıkları Hérat ve Balkh yönünde cesaretle ilerliyorlardı **(651-**

652). Bir süre onları sarsan korkunç bir iç savaşla kösteklenen Müslüman İmparatorluğu, göreceğimiz gibi, halife Osman'ın **656'da** ölmesinin ertesinde **derhal Afganistan'ın çetin dar geçitlerinden geçerek Kabul yönünde yeniden fethe başladılar. Hatta, Kabul 661 ve 663 yılları arasında bir ara bir baskında işgal edilmişti.**

671'de kuzeyde Oxus geçilmişti. Üç yıl sonra Buharalı Türk prensi boyun eğiyordu. 675-676 yıllarından itibaren Arap öncüleri birçok kez buraya gelerek kenti haraç ödemeye mecbur etmiştir. Yağmalama gittikçe kuzeydoğuya yayılarak, her zaman olduğu gibi gerçek fetihlere yol açmıştır.

Uzun seneler boyunca durmak bilmeyen isyanlar yüzünden geciken fetihler, sekizinci yüzyılın başında büyük kumandan Kotaïba' nın [Küteybe] **usta komutası altında hızlanacaktır. Kotaïba 705'ten 713'e kadar kendinden öncekilerin eserlerini sağlamlaştırdıktan, Arap yönetimini Bokhara** [Buhara] **ve Samarcande'da** [Semerkant] **kurduktan ve nihayet aşağı Oxus vadisinden Aral Denizi'ne kadar olan tüm vadiyi fethettikten sonra Ferghana'yı** [Fergana] **(713) istilâ eder ve uzak batıdaki Çin topraklarına saldırıya girişir.**

Sayfa :147

: les princes T'ang n'avaient pas seulement refait l'unité de la Chine proprement dite, au moment où elle semblait prête à s'effondrer sous les coups des barbares [1], ils avaient été assez adroits ou assez heureux pour rompre le faisceau d'alliances que le chef suprême des Turcs avait su constituer à son profit, pour abattre sa puissance et, finalement, pour ressusciter sur les ruines de son empire d'Asie centrale l'immense domaine colonial chinois qu'au premier siècle de notre ère la politique hardie de Pan Tch'ao, le grand conquérant, avait valu à leurs prédécesseurs [2]. Les frontières de la Chine avaient pu ainsi être reportées vers le milieu du septième siècle au Kouen-lun et au Pamir, là même, à peu de chose près, où passent encore aujourd'hui les limites du Turkestan chinois. VII

Sayfa 147

Çindeki T'ang prensleri Barbar istilâlarının etkisiyle Çin'in yıkılmak üzere göründüğü anda sadece Çin birliğini yeniden kurmakla kalmamış, aynı zamanda **Türklerin en üst düzey liderinin** kendi yararına kurduğu **askerî güç birliğini** bozup gücünü kırarak Asya'daki imparatorluklarının kalıntılarından M.S. 1. yüzyılda büyük fatih Pan Tch'ao 'nun seleflerinin_ sağladığı topraklarda uyguladığı cesur politika ile büyük bir Çin kolonisi diriltecek kadar ustalık ve başarıyla hareket etmişlerdir. Böylece **yedinci yüzyılın** ortasında Çin sınırları **Kouen-lun ve Pamir'e kadar,** hatta aşağı yukarı bugünkü **Çin Türkistanı** sınırlarına kadar uzandırılabilmişti.

Sayfa :147

A la cour de Si-ngan, deux impératrices venaient d'être assassinées coup sur coup (705 et 710), un empereur venait d'être empoisonné (710), son successeur avait dû abdiquer (712), quand les troupes de Kotaïba, venues du Ferghâna, franchirent soudain les passes des hautes montagnes qui protègent vers l'ouest le Turkestan chinois et vinrent surprendre la garnison de Kachgar (714)[1].

Sayfa 147

Kotaïba'nın Ferghana'dan gelen orduları Çin Türkistanı'nın batısını koruyan yüksek dağlardaki geçitleri **aşarak Kachgar'daki** karargâha baskın yaptıklarında Si-ngan Sarayı'nda birbiri ardına iki imparatoriçe suikastta öldürülmüş (705 ve 710), bir imparator zehirlenmiş (710) ve halefi de tahttan feragat etmek zorunda kalmıştı (712).

Sayfa :148

l'arrivée des Arabes — peut-être prévue, peut-être même préparée de longue date —, c'était enfin l'occasion attendue de la révolte et de l'attaque en masse. Comme à point nommé, tandis que Kachgar tombe au pouvoir des musulmans, les Tibétains dévalent de leurs plateaux vers Khotan et Yarkend et les tribus turques de la haute vallée de l'Ili se jettent sur Koutcha. Attaqué ainsi par tous les bouts à la fois, le Turkestan chinois semble devoir succomber.

Mais déjà l'effort arabe est arrêté. Entraîné dans la lutte des partis politiques et religieux de son propre pays, Kotaïba périt assassiné (715). En même temps, la Chine se ressaisit : sous le gouvernement d'un nouvel empereur, jeune et entreprenant — ce Ming -houang tant vanté des poètes de Si-ngan au huitième siècle — elle reprend l'offensive, refoule Turcs, Tibétains et Arabes, ameute contre ces derniers les populations de Samarcande, de Bokhara, de Balkh, envoie ses généraux leur tendre la main au delà des monts et occuper Tachkend (750), d'où ils pourront ensuite, on l'espère, venir arracher aux musulmans tous ces pays de « Transoxiane » — entre Oxus et Iaxarte — qu'ils ont eu tant de peine à conquérir pièce à pièce... Mais, sur les derrières de l'armée chinoise, voici qu'éclate brusquement une nouvelle révolte des Turcs de l'Ili et du Balkhach, qui accourent du nord, tandis que les troupes arabes s'avancent du sud pour surprendre l'ennemi isolé et à la recherche d'une issue. Le choc a lieu en juillet 751 sur les bords de la rivière Talas, à mi-chemin entre Tachkend et le Balkhach. La Chine est vaincue; son armée est décimée[1].

C'est sur cette victoire du Talas que s'achève, en Asie centrale, l'œuvre de conquête des musulmans. Entre les deux forces voisines et rivales — force chinoise, force arabe — l'équilibre est maintenant à peu près établi. De part et d'autre,

Sayfa :149

l'effort maximum a été fourni et, ni d'un côté ni de l'autre, on ne sera plus en état de le renouveler. La Chine, au lendemain de sa vigoureuse offensive dans le Turkestan, apparaît épuisée, et la seconde moitié du huitième siècle est pour elle une période de révoltes intérieures et de désastres sans nom. Mais l'empire des califes, en pleine révolution au moment même où se livre la bataille du Talas, va, sous les premiers Abbassides, traverser, lui aussi, une période de troubles inces-

Sayfa :149

sants peu favorables aux entreprises de large envergure d'un Kotaïba. L'œuvre de ce grand conquérant lui survivra du moins : installées entre l'Afghanistan et les T'ien-chan, solidement établies à Balkh et à Samarcande, les armées du calife tenaient à leur discrétion tout le Turkestan occidental et commandaient les défilés du Pamir.

Sayfa 148

Arapların gelişi belki önceden tahmin edilmiş, belki de uzun zamandan beri buna hazırlanılmıştı. Bu en sonunda beklenen bir başkaldırı, kitle halinde beklenen bir taarruzdu. Tam yerinde adının belirtildiği gibi, **Kaşgar Müslümanların eline düşerken, Tibetliler plâtolarından Khotan ve Yarkent'e inerler ve Türk kabileleri de İli'nin yukarı vadilerinden Koutchaja'ya saldırırlar. Böylece her taraftan aynı anda saldırıya uğrayan Çin Türkistanı yenilmeye mahkûm gibi görünür.**

Ama hâl-i hazırda Arapların çabaları durmuştur. Kendi ülkesinde çıkan dinî ve politik kavgaların sonucunda Kotaïba bir suikastta öldürülür (715). Aynı anda Çin, genç ve müteşebbis yeni imparatorun yönetiminde kendini toparlar. Ming-houang adlı bu imparator sekizinci yüzyılda Si-ngan şairleri tarafından çok övgüye mazhar olmuştur. Çin yeniden saldırıya geçer, Türkleri, Tibetlileri ve Arapları geri püskürtür, Semerkant, Buhara ve Balkh halkını bu kavimlere karşı ayaklandırır, onlara yardım elini uzatmak için generallerini gönderir ve Tachkend 'i [Taşkent] **işgal eder (750). Bundan sonra da eskiden büyük bir zahmetle birer birer aldıkları ve şimdi müslümanların elinde bulunan tüm Transoxiane'ı (Oxus ve Iaxarte arasındaki topraklar)** [Mâvera-ün-nehir] **Müslümanların elinden geri alınması ümit edilir. Ama Çin ordusunun arkasında âniden İli ve Balkach** [Balkaş] **Türkleri yeniden isyan ederek kuzeyden saldırırken güneyden de Arap orduları kıstırılmış ve bir çıkış yolu arayan düşmanı ele geçirmek üzere saldırır. 751 Temmuzunda Talas nehri kıyılarında Taşkent ve Balkaş'ın ortasında bir şok**

yaşanır. Çin yenilgiye uğrar ve Çin ordusu kırılıp geçirilir.

Bu Talas zaferinden sonradır ki Müslümanların Orta Asya'daki fetihleri tamamlanır. Komşu iki rakip güç arasında – Çin ve Arap güçleri – artık hemen hemen bir denge kurulmuştur. [sayfa 149] Her iki tarafta da ne bir tarafın ne de öbür tarafın yeniden saldırıya geçmemesi için maksimum çaba gösterilmektedir. Çin, Türkistan'a yaptığı çok kuvvetli bir saldırının ertesinde bitmiş, tükenmiş görünmektedir. Sekizinci yüzyılın ikinci yarısı Çin için iç isyanlar ve isimsiz felâketlerle dolu olarak geçen bir dönemdir. Ama Talas Savaşı sırasında bile bir ihtilâlin olduğu halifelerin imparatorluğunda da ilk Abbasîlerin yönetimi altında bir Kotaïba'nın geniş kapsamlı kurumlarına pek yarar getirmeyen aralıksız sıkıntılı bir dönem yaşanacaktır. En azından bu büyük fatihin eseri yaşayacaktır. Afganistan ve Tienşan arasında yerleşen, Balkaş ve Semerkant'te sağlam olarak kurulan Halife orduları batı Türkistan'ın tamamını idareleri altına almışlardı ve Pamir geçitlerine hükmediyorlardı.

Sayfa :149

VIII. — LES CONQUÊTES ARABES AUX INDES[1].

Plus au sud enfin, par delà les montagnes de l'Afghanistan et du Balouchistan, elles étaient parvenues à s'introduire et à se fixer dans la vallée de l'Indus sur plus d'un millier de kilomètres de long, depuis le Pendjab jusqu'à la mer d'Oman, triomphant de tous les obstacles avec une rapidité foudroyante.

Car l'Inde septentrionale, à l'époque où ils s'attaquaient à elle, venait une fois encore de rentrer dans le chaos. Selon le balancement habituel de son histoire, l'ère de splendeur et d'unification de l'empire « Goupta »[2], suivie d'une ère d'émiettement et d'effroyables catastrophes sous la pression des barbares Huns et Turcs au sixième siècle, avait fait place, durant le septième, à une nouvelle ère de prospérité et de cohésion, suivie elle-même presque aussitôt d'un nouvel effondrement. Le dernier grand « rassembleur » de territoires avait été l'entreprenant Harcha

Sayfa :149

Vardhana qui, de simple raja de Thaneswar (à cent cinquante kilomètres au nord-ouest de Delhi) qu'il était lors de son ave nement, en 606, était arrivé en quarante ans à refaire à son pro fit un immense et brillant empire, groupant, face aux Barbares, à peu près tous les royaumes compris entre l'Himalaya et les

Sayfa :150

monts Vindhya, les bouches du Gange et la presqu'île de Kathiawar, tandis que, sur ses flancs, à l'ouest, les principautés du Cachmir, du Pendjab et du Sind s'organisaient en trois vastes États donnant l'illusion de la solidité.

Mais, au lendemain de la mort de Harcha (646 ou 647), ces beaux empires, travaillés par la discorde, s'étaient écroulés comme des châteaux de cartes. Les Arabes en savaient la faiblesse : entre 664 et 667, ils y avaient déjà exécuté — de Kaboul, où ils venaient alors d'entrer, et du Mekran (au sud-est de la Perse) par les côtes de la mer d'Oman — quelques raids heureux. Aussi, à peine surmontée la crise qui longtemps mit dans l'Irak et la Perse la domination des califes en danger, les troupes musulmanes, conduites par Mohammed ibn Kasim, envahissaient-elles résolument la région des bouches de l'Indus (711) et, en une seule rencontre, mettaient hors de combat la principale armée du roi de Sind (712). Puis elles remontaient la vallée du fleuve, brisant les résistances, prenant villes sur villes, se frayant victorieusement un chemin vers le nord, pour aboutir à Moultan, dont elles s'emparaient et d'où elles maîtrisaient une grande partie du Pendjab.

Raid merveilleux, qui se transformait en une conquête durable, à laquelle un avenir — encore éloigné, il est vrai — réservait de magnifiques développements.

Ainsi s'achevait le premier cycle des conquêtes, qu'il est commode d'appeler conquêtes « arabes », quoique, à vrai dire, dans les armées des généraux musulmans, l'élément proprement arabe ait été de plus en plus réduit. Cette façon de parler n'est pas seulement commode : elle traduit mieux que toute autre l'impression ressentie par les contemporains à la vue de cette marée montante, partie du fond de l'Arabie et qui, poussée

Sayfa :150

chaque jour plus loin avec une continuité terrifiante, finit, en moins d'un siècle, par atteindre l'Espagne, le Turkestan et l'Inde et par menacer la Gaule, la Thrace et la Chine.

Conquêtes bien superficielles sans doute — nous l'observerons en étudiant l'organisation de l'empire des califes — mais conquêtes tout de même, qui avaient pour résultat indéniable d'implanter partout avec elles à la longue la religion de l'islam et d'inspirer au loin la terreur du nom arabe, ou, pour parler comme les Occidentaux de ce temps, la terreur du nom « sarrasin ».

Sayfa 149

VIII. ARAPLARIN HİNDİSTAN'DAKİ FETİHLERİ

En güneyde nihayet Afganistan ve Belucistan Dağlarının ötesinde yıldırım gibi bir hızla tüm engelleri aşıp [Halife orduları] **Pencap'tan Umman denizine kadar binlerce kilometre uzunluğundaki İndüs vadisine** girerek orada yerleşmeyi başarmışlardı.

Zira o çağda onların [Arapların] saldırdığı Kuzey Hindistan bir kez daha kaos içine düşmüştü. Tarihinin alışılagelmiş dengesine göre **Goupta** imparatorluğunun birliğini sağlaması ve **görkemli bir devir** sürmesinden sonra bu dönemi **altıncı yüzyılda** Barbar **Hun ve Türklerin** baskısı altında bir **parçalanma** ve korkunç **felâketler** dönemi takip etmiş, bu dönem de yerini yedinci yüzyılda yeni bir zenginlik ve birlik dönemine bırakmıştı. Şimdi bu devri hemen yeni bir çöküş devri takip ediyordu. Ülke topraklarını son olarak birleştiren kişi, Delhi'nin kuzeydoğusunda yüz elli kilometre uzaktaki Taneswar Racası Harcha Vardhana idi. Harcha Vardhana 606'da tahta çıktığı sırada kırk yıl içinde kendi yararına olarak, batıda Cachmir, Pencap ve Sind prensliklerini birlik izlenimi veren üç büyük devlet haline getirirken, Himalayalar, **Vindhya etekleri, Ganj ağzı ve Kathia yarımadasına kadar tüm krallıkları birleştirerek, kırk senede Barbarlara karşı yeniden bir imparatorluk kurmayı başarmıştı.**

[sayfa 150] **Ama Harcha'nın ölümünün ertesinde** (646 veya **647)** bu güzelim imparatorluk anlaşmazlıklarla hırpalanarak kartondan şatolar gibi yıkıldılar. Araplar buradaki zayıflığı biliyorlardı. Bu nedenle 664-667 yılları arasında Kabul'dan girerek Perslerin güneydoğusunda Mekran'a, Umman Denizi kıyılarına başarılı birkaç akın yapmıştı bile. Aynı zamanda halifenin iktidarını tehlikeye sokan Irak ve Pers ülkesindeki krizin üstesinden gelir gelmez Muhammet İbn-i Kâsım kumandasındaki ordular kararlı olarak İndüs ağzındaki bölgeye saldırıyorlardı (711) ve tek bir savaşla kral Sind'in ordularını saf dışı bırakıyorlardı **(712).** Sonra kendisinden koparak **Pencab'ın** büyük bir bölümüne hâkim oldukları Moultan'a ulaşmak için direnişleri kırıp şehir üzerine şehir alarak muzaffer bir şekilde kendilerine kuzeye doğru yol açıyorlardı.

Şahane bir akın doğrusu geleceği henüz uzak ama yazgısında harika gelişmeler olan bir fethe dönüşmüştü.

Böylece ilk dönem fetihler başarı ile sonuçlanıyordu. Bu fetihleri "Arap Fetihleri" diye adlandırmak kolay olsa da, doğru söylemek gerekirse, ne kadar Müslüman komutanların komuta ettiği bir ordu olsa da bu ordudaki **Arap unsuru giderek azalmıştı.** Bu fetihlerden bu şekilde söz etmek sadece uygun değil aynı zamanda Arabistan derinliklerinden çıkarak her geçen gün daha da tehlikeli bir hâl alarak bir yüzyıldan daha az bir sürede İspanya, Türkistan ve Hindistan'ı zaptederek Galya, Trakya ve Çin'i tehdit eden bir met dalgası gibi gelen bu fetih dalgasının çağdaşlar üzerinde bıraktığı izlenimlere göre de duruma daha iyi tercüman olmaktadır.

Bu fetihler şüphesiz tamamen yüzeysel fetihlerdir. Bunu halife imparatorluklarının yapısını incelerken göreceğiz, ama yine de sonucu uzun vadede her yerde kendisiyle birlikte İslâm dinini kurmak ve uzaklarda Arap kelimesi ile terör havası uyandırmak veya bu devirdeki Batılılar gibi konuşulursa "Sarrasin" adı gibi terör saçmak olan fetihler olduğu inkâr edilemez.

Sayfa :151

CHAPITRE XI

L'ÉTAT ARABE SOUS LES PREMIERS CALIFES (632-750)[1]

Conquérir était bien ; mais il restait à organiser la conquête. Tâche d'autant plus lourde que les pays dont les armées musulmanes s'étaient emparées en un siècle d'efforts étaient souvent séparés les uns des autres par un long passé de mœurs et de traditions divergentes. Pour les amener à se fondre dans l'unité d'un vaste empire, il eût fallu avoir un programme positif à appliquer. Or Mahomet et ses successeurs, en se lançant avec leurs soldats à travers le monde, n'avaient d'abord eu d'autre idée que de ramasser du butin ; et quand, peu à peu, la razzia avait fait place à un établissement durable, ils s'étaient trouvés pris au dépourvu.

Demeurés, malgré l'islam, individualistes et indisciplinés, les Arabes n'étaient guère qualifiés pour commander aux peuples étrangers : avant de gouverner autrui, il eût été bon de se gouverner soi-même. L'apparition du Prophète avait pu un moment rapprocher les Bédouins les uns des autres et leur faire oublier leurs discordes ; mais Mahomet ne s'était imposé à eux comme chef d'État que parce qu'il était le représentant de Dieu sur la terre. Le jour où il avait disparu, on était retombé dans le chaos.

Il s'en fallut de peu alors que l'État arabe ne rentrât dans le néant et que l'islam, avec lui, ne terminât presque aussitôt sa courte carrière. Mais les conquêtes mêmes qui, au début, allèrent se poursuivant à vive allure, apportant avec elles de larges profits, permirent d'éviter la catastrophe, tandis que, par une lente, mais profonde transformation, la communauté religieuse des premiers temps se muait en une communauté poli-

Sayfa :152

tique, de contours assez indécis pour ne pas trop effaroucher les peu malléables Bédouins.

Sayfa 151-152

XI. BÖLÜM

İLK HALİFELER ZAMANINDA ARAP DEVLETİ (632-750)

Fethetmek iyiydi de iş bu fetihleri organize etmeye kalıyordu. **Müslüman ordularının bir yüzyıl süren çabalarla egemenlikleri altına aldıkları ülkelerle kendileri arasında birbirinden farklı ve uzun bir geçmişe dayanan yaşam biçimi ve gelenekler olması dolayısıyla bu görev daha da ağırlaşıyordu.** Büyük bir imparatorluk altında bir birlik içinde kaynaştırmak için olumlu bir program uygulanmış olması gerekirdi. Oysaki önceleri Muhammet ve ondan sonra gelenlerin askerleriyle birlikte bütün dünyaya saldırıya girişerek ganimet toplamaktan başka bir niyetleri yoktu. Yavaş yavaş talanın yerini sürekli bir kurumlaşma almaya başladığında kendilerini böyle bir yapılanmadan yoksun buldular.

İslâm dinine rağmen bireysel ve disiplinsiz kalan Araplar yabancı milletleri yönetmek için gerekli niteliklere pek sahip değildiler, çünkü kişi başkasını yönetmeden önce kendi kendini yönetse daha iyi olmuş olurdu. Hazreti Peygamber'in ortaya çıkması bir an Bedevîleri birbirlerine yaklaştırarak aralarındaki anlaşmazlıkları unutturmuştu, ama Muhammet onlara bir devletin başı olarak kabul ettirilmemişti, çünkü o Tanrının yeryüzündeki temsilcisiydi. Onun öldüğü gün Araplar yeniden bir kaos içine düşmüşlerdi.

Az kalsın Arap Devleti bir hiç olacak ve İslâm dini de anında sona erecekti. Ama fetihler başlangıçta canlı bir görünümde büyük kârlar getirerek devam edip bir felâketi önlerken, yavaş ama köklü bir değişimle ilk zamanların dinî topluluğu pek de esnek olmayan Bedevîleri korkutmamak için hatları yeterince belirli olmayan politik **bir topluluğa dönüşüyordu.**

Sayfa :173

I. — L'EMPIRE ROMAIN AU DÉBUT DU VIIIe SIÈCLE.

L'Empire « romain » qui naguère, au temps d'Héraclius, faisait encore grande figure, avait été, naturellement, le plus

Sayfa :174

éprouvé, au point d'en être méconnaissable.

Sayfa 173

I.- VIII. YÜZYILIN BAŞINDA ROMA İMPARATORLUĞU

Daha kısa bir süre önce Héraclius zamanında büyük bir imparatorluk olarak geçinen "Roma" İmparatorluğu doğal olarak başından en fazla olay ve felâketin geçtiği, tanınmayacak bir hâle gelmiş bir imparatorluktu.

Sayfa :174

Quant à la frontière du Danube, elle avait depuis longtemps cédé sous la poussée des Slaves.

VII Dès le septième siècle, la péninsule balkanique en regorgeait; on les rencontrait par masses compactes jusqu'en Thessalie, jusqu'au Péloponnèse; et l'indépendance des nouveaux occupants était, en fait, devenue à peu près complète à l'intérieur de la Macédoine et, au delà, vers le nord-ouest, dans toute la zone comprise entre la vallée du Vardar et les côtes dalmates. Plus au nord, il avait fallu se replier devant les Bulgares, héritiers, sous un nom nouveau, de ces Huns Coutrigours dont il a été question précédemment[1] et qui, après avoir longtemps séjourné dans les plaines de la Russie méridionale, avaient dû, au milieu du septième siècle, s'enfuir vers l'ouest pour échapper à la peuplade asiatique des Khazars, brusquement apparue dans les bassins de la Volga et du Don. Refoulés au delà du Dniepr et du Dniestr, les Bulgares avaient pu alors, vers 660, sous la

Sayfa :174

conduite de leur « khan » Ispéric ou Asparuc, aller s'installer en Dobroudja, d'où l'empereur Constantin IV avait vainement essayé de les déloger en 679 ; puis ils s'étaient avancés jusqu'aux abords de la ville actuelle de Varna pour se rendre maîtres aussitôt après, sans grandes difficultés, de la plaine située entre le Danube et le Balkan.

Le gouvernement impérial s'était trouvé hors d'état de réagir, et les révolutions qui se succédèrent dix années durant (695-705) à Byzance, avaient eu pour résultat d'encourager les appétits de conquête des nouveaux Barbares. On avait même vu en 705 leur khan Terbel entrer dans Constantinople à la tête de ses troupes, pour y aider l'ex-empereur Justinien II à reconquérir le trône dont il avait été chassé en 695 ; et cette intervention lui avait valu l'abandon par l'empereur restauré

Sayfa :175

de la majeure partie de la Roumélie orientale. Si bien qu'au début du huitième siècle, tandis que Salonique était à la merci d'un coup de main de la part des Slaves de Macédoine, la route d'Andrinople n'était plus elle-même protégée contre les Bulgares que par les défenses du mont Sakar, où un traité, intervenu en 716, reportait officiellement la frontière de l'empire byzantin.

Au delà de l'Adriatique, il avait aussi fallu se résoudre à de larges sacrifices : il s'était bien rencontré, au milieu du septième siècle, un empereur — l'empereur Constant II — assez audacieux ou assez imprudent pour se risquer à abandonner les rives du Bosphore et à venir dans l'Italie méridionale disputer en personne aux Lombards quelques-unes de leurs conquêtes (662-663) ; mais sa vaine tentative était restée sans lendemain ; et, conscient de l'impossibilité où il était de regagner là-bas le terrain perdu, son successeur, Constantin IV, avait préféré se mettre résolument en présence du fait acquis et signer avec les Lombards (entre 678 et 681) un traité formel, aux termes duquel les frontières impériales étaient enfin fixées avec netteté.

Sayfa 174

Tuna sınırlarına gelince.... [Roma imparatorluğunun] Tuna sınırları uzun zamandan beri **Slavların baskısına** boyun eğmişti.

Yedinci yüzyıldan itibaren Balkan Yarımadası [Slavlarla] kaynıyordu. Tesalya'ya Peloponez'e kadar her yerde yoğun Slav gruplarına rastlanıyordu. Gerçekte yeni işgalcilerin bağımsızlığı Makedonya içlerini biraz ötede kuzeybatıya doğru Vardar vadisi ile Dalmaçya kıyıları arasındaki tüm bölgeyi aşağı yukarı doldurmuştu. Daha kuzeyde Bulgarlara boyun eğmek zorunda kalınmıştı [Roma imparatorluğu Bulgarlara boyun eğmek zorunda kalmıştı]. **Bulgarlar Coutrigour Hunlarının** mirasçıları, Coutrigour Hunlarının yeni adıydı. Söz konusu olan Coutrigour Hunları eskiden güney Rusya bozkırlarında uzun süre yaşadıktan sonra yedinci yüzyılın ortasında Volga ve Don havzalarında âniden görünen Asyalı **Khazarlardan** [Hazarlar] kaçıp kurtulmak için batıya kaçmak zorunda kalmışlardı. **Dniepr** ve Dniestr'in ötesine püskürtülen Bulgarlar **660**'a doğru hanları Ispéric'in (veya Asparuc) yönetiminde Dobruca'da yerleşebilmişlerdi. 679'da İmparator IV. Constantin boşuna onları buradan kapı dışarı atmaya çalışmıştı. Sonra Bulgarlar **Tuna ve Balkanlar** arasında yer alan bozkırda büyük bir zorluk çekmeden hâkimiyet kurmak için bugünkü Varna kıyılarına kadar ilerlemişlerdi.

İmparatorluk yönetimi [Roma imparatorluğu] tepkide bulunacak durumda değildi ve 695-**705** yılları arasındaki on yıl boyunca Bizans'ta birbiri ardına meydana gelen ihtilâllerin sonucu yeni Barbar kavimlerin iştihalarını kabartmak oldu. Hatta 705'te sabık imparator II. Jüstinyen'in 695'te indirildiği tahta yeniden çıkması için hanları **Terbel** ordularının başında Constantinople'a girerken görülmüştü. **[sayfa 175]** Bu müdahale tahtına yeniden kavuşan imparatorun **Doğu Rumeli'nin büyük bir bölümünü Terbel'e vermesine yol açmıştı. Bunun neticesinde sekizinci yüzyılın başında Selânik'in yazgısı Makedonya'daki Slavların yardımına bağlı olduğu gibi 716 yılında yapılan bir antlaşmayla resmî olarak Bizans imparatorluğu sı-**

nın olan Sakar tepesi savunma hattı vasıtasıyla korunan Adrinople yolu da artık Bulgarlara karşı korunmasızdı.

Adriyatik'in ötesinde de büyük fedâkârlıklar yapılmak zorunda kalınmıştır. Yedinci yüzyılın ortasında imparator II. Constantin Boğaz kıyıların bırakma riskini alacak kadar cesaretli veyahut ta tedbirsiz davranarak Lombardlarla onların yaptığı bazı fetihler hakkında görüşme yapmak üzere güney İtalya'ya bizzat gelmiştir (662-663). Ama boşa giden çabası sonuçsuz kalmıştır. Orada kaybedilen toprakların yeniden kazanılmasının imkânsızlığının bilincinde olan halefi IV: Constantin gerçekleşmiş olan bu olgu karşısında durumu yüreklice kabul etmeyi tercih ederek Lombardlarla (678-**681** arasında) **resmî bir antlaşma** imzalamıştır. Bu :antlaşmaya göre imparatorluk sınırları en sonunda kesin olarak çiziliyordu.

Sayfa :175

Quant à l'Espagne, elle avait été évacuée au début du septième siècle sous la pression des troupes wisigothiques.

L'empire « romain », tel qu'il subsistait au début du huitième siècle, n'était plus qu'un empire côtier : il se maintenait péniblement sur les rives de la mer Égée, de la mer Ionienne, sur quelques points de l'Adriatique et de la mer Tyrrhénienne ; mais derrière cette façade maritime, Lombards, Slaves, Bulgares, Arabes se pressaient menaçants et risquaient à tout moment d'anéantir les derniers représentants de la tradition antique.

Sayfa 175

İspanya'ya gelince... İspanya yedinci yüzyılın başında Vizigot ordularının baskısı altında boşaltılmıştı.

Roma İmparatorluğu sekizinci yüzyılın başındaki haliyle artık sadece kıyılarda hüküm süren bir imparatorluktan başka bir şey değildi, zira Ege Denizi, İyon Denizi kıyılarında, Adriyatik Denizi'nde birkaç noktada ve Tiren Denizi kıyılarında güçlükle ayakta

duruyordu. Ama deniz kıyısındaki bu dış görünümün arkasında Lombardlar, Slavlar, Bulgarlar ve Araplar tehlike arz edici bir şekilde baskın yapıyor ve antik geleneğin son temsilcilerini her an yok olma tehlikesiyle karşı karşıya bırakıyordu.

Sayfa :176

Pendant tout le septième siècle, les empereurs s'étaient employés, avec plus ou moins de bonheur et plus ou moins de persévérance, à sauver ce qui pouvait être sauvé par des mesures militaires appropriées.

Sayfa 176

Tüm yedinci yüzyıl boyunca imparatorlar az çok talihin yaver gitmesiyle, az çok da azimle uygun askerî önlemler alarak imparatorlukta kurtarılabilecek olanı kurtarmaya çalışıyorlardı.

Sayfa :176

Mais comment faire œuvre durable quand tout manquait à la fois : les ressources financières, les ressources militaires, la stabilité politique ? Les caisses du trésor étaient vides ; pour parer aux insuffisances des garnisons frontières, on en était réduit à revenir au vieux système romain des soldats-laboureurs barbares installés sur les points les plus exposés du territoire avec leurs chefs et leurs familles, à charge de former barrière en cas d'attaque ennemie.

Sayfa 176

Ama aynı anda **finans kaynakları, askerî kaynaklar, politik denge** gibi elde hiçbir şeyin olmadığı bir anda kalıcı bir iş nasıl yapılır ? Hazine kasaları boştu. Sınırlardaki karargâhların eksiklerine çare bulmak için Barbar **köylü askerlerin** bir düşman saldırısı karşı-

sında şefleri ve aileleriyle birlikte bir kalkan görevi yaparak toprakların saldırdığında saldırıya en çok maruz kalan noktalara yerleştirildiği eski Roma askerî sistemine dönülmek zorunda kalınmıştı.

Sayfa :176

Par surcroît, la situation intérieure de l'Empire n'avait cessé de s'aggraver depuis la mort d'Héraclius (641). A l'affaissement causé par les désastres militaires, la perte des plus riches provinces et la dévastation des autres, à la ruine du commerce maritime et des finances s'étaient ajoutées, durant presque tout le septième siècle, d'irritantes controverses religieuses touchant l'interprétation des dogmes fondamentaux de la religion chrétienne.

Sayfa 176

Ayrıca Héraclius'un ölümünden beri (641) imparatorluğun içinde bulunduğu durum kötüleşmeye devam ediyordu. Askerî felâketlerin neden olduğu çökme, en zengin eyaletlerin kaybedilmesi, diğerlerinin yakılıp yıkılması, deniz ticaretinin ve finansın iflâs etmesinin üzerine yedinci yüzyıl boyunca hristiyan dininin temel dogmalarına ilişkin sinir bozucu tartışmalar ekleniyordu.

Sayfa :176

Les empereurs, intéressés au premier chef à l'unification du dogme dans leurs États, à une époque

Sayfa :177

où la vie religieuse pénétrait tout, s'étaient lancés avec une fougue inconsidérée dans la bataille, à laquelle ils avaient cru pouvoir mettre un terme en imposant leurs avis, souvent contradictoires, à coup de décrets et, au besoin, par la force : ce qui avait conduit à des actes graves et regrettables, comme l'arrestation et la déportation en Crimée du pape Martin Ier (653-654), coupable d'avoir résisté aux décisions impériales.

Sayfa 176-177

Dinî hayatın her şeye nüfuz ettiği bir çağda, devletlerinde son derece fazla ilgilendikleri hususun [dinî] dogmanın birleştirilmesi konusunun olduğu imparatorlar düşüncesizce bir coşkuyla bir mücadeleye giriştiler. [Burada sözü edilen dogmalar "monophysicisme"ve"monothélysme"görüşlerinin birleştirilmesidir. "Monophysicisme" 451 yılında Kalkedonya din bilginleri kurulunda sapkın olarak ifade edilmiş bir doktrindir. Bu doktrine göre İsa'nın bir tek doğası vardır, o da ilâhî yapıdır. "Monothélysme" VII. yüzyıldaki bir mezhep sapkınlığıdır. Buna göre İsa'da tek bir irade vardır, o da ilâhî iradedir.Bir de İsa'nın doğasında dual bir yapı olduğunu savunanlar vardı. İşte imparatorlukta tartışılan dogmalar bunlardı.] Böyle bir mücadeleyle çoğu kez çelişkili olan görüşlerini zorla kabul ettirerek, kararnamelerle ve gerektiğinde güç uygulayarak bir son verebileceklerine inanmışlardı. Bu mücadelenin sonu, imparatorluk kararlarına karşı koymuş olmaktan **suçlu** bulunan Papa I. Martin'in **(653-654)** 'te hapse atılması ve Kırım'a sürgün gönderilmesi gibi ciddî ve üzücü eylemlere kadar vardı.

Sayfa :177

Alors, nouvelles intrigues, nouveaux conflits : la « Trinité impériale » — comme on avait appelé les trois fils de Constant II — avait tout de suite dégénéré en une sanglante anarchie, où les troupes d'Asie Mineure, au lieu de combattre les Arabes, avaient joué un rôle prépondérant et qui s'était terminée par le triomphe de Constantin IV et le supplice de ses frères, condamnés, selon un rite sauvage qui devenait fort à la mode, à avoir le nez coupé.

Sayfa 177

O sırada imparator II. Constantin'in üç oğluna takılan isim "Trinité impériale " ("imparatorluğun teslisi") gibi yeni entrikalar, yeni ça-

tışmalar bir anarşiye dönüşmüştü. **Küçük Asya'daki ordular Araplarla savaşma yerine** bu anarşide baskın bir rol oynamışlardı. Anarşi IV. Constantin'in zaferi ve kardeşlerinin işkence cezasına çarptırılmasıyla sonuçlanmıştı. Constantin'in kardeşleri çok moda olan bir âyin usulüne göre burunlarının kesilmesine mahkûm olmuşlardı.

Sayfa :178

Mais, cette fois, le triomphateur était de taille à résister : c'était un des meilleurs généraux de l'Empire, le chef de l'armée d'Anatolie, le célèbre Léon III, improprement appelé « l'Isaurien ». Après être parvenu à sauver la capitale, que les musulmans étaient sur le point d'emporter[1], il allait se révéler enfin organisateur de premier ordre et réussir cet autre tour de force : durer.

Sayfa 178

Ama bu defa galip gelen, direnecek güçte olan bir kişiydi. Bu kişi imparatorluğun en iyi generallerinden biri, Anadolu ordusunun başkomutanı, yanlış olarak "Isaurien" diye hitap edilen meşhur III. Léon idi. Müslümanların zaptetmek üzere oldukları başkenti kurtarmayı başardıktan sonra nihayet kendinin **birinci derecede bir organizatör olduğunu ve diğer bir ustalığını daha gösterecekti, ki bu da uzun süreli, dayanıklı olmaktı.**

Sayfa :191

CHAPITRE XIII

L'OCCIDENT CHRÉTIEN DU MILIEU DU SIXIÈME AU MILIEU DU HUITIÈME SIÈCLE[1]

Papauté, royauté franque : telles sont, en effet, les deux grandes

Sayfa :191

puissances qui, entre temps, ont achevé de se constituer en Occident et dont l'union va permettre de rebâtir à frais nouveaux l'édifice disloqué par les invasions barbares, à l'époque où, en Orient, nous venons de voir les princes byzantins s'efforcer avec l'énergie du désespoir de réorganiser leur empire dans les vieux cadres, en le ramassant sur lui-même, et s'acharner à vouloir refaire, d'après leurs propres idées, son unité morale et religieuse non moins que son unité politique. Et quoique, à première vue, l'Occident présente le spectacle d'une

Sayfa :192

décheance plus profonde que celle de l'Orient byzantin, l'avenir est à lui.

Sayfa 191-192

XIII. BÖLÜM

ALTINCI YÜZYILIN ORTASINDAN SEKİZİNCİ YÜZYILIN ORTASINA KADAR HRİSTİYAN BATI

Papalık ve Frank krallığı, gerçekten Batıda bu arada oluşmayı başarmış böylesi iki güç... Bu iki gücün bir araya gelmesi, Doğuda, gördüğümüz gibi, Bizanslı prenslerin ümitsizliğin verdiği enerjiyle imparatorluklarını eski haline getirmek için kendi üzerinde yoğunlaşarak yeni bir düzenleme yapmaya, yeniden yapılandırma isteğine dört elle sarılmaya, kendi özgün fikirlerine göre imparatorluğun ahlâki ve dinî olduğu kadar politik birliğini de sağlamaya çalıştıkları devirde Barbar istilâlarıyla Batıda çökertilmiş olan yapıyı yeni bir emekle yeniden kurmaya izin veren bu Papalık ve Frank krallığı birliği Batıda oluşmayı başarmıştı. İlk bakışta Batı, Doğuda Bizans'takine göre daha fazla bir güçten düşüş sergilese de gelecek Batınındı.

Sayfa : 192

I. — LA PAPAUTÉ ET L'EXPANSION DU CHRISTIANISME EN OCCIDENT. L'ŒUVRE DE GRÉGOIRE LE GRAND [1]

Évincé progressivement d'Orient, contraint depuis longtemps de renoncer en fait, sinon en droit, à ses rêves d'hégémonie sur toutes les églises de la chrétienté, l'évêque de Rome avait cherché des compensations en Occident. Déjà Léon Ier le Grand (440-461) — celui-là même qui affirmait avec tant de force la suprématie romaine lors du concile de Chalcédoine, en 451, — avait tenté de prendre en mains la direction des affaires ecclésiastiques, non seulement de l'Italie, mais aussi de l'Afrique, des Gaules et de l'Espagne ; mais les invasions barbares avaient tout remis en question. L'idée d'une Église une et centralisée, groupée, en dépit du morcellement politique, autour d'un pontife résidant à Rome, en territoire impérial et sujet de l'empereur de Constantinople, était alors inconcevable.

Sayfa 192

I. PAPALIK VE HRİSTİYANLIĞIN BATIDA YAYILMASI, BÜYÜK GRÉGOIRE'IN EYLEMLERİ

Yavaş yavaş Doğunun dışında bırakılan, uzun zamandan beri hukuken olmasa da eylem olarak tüm Hristiyan dünyası kiliseleri üzerinde hegemonya kurma hülyalarından zoraki olarak çekilen Roma piskoposu Batıda telâfi yollarını aradı. Hatta, 451'deki Kalkedonya dinî kurulunda Roma'nın üstünlüğünü böylesine şiddetli olarak ifade etmiş olan [Papa] [Aziz] **I. Büyük Léon (440-461) daha şimdiden yalnızca İtalya'da değil, aynı zamanda Afrika, Galya ve İspanya'da da kiliseye ilişkin konuların yönetimini eline geçirmeye çalışmıştı. Ama Barbar istilâları her şeyi yeniden tartışma konusu yapmıştı. Politik parçalanmaya karşın Roma'da imparatorluk topraklarında oturan bir Papanın etrafında toplanmış, merkezî, tek bir kilise fikri ve Constantinople imparatoru konusu akıl almaz bir husustu.**

Sayfa :193

Modeste avait été durant plus d'un siècle le rôle de la papauté.

Sayfa 193

Bir yüzyıldan daha fazla bir süre boyunca Papalığın rolü az olmuştu.

Sayfa :193

Si, à cette époque, le christianisme avait progressé en Occident, on l'avait dû aux Barbares, et surtout aux Irlandais à ces Irlandais, alors appelés « Scots », qui, animés d'un esprit de prosélytisme ardent, d'un besoin intense d'apostolat, avaient alors essaimé sur les côtes occidentales du pays auquel ils allaient laisser leur nom (l'Écosse ou *Scotland*), ainsi que dans le reste de la Grande-Bretagne et jusque dans les Orcades, les îles Shetland, bientôt jusqu'en Islande et finalement en Gaule, où leur missionnaire Colomban avait été, à partir de 590, réveiller la foi somnolente des Francs et acclimater, parmi les solitudes boisées des Vosges, l'ascétisme de la verte Érin.

La papauté allait-elle donc faillir à sa mission et laisser à d'autres le soin de propager la « bonne parole » à travers le monde ? Chose curieuse, c'est à l'heure où ses chances semblaient le plus gravement compromises, où l'on pouvait craindre à tout moment de voir la Ville Éternelle tomber au pouvoir des Lombards et, au mieux, le siège de Rome devenir un simple évêché du nouveau royaume barbare en voie de formation[1], qu'un homme d'énergie, le pape Grégoire Ier le Grand (590-604)

Sayfa :194

trouva la force d'opérer un brusque rétablissement et, renouant la tradition de Léon Ier, de faire à nouveau entendre et respecter la voix du pontife romain.

Sayfa 193-194

Eğer bu çağda Batıda Hristiyanlık ilerleme gösterdiyse bunu **Barbarlara,** özellikle de İrlandalılara borçludur. **"Scot"lar** diye çağırılan ve ateşli olarak kendi inancını yayma çabası gösteren bir kafa yapısına sahip olan ve şiddetli olarak Havariliğe ihtiyaç duyan bu İrlandalılar isimlerini verecekleri ülkenin batı kıyılarına ((Scotland) [İskoçya] veya L'Écosse) olduğu gibi Büyük Britanya 'nın geri kalanına, Orcade adalarına [İskoçya'nın kuzeyinde, İngiltere'ye ait 90 adayı içeren Orkney adası], Shetland adalarına, İzlanda ve nihayet 590 yılından itibaren misyonerleri Colomban'ın **Frankların** uyuşukluk içindeki dini inançlarını yeniden canlandırmış olduğu Galya'ya kadar, ıssız Vosges'ların ağaçlıkları arasına yeşil İrlanda'nın çileciliğini (Ascetisme) taşımışlardı [Asetizm, dinī veya ruhsal bir amaçla çile çekmektir.]. [Colomban Avrupa'da bir sürü manastır kurmuş olan bir papazdır.]

Acaba Papalık misyonunda kusur edecek ve Tanrının sözlerini [İncil] tüm dünyaya yayma görevini diğerlerine mi bırakacaktı ? Tuhaf şey... Bu misyonu gerçekleştirme ihtimalinin en ciddī olarak tehlikeye düşmüş göründüğü ve herkesin her an Roma'nın Lombardların hākimiyetine girme ihtimali olduğu endişesini taşıdığı anda, olabilecek en iyi ihtimalde Roma'daki piskoposluğun kurulmakta olan yeni Barbar krallığının [Lombard krallığı] basit bir piskoposluğu haline gelmesi durumunun olası olması esnasında, enerjik bir adam olan Papa Büyük **I. Grégoire** (590-604) anīden papalığın durumunu düzelterek eski hāline getirecek ve I. Léon'un geleneğini yeniden sürdürmeye başlayarak yeniden Roma'daki papalığın sesini dinletecek ve ona saygı duyuracak gücü buldu.

Sayfa :195

II. — LE TRIOMPHE DU CATHOLICISME ROMAIN EN ANGLETERRE AU VIIe SIÈCLE[1].

Les successeurs de Grégoire Ier ne furent pas en état de poursuivre avec une pareille vigueur la politique inaugurée par ce grand pape, dont le génie politique égalait les hautes vertus religieuses et morales ; mais la semence qu'il avait déposée devait se révéler féconde, et pendant tout le septième siècle, lentement, obscurément, l'Église romaine n'allait cesser de progresser et de développer son action.

En Grande-Bretagne, ces progrès furent peut-être moins

Sayfa :196

lents qu'ailleurs et les conséquences en allaient être incalculables : car c'est dans l'Église anglo-saxonne, modelée par elle, que la papauté devait trouver au siècle suivant ses auxiliaires les meilleurs et les plus actifs. Dans ce pays, encore très morcelé, le mariage d'Ethelburge, fille du roi de Kent Ethelberth, avec Edwin, le souverain du vaste État de Northumbrie (625), eut pour effet d'étendre largement le champ d'action du catholicisme romain, en lui annexant d'un coup toutes les contrées sises entre l'Humber et le Forth, et d'entraîner, par surcroît, la conversion du royaume voisin d'East-Anglie (le Norfolk et le Suffolk), si bien qu'en 634 le pape Honorius pouvait déjà partager l'Angleterre en deux grandes provinces « primatiales » : celle du nord, avec la métropole d'York, pour le royaume de Northumbrie, et celle du sud, avec la métropole de Canterbury, pour le Kent et l'East-Anglie. Vers la même époque, cherchant toujours à gagner de vitesse les moines irlandais, il envoyait dans le royaume de Wessex un nouveau missionnaire italien, le clerc Birinus, et réussissait, en outre, par son intermédiaire, à faire pénétrer dans le sud de l'Irlande, en 636, l'usage romain sur un des points débattus avec le plus de feu de part et d'autre, celui de la date de la fête de Pâques.

Sayfa 195

II. VII. YÜZYILDA ROMA'DAKİ KATOLİK KİLİSESİ'NİN İNGİLTERE'DEKİ ZAFERİ

I. Grégoire'dan sonra gelenler, politik dehâsının yüksek dinî ve

ahlâkî erdemlerine denk olduğu bu büyük Papa tarafından başlatılan politika kadar güçlü bir politikayı devam ettirecek durumda değildiler. Ama sonunda onun ektiği tohumların verimli olarak yeşerdiği görülecek ve tüm yedinci yüzyıl boyunca Roma'daki kilise yavaş ve gizli olarak eylemlerini geliştirmeye ve ilerlemeye devam edecekti.

[sayfa 196]

Bu ilerleme Büyük Britanya'da diğer yerlere göre belki de daha hızlı olmuştu ve bunun sonu kestirilemeyen neticeleri olacaktı, çünkü Anglo-Sakson kilisesinde, şekil verilmiş olarak, papalık bir sonraki yüzyılda en iyi ve en aktif yardımcılarını bulacaktı. Çok parçalanmış olan bu ülkede Kent kralı Ethelberth'in kızı Ethelburge'ün büyük Nothumbrie Devleti hükümdarı Edwin ile evlenmesinin **(625)** sonucu, bir çırpıda Humber ve Forth arasında bulunan tüm ülkeleri eklemek, ayrıca East-Anglie'nin

[Doğu Anglie] (Norfolk ve Suffolk) komşularının Roma Katolik dinine geçmesine yol açmak ve böylece Roma Katolikliğinin eylem alanını genişletmek olmuştur. Bunun sonucunda 634'te Papa Honorius hâl-i hazırda İngiltere'yi başpiskoposluğun iki büyük eyaleti olarak ikiye bölüyordu. Bu topraklardan kuzeyde olanı York metropolüyle birlikte Nothumbrie krallığı [Nothumbrie krallığı, başkenti York şehri olan Angle'ların kurduğu bir krallıktır (VI. Ve IX. Yüzyıllar arsında. İskandinav istilâları sonucunda yıkılmıştır.) ve güneyde olanı da Canterbury metropolüyle Kent ve Doğu Anglie topraklarıdır. Aynı çağda her zaman İrlandalı papazları geçmek için Papa Honorius Wessex krallığına [Anglo-Sakson krallığı, 495 yıllarına doğru kurulmuş ve hükümdarları Anglo-Sakson birliğini sağlamıştır.] bilgin Birinus adında yeni bir İtalyan misyoner yolladı ve bu misyoner **vasıtasıyla** 636'da bir Roma geleneği olan Paskalya Yortusunun İrlanda'nın güneyine nüfuz etmesini sağladı. Bu devirde Paskalya Yortusunun tarihi, hakkında her iki tarafta da ateşli tartışmaların yapıldığı bir husustu.

Sayfa :200

IV. — LES PROGRÈS DE LA MONARCHIE FRANQUE DU VIe SIÈCLE A L'AVÈNEMENT DES CAROLINGIENS[1]

Depuis l'époque où les fils de Clovis achevaient la conquête des provinces burgondes[2], la puissance franque avait réalisé, en effet, des progrès importants.

Sayfa :201

En Gaule même, les rois mérovingiens avaient été assez heureux pour mettre la main sur la Provence, que l'effondrement de la monarchie ostrogothique leur avait livrée en 536.

Sayfa 200-201

IV. YÜZYILDAN KAROLENJLERİN TAHTA ÇIKIŞINA KADAR FRANK KRALLIĞININ İLERLEMESİ

Clovis'in oğullarının Burgond eyaletlerinin fethini tamamladıkları zamandan beri Frank krallığı önemli gelişmeler kaydetmişti.

Hatta Merovenj kralları Galya'da **536'da** Ostrogot krallığının **yıkılmasıyla** ellerine geçen Provence topraklarına el koymaktan yeterince mutlu olmuşlardı.

Sayfa :201

De la vallée du Main, les Francs s'étaient répandus dans les vallées de la Fulda et de la Werra ; puis ils avaient pénétré en Thuringe, dont une grande victoire remportée sur les bords de l'Unstrut, en 531, les avait rendus maîtres.

Sayfa 201

Franklar Main vadisinden Fulda ve Werra vadilerine kadar yayılmışlardı. Sonra 531'de Unstrut kıyılarında büyük bir zafer kazandıkları **Thüringen'e** nüfuz etmişler ve bu toprakların hâkimi olmuşlardır.

Sayfa :202

Les Francs auraient pu sans doute jouer dans l'Europe occidentale un rôle décisif lorsque, après la mort de Justinien, les empereurs de Constantinople avaient été obligés de lâcher prise de ce côté, si leur royaume avait été aussi fortement organisé au dedans qu'il paraissait déjà puissant au dehors. Mais, grandi trop vite, sans plan d'ensemble, sans véritable esprit politique, il lui avait manqué alors d'être véritablement un État. Ses souverains, encore imbus de la mentalité des chefs de guerre germaniques, divisant entre eux le butin, en étaient restés à la pratique du partage des provinces et du pouvoir royal en autant de lots qu'il y avait d'héritiers[1], ce qui avait entraîné de perpétuels et funestes conflits entre les princes et, avec l'obligation de remanier sans cesse, de diviser et de subdiviser les parts à chaque décès, une extraordinaire instabilité, peu faite pour donner aux sujets la notion d'une fidélité stricte.

Aussi l'histoire de la seconde moitié du sixième siècle n'avait-elle été pour les Francs qu'une suite fastidieuse de basses querelles, dégénérant en luttes sanglantes, auxquelles se mêlent de façon tragique les noms fameux de Brunehaut, la fille du roi wisigoth Athanagild, devenue l'épouse de Sigebert, roi des Francs de l'est, et de son implacable ennemie, l'esclave Frédégonde, que le roi des Francs du nord, l'ambitieux et cruel Chilpéric avait prise pour femme. Dans ces luttes, où, sous le mince vernis d'une civilisation fraîchement acquise, la brutalité du barbare perce à tout moment, les sujets des rois rivaux avaient été, naturellement, entraînés eux-mêmes : clans contre clans, factions contre factions, le royaume mérovingien avait, durant un demi-siècle, été déchiré par la guerre civile ; et l'ambition des hommes de gouvernement avait dû se limiter à défendre les positions acquises : la Provence contre les Lombards qui, en 571 et 572, avaient fait effort pour la leur arracher ; la Thuringe contre les Avars, qu'on avait réussi à refouler par trois fois — en 562, 566, 596 — non sans dommages ; les confins de l'Armorique contre les Bretons qui, en 578 et 579, avaient poussé jus-

Sayfa :203

qu'à Rennes et jusqu'à Nantes ; le sud-ouest de l'Aquitaine contre les Basques ou Gascons, rude population montagnarde, débris d'anciens peuples ibériques, qui étaient parvenus, malgré la résistance des armées franques, à occuper, à la fin du VIe siècle, presque toute la plaine comprise entre les Pyrénées et la Garonne.

Sayfa 202

Jüstinyen'in ölümünden sonra Constantinople imparatorlarının imparatorluğun bu yakasını [Frank krallığına bakan tarafını] koyuvermek zorunda kalmaları nedeniyle, eğer knallikları dışta sergiledikleri güçlü görününüm kadar içte de adamakıllı organize edilmiş olsaydı, şüphesiz, Franklar batı Avrupa'da kesin bir rol oynayabilirlerdi. Ama az kalsın gerçek bir devlet olacakken, toplu bir plânları olmadan, gerçek bir politik kafa yapısından yoksun olarak aşırı bir hızla büyüdükleri için devlet olma fırsatını kaçırmışlardı. Aralarında ganimeti paylaşan, hâlâ eski Germen kafa yapısı içlerine işlemiş olan [Frank] hükümdarları, uygulamada eyaletleri ve kendilerine miras_ kalan hisseler kadar krallık iktidarını paylaşan hükümdarlar olarak kalmışlardı. Bu da prensler arasında bitmek tükenmek bilmeyen, sonu ölümle biten anlaşmazlıklara yol açmış ve durmaksızın yeniden değişiklik yapma zorunluluğuyla her ölümle paya düşen mirâsı kendi aralarında bölerek, konulara ciddî bir sadakat kavramı vermek için pek uygun olmayan bir durum, müthiş bir dengesizlik yaratmıştı.

Aynı zamanda altıncı yüzyılın ikinci yarısının tarihi Franklar için seviyesiz kavgaların kanlı kavgalara yol açtığı bir dönem oldu. Bu kavgalara trajik olarak doğu Frank kralı Sigebert'in eşi ve Vizigot kralı Athanagild'in kızı olan Brunehaut ile amansız düşmanı, kuzey Frank kralı ihtiraslı ve zalim Chilpéric'in karısı sandığı esir Frédégonde gibi meşhur isimler karışmıştı. Daha yeni ele geçirilmiş olan bir

medeniyetin aldatıcı görünümü altında Barbar yontulmamışlığı her an sırıtıyor ve krallar arasında rekabet konusu doğal olarak klânın klânla, fesat odağının fesat odağıyla karşı karşıya gelmesine, komploya karşı yapılan komploya yol açıyordu. **Merovenj krallığı bir yarım yüzyıl boyunca bir iç savaş içinde perişan olmuştu.** İktidarda bulunan adamların ihtirasları, ele geçirilmiş olan toprakların savunulmasını kısıtlıyordu. Örneğin, 571 ve 572'de Provence ellerinden kurtulmak için Lombardlara karşı çaba göstermişti. **Thüringen Avarlara karşı** mücadele vermiş ve 562, 566 ve 596'da olmak üzere üç kez onları püskürtmeyi başarmıştı. Ama bunlar doğal olarak kayıpsız olmamıştı. 578 ve 579 yıllarında Rennes ve Nantes'a tadar gelen Brötonlar Armorique sınırlarından atılmıştı. **[sayfa 203]** Akitanya'nın güneybatısında da Basklara ve Gaskonlara karşı savaş verilmişti. **Gaskonlar Frank ordularının direnişine rağmen, 6. yüzyılın sonunda hemen hemen Pirenelerle Garonne nehri arasındaki tüm plâtoyu işgal etmeyi başaran, dağlı, kaba saba, İberik yarımadasında yaşayan eski milletlerin kalıntılarıydı.**

Sayfa :203

Pendant cette nouvelle période de calme intérieur, relatif — au temps de Dagobert surtout — le prestige du royaume franc avait pu sensiblement s'accroître. Menacés soudain tout le long de l'Elbe par les Slaves occidentaux, qui, sous la conduite d'un audacieux aventurier du nom de Samo, originaire de Gaule, cherchaient dans cette direction à échapper au joug des Avars, les peuples germaniques, conscients de la nécessité d'une union en présence du péril commun, s'étaient groupés autour du roi franc pour y faire face : des troupes lombardes étaient venues lui apporter leur concours ; les Saxons eux-mêmes s'étaient enrôlés sous ses bannières ; et, lorsque, après trois ans d'une guerre acharnée, dans la Thuringe envahie, la victoire avait enfin couronné les efforts du roi mérovingien, il en était sorti à tel point grandi qu'il semblait vraiment l'arbitre de l'Europe.

Sayfa 203

Özellikle Dagobert zamanında içte sakin geçen yeni dönemde Frank krallığının prestiji gözle görülür bir şekilde artmıştı. Galya orijinli Samo adında cesur bir maceraperestin komutasında Elbe **yönünde Avarların boyunduruğundan kaçmaya çalışan batıdaki Slavlar tarafından** anîden Elbe boyunca tehdit edilen Germen kavimleri ortak bir tehlikenin var olması durumunda bir birlik oluşturmanın bilincinde olarak tehlikeye karşı koymak için Frank kralının etrafında toplanmışlardı. Lombard orduları Frank kralına destek vermek için gelmişlerdi. Saksonların kendileri de Frank kralının bayrağı altına girmişlerdi. İstilâ edilmiş olan Thüringen'de üç yıl süren zorlu bir savaş verildiğinde, Merovenj kralının çabaları en sonunda zaferle ödüllendiriliyordu. Merovenj kralı bu savaştan o derece büyümüş çıktı ki gerçekten Avrupa'nın gerçek, tek hâkimi gibi görünüyordu.

Sayfa :205

Il n'avait pas fallu moins de trente années encore pour achever l'œuvre commencée à Tertry : car il avait manqué à Pépin de laisser après lui un fils en âge de le remplacer. Son fils Drogon était mort en 708 ; son autre fils, Grimoald (chargé, sous son contrôle, de gérer la mairie du palais de Neustrie), avait été assassiné en avril 714 ; ses petits-fils, Théodald, Arnulf et Hugue, n'étaient que des enfants. Sa veuve Plectrude avait, au lendemain de sa mort (16 décembre 714), tenté vainement d'empêcher une nouvelle scission de la Neustrie et de la Bourgogne : d'un combat livré dans la forêt de Cuise, près de Compiègne, en 715, le chef que les Neustriens s'étaient donné avec le titre de maire du palais, Ragenfred, était sorti vainqueur. Le soulèvement s'était généralisé. Les Thuringiens et les Alamans, que Pépin de Herstal avait dû une première fois réduire les armes à la main, n'avaient pu être retenus qu'à grand'peine au sein de l'unité franque ; les Frisons, chez lesquels pourtant des missionnaires patronnés par Rome avaient été renouer la tradition des clercs francs du roi Dagobert et frayer par leur apostolat la voie aux armées mérovingiennes, avaient, en 715, remonté le Rhin jusqu'à Cologne et dévasté le nord-

Sayfa :206

est du royaume ; les Saxons avaient franchi les frontières d'Austrasie ; au sud, les Aquitains s'étaient proclamés indépendants sous un duc de leur choix ; et d'Espagne, les bandes arabes et berbères avaient entamé leur marche terrifiante vers le Languedoc. Jamais périls plus graves n'avaient menacé la monarchie franque.

Heureusement un sauveur s'était présenté à temps en la personne d'un fils bâtard de Pépin de Herstal, le jeune Charles, qu'on surnommera plus tard « Martel ». Se jetant soudain dans la mêlée, avec l'espoir de ressusciter à son profit le pouvoir de son père, il avait réalisé ce tour de force d'enfoncer successivement tous les ennemis : les Neustriens à Amblève (au sud de Liége) en 716, à Vincy (près de Cambrai) en 717, à Soissons en 719 ; les Saxons et les Frisons, de 719 à 738 ; les Aquitains en 720 ; les Alamans en 730 ; les Sarrasins à Poitiers en 732, puis sur la Berre, près de Narbonne, en 737, et en Provence deux ans après. La Bavière avait reçu la visite de ses armées en 725 et en 728 ; si bien qu'à sa mort, en 741, non seulement l'unité du royaume était reconstituée, mais le rayonnement de la puissance franque largement accru.

Le fantôme de royauté dont Charles Martel n'avait pas osé se débarrasser avait fini par faire officiellement place à la maison nouvelle des princes austrasiens, qu'on appellera les Carolingiens en souvenir du vainqueur de Poitiers. Mais cette révolution ne s'était pas accomplie sans ménagements. Charles Martel avait laissé mourir en 737 le « roi » Thierri IV sans lui donner de successeur. Il était mort lui-même en 741, après avoir transmis sans opposition ses pouvoirs à ses deux fils Pépin et Carloman.

Sayfa 205

Péronne yakınlarında Neustrie Berthaire sarayını 657'den beri kral adına idare eden Ebroïn'i (687'de) Tertry'de yenip öldürdükten sonra Herstal'li Pépin mutlak hükümdar olup Austrasie, Bourgogne ve Neustrasie krallıklarını birleştirerek Merovenj krallığının tek ve mutlak hâkimi olmuştu. [Austrasie Galya'nın doğusunda, başkenti Metz olan krallıktı (511- 771). Neustrie'nin rakibi ve Karolenj hane-

danlığının beşiği idi. Bourgogne Fransa'nın doğusunda Massif Central'lerin bulunduğu, başkenti Dijon olan bölgedir. Bourgogne bölgesinde çeşitli krallıklar kurulmuştur. Birincisi 534'te Merovenj'lerin eline geçen krallıktır. 561'de ikinci bir krallık kurulmuştur. 771'de Charlemagne tarafından Karolenj imparatorluğuna ilâve olmuştur. Neustrie de Merovenj krallıklarından biridir. 561'de paylaşım esnasında I. Chilpéric'in payına düşen, Loire, Bretagne, Manche ve Meuse'ü kapsayan bölgedir.] Tertry'de başlayan işi tamamlamak için otuz seneden fazla bir zamanın daha geçmesi gerekmişti, çünkü Pépin'in kendinden sonra yerine geçecek yaşta oğlu yoktu. Oğlu Drogon 708'de ölmüştü. Pépin'in, kendi kontrolunda Neustrie sarayını yönetmekle görevlendirdiği oğlu Grimoald 714 Nisanında bir suikastta öldürülmüştü. Torunları Théodald, Arnulf ve Hugue sadece birer çocuktular. 16 Aralık 714'te Pépin'in ölümünün ertesinde dul eşi Plectrude boşuna Neustrie ve Bourgogne'un [Merovenj krallığından] ayrılmasını önlemeye çalıştı. Cuise ormanında Compiègne yakınlarında 715 yılında yapılan savaştan Neustrie'lilerin kendisine "Maire du Palais" [saray yöneticisi] unvanını vermiş oldukları Ragenfred galip olarak çıkmıştı. **Ayaklanma yayılmıştı.** Herstal'li Pépin'in ilk defa olarak ellerindeki silâhları azaltmak zorunda kaldığı Thüringenliler ve Alamanları Frank birliği içinde tutmak artık büyük zorluklarla mümkün olabiliyordu. Ama Roma'nın arka çıktığı misyonerler, kral Dagobert'in Frank papaz geleneğini Frison ülkesinde yeniden sürdürmüşler ve havarilikleri vasıtasıyla Merovenj ordularının işini kolaylaştırmışlar ve Frison'lar 715'te Rhin'ın akış yönünün tersi yönde giderek Cologne'a kadar [Köln] ulaşmışlar ve krallığın kuzeyini yakıp yıkmışlardı. **[sayfa 206]** Saksonlar Austrasie sınırların aşmış, güneyde Akitanyalılar seçtikleri bir dükün idaresi altında bağımsızlıkların ilân etmişlerdi. İspanya'da Arap ve Berberî çeteleri Languedoc'a doğru korkunç bir yürüyüş başlatmışlardı. **Hiçbir zaman Frank kral-**

lığı bu kadar ciddî bir tehlikeye maruz kalmamıştı.

Bereket versin, Herstal'li Pépin'in gayri meşru oğlu genç Charles gibi canlı bir örnek bir kurtarıcı olarak tam zamanında ortaya çıktı. Bu genç Charles'a daha sonra [çekiç anlamına gelen] **"Martel" lâkabı takılacaktır. Babasının gücünü kendi yararına yeniden diriltmek ümidiyle derhal mücadeleye girişen Charles Martel bütün düşmanlarını ustalıkla çökertmeyi gerçekleştirdi. 716'da Neustrie'lileri Amblève'de (Liège'in güneyinde), 717'de (Cambrai yakınlarında) Vincy'de, 719'da Soissons'da; 719'dan 738'e kadar Sakson ve Frison'ları; 720'de Akitanya'lıları;730'da Alamanları, 732'de Sarrasin'leri Poitiers'da ve sonra 737'de Narbonne yakınlarında Berre'de ve iki sene sonra da Provence'da yendi. 725 ve 728 'de Charles Martel'in orduları Bavyerayı teftiş edip orada şöyle bir dolaşıp gelmişlerdi. Bu galibiyetlerin neticesinde 741'de o** [Charles Martel] **öldüğünde sadece krallığın** [Frank krallığının] **birliği yeniden tesis edilmekle kalmamış, aynı zamanda Frankların güçlerinin parıltısı da büyük ölçüde artmıştı.**

Charles Martel 'in ortadan kaldırmaya cesaret edemediği bostan korkuluğu krallık sonuçta el değiştirerek Poitiers'deki galip komutanın anısına **Karolenjler** adını alan Austrasie'li bir prens ailesine geçmişti. Ama bu devrim usulüne göre başarılmamış değildi. Charles Martel 737'de "kral" IV: Thierry 'yi tahta hiçbir vâris bırakmadan ölüme terk etmişti. Hiçbir karşı koyma olmaksızın iktidarını iki oğlu **Pépin ve Carloman'a** devrettikten sonra kendisi de 741'de ölmüştü.

Sayfa :211

LIVRE II

Les nouveaux empires et les Barbares

VIII

Au milieu du huitième siècle, le vieux monde romain est définitivement mort, ou du moins ce qui en subsiste dans les contrées orientales achève de se muer en un empire où tout désormais sera grec — la langue, la civilisation, le christianisme même — et qui se désintéressera de plus en plus du reste de l'Europe.

Les pays situés à l'ouest de l'Adriatique, la Sicile et l'extrémité méridionale de l'Italie exceptées, ont été assimilés par les Barbares, qui s'y sont taillé des États plus ou moins vastes, peu à peu absorbés, à leur tour, par le royaume franc. Et, au point où nous sommes arrivés, les souverains de ce royaume, les princes carolingiens, disposant de ce puissant levier qu'est l'autorité pontificale, se trouvent être les arbitres et déjà presque les maîtres de l'Occident.

Le pourtour oriental, méridional et occidental de la Méditerranée, naguère encore mer romaine, l'Asie antérieure presque entière et une partie notable de l'Asie centrale sont tombées aux mains des Arabes, dont les conquêtes ont eu pour résultat de déplacer l'axe du monde vers l'Orient et d'établir entre l'Asie et les pays d'Occident un contact si étroit que Cordoue fera pendant longtemps figure de ville asiatique.

Cette Asie en perpétuelle fermentation recèle encore bien des inconnues, et l'Europe en fera mainte fois dans l'avenir l'expérience à ses dépens ; mais l'ère des grands bouleversements ethniques semble à peu près close. Les positions sont prises ; de nouveaux groupements politiques se sont constitués : si les trois ou quatre siècles qui précèdent ont été essentiellement les siècles des « grandes invasions », les trois siècles qui suivent nous feront surtout assister à la formation des nouveaux empires autour desquels le monde va tendre à se reformer.

— 211 —

Sayfa 211

II. KİTAP

BARBARLAR VE YENİ İMPARATORLUKLAR

Sekizinci yüzyılın ortasında eski Roma dünyası kesin olarak ölmüştür veyahut ta Roma İmparatorluğu'nun en azından doğudaki topraklarda olan bölümü bir imparatorluğa dönüşmüş olarak varlığını sürdürür. Artık bu imparatorlukta her şey Yunanca olacaktır. Dil, medeniyet, hatta Hristiyanlık dini bile Yunanca olacak ve bu imparatorluk giderek Avrupa'nın geri kalan bölümüyle ilişkisini kesecektir.

Adriyatik'in batısı, Sicilya ve İtalya'nın en güneyi dışındaki ülkeler Barbarlar tarafından Barbar kavimler içinde eritildiler [asimile edildiler]. Bu ülkelerden az çok büyük devletleri koparıp alan Barbarlar da kendi sıraları gelince Frank krallığı tarafından yavaş yavaş silinip süpürüldüler. Gelmiş olduğumuz bu noktada, Frank krallığının hükümdarları olan Karolenj prensleri, Papa otoritesi gibi istedikleri zaman kullanabildikleri bir kontrol mekanizmasına sahip olarak, kendilerini astığı astık kestiği kestik mutlak bir hâkim, Batının hemen hemen tek hâkimi olarak görüyorlardı.

Daha dün, Akdeniz'in doğu, güney ve batı yöreleri henüz bir Roma denizi iken hemen hemen Ön Asya'nın tamamı, Orta Asya'nın hatırı sayılır bir bölümü Arapların eline düştü. Arapların fetihlerinin sonucu, dünyanın merkezini Doğuya kaydırmak ve Asya ile Batı ülkeleri arasında öyle yakın bir ilişki kurmak oldu ki Kordoba uzun zaman bir Asya şehri görünümünde olacaktır.

Durmadan kaynayan Asya birçok bilinmeyeni de içinde barındırmaktadır ve Avrupa gelecekte birçok kez bundan zarar görecek, çok çekecektir. Artık büyük etnik kargaşalar devri hemen hemen yaklaşmış gibi görünmektedir. Pozisyonlar alınmış, yeni politik gruplaşmalar oluşmuştur. Eğer bir önceki üç dört yüzyıllık dönem temelde "büyük istilâlar çağı" [büyük göçler çağı] **olmuşsa, müteakip üç yüzyıllık dönem de etraflarında dünyanın yeni bir şekil alma eğilimi gösterdiği yeni imparatorlukların oluşmasına özellikle tanıklık ettiği bir dönem olacaktır.**

Sayfa :214

L'avènement des Abbassides marque la fin de l'hégémonie arabe : le calife cesse d'être le chef des conquérants pour devenir, en théorie du moins, celui de l'ensemble des musulmans sans exception.

Sayfa 214

Abbasîlerin tahta çıkışı **Arap hegemonyasının sonunu** belirtmektedir. En azından teoride, istisnasız tüm müslümanların lideri olmak için fatihlerin lideri olmayı artık bırakmıştır.

Sayfa :214

Après avoir déjà émigré de Médine à Damas, avec les Omayyades, le califat va s'éloigner davantage encore des pays qui avaient vu naître la religion du Prophète, pour se fixer à Koufa d'abord, dans la vallée de l'Euphrate, puis, en 762, dans une capitale bâtie exprès pour lui, à Bagdad, sur le Tigre, où le souverain pourra vivre loin de tout milieu arabe, entouré d'une garde fidèle de soldats du Khorassan.

De là — sauf une période d'un demi-siècle environ (836-892), où il se retirera à Samarra, un peu plus au nord sur le Tigre, dans la même région, — il va s'appliquer à faire régner l'ordre à travers l'immense territoire de son empire, et les documents qui nous ont été conservés attestent les progrès accomplis durant un siècle dans le gouvernement des provinces et l'organisation des services généraux. La Perse lui fournit des cadres et une partie du personnel administratif, notamment le premier ministre, le « vazir » ou « vizir », dont la charge est confiée dès l'origine à une vieille famille persane, celle des Barmécides, ou descendants de Barmek, qui vont l'occuper de père en fils jusqu'en 803. A cette date, le calife Hâroun ar-Rachid se débarrassera d'eux en faisant assassiner le vizir Djafar et jeter en prison les membres de sa famille ; mais il retombera aussitôt dans la dépendance d'un autre vizir, Persan d'origine et de tendances, Fadl ben Sahl, un mazdéen, à peine converti à l'islam. Et quand, en 818, un nouveau meurtre débarrassera le calife suivant, Abdallah al- Mamoun, du concours de ce ministre à l'autorité envahissante, la charge de vizir n'en demeurera pas moins inféodée aux Iraniens, leur assurant à la fois le contrôle de tous les services de l'État et la haute main sur le calife.

Sayfa :215

La machine gouvernementale, dont le vizir est le vrai chef, retrouve au premier siècle de la domination abbasside quelque chose de la perfection à laquelle elle avait atteint en Perse sous la dynastie sassanide.

Sayfa 214

Hâl-i hazırda Omayyade'larla [Ümeyyeler] birlikte Medine'den **Şam'a** göç eden halife önce Fırat vâdisinde Küfe'de, sonra 762'de kendisi için inşa edilmiş olan başkent olan Dicle üzerindeki Bağdat'ta oturmak için, peygamberin dininin doğuşunu gören ülkelerden daha fazla uzaklaşacaktır. Bağdat'ta hükümdar tüm Arap ortamından uzakta, **Horasanlı sadık askerlerinden oluşmuş muhafızlarla** çevrili olarak yaşayabilecektir.

Oradan [Bağdat'tan], yaklaşık olarak (836-892) yılları arasında yarım yüzyıllık bir dönem dışında, Dicle'nin biraz kuzeyinde, aynı bölgede Samarra şehrine çekilecektir [Samarra Bağdat'ın kuzeyinde, IX. Yüzyılda Abbasî halifelerinin başkenti olan bir şehirdir.]. [Halife] imparatorluğunun devasa topraklarında düzen kurmaya çalışacaktır. Bugüne kadar gelen belgeler **bir yüzyıl boyunca** eyaletlerin yönetimi ve genel hizmetlerin organizasyonunuda kaydedilen gelişmeleri doğrulamaktadır. Pers ülkesi ona kadroyu ve idarî personelin bir kısmını, özellikle başbakanı, diğer bir deyişle veziri temin etmektedir. Vezirlik görevi orijini eski bir Pers ailesi **Barmek ailesinden gelenlere** veya onların torunlarına emânet edilmektedir. 803'e kadar vezirlik görevini babadan oğula Barmekler yürütmüştür. Bu tarihte halife Harun-ür-Reşit veziri Djafar'ı [Cafer] öldürtüp aile üyelerini hapse attırarak onlardan yakasını sıyıracaktır. **Ama hemen başka bir vezire yeniden bağımlı olacaktır. Bu vezir İslâm dinini yeni kabul etmiş bir Zerdüşt olan, Pers orijinli ve Perslere eğilimli olan Fadl ben Sahl'dır. 818'de yeni bir cinayet bir sonraki halife Abdal-**

lah al -Mamoun [Abdullah el Memun] 'u bu bakanın her şeye burnunu sokan otorite yarışından kurtardı. Ancak, vezirlik görevi İranlılara körü körüne verilen bir görev olarak kalacak ve hem onların devletteki [Abbasî devletindeki] tüm hizmetleri kontrol etmesini güven altına alacak hem de halifeye sözleri geçecekti.

[sayfa 215] Vezirin gerçek baş olduğu hükûmet mekanizması, Abbasîler hâkimiyetinin ilk yüzyılında hemen hemen Sasanî hanedanı zamanında **Pers** ülkesinde ulaşılmış olan mükemmeliyete yeniden ulaşır.

Sayfa :218

Enfin, dernier symptôme à noter, les califes, naguère d'abord si faciles, s'isolent maintenant au milieu des mercenaires qui forment leur garde du corps : ils savent trop combien fragile est la base de leur autorité, combien leurs titres sont discutables, pour ne pas prendre leurs précautions contre un retour de fortune. Aussi leur palais, en même temps que de protégés, de dignitaires et d'eunuques, s'emplit-il de soldats. Les braves troupes du Khorassan qui leur ont valu la victoire au milieu du huitième siècle ont, au début, toutes leurs faveurs ; puis ils s'en méfient ; ils sentent qu'elles leur échappent et ils leur préfèrent les rudes combattants de la Transoxiane, ces Turcs que leurs généraux ont appris à connaître et à apprécier au cours des luttes poursuivies dans l'Asie centrale durant la première moitié du huitième siècle.

Sayfa 218

Dikkat edilmesi gereken bir husus da, eskiden çok uysal olan halifeler, şimdi korumalarını yapan paralı askerler arkasına sığınıyorlar: otoritelerinin ne denli zayıf, unvanlarının ne kadar tartışılabilir olduğunu biliyorlar ve şanslarının dönmesi ihtimaline karşın tedbirlerini alıyorlar. Onun için sarayları korunan kişiler, ulu kişiler ve harem ağalarıyla olduğu kadar askerlerle dolmaktadır. **Sekizinci asrın or-**

talarında onlara zafer sağlayan Horasan'ın cesur orduları ilk başta beğenilerini kazanır fakat sonra onlardan çekinirler ve onlara Transoksiyana'nın güçlü savaşçıları, **generallerinin sekizinci asrın ilk yarısında Orta Asya'da süren çatışmalarda tanıdıkları ve beğendikleri şu Türkleri tercih ederler.**

Sayfa :220

Maintenir intacte l'union des provinces conquises au siècle précédent devient dès lors une impossibilité ; et il semble que les califes de Bagdad aient d'emblée borné leur ambition à rester, sans trop préciser, les chefs théoriques, au point de vue politique et religieux, d'un vaste empire dont les diverses provinces retrouvaient une à une leur individualité et leur autonomie.

Sayfa 220

Geçen asırda fethedilen bölgelerin birliğini muhafaza etmek artık imkansıdır ve Bağdat halifelerinin amacı bölgeleri birer birer bağımsızlığını elde eden geniş bir imparatorluğun dini ve **siyasî açıdan teorik yöneticileri olarak kalmaktır.**

Sayfa :220

L'Espagne se détache la première. Depuis longtemps déchirée par la guerre civile, elle tombe, presque aussitôt après la victoire abbasside, aux mains du jeune Abd-ar-Rahmân, petit-fils du calife omayyade Hichâm. Échappé comme par miracle aux massacres de Syrie et de Mésopotamie, il débarque en septembre 755 à Almuñecar, non loin de Malaga, entre à Archidona, puis à Séville, où la population l'accueille favorablement. Remontant le Guadalquivir, il livre devant Cordoue, le 14 mai 756, une bataille décisive, où il triomphe sans grande peine des forces rassemblées en hâte par le gouverneur Yousouf.

Sayfa :220

Deux mois plus tard, il est acclamé dans Cordoue comme émir d'Espagne et s'emploie à soumettre tant bien que mal les nombreux dissidents de la péninsule. Chose curieuse, cet Omayyade n'ose pas d'abord proscrire de la prière publique le nom de l'usurpateur abbasside dont la haine sanguinaire s'acharne en Asie contre sa maison : ce n'est qu'au bout de quelque temps qu'il se décide enfin, sur les instances d'un de ses cousins, Abd-al-Malik, gouverneur de Séville, à faire substituer son propre nom à celui du calife abhorré. Mais il faudra attendre le dixième siècle — exactement le 16 janvier 929 — pour voir les

756

774

Sayfa :221

Omayyades d'Espagne s'enhardir jusqu'à oser prendre pour eux-mêmes le titre de calife, de « prince des croyants », à ce moment-là du reste bien diminué d'importance.

Jusqu'à nouvel ordre, l'Espagne reste donc en théorie partie intégrante de l'empire musulman ; mais Abd-ar-Rahmân s'y conduit comme un prince indépendant ; et, lorsque à sa mort il transmet son titre d'émir et le pouvoir souverain à son fils Hichâm, le sort de la famille omayyade, exclue d'Orient, est à nouveau assuré sur les rives occidentales de la Méditerranée. Là, autour de la capitale de Cordoue, pour laquelle s'ouvrira au dixième siècle une ère de merveilleuse prospérité, un grand État va s'organiser, et l'on verra fleurir en pleine Andalousie une civilisation digne de celle dont les rives du Tigre pouvaient s'enorgueillir ; mais, aux yeux des hommes du neuvième siècle, l'émirat de Cordoue n'est encore qu'une province de l'empire de Bagdad, et son organisation est strictement modelée sur celle que les ministres des califes abbassides s'efforcent de faire prévaloir à l'autre bout du monde.

Sayfa 220

İlk önce İspanya kopar. Uzun süredir iç savaş yaşayan İspanya Abbasîlerin zaferinin hemen arkasından Omayalı halife Hicham'ın torunu olan genç Abd-ar-Rahman'ın hakimiyetine girer. Bir mucize sunucu Suriye ve Mezopotamya katliamlarından kurtulan Abd-ar-Rahman 755 yılının eylül ayında Malaga'ya yakın olan Almunecar'a gelir, Archidona'ya girer, sonra halkın onu iyi karşıladığı Sevila'ya geçer. Guadalqivir'i çıkarken, Cordoue'da, 14 mayıs 756'da nihai bir savaş verir ve vali Yusuf'un acele topladığı kuvvetleri kolayca yenerek zaferi elde eder. İki ay sonra, Cordoue'da İspanya Emir'i ilân edilir ve yarımadanın ayrılıkçılarını egemenliği altına almaya çabalar. Tuhaf olan bir şey, bu Omayalı Asya'da kendi evine karşı kanlı bir mücadele sürdüren bu Abbasî zorbanın ismini hemen halk dualarından silmeye cesaret edemez: ancak bir süre sonra Sevila valisi olan kuzenlerinden biri, Abd-al-Malik'in ısrarlarıyla kendi ismini nefret edilen halifenin yerine koymaya karar verir. Ancak, onuncu asırda, tam olarak 16 ocak 929 tarihinde, İspanya'daki Omayalılar, o zaman önemini kaybetmiş olan, **halife, "inananların prensi" unvanını** almaya cesaret ederler.

[sayfa 221] İspanya teoride Müslüman imparatorluğun **bir parçasıdır.** Ancak Abd-ar-Rahman bağımsız bir prens gibi davranmakta ve **öldüğünde** emir unvanını ve hükümdarlık yetkisini oğlu Hicham'a devrettiğinde Doğu'dan ihraç olunan Omayalı ailenin talihi Akdenizin batı kıyılarında tekrar güvence altına alınmıştır. Onuncu asırda muhteşem bir bereket çağına giren başkent Cordoue etrafında büyük bir devlet **kurulacaktır** ve Endülüs'te Dicle kıyılarının gurur duyabileceği bir medeniyet yeşerir. Ancak dokuzuncu asrın insanına göre, Cordoue emirliği hâlâ Bağdat imparatorluğunun bir eyaleti ve teşkilatlanması halifelerin bakanlarının dünyanın öbür ucunda **üstün kılmaya** çalıştığı teşkilatın tıpatıp bir örneğidir.

Sayfa :221

En 788, un descendant d'Ali, Idrîs ben Abdallah, arrière-petit-fils de Hasan — lui-même l'aîné des fils d'Ali et de Fatima la fille du Prophète — réussit à se faire acclamer comme souverain de l'antique cité de Volubilis, au nord de Meknès, et se taille dans le Maroc actuel et la région de Tlemcen un État que son fils Idrîs II dotera en 808 d'une capitale, destinée à un brillant avenir, quand il fera construire la ville de Fez et y établira le siège de son administration.

Sayfa 221

788'de, Ali'nin soyundan gelen, Ali ve Peygamberin kızı Fatima'nın oğullarının en büyüğü olan Hasan'ın torununun torunu olan **İdris ben Abdallah,** Meknes'in kuzeyinde bulunan eski **Volubilis** şehrinin hükümdarı ilân edilmeyi başarır ve şimdi Fas olan bölgede ve Tlemcen bölgesinde bir devlet kurar. Burada 808 yılında oğlu İdris, Fez şehrini kurar ve onu başkent yapar. Bu başkentin parlak bir geleceği olacaktır.

Sayfa :222

Le fils d'un des généraux qui avaient le plus contribué à rétablir la situation dans ces parages, vers 765, alors que les Berbères secouaient le joug arabe, un certain Ibrahîm ibn Aghlab, profite, en l'année 800, des embarras du calife Hâroun ar-Rachîd pour réclamer, disent les chroniqueurs, l'émirat de Kairouan à titre héréditaire, en échange de la simple promesse d'un tribut annuel. Et le calife doit s'incliner devant ces exigences — trop heureux de pouvoir ainsi sauver la face plus complètement qu'en Espagne et au Maroc. Mais, dans la réalité, la différence entre l'émirat des princes « aghlabites », descendants d'Ibrahîm ibn Aghlab, et celle des Idrisites de Fez ou des Omayyades de Cordoue n'est pas bien grande.

Sayfa :222

Celle des Aghlabites est d'ailleurs une politique active et brillante. De Kairouan — ou plutôt de Carthage — ils arrivent en peu de temps à tenir sous leur contrôle la plupart des îles et même des rivages de la Méditerranée centrale. Dès la première moitié du neuvième siècle, ils entament la conquête méthodique de la Sicile, et la poursuivent sans se hâter, mais sans jamais faiblir : en 827, ils prennent pied à Mazzara et s'attaquent à la portion occidentale de l'île ; en septembre 831, après un siège de treize mois, Palerme succombe ; et les troupes musulmanes progressent lentement le long de la côte septentrionale ; en 843, Messine est en leur pourvoir ; puis commence la conquête de l'intérieur : en 859, les troupes byzantines sont délogées enfin du nid d'aigle de Castrogiovanni ; c'est en 878 seulement qu'elles sont chassées de Syracuse; et le dernier repaire byzantin, la petite ville côtière de Taormina, à mi-chemin entre Catane et Messine, ne sera réuni aux États des émirs aghlabites qu'en l'année 902.

L'Italie méridionale, entre temps, est serrée de près. En 840 ou environ, Brindisi et Tarente sont visités par les flottes aghlabites qui, vers 845, se livrent à une attaque générale des

Sayfa :223

côtes de Pouille, de Calabre et de Campanie ; les musulmans s'installent dans les îles de Ponza, au large du golfe de Gaëte, et dans l'île d'Ischia, en face du cap Misène; au mois d'avril 846, ils sont à l'embouchure du Tibre, où, de Porto et d'Ostie, ils vont piller Saint-Pierre de Rome, pour refluer ensuite vers le sud et aller dévaster la Campanie. Vers la même époque, ils se répandent dans tout le pays de Bénévent, s'installent à Bari, d'où l'empereur carolingien Louis II ne parviendra à les déloger qu'en 871, et à Tarente, d'où l'empereur byzantin Basile Ier aura quelque peine à les expulser enfin en 880. Peu de régions de l'Italie restent à l'abri : après avoir pillé, en 872, le port de Salerne, la flotte de l'émir aghlabite vient piller en 876 celui de Comacchio, dans le fond de l'Adriatique, au nord de Ravenne.

D'autre part, tandis que les dernières cités siciliennes succombent une à une, l'émir de Kairouan se saisit de l'île de Malte (870), qui achève de faire de lui le portier de la Méditerranée occidentale. Il est donc manifeste que, s'il a cessé d'aller chercher à Bagdad son programme d'action, il demeure pour-

Sayfa :223

tant un excellent serviteur de la cause musulmane et que, grâce à lui, l'empire de l'islam, non seulement ne rétrograde pas dans la région confiée à sa garde, mais y fait encore au neuvième siècle des progrès considérables.

L'Égypte, elle, demeure beaucoup plus longtemps dans la dépendance du gouvernement central des califes ; un siècle durant, malgré les révoltes, l'autorité des Abbassides finit toujours par l'emporter. Mais, en 868, un changement décisif se produit avec l'arrivée de Fostât (le Vieux-Caire) d'un aventurier turc du nom d'Ahmed, fils d'un certain Touloun, un obscur prisonnier de guerre, que le gouverneur de Transoxiane avait quelque cinquante ans plus tôt envoyé au calife Mamoun. Intelligent et ambitieux, Ahmed avait fait son chemin à la cour de Bagdad, tant et si bien qu'on l'avait choisi pour aller, dans une Égypte travaillée par les factions et complètement désorganisée, rétablir l'ordre en qualité de suppléant du nouveau gouverneur, un Turc lui aussi, le général Baïk-beg, devenu depuis peu l'époux de sa mère.

Sayfa 222

765 yılında, Barbarların Arap boyunduruğunu kırmaya çalıştığı dönemde, bu bölgede durumu düzeltmek için en çok katkıda bulunan generallerden birinin oğlu, İbrahim bin Aghlab, 800'de halife Harun-ar-Raşid'in sıkıntılarından faydalanarak, yıllık bir haraç karşılığında **Kairouan** emiri unvanını talep eder. Halife, İspanya ve Fas'ta olduğundan daha fazla görünüşü kurtardığına sevinerek, bu isteğe boyun eğer. Ancak, **gerçekte** İbrahim ibn Aghlab soyundan gelen prenslerle Cordoue'daki Omayalılar veya Fez'deki İdrisliler arasında büyük bir fark bulunmamaktadır.

Aghlabilerin politikası etkin ve parlaktır. Kairouan'dan – daha doğrusu Kartaca'dan – kısa bir zamanda **adaların** çoğunu, hatta orta Akdenizin kıyılarını kontrol altında tutmayı başarırlar. Dokuzuncu asrın ortalarından itibaren, Sicilya'nın fethini başlatırlar ve hiç

acele etmeden ve gücünden kaybetmeden devam ederler: 827'de Mazzara'ya gelirler ve adanın kuzeyine saldırırlar; eylül 831'de, on üç ay süren bir kuşatmadan sonra, Palermo düşer ve Müslüman ordular kuzey kıyı boyunca ilerler; 1843'de Mesine'yi ele geçiriler, daha sonra içlere doğru fethe devam ederler: 859'da Bizanslı birlikler sonunda Castrogiovvanni'nin kartal yuvasından kovulurlar; ancak 878'de Syracuse'den kovulurlar. Catane ve Messine arasında yarı yolda bulunan son Bizans sığınağı olan küçük kıyı şehri Taormina Aghlabi emirleri devletlerine **902 yılında** katılır.

Bu arada, Güney İtalya sıkıştırılmaktadır. 840'da veya civarında, Brindisi ve Tarente Aghlabi filoları tarafından ziyaret edilir. **[sayfa 223]** Bunlar 845 yılı civarında Pouille, Calabria ve Campania kıyılarına genel bir saldırı başlatırlar; Müslümanlar Gaete körfezi açıklarında Ponza adasına, Misene burnu karşısında olan İschia adasına yerleşirler. Nisan **846'da Tibre** nehrini ağzındadırlar ve Porto ve Ostia'dan **Saint-Pierre de Rome'u** yağma ederler. Daha sonra güneye çekilirler ve Campania'yı yakıp yıkarlar. Aynı dönemde **Benevent'in** ülkesinin tümüne yayılırlar, Bari'ye yerleşirler ve oradan **Karolenjli İmparator II.Louis ancak 871'de onları kovmayı başarır.** Onları ancak 880 yılında Bizanslı İmparator I.Basile zorlukla kovduğu Tarente'ye yerleşirler. **İtalya'nın çok az bölgesi korunmuştur:** 872'de Salerno limanını yağmaladıktan sonra Aghlabi emirinin filosu Ravenne'nin kuzeyinde, Adriyatik'in sonlarında bulunan Comacchio limanını yağmalarlar.

Diğer yandan, Sicilya'daki şehirler birer birer teslim olurken **Kairouan emiri Malta adasını ele geçirir** (870), artık batı Akdenizin kapı bekçisi değildir. Açıktır ki, eylem planını Bağdat'tan almadıysa bile, **Müslüman davasının** çok iyi bir savunucusu olarak kalmıştır ve onun sayesinde Müslüman imparatorluğu koruması altında bulunan bölgede gerilememekte ve dokuzuncu asırda hâlâ ilerlemeler kaydetmektedir.

Mısır ise, daha uzun bir süre halifelerin merkezi yönetimine bağ-

lı kalmıştır; bir asır boyunca, isyanlara rağmen, Abbasîlerin otoritesi baskın gelmiştir. Ancak 868'de, Fostat'a (Eski-Kahire) karanlık bir savaş mahkumu olan, Transoxiane valisinin elli yıl önce halife Mamoun'a gönderdiği **Tulun adında birinin oğlu olan Ahmet adında maceraperest bir Türk'ün** gelmesiyle kesin bir değişiklik meydana gelir. **Akıllı ve ihtiraslı** olan Ahmet Bağdat sarayında öyle bir şekilde yolunu bulmuştur ki tamamen dağılmış ve komplolarla dolu bir Mısır'da, **kendisi de Türk olan,** kısa süre önce annesiyle evlenen yeni vali, **general Baybek'in yardımcısı** olarak seçilmiştir.

Sayfa :224

En 877, à la mort de l'émir de Damas, il envahit ces dernières provinces, où seul Antioche lui résiste ; et, si la mort ne l'avait surpris en 884, tout donne à penser qu'il eût pu poursuivre ses conquêtes dans la direction du nord.

Sayfa 224

877'de, Damas emrinin ölmesiyle, Ahmet son fetihlerini gerçekleştirir, sadece Antakya ona direnir ve eğe**r 884'de** ölüm onu yakalamasaydı Kuzeye doğru fetihlerini sürdürecekti.

Sayfa :224

Cette histoire, un peu fastidieuse, du détachement progressif des grands gouvernements se répète, presque identique, dans bien d'autres provinces de l'immense empire musulman — dans celles-là même qui semblaient les plus complètement acquises à la cause des califes : par exemple dans le Khorassan, qui avait été le berceau de la révolution abbasside. Un Iranien, le général Tâhir, y prend en 822 l'initiative de la scission et va, dans la première ardeur de la révolte, jusqu'à faire supprimer du prône le nom du calife Mamoun.

Sayfa 224

Biraz yorucu olan bu büyük hükûmetlerin yavaş yavaş kopmasının hikayesi dev Osmanlı imparatorluğunun diğer birçok bölgesinde hemen hemen aynı şekilde tekrarlanmaktadır – halifenin davasına en sadık görünen bölgelerde bile: örneğin Abbasîlerin devriminin beşiği olan Horansan'da bile. Bir İranlı olan general Tahir, 822'de ayrılma kararını alır ve **isyanın** ilk heyecanıyla halife **Mamun'un** ismini vaazlerden kaldıracak kadar ileriye gitmiştir.

Sayfa :225

Un à un les gouverneurs de provinces s'affranchissent ainsi du calife, qui verra bientôt son pouvoir restreint à un petit groupe de territoires serrés autour de sa capitale : sans jamais abdiquer aucun de ses droits, il ne dispose plus finalement d'aucune autorité véritable en dehors de la sphère d'action de ses ministres, qui se rétrécit chaque jour. A tout prendre, l'empire musulman a cessé, à la fin du neuvième siècle déjà, d'être une réalité politique.

Sayfa 225

Birer birer bölge valileri halifeden kurtulurlar. Halifenin yetkisi başkent etrafında bulunan birkaç bölgeyle kısıtlı kalmıştır: hiçbir hakkından vazgeçmediği hâlde, gittikçe **daralan** bakanlarının etki alanı dışında **gerçek** bir otoriteye sahip değildir. Müslüman imparatorluğu, daha dokuzuncu asrın sonlarında, politik bir gerçek olmaktan çıkmıştır.

Sayfa :225

III. — L'UNITÉ MORALE DE L'EMPIRE DE L'ISLAM A LA FIN DU IXe SIÈCLE ET SA PROSPÉRITÉ MATÉRIELLE[1].

Le lien le plus fort est le lien religieux.

Sayfa 225

III. – IX.ASRIN SONUNDA İSLÂM İMPARATORLUĞUNUN MANEVİ BÜTÜNLÜĞÜ VE MADDİ REFAHI

En güçlü bağ din bağıdır.

Sayfa :228

IV. — LA CIVILISATION MUSULMANE AUX VIIIe ET IXe SIÈCLES[1].

Car il y a, au huitième et au neuvième siècle,

Sayfa :229

une civilisation musulmane, commune elle-même, malgré les diversités provinciales, à tout le domaine de la religion islamique et qui, pour composite qu'elle soit ou, si l'on préfère, parce que composite, ne ressemble complètement à aucune autre. Cette civilisation, sans doute, à l'exemple de la civilisation carolingienne, n'atteindra son plein épanouissement dans certaines contrées — dont l'Espagne — qu'après l'achèvement de la période envisagée dans ce chapitre, à une époque où l'empire auquel elle doit sa naissance ne sera déjà plus que ruines. Mais c'est durant les cent cinquante premières années du califat de Bagdad qu'elle est née, qu'elle a pris forme et que son caractère d'unité s'est affirmé de la façon la plus nette.

Sayfa :229

Jusqu'aux Abbassides, en effet, on peut dire qu'il n'y a pas de civilisation de l'islam. Drapés dans leur fierté de peuple vainqueur, les Arabes se contentent d'emprunter aux nations vaincues les recettes pratiques qui leur permettent d'assurer au mieux la vie de l'État. Avec eux ils n'apportent ni science, ni philosophie, ni arts ; les seuls plaisirs de l'esprit qu'ils goûtent se résument en une poésie harmonieuse et pittoresque, mais pauvre d'idées et sentant déjà le cliché. * Les pays qu'ils occupent sont encore imprégnés de la vieille civilisation hellénistique, qui depuis des années languit en Syrie, en Égypte, en Perse même, sans cependant s'éteindre tout à fait ; mais des savants et des penseurs attardés là-bas, ils n'ont cure : ils les laissent à leurs méditations ou ne leur demandent leur concours que dans la mesure où ils espèrent pouvoir utiliser leurs talents pour la gestion des finances ou la mise en valeur des domaines de l'État.

* Okunamadı

Sayfa 228-229

IV. VIII ve IX.ASIRLARDA MÜSLÜMAN MEDENİYETİ

Bu devir aynı zamanda Müslüman medeniyetinin en parlak dönemidir. [sayfa 229] Zira, sekizinci ve dokuzuncu asırlarda, bölgesel farklılıklara rağmen, İslâm. dininin alanına ortak olan bir Müslüman medeniyet vardır ve ne kadar karma olursa olsun veya karma olduğu için bir başkasına benzememektedir. Bu medeniyet, kuşkusuz, Karolenjli medeniyet gibi, bazı bölgelerde – İspanya gibi – tam gelişmesini ancak bu bölümün sonunda öngörülen dönemin bitiminden sonra, doğuşunun borçlu olduğu imparatorluk **sadece harabeye dönüştüğü** bir devirde yaşayacaktır. Ancak o Bağdat halifeliğinin ilk yüz elli yılında doğmuş, şekillenmiş ve bütünlük özelliği en net biçimde kendisini göstermiştir.

Gerçekten, Abbasîlere kadar İslâm. medeniyeti olmadığını söyleyebiliriz.

Muzaffer halk gururuyla, Araplar, yenilmiş uluslardan sadece devletin varlığını en iyi şekilde sağlayacak pratik usulleri öğrenmekle yetinirler. **Beraberlerinde ne ilim, ne felsefe, ne sanat getiriler;** tattıkları tek düşünsel zevkler ahenkli ve ilginç, fakat **fikirden yoksun ve klişe kokan** bir şiirde özetlenmiştir. İşgal ettikleri ülkeler hala, yıllardır Suriye'de, Mısır'da, hatta İran'da tamamen yok olmadan süren eski Yunan medeniyetinden izler taşımaktadır; fakat oradaki bilginler ve düşünürlere **aldırmazlar:** onları düşünceleriyle baş başa bırakır veya onlara ancak mali işlerin idaresi veya devlet mallarının değerlendirilmesinde başvururlar.

Sayfa :229

A l'avènement des Abbassides, un art musulman est cependant en voie de formation — art où l'apport des conquérants

— 229 —

Sayfa :230

est nul, mais qui est le produit de l'échange incessant d'architectes, d'ouvriers, de décorateurs et de matériaux, qui de plus en plus se fait de province à province pour les travaux d'utilité publique auxquels chaque partie de l'empire est tenu de fournir son concours.

Sayfa 229-230

Abbasîlerin gelişiyle, bir Müslüman sanatı oluşma yolundadır – bu sanatta fatihlerin katkısı sıfırdır ancak bu sanat sürekli olan bir mimar, işçi, dekoratör ve malzeme değişiminin ürünüdür. Bu değişim gitgide, imparatorluğun her bölgesinin katkıda bulunması gereken kamu yararı çalışmaları için bölgeden bölgeye yapılmaktadır.

Sayfa :231

La religion musulmane en fut si profondément transformée que Mahomet aurait eu beaucoup de peine, s'il était revenu sur terre, à se reconnaître dans son œuvre : tiraillé entre les « motazilites » rationalistes et les « soufites » mystiques, gagnés non seulement aux doctrines néo-platoniciennes, mais aussi aux idées des moines mendiants de l'Inde bouddhiste, l'islam orthodoxe traverse au neuvième siècle une crise grave dont il lui faudra bien des années pour sortir victorieux.

Sayfa 231

Müslüman dini o kadar etkilenmiştir ki Muhammet eğer dünyaya geri dönseydi eserini çok zor tanırdı: usçu "motazililer" ile gizemli "sufiler" arasında çekiştirilen, hem Yeni Platoncu doktrinler, hem budist Hindistan'ın dilenci rahiplerinin fikirlerine kapılan Ortodoks İslâm. dokuzuncu asırda ciddi bir kriz yaşamaktadır ve bundan çıkması yılları alacaktır.

Sayfa :232

Un peu après, au temps du calife Mamoun (813-833), l'influence des algébristes et des astronomes indous commence à être manifeste, et l'un des mathématiciens les plus connus de cette époque — un des premiers mathématiciens de langue arabe dont le nom mérite d'être sauvé de l'oubli — le célèbre Al-Kharizmi, semble avoir tiré un parti important de leurs travaux.

Sayfa 232

Bir süre sonra, halife Mamun (813-833) zamanında, Hintli cebirci ve astronomların etkisi belirginleşmeye başlıyor ve o dönemin en ünlü matematikçilerinden biri – **unutulmaması gereken ilk Arap matematikçilerinden olan – ünlü Al-Karizmi** onların çalışmalardan çok yararlanmıştır.

Sayfa :234

CHAPITRE II

L'EMPIRE DE CHARLEMAGNE[1]

Dans le temps même où les Abbassides s'efforcent en vain d'assurer la cohésion de leur immense empire, la royauté carolingienne, issue d'une révolution dynastique presque contemporaine de celle qui avait coûté la vie aux Omayyades, arrive par étapes au faîte de la puissance.

Son ascension méthodique et prudente contraste avec le brusque coup de force d'Abou'l-Abbas. Les nouveaux souve-

Sayfa :235

rains francs ont longtemps patienté à l'ombre de la monarchie mérovingienne : ils ont laissé tranquillement le fruit arriver à maturité avant de le cueillir.

Sayfa 234-235

BÖLÜM II

CHARLEMAGNE İMPARATORLUĞU

Abbasîlerin dev imparatorluklarının birliğini sağlamaya çalıştıkları dönemde, Omayalıların hayatına mal olan çağdaş bir hanedanlık devriminden gelen Karolenjli krallık, aşamalarla iktidarın doruğuna erişmektedir.

Yöntemli ve tedbirli yükselişi Abu'l-Abbas'ın ani güç gösterisiyle çelişmektedir. Yeni Frank hükümdarları uzun süre **Merovenjli** hükümdarlığın gölgesinde beklemişlerdir: meyve toplamadan önce onun olgunlaşmasını beklemişlerdir.

Sayfa :256

CHAPITRE III

LA RENAISSANCE DE LA CIVILISATION ANTIQUE EN OCCIDENT[1]

Sayfa :257

Ce qu'on a souvent appelé la « renaissance carolingienne » a été mieux qu'une simple tentative pour réveiller un passé aboli. Sans doute ceux qui en ont été les premiers ouvriers ont d'abord limité leur ambition à reproduire, avec plus ou moins de bonheur, avec plus ou moins de savoir-faire, les œuvres de la civilisation latine ; mais peu à peu, la chaîne ayant été renouée, leurs successeurs ont osé davantage et, de même encore qu'à pareille époque, dans le monde musulman, l'étape des traductions et des compilations a été suivie d'une étape de science plus originale et plus féconde, de même l'étape des plagiats, dans l'Occident chrétien, sera suivie d'une étape de pensée plus libre et d'art plus personnel. N'est-ce point, du reste, la loi de toutes les « renaissances » de préparer la voie aux civilisations nouvelles ?

I. — *LE SORT DE LA CIVILISATION ANTIQUE EN OCCIDENT AVANT CHARLEMAGNE*[1].

Les premiers Carolingiens avaient trouvé la Gaule dans un état de décadence intellectuelle inquiétant. Les écoles publiques

Sayfa :258

de l'époque romaine, depuis longtemps disparues, n'y avaient été remplacées que par de pauvres écoles ecclésiastiques destinées à la formation du clergé et dont le développement même avait été entravé par les crises politiques où l'État franc avait à mainte reprise failli sombrer.

Sayfa :258

Dès la première moitié du sixième siècle, l'évêque d'Arles Césaire coudoyait en Provence de gros négociants qui ne savaient ni lire ni écrire ; il s'en étonnait encore ; cent cinquante ans plus tard, la lecture et l'écriture passaient en Gaule pour un luxe que bien des clercs, certains évêques même ne pouvaient se permettre. Dans ces conditions, il est superflu d'ajouter que tout souci de culture générale avait disparu, que la langue latine, restée seule langue écrite, avait atteint un effroyable degré de corruption, que le livre était devenu un objet presque introuvable et que les rares personnes qui s'adonnaient à l'étude bornaient, en général, leur ambition à se mettre en état de lire la Bible et de rédiger tant bien que mal, à l'aide d'un formulaire, un acte officiel.

Sayfa 256-257

BÖLÜM III

BATIDA ESKİ MEDENİYETİN YENİDEN DOĞUŞU

Çok kez "Karolenjli Rönesans" olarak adlandırılan şey yok olan bir geçmişi uyandırma teşebbüsünden daha iyi bir şey olmuştur. Kuşkusuz ilk işçiler sadece **Latin medeniyetinin** eserlerini, az çok beceri, az çok mutlulukla, çoğaltmakla yetinmişlerdir; ancak zincir yeniden bağlandığında, onların halefleri daha fazlasına cesaret etmişlerdir ve nasıl ki aynı devirde Müslüman dünyasında tercüme ve intihal safhası yerini daha özgün ve verimli bir bilim evresine bıraktıysa, Hristiyan Batı dünyasında da, intihal dönemi yerini daha özgür düşünce ve daha kişisel bir sanata bırakmıştır. Zaten, tüm "yeniden doğuşların" kuralı yeni medeniyetlere yol açmak değil midir?

I.- CHARLEMAGNE'DEN ÖNCE BATIDA ESKİ MEDENİYETİN KADERİ

İlk Karolenjliler Galya'da endişe verici bir zihinsel çöküşle karşılaşmışlardır. [sayfa 258] Çoktan yok olmuş Roma devrine ait kamu okulları ancak din adamlarının eğitimine yönelik **verimsiz kilise**

okulları ile ikame edilmiştir. Bu okulların gelişimi Frank devletinin bir çok kez sarsıldığı politik krizler tarafından engellenmiştir.

Altıncı asrın ilk yarısından itibaren Arles piskoposu Cesaire Provence'ta okuma ve yazma bilmeyen büyük tüccarlarla görüşüyordu; yüz elli yıl sonra Galya'da okuma ve yazma birçok bilgin, hatta piskoposlar için bir lükstü. Bu şartlarda, **genel kültür kaygısı yok olmuştur,** tek yazılı dil olan Latin dili korkunç bir şekilde yozlaşmıştır, kitap nerdeyse bulunmayan bir nesne haline gelmiştir ve kendini okumaya verene nadir kişiler İncil'i okumayı ve bir formüler vasıtasıyla resmi bir karar yazmayı öğrenmekle yetiniyorlardı.

Sayfa :273

L'Empire cesse de la sorte d'être une simple collection d'États juxtaposés. On oublie que les nations qui ont, les unes après les autres, reconnu la souveraineté franque, n'ont cependant pas perdu entièrement leur physionomie propre : chacune d'elles n'est-elle point une simple fraction du « peuple chrétien », du « saint peuple de Dieu » ? A force de hanter les théologiens, Louis le Pieux en vient à ne plus voir dans l'Empire qu'un des aspects de l'Église romaine : l'Église agissante, l'Église conquérante dont il est le ministre suprême.
Et c'est pourquoi l'existence d'un État pontifical à côté de l'Empire semble une impossibilité logique : le régime mal défini dont s'est contenté Charlemagne doit prendre fin et céder la place à un régime exempt d'ambiguïté. En 824, profitant des troubles provoqués dans Rome par une élection pontificale contestée, l'empereur y fait promulguer par son fils Lothaire une constitution nette et tranchante qui transforme officiellement l'État romain en un protectorat franc.

Sayfa 273

Bu şekilde imparatorluk yan yana bir devletler topluluğu olmaktan çıkıyor. Teker teker Frank egemenliğini kabul eden ülkelerin kendi özgün niteliklerini tamamen kaybetmediklerini unutuyoruz: her biri "Hristiyan halkının", "Tanrının kutsal halkının"bir parçası değil mi-

dir? Bu ilahiyatçıların kafasını kurcaladıkça, Louis le Pieux artık imparatorlukta sadece **Roma kilisesinin bir yönünü görmeye başlamıştır: etkin kilise, fetheden kilise – ve o onun yüce bakanıdır.**

İşte bu yüzden imparatorluğun yanında bir Papa devletinin varlığı mantıksal bir olnaksızlık gibi görünmektedir: Charlemagne'ın yetindiği iyi belirlenmemiş yönetim artık son bulmalı ve yerini belirsizlikten yoksun bir yönetime bırakmalıdır. **824'de,** Roma'da tartışmalı bir papaz seçiminin yol açtığı kargaşadan **yararlanarak,** İmparator oğlu Lothaire vasıtasıyla Roma devletini bir Frank protektorasına dönüştüren kesin ve net bir anayasa ilân ettirir.

Sayfa :274

Aussi l'empire carolingien prend-il une teinte religieuse de plus en plus prononcée. Soumis, comme il l'est, aux avis des hommes pieux qui l'entourent, Louis fait sur le trône figure de clerc au moins autant que de souverain. Ne va-t-il pas, en 822, jusqu'à accepter de venir, en humble pénitent, dans l'église d'Attigny, devant ses sujets réunis pour l'assemblée générale annuelle, solliciter de ses évêques le pardon du châtiment — cruel il est vrai[1] — qu'il avait infligé à l'un de ses neveux, coupable de rébellion ?

Sayfa 274

Karolenj imparatorluğu gitgide daha belirgin bir dini hüviyete bürünmektedir. Etrafındaki dindar insanlara boyun eğen Louis tahtta hükümdar olduğu kadar bir papaz gibi görünmektedir. 822'de mütevazi bir tövbekar gibi Attigny kilisesine gidip, genel kurul için toplanmış emrindekilerin önünde piskoposlarından isyan suçundan cezalandırdığı – gerçekte ağır bir cezaydı - yeğenlerinden birinin affını talep etmiştir.

Sayfa :274

II. — LE PARTAGE DE L'EMPIRE[1].

Depuis plusieurs mois le feu couvait sous la cendre. Les défections se multipliaient dans l'entourage même de l'empe-

Sayfa :275

reur. Au début de l'année 828, il lui avait fallu sévir contre deux hommes en qui il avait mis sa confiance, le comte de Tours, Hugue, beau-père de son fils Lothaire, et le comte d'Orléans, Matfrid, coupables d'avoir à dessein refusé de porter secours au comte de Barcelone Bernard, attaqué par des bandes sarrasines.

Sayfa 274

II. İMPARATORLUĞUN BÖLÜNMESİ

Birkaç aydır külün altında ateş yanmaya devam ediyordu. İmparatorun çevresinde bile aksaklıklar artıyordu. [sayfa 275] **828** yılının başında İmparator güvendiği iki adamını cezalandırmak zorunda kalmıştır. Bunlar, oğlu Lothaire'in kayınbabası Tours kontu Hugues ve Orleans kontu Matfrid'dir ve Sarrazinli çetelerin saldırısına uğrayan Barselona kontu Bernard'a taammüden yardım etmemekle suçlanmışlardır.

Sayfa :278

Après avoir infligé dans la plaine de Fontenoy-en-Puisaye, au sud-ouest d'Auxerre, une sanglante défaite aux troupes de leur frère (25 juin 841), ils se lient solennellement par le fameux traité d'assistance mutuelle de Strasbourg (14 février 842), le premier acte officiel où à la langue latine soient substituées les langues française et allemande, seules intelligibles au commun des soldats présents : preuve évidente que, pour la première fois peut-être dans l'histoire, les peuples étaient pris à témoins et engagés directement au maintien d'un pacte dont l'objet

Sayfa :279

essentiel était, à tout bien considérer, d'établir un nouvel ordre politique en Occident, en assurant contre l'impérialisme de Lothaire le libre développement des deux groupes ethniques que représentaient les deux langues employées : la France et l'Allemagne.

Sayfa 278-279

Auxerre'in güney-batısında Fontenay-en-Puisaye ovasında kardeşleri Lothaire'in birliklerini kanlı bir şekilde yenen Louis ve Charles meşhur karşılıklı yardımlaşma Strasbourg antlaşmasıyla törenle birbirine bağlanırlar (14 şubat 842). Bu antlaşma ile Latince askerlerin anlayabildiği diller olan Fransızca ve Almanca ile ikame edilmiştir: bu da tarihte ilk defa halkların şahit olduğu ve korumakla yükümlü oldukları bir antlaşmanın kanıtıdır ve halklar temel konusu Lothaire'in emperyalizmine karşı kullanılan iki dilin temsil ettiği etnik grupların : **Fransa ve Almanya-** serbest gelişimini sağlayarak Batı'da yeni politik düzen kurmak olan bir anlaşmayı muhafaza etmeye yükümlü kılınmışlardır.

Sayfa :279

Le traité de Verdun n'est pas seulement l'acte de décès de l'empire ; c'est aussi l'acte de naissance de notre Europe, celui de la France, de l'Allemagne, de l'Italie.

Sayfa 279

Verdun anlaşması sadece imparatorluğun ölüm fermanı değil, **aynı zamanda Avrupa'nın, Fransa'nın, Almanya'nın ve İtalya'nın doğuşudur.**

Sayfa :280

III. — LA SURVIVANCE DE L'IDÉE IMPÉRIALE EN OCCIDENT[1].

L'empire carolingien était mort, mais non l'idée impériale. Le clergé, qui s'était jeté dans la lutte, ne s'avouait pas vaincu et, pendant un demi-siècle encore, on le verra user de son influence pour imposer coûte que coûte le principe de l'unité de l'Occident chrétien. Depuis 843 il y avait trois royaumes sans doute, encore que le chef de l'un d'eux, Lothaire, continuât à porter le titre d'empereur ; ces trois royaumes se sentaient entraînés dans des directions politiques différentes ; mais des problèmes communs les sollicitaient, ils avaient à faire face tous trois aux mêmes pirates barbares, dont nous reparlerons au prochain chapitre ; ils représentaient à eux trois l'essentiel des domaines soumis à l'action religieuse du pontife romain : pourquoi n'auraient-ils pas constitué, sous l'égide de ce dernier, une sorte de Trinité politique, animée d'un même idéal ? Plusieurs conférences eurent lieu en effet — à Thionville, en Lorraine, au mois d'octobre 844, à Meerssen, près de Maastricht, en 847 et 851, — dans le dessein d'établir entre les rois un régime de coopération continue.

Sayfa 280

III. BATIDA İMPARATORLUK FİKRİNİN YAŞAMASI

Karolenj imparatorluğu ölmüştü ama imparatorluk fikri değil. Mücadeleye yeni atılan din adamları yenilgiyi kabul etmiyorlardı ve daha bir yarım asır boyunca **Hristiyan Batı**'nın birlik ilkesini ne pahasına olursa olsun empoze etmek için etkisini kullanmıştır. 843'den beri, birinin başı Lothaire hâlâ **imparator unvanını kullanmaya** devam ettiyse de, **kuşkusuz üç krallık vardı;** bu üç krallık farklı politik yönlere çekildiklerini hissediyorlardı; ancak ortak sorunları vardı, üçü de bir sonraki bölümde ele alacağımız aynı barbar korsanlarla mücadele etmek zorundaydılar. Üçü Roma Papasının dini etkisine tabi alanların özünü temsil ediyorlardı: onun himayesinde neden aynı ideali paylaşan politik bir üçlem kurmasınlar? Krallar arsında sürek-

li bir işbirliğini tesis etmek amacıyla **birkaç toplantı düzenlenmiştir** – ekim 844'de Lorraine bölgesi Thionville şehrinde, 847 ve 851'de Maastricht **yakınlarında olan** Meerssen'de.

Sayfa :281

La discorde entre les princes, c'est la chrétienté livrée sans défense aux païens du nord et de l'est — Normands et Slaves — qui l'assaillent ; c'est aussi la porte ouverte aux musulmans, qui sont devenus pour la papauté elle-même une menace directe. Car, de la Sicile, où ils ont pris pied en 827 et dont ils achèvent la conquête méthodique[1], les Sarrasins ont commencé à s'attaquer à l'Italie occidentale : on se rappelle qu'en avril 846, ils ont osé venir piller l'église Saint-Pierre, et les papes qui se succèdent à Rome sont bien obligés de mettre au premier rang de leurs préoccupations le soin de leur sécurité matérielle.

851/844

Sayfa 281

Prensler arasındaki anlaşmazlık, Hristiyanlığın ona saldıran kuzey ve doğu paganlarına – **Normandiyalılar ve Slavlar**- teslim etmek demek, aynı zamanda **Papalık için doğrudan bir tehdit oluşturan Müslümalara kapıyı açmak demektir.** Çünkü 827'de ayak bastıkları ve fethini tamamlamak üzere oldukları Sicilya'dan Sarrazinliler **Batı İtalya'ya saldırmaya başlamışlardır:** 846'da Saint-Pierre kilisesini yağmalama cesaretini göstermişlerdir ve Roma'da birbirini takip eden Papalar **kendi kişisel güvenliklerinin temini** konusunda kaygılarını ön plana almak zorundadırlar.

Sayfa :282

Et pourtant, si un homme était capable de remonter le courant et de faire triompher l'esprit de concorde, c'était bien ce pape énergique et volontaire qui, durant les neuf années de son pontificat (858-867), allait tenir tête, sans fléchir un seul instant, à la cour byzantine, en refusant de ratifier la déposition du patriarche grec Ignace et son remplacement par Photios parce que, avant tout, l'ingérence du pouvoir temporel dans une affaire qui, pour l'Église, était une affaire d'ordre intérieur, lui semblait un empiétement inadmissible. Intraitable sur les principes, il devait essayer, et il essaya en effet, de mettre fin aux basses intrigues où se complaisaient les successeurs de Louis le Pieux ; il sut leur parler haut et ferme, profitant de leur faiblesse pour s'arroger le droit de trancher souverainement, en matière ecclésiastique, les questions litigieuses de leurs États et, au besoin, de déposer ceux de leurs évêques ou archevêques qu'il jugeait indignes.

Sayfa 282

Bununla birlikte, akıntıya karşı gidecek ve birlik anlayışının başarmasını sağlayabilecek biri varsa, o da papalığının (858-867) son dokuz yılında bir an bile zayıf düşmeden, Yunanlı patrik İgnace'ın görevinden el çektirilmesi ve yerine Photios'un atanmasını reddederek **Bizans** sarayına karşı gelen şu enerji dolu ve iradeli papadır, I.Nicholas. Zira, her şeyden önce, Kilise için bir iç mesele olan bir olaya cismani erkin müdahalesi ona göre kabul edilemez bir tecavüzdü. İlkeler konusunda uzlaşılamaz olan bu adam Louis le Pieux'nun haleflerinin hoşlandığı **aşağılık entrikalara** bir son vermeye çabalamıştır; onlara sert ve katı bir şekilde hitap etmeyi bilmiş, zayıflıklarından yararlanıp kiliseyle ilgili meselelerde, devletlerinin dini sorunları konusunda özgürce karar verme ve gerektiğinde kötü olan piskoposları veya başpiskoposları görevden alma hakkını kendine mal etmiştir.

Sayfa :284

12 février 881, Charles le Gros recevait des mains du pontife la couronne de Charlemagne, et les esprits naïfs crurent de bonne foi au retour de l'âge d'or.

Les malheurs mêmes de la famille carolingienne concouraient à faciliter ce retour de fortune : depuis 882, Charles le Gros restait seul souverain de l'Allemagne et de l'Italie ; en France, la mort frappait à coups redoublés et faisait disparaître en l'espace de cinq ans Louis le Bègue, le 11 avril 879, puis ses deux fils, Louis III, le 5 août 882, et Carloman, le 12 décembre 884, ne laissant subsister dans cette partie de l'ancien empire d'autre Carolingien qu'un enfant, le petit Charles (celui qu'on appellera « le Simple »), fils posthume de Louis le Bègue.

Sayfa 284

12 şubat 881'de, Charles le Gros Papanın ellerinden Charlemagne'ın tacını teslim almış ve safça düşünenler altın çağın geri geldiğine inanmışlardır.

Karolenj ailesinin bedbahtlıkları da bu talihin dönmesini kolaylaştırmaya yardım ediyordu: **882**'den beri Charles le Gros Almanya ve İtalya'nın tek hükümdarı idi; Fransa'da ölüm çifte vuruşlarla geliyordu ve beş yıl içinde, 11 nisan 879'da Louis le Bègue'i, sonra iki oğlu, 5 Ağustos 882'de III.Louis, 12 aralık 884'de Carloman'ı alıyor ve eski imparatorluğun bu kesiminde Karolenjli olarak sadece bir çocuk, küçük Charles ("alçakgönüllü" olarak adlandırılan), Louis le Bègue'in oğlunu bırakır.

Sayfa :284

Rêve merveilleux ! Après tant de déchirements et de guerres civiles, tous les royaumes venaient reprendre leur place au sein de l'unité impériale reconstituée ; l'Occident chrétien voyait enfin luire l'aurore d'une ère nouvelle de grandeur et de gloire ; la confiance inébranlable des papes dans l'avenir trouvait, après bien des années de déboires, une justification éclatante.

Sayfa 284

Muhteşem bir rüya! Bu kadar çatışma ve iç savaştan sonra, tüm krallıklar yeniden kurulan imparatorluk birliğinde yerlerini alırlar; Hristiyan Batı dünyası nihayet yeni bir görkemli çağın ışıltısını görür; **Papaların geleceğe olan sarsılmaz güveni,** sıkıntılı pek çok yıldan sonra haklı çıkmıştır.

Sayfa :284

Désormais il y aura bien encore des empereurs ; mais ce ne seront plus guère que d'obscurs petits rois d'Italie, à qui le titre impérial ne vaudra aucun surcroît d'influence, à peine un faible surcroît d'honneur. Le seul souverain étranger à l'Italie qui convoitera un moment ce beau titre vide de sens, sera Arnulf,

Sayfa :285

ou Arnolf, bâtard de Carloman (l'aîné des fils de Louis le Germanique) et successeur de Charles le Gros en Allemagne. Il réussira en 896 à le conquérir à la pointe de l'épée, en même temps que le trône d'Italie ; mais l'aventure lui rapportera si peu qu'après sa mort (899), nul ne songera à imiter son exemple. Les rois d'Italie eux-mêmes cesseront de venir à Rome, conformément à l'usage nouveau qui avait prévalu depuis le milieu du neuvième siècle, recevoir des mains du pape la couronne impériale : le roi Bérenger, ancien marquis de Frioul, mort en 924, sera le dernier empereur de la série inaugurée par Charlemagne.

Il sera le dernier, ou plutôt, lui mort, le titre impérial ne sera pendant près de quarante années relevé par personne ; mais l'idée impériale continuera à vivre dans les esprits. On ne cessera d'évoquer en Occident les temps bénis où la glorieuse « nation franque » dominait en Europe. Vers 950, un moine de la petite abbaye de Montier-en-Der, en Champagne, se plaira à rappeler que l' « empire romain » n'a cessé d'exister en puissance chez tous les rois francs depuis la mort du grand empereur Charles. Et lorsque les circonstances amèneront enfin

Sayfa :285

le roi Otton de Germanie à vouloir, en 962, faire consacrer par une dignité nouvelle l'autorité grandissante qu'il devait à ses succès, nul ne sera surpris de le voir revendiquer ce titre d'empereur que, quelques années seulement avant sa naissance, son prédécesseur Arnulf avait encore porté.

Sayfa 284

Bundan sonra daha çok imparator olacaktır **fakat onlar sadece İtalya'nın karanlık küçük kralları olacaktır,** imparator unvanı onlara hiçbir güç fazlalığı sağlamayacak, olsa olsa biraz şeref verecektir. **[sayfa 285]** Anlamsız bu unvana göz diken İtalya'ya yabancı tek hükümdar Carloman'ın (Louis le Germanique'in en büyük oğlu) piçi ve Almanya'da Charles le Gros'nun halefi **Arnulf olacaktır.** 896'da kılıçla bu unvanı almayı başarmıştır, aynı zamanda İtalya tahtını da ele geçirmiştir fakat bu macera ona çok az şey kazandırır öyle ki ölümünden (899) sonra kimse onu örnek almayı düşünmemiştir. İtalya kralları bile dokuzuncu asrın ortalarından beri var olan adete göre imparatorluk tacını Papanın ellerinden teslim almak için Roma'ya gelmekten vazgeçmişlerdir: 924'de ölen eski Frioul markisi, kral Berenger, **Charlemagne ile başlayan serinin** son imparatoru olacaktır.

O sonuncu olacaktır veya daha doğrusu, o öldükten sonra yaklaşık kırk yıl boyunca imparator unvanı kimse tarafından kullanılmayacak **fakat imparatorluk fikri zihinlerde yaşamaya devam edecektir.** Batı'da "Frank ulusunun" egemen olduğu görkemli zamanlar anılmaya devam edecektir. 950 yılına doğru, Champagne bölgesinde küçük Montier-en-Der manastırından bir keşiş, "Roma imparatorluğunun" büyük imparator Charles' ölümünden sonra bütün Frank krallarında yaşamaya devam ettiğini hatırlatmaktan zevk almaktaydı. Sonunda koşullar **Germanya kralı Otto'nun** 962'de başarılarına borçlu olduğu gittikçe büyüyen gücünü yeni bir orunla kutsamak is-

tediğinde, kendi doğumundan birkaç yıl önce selefi Arnulf'un taşıdığı imparator unvanını geri istemesine kimse şaşırmayacaktır.

Sayfa :288

Ces trois grands peuples scandinaves qui, au neuvième siècle, vont faire bruyamment leur entrée dans l'histoire, n'étaient pas aussi ignorants de la civilisation qu'on serait tenté de se le figurer à première vue.

Sayfa 288

Dokuzuncu asırda tarihe gürültülü bir biçimde giriş yapan bu üç İskandinav ülkesi, İsveç, Norveç ve Danimarka, ilk bakışta düşünülebileceği gibi medeniyetten uzak değillerdi.

Sayfa :291

Les Norvégiens frappent sur l'Irlande à coups redoublés et leurs progrès y sont extraordinaires de célérité : vers 830, ils occupent déjà sur la côte orientale du Leinster plusieurs points d'appui importants ; en 836, ils pénètrent dans les estuaires de la Boyne et de la Liffey et commencent la conquête de la région centrale du Leinster ; en 839 enfin, ils s'attaquent à l'Ulster: un de leur chefs, Torgisl, réussit à s'en rendre maître et se fait reconnaître roi. Il établit sa capitale à Armagh, dans le sud de l'Ulster, et arrive en peu d'années à imposer son autorité au moins jusque dans la région de Limerick.

Sayfa 291

Norveçliler İrlanda'ya çifte darbelerle saldırıyorlar ve oradaki ilerlemeleri çok çabuk gerçekleşiyor: 830 yılına doğru Leinster'in doğu kıyısında birçok önemli destek noktasını ele geçiriyorlar; 836'da Boy-

ne ve Liffey haliçine giriyorlar ve Leinster'in orta bölgesinin fethine başlıyorlar; sonunda 839'da Ulster'e saldırıyorlar. Liderlerinden biri **Torgisl** oraya hakim olmayı ve kralı ilân edilmeyi başarıyor. Başkentini, Ulster'in güneyinde bulunan **Armagh** olarak seçiyor ve birkaç yıl içinde, en azından Limerick bölgesine kadar, otoritesini empoze etmeyi başarıyor.

Sayfa :295

En effet, après trois siècles de tentatives stériles, les princes anglo-saxons se sont montrés incapables de refaire l'unité de la Grande-Bretagne.

Sayfa 295

Gerçekten, sonuçsuz kalan teşebbüslerle geçen üç asırdan sonra, Anglo-Sakson prensleri Büyük-Britanya'nın bütünlüğünü sağlamayı becerememişlerdir.

Sayfa :301

V. — L'EXPANSION NORVÉGIENNE DU MILIEU DU IXe SIÈCLE A LA FIN DU Xe[1].

Pendant que les Danois achevaient la conquête des pays de la mer du Nord et de la Manche, les Norvégiens avaient poursuivi la soumission de l'Irlande, où il leur fallait compter avec une nuée de petits chefs celtiques remuants.

Sayfa 301

V. IX.ASRIN ORTALARINDAN X.ASRIN SONLARINA KADAR SÜREN NORVEÇ YAYILIMI

Danimarkalılar Kuzey denizi ve Manş denizi ülkelerini fetheder-

ken, Norveçliler İrlanda'yı teslim alma teşebbüslerini sürdürmüşler, orada bir yığın hareketli **Kelt** liderleri hesaba katmak zorundaydılar.

Sayfa :306

VII. — L'EXPANSION SUÉDOISE ET LA FONDATION DE L'ÉTAT RUSSE[1].

Moins éclatants, mais non moins notables avaient été entre temps les effets de l'expansion suédoise. Nous en saisissons mal le détail, mais nous voyons avec une netteté suffisante que les premiers commerçants « varègues » (et ce mot même, appliqué aux Suédois de Russie, n'a peut-être pas d'autre sens que celui de commerçants) ont de très bonne heure frayé la voie aux conquérants. Dès le milieu du neuvième siècle, les Suédois sont établis sur les bords du golfe de Finlande, du lac Ladoga, de la Volkhov et du lac Ilmen; et, peu après, nous constatons que la grande route commerciale qui par la Volkhov et le Dniepr relie la Baltique à la mer Noire est jalonnée de bout en bout, non seulement de comptoirs « varègues », mais de postes militaires, qui deviendront des villes et qui sont destinés à assurer la protection des flottilles marchandes contre les nomades barbares à l'affût. Ces postes sont, entre autres, ceux de Novgorod, de Smolensk, de Lioubetch, de Kiev, de Pereïaslav, et les chefs scandinaves qui en prennent le commandement réussissent rapidement à étendre assez leur champ d'action pour faire bientôt figure de chefs d'État.

Le dixième siècle débute à peine que déjà l'un de ces petits princes suédois, celui de Kiev, est hors de pair. Il le doit à la situation exceptionnelle de sa résidence, véritable clé du commerce russe, au point de rencontre des caravanes de la Caspienne, de la mer d'Azov et de la mer Noire. L'histoire a conservé les noms de ces premiers princes de Kiev, originaires de Scandinavie, Askold, Oleg, Igor. Elle nous les montre étendant peu à peu leur

Sayfa :307

suzeraineté sur les autres seigneurs varègues des alentours et constituant, au cours du dixième siècle, une vaste principauté que les contemporains appelèrent « russe », du nom qu'ils avaient fini par substituer à celui de varègue pour désigner les Suédois fixés sur le sol de la Russie moderne.

Séparés déjà par plus de quinze cents kilomètres de la mère patrie, ces Suédois ne crurent cependant pas qu'il suffisait d'être maîtres de Kiev pour assurer l'avenir du grand commerce, dont la prospérité devait garantir, par choc en retour, celui de leur nouvelle principauté. Le débouché normal des caravanes parties du nord et cheminant par le Dniepr était la mer Noire, puis le Bosphore et Constantinople. Aussi les efforts des premiers princes de Kiev tendront-ils à s'ouvrir largement le marché byzantin ; et, pour y parvenir, ils ne reculeront devant aucun moyen. Par cinq fois, au neuvième et au dixième siècles, on les verra recourir aux armes pour imposer aux empereurs grecs des traités de commerce satisfaisants : en 860, en 907, en 941, en 944, en 971, leur flotte ira menacer Constantinople, affirmant ainsi leur volonté de maintenir libres les communications entre les lointains marchés de Scandinavie et la riche métropole du Bosphore.

Sayfa 306

VII. ISVEÇ YAYILIMI VE RUS DEVLETİNİN KURULMASI

Bu arada İsveç yayılmasının etkileri daha az parlak fakat daha az dikkat çekici değildi. Dteyalrı çok iyi bilmiyoruz fakat yeterli bir netlikle ilk tüccarlar **"vareglerin"** (aynı kelime Rusya'daki İsveçliler için kullanıldığında belki tüccardan başka bir anlam içermemektedir) hemen fatihlerin yolunu açtığını **görüyoruz. Dokuzuncu asrın başından itibaren** İsveçliler Finlandya körfezi, Ladoga gölü, Volkhov'un ve Ilmen gölünün kıyılarına yerleşmişlerdir; kısa bir süre sonra, Volkhov ve Dniepr'den Baltık denizini Karadenize bağlayan ticaret yolunun bir uçtan diğerine hem "vareg" dükkanıyla, hem şehirlere dönüşecek olan ve saldırmaya hazır barbarlara karşı tecim filo-

sunu korumakla görevli askeri birliklerle dolmuştur.

Bu birlikler arasında Novgorod, Smolensk, Lioubetch, Kiev, Pereiaslav'ın birliklerini sayabiliriz ve onları yöneten liderler hızlı bir şekilde eylem alanlarını genişletmeyi başarıp **devlet başkanı gibi görünmeye başlarlar.**

Onuncu asrın hemen başlarında bu küçük İsveçli prenslerden biri, Kiev prensi, eşsizdir. Bunun sebebi ikametgahının olağanüstü konumudur, **Rus ticaretinin** anahtarı durumundadır, Hazar denizi, Azov denizi ve Karadeniz kervanlarının karşılaştığı noktadadır. Tarih, İskandinav menşeli bu ilk Kiev prenslerinin ismini muhafaza etmiştir, Askold, Oleg, Igor. **[sayfa 307]** Civardaki diğer vareg beyleri üzerinde egemenliklerini yaymışlar ve onuncu asırda, çağdaş insanların modern Rusya'da yaşayan İsveçlilere taktıkları vareg ismi yerine "Rus" olarak adlandırılan geniş bir prenslik kurmuşlardır.

Yüz elli kilometreden fazla bir mesafeyle anavatanlarından uzakta olan bu İsveçliler **bereketi geri tepen bir şok ile yeni prensliklerini garantileyecek** büyük ticaretin geleceğini sağlamak için Kiev'e sahip olmanın yeterli olacağını düşünmemişlerdir. Kuzeyden yola çıkan ve Dniepr boyunca ilerleyen kervanların çıkış noktası normalde Karadeniz'dir, sonra Boğaz ve İstanbul'a gelirler. Bu yüzden ilk prenslerin çabaları geniş çapta Bizans pazarına açılmak yönündedir ve bunu gerçekleştirmek için hiçbir sebeple geri adım atmazlar. Beş kere, **dokuzuncu ve onuncu asırlarda** Yunanlı imparatorlara tatmin edici ticari anlaşmalar empoze etmek için silahlara sarılmışlardır: **860'da, 907'de** 941'de, 944'de, 971'de, filoları İstanbul'u tehdit etmiştir. Böylece Boğazın zengin anakenti ve İskandinav uzak pazarlarına ulaşımı serbest tutma isteklerini ortaya koymuşlardır.

Sayfa :308

L'Irlande sera la première à secouer le joug et à recouvrer son indépendance politique : à la faveur des rivalités qui opposaient les uns aux autres les petits chefs norvégiens, les rois celtiques de l'île parviendront avant la fin du dixième siècle à leur arracher la majeure partie du Munster et même à les refouler sur les côtes, de Dublin à Cork.

Sayfa 308

Boyunduruğu sallayan ve bağımsızlığını kazanan ilk İrlanda olmuştur: birbirlerini karşı karşıya getiren düşmanlıklar sayesinde küçük Norveçli liderler, adanın **Kelt** kralları onuncu asrın sonundan önce onlardan Munster'in büyük kısmını almayı başarırlar, hatta onları Dublin'den Cork'a olan kıyılara geri gitmeye zorlamışlardır.

Sayfa :309

C'est dire que les invasions scandinaves ne sont pas un simple épisode, mais qu'elles ont eu, quoique avec moins d'ampleur, une portée tout à fait analogue à celle des invasions germaniques aux premiers siècles du moyen âge. Leur histoire, longtemps négligée, constitue un des chapitres capitaux du passé de notre Europe moderne.

Sayfa 309

İskandinav istilaları basit bir oluntu değildir, daha az bir yoğunlukta orta çağın ilk asırlarındaki alman istilalarına benzer bir güce sahiptir. Onların uzun süre ihmal edilen tarihi modern Avrupa'nın geçmişinin önemli bir bölümünü teşkil etmektedir.

Sayfa :310

CHAPITRE VI

LA FONDATION DE L'EMPIRE BULGARE

Tandis que le nord-ouest de l'Europe est la proie des Scandinaves, le sud-est, lui aussi, est le théâtre d'un bouleversement ethnique et politique d'une importance capitale : le peuple bulgare que nous avons vu d'abord errer dans les plaines de la Russie du sud, puis s'avancer jusqu'au Danube et finalement atteindre les pentes méridionales des Balkans, réussit, en un siècle d'efforts, à s'assurer une situation prépondérante dans toute la région balkanique, à s'assimiler de gré ou de force les éléments slaves qui y étaient dispersés et, se slavisant lui-même ou achevant de se slaviser, à fonder un grand empire, qui finit par englober la majeure partie de la Macédoine, l'Albanie, les pays serbes, arrive jusqu'aux abords d'Andrinople et de Salonique et s'enfonce vers la Thessalie et l'Épire. La péninsule balkanique, qui depuis plusieurs siècles déjà n'avait cessé de s'emplir de Slaves, prend corps soudain, pour former un bloc bulgaro-slave, que l'histoire ne perdra plus de vue.

Sayfa 310

BÖLÜM VI

BULGAR İMPARATORLUĞUNUN KURULUŞU

Avrupa'nın kuzey-batısı İskandinavların kurbanı olurken, güney-doğu da çok önemli bir etnik ve politik kargaşaya sahne olmaktadır: önceleri güney Rusya ovalarında görünen, sonra Tuna'ya doğru ilerleyen ve sonunda Balkanların güney yamaçlarına ulaşan Bulgar halkı bir asır süren bir çabayla bütün Balkan bölgesinde ağırlıklı bir konum elde etmeyi, iyilikle veya zorla, dağılmış olan Slavları kendi bünyesine dahil etmeyi başarmış ve kendini Slav yaparak Makedonyanın büyük bir bölümünü, Arnavutluğu, Sırp ülkeleri kapsayan büyük bir imparatorluk kurmayı

başarmış, Edirne ve Selanik sınırlarına kadar gelmiş, Teselya ve Epire'ye doğru ilerlemiştir. Birkaç asırdır Slavlarla dolan Balkan yarımadası, aniden biçimlenir ve tarihin bir daha hiç gözden kaçırmayacağı bir Bulgar-Slav bir blok oluşturur.

Sayfa :311

Dès 780, une nouvelle succession s'ouvrait, dans des conditions particulièrement critiques : la couronne impériale était placée sur la tête d'un enfant de dix ans, Constantin VI, dont la tutelle était assurée par sa mère, l'autoritaire et ambitieuse Irène, une Athénienne amie des moines et adversaire résolue de la politique suivie par le parti iconoclaste depuis un demi-siècle, ce qui devait entraîner et entraîna effectivement une violente réaction dont l'État byzantin allait sortir meurtri.

Sayfa 311

780'den itibaren çok kritik koşullarda yeni bir halef tahta çıkıyordu: on yaşında bir çocuk olan IV.Constantin. Vesayeti annesi, keşişlerin arkadaşı olan bir Atinalı, yarım asırdır tasvir ve put düşmanı bir parti tarafından sürdürülen politikaya kararlı bir muhalif olan ihtiraslı ve otoriter İrene'dir. Bu da şiddetli bir tepkiye yol açar ve Bizans devleti bundan yara alır.

Sayfa :312

Mais les choses changèrent du jour où, chez eux, le pouvoir échut au terrible Kroum (802). Dès lors, dans toutes les directions, on assiste à une rapide avance des Bulgares. Vers l'ouest et le nord-ouest, ce sont les Slaves de la vallée du Timok, de la Valachie et du Banat qui se voient contraints de reconnaître leur suzeraineté et, peu après sans doute, ceux de la vallée du Körös, dans la plaine orientale de la Hongrie actuelle. Vers le sud-ouest, à partir de 808, Kroum cherche à s'ouvrir le chemin de la Macédoine ; au prin-

Sayfa :312

temps de l'année 809, il se rend maître de la forteresse byzantine de Sardique — l'actuelle Sofia — et commence à progresser dans la haute vallée de la Strouma. L'empereur Nicéphore riposte en envahissant la Bulgarie orientale (811) et en marchant sur la résidence royale de Pliska (au nord de la ville actuelle de Choumla), qu'il réussit à prendre et piller ; mais Kroum contre-attaque aussitôt, refoule l'armée impériale vers les Balkans, la surprend à la passe de Virbitsa dans la nuit du 26 au 27 juin 811 et en fait un effroyable massacre.

Sayfa 312

İktidar korkunç **Kroum'a** geçtiğinde işler değişti. Ondan sonra, Bulgarlar her yönde ilerlemeye devam ettiler. Batıya ve kuzey-batıya, Valakya ve Banat'ın, **Timok vadisi Slavları** egemenliklerini kabul etmek zorunda kalırlar ve kısa bir süre sonra, kuşkusuz, şimdiki Macaristan'ın doğu ovasında Körös vadisi Slavları. Güney-batıya doğru, **808**'den itibaren Kroum kendine Makedonya yolunu açmaya çalışır; **809** yılının ilkbaharında - şimdi Sofya olan – Bizans kalesi Sardique'i ele geçirir ve yüksek Strouma vadisinde ilerlemeye başlar. İmparator **Nicephone** doğu Bulgaristan'ı (811) işgal ederek ve işgal ettiği ve yağmaladığı Pliska'daki kraliyet ikametgahına ilerleyerek **(şimdiki Choumla şehrinin** kuzeyinde) karşılık verir ancak **Kroum** da karşı saldırıya geçer, imparatorun ordularını Balkanlara püskürtür, 26-27 haziran 811 gecesinde onları Virbitsa geçişinde yakalar ve korkunç bir katliam yapar.

Sayfa :313

Plus que la vaillance et l'habileté de l'empereur **Léon, cette** mort apporta à l'Empire le salut. Car le successeur de Kroum, son fils Omourtag, ne jugeant pas possible, avant de s'être affermi sur le trône, de poursuivre une politique de conquêtes, préféra accepter, au lendemain des brillantes victoires de

Sayfa :313

Thrace, les propositions de paix que l'empereur lui faisait tenir. Le traité, qui intervint en 814 ou 815, valut encore au royaume bulgare un accroissement considérable de territoires dans la direction du sud : toute la haute vallée de la Maritsa — avec la ville de Philippopoli — lui était annexée, portant ainsi d'un coup la frontière bulgare au Rhodope et au Sakar.

II. — L'ÉTABLISSEMENT DE L'HÉGÉMONIE BULGARE EN PAYS SLAVE AU MILIEU DU IXe SIÈCLE[1].

Pendant une quinzaine d'années, les Bulgares se recueillent. Avant de procéder à d'autres conquêtes, il leur faut assimiler les éléments hétérogènes que douze ans de guerres leur ont permis d'incorporer à leur empire. Les Slaves du Timok et du Banat se montrent particulièrement rétifs et s'appuient sur les Francs, que les victoires de Charlemagne en pays avar ont

Sayfa :314

faits leurs voisins, pour tenter de jeter bas la tutelle bulgare. Celle-ci n'est rétablie qu'au prix d'une lutte très dure, qui occupe la fin du règne d'Omourtag et se prolonge même peut-être sous son successeur Malamır (831-836).

Sayfa 313

İmparator Leon'un yiğitliği ve ustalığından çok bu ölüm imparatorluğa kurtuluşu getirir. Zira Kroum'un halefi, oğlu Omourtag, kendini tahtta sağlamlaştırmadan bir fetihler politikasını imkansız olarak değerlendirdiğinden, Trakya'daki parlak zaferlerden sonra imparatorun barış tekliflerini kabul etmeyi tercih eder. **814 veya 815'de** yapılan antlaşma Bulgar krallığına güneyde birçok toprak elde etmesini sağlar: tüm Maritsa vadisi – Filibe şehriyle beraber – ona bağlanmıştır, böylece Bulgar sınırı Rodop ve Sakar'a kadar uzanır.

II. IX. ASRIN ORTASINDA SLAV ÜLKESİNDE BULGAR HEGEMONYASININ TESİSİ

On beş yıl boyunca, Bulgarlar sakin dururlar. Başka fetihlere geçmeden önce, on iki yıl süren savaşların imparatorluğa kattığı heterojen unsurları özümsemeleri gerekmektedir. **Timok ve Banat Slavları** özellikle inatçı çıkarlar ve Bulgarların vesayetinden kurtulmak için Charlemagne'ın **Avar** ülkedeki zaferleri onlara komşu yaptığı Franklardan **destek alırlar**. [sayfa 314] Bu, **Omourtag'ın** hükümdarlığının son dönemini meşgul eden ve hatta halefi **Malamir** (831-836) dönemine uzayan çok zor bir mücadeleden sonra gerçekleşir.

Sayfa :316

Aussi ne sera-t-on pas surpris de voir, après quelques années (864), Boris se rapprocher de Byzance et sceller avec Michel III — ou plutôt avec son oncle Bardas, régent de l'empire au lieu et place du jeune et incapable fils de l'empereur Théophile, — un véritable pacte d'union portant reconnaissance du *statu quo* territorial de la Bulgarie, agrandie de toutes les conquêtes opérées sous Pressian, avec cette contre-partie : ralliement du souverain bulgare et de ses sujets à la religion prêchée par les missionnaires byzantins.

L'application de ce pacte devait soulever bien des difficultés, tant de la part des sujets de Boris, peu disposés à sacrifier le culte et les traditions de leurs ancêtres, que de la part de Byzance, qui — comme il était à prévoir — cherchait par le moyen de la religion à établir son protectorat sur la Bulgarie et se refusait, par suite, catégoriquement à laisser s'y fonder une organisation ecclésiastique autonome. Cette question de l'autonomie du clergé bulgare faillit même rejeter un moment les nouveaux convertis dans les bras de l'Église romaine ; mais finalement, en 870, l'entente s'établit sur les bases suivantes : le clergé bulgare serait, dans son ensemble, subordonné non pas à un patriarche spécial, comme Boris l'eût voulu, mais à un archevêque qui, sans cesser de reconnaître, pour la forme, l'autorité suprême du patriarche de Constantinople, n'en resterait pas moins libre de ses mouvements. Compromis habile, qui sauvegardait le droit et donnait en fait aux Bulgares ce à quoi ils

Sayfa :316

tenaient par-dessus toute chose : une Eglise nationale. En outre, pour mieux affirmer ce caractère d'Eglise nationale et permettre au peuple de s'initier plus facilement à la religion nouvelle, la slave devenait peu après la langue officielle du clergé bulgare, ce qui revenait à dire que le peuple bulgare consentait bien à recevoir de Byzance les moyens d'accéder à la civilisation, mais qu'il entendait faire à lui seul fructifier ce legs précieux, comme bon lui semblerait.

C'est pourquoi cette conversion de la Bulgarie au christianisme est un événement capital dans l'histoire bulgare, et l'on pourrait ajouter : dans l'histoire slave ; car, moins que jamais, les deux histoires doivent être séparées. La langue slave devient définitivement la langue officielle des Bulgares ; leur christianisme est moins le christianisme grec que le christianisme slave, que précisément à cette époque les deux illustres missionnaires byzantins, Cyrille et Méthode, originaires de Salonique, viennent de fonder en Moravie, où ils ont doté les Slaves d'un alpha-

Sayfa :317

bet et traduit ensuite dans leur langue les saintes Écritures.

Sayfa 316-317

Birkaç yıl sonra (864) Boris'in Bizans'a yakınlaşması ve III.Michel ile – veya daha doğrusu imparator Theophile'in genç ve beceriksiz oğlu yerine imparatorluğun naibi dayısı Bardas **ile – gerçek bir birlik antlaşması yapmasına şaşırmamak gerekir. Bu antlaşma ile Pressian zamanındaki fetihlerle büyüyen Bulgaristan'ın toprak statükosu tanınır ancak bir karşılıkla: Bulgar hükümdarının ve emrindekilerin Bizanslı misyonerlerin dinine bağlanmaları kaydıyla.**

Bu antlaşmanın uygulaması birçok sorun yaratacaktı, hem atalarının ibadet ve geleneklerinden vazgeçmek istemeyen Boris'in emrindekiler için, hem din yoluyla Bulgaristan üzerinde koruma tesis etmek isteyen ve daha sonra **bağımsız bir kilise** teşkilatı kurulmasını kesinlikle reddeden Bizans için – beklenildiği gibi -. Bu Bulgar din

adamlarının bağımsızlığı sorunu bir ara yeni din değiştirmişleri dahi Roma kilisesinin kollarına atıyordu ancak sonunda 870'de şu temeller üzerinde bir anlaşmaya varıldı: Bulgar din adamları topluluğu, Boris'in istediği gibi özel bir Patriğe değil İstanbul Patriğinin yüce yetkisini şeklen tanımaya devam eden ancak hareketlerinde daha özgür olan bir başpiskoposa bağlanır. Bu usta uzlaşma hakkı muhafaza ediyor ve Bulgarlara en çok üstünde durdukları şeyi veriyordu: **ulusal bir kilise.** Ayrıca, bu özelliği daha belirginleştirmek ve halkı yeni dine daha kolay alışmasını sağlamak için **Slav** dili yavaş yavaş Bulgar din adamlarının resmi diline dönüşüyordu. Bu da Bulgar halkının Bizans'tan medeniyete uzanan yöntemleri almaya hazır olduğu fakat bu kıymetli mirası dilediği gibi değerlendirmek istediği anlamına geliyordu.

İşte bu yüzden Bulgaristan'ın Hristiyanlığa dönüşü Bulgar tarihinde çok önemli bir olaydır ve şunu ekleyebiliriz: Slav tarihinde çünkü her iki tarih ayrılmalıdır. Slav dili Bulgarların resmi dili olur ; onların Hristiyanlığı Yunan Hristiyanlığından ziyade Slav Hristiyanlığıdır. Bu Slav Hristiyanlığını o dönemde ünlü Bizanslı misyonerler, Selanik asıllı Cyrille ve Methode, Moravya'da yaymışlar, orada Slavları bir alfabe ile donatmışlar ve Kutsal kitabı kendi dillerine çevirmişlerdir.

Sayfa :318

En pays slave, il réussit enfin à briser la résistance que les Serbes avaient jusqu'alors opposée à la pénétration bulgare : de Belgrade au lac de Scutari, leurs tribus durent, de gré ou de force, reconnaître sa suzeraineté, qu'il imposa aussi, vers le sud, aux habitants de la Macédoine occidentale et de l'Albanie méridionale, laissant tout juste aux Impériaux en bordure de l'Adriatique la possession de Durazzo et de la zone voisine.

Puissance formidable, qui menaçait constamment de submerger les dernières possessions byzantines de Macédoine et de Thrace. Le malheureux empereur Léon VI, qui avait succédé en 886 à son père (ou père putatif) Basile Ier, s'ingénia à éloigner la catastrophe que tout le monde sentait imminente, d'abord

Sayfa :318

en faisant envahir la Bulgarie (895) par les hordes hongroises, que nous retrouverons au prochain chapitre, puis en acceptant précipitamment de payer un tribut annuel, en 896, à un moment où les troupes de Siméon, ayant déjà atteint Baba-Eski, soixante kilomètres au sud-est d'Andrinople, semblaient à la veille de se ruer sur Constantinople.

Sayfa 318

Genç Bulgar kralı Simeon Slav ülkesinde o güne kadar Bulgarlara karşı çıkan **Sırpların direnişini** kırmayı başarmıştır: **Belgrad'dan Scutari gölüne** kadar kabileleri iyilikle veya zorla egemenliklerini kabul etmek zorunda kalmışlardır. Bunu güneyde batı Makedonya ve güney Arnavutluk'ta yaşayanlara da yapmıştır. İmparatorluğa sadece Adriatik kıyısında Durazzo ve komşu bölgeyi bırakmıştır.

886'da babası (veya babası bilinen) I.Basile'in yerine tahta çıkan zavallı imparator VI.Leon, herkesin kaçınılmaz gördüğü faciayı uzaklaştırmaya çalışmıştır. **Önce bir sonraki bölümde ele alacağımız Macar ordularına Bulgaristan'ı (895) işgal ettirmiş,** sonra aniden 896'da, Simeon'un birlikleri Edirne'nin altmış kilometre güney-doğusunda Babeski'ye ulaşmış ve İstanbul'a saldırmaya hazır gibi göründüğü bir sırada, yıllık bir haraç ödemeyi kabul etmiştir.

Sayfa :319

L'occasion perdue ne devait plus se retrouver : car Siméon mourut le 27 mai 927, avant d'avoir pu reprendre l'offensive en Thrace.

Sayfa 319

Kaybedilen fırsat bir daha ele geçmeyecekti: **zira Simeon,** Trakya'da saldırıya geçemeden, 27 Mayıs 927'de vefat etmiştir.

Sayfa :319

Au sud, la Bulgarie atteint la chaîne du Pinde, touche à l'Adriatique de part et d'autre de la baie de Valona, englobe entièrement la haute Macédoine, avec les lacs d'Okhrida et de Prespa et, vers l'ouest, la vallée du Drin, le Monténégro, la Bosnie orientale ainsi que toute la Serbie. Le souverain de cette « grande Bulgarie », à laquelle il ne manque guère, pour être complète, que la Thrace méridionale, Salonique et Durazzo, se voit reconnaître, aux termes du traité, le titre de « tsar », c'est-à-dire César, réservé jusqu'alors aux futurs empereurs, aux lieu et place du vieux titre asiatique de « khan », que les princes bulgares avaient porté jusqu'au temps de Boris ; et le chef du clergé bulgare est promu au rang de « patriarche », ce qui l'égale au chef du clergé byzantin.

La date de 927 marque le point culminant de la puissance bulgare.

Sayfa 319

Güneyde, Bulgaristan Pinde dağlarına, Valona körfeziyle Adriyatik'e uzanır, Okhrida ve Prespa gölleriyle üst Makedonya'nın tamamını ve doğuda Drin vadisiyle, Montenegro ile, doğu Bosna ve tüm Sırbistan'ı kapsar. Sadece güney Trakya, Selanik ve Durazzo'nun eksik olduğu bu **"büyük Bulgaristan"**ın hükümdarına antlaşma ile "Çar" unvanı verilir, yani Sezar. Bu unvan o güne kadar, eski Asya unvanı **"han"** yerine gelecek imparatorlara verilirdi ve Bulgar prensleri onu **Boris** zamanına kadar taşımışlardı. Bulgar din adamları kurulunun başı da Bizans kilise kurulunun liderine verilen unvan olan "Patrik" unvanını alır.

927 yılında Bulgar iktidarı en üst noktaya erişir.

Sayfa :320

Enfin l'empire byzantin, se redressant soudain dans un sursaut d'énergie, parviendra à desserrer l'étreinte sous laquelle il paraissait à la veille d'étouffer au temps de Siméon. Mais un point est acquis : le peuple bulgare, tel qu'il résulte désormais de la fusion des éléments asiatiques et slaves qui ont présidé à sa formation, restera définitivement, en dépit des retours de fortune, un facteur essentiel de l'histoire politique de l'Europe orientale.

A plus d'un égard, on peut dire que la « question d'Orient » était déjà posée.

Sayfa 320

Sonunda Bizans imparatorluğu ani bir dirilmeyle Simeon zamanında kendisini boğmak üzere olduğu zinciri kırmayı başaracaktır. Ancak bir husus kesinleşmiştir: onun kuruluşuna katkıda bulunan **Slav ve Asya unsurlarının birleşmesinden doğan Bulgar halkı,** talihin oyunlarına rağmen doğu Avrupanın **politik tarihinin temel bir unsuru** olarak kalacaktır.

Birçok bakımdan, "Doğu sorunu" nun o zamandan ortaya konduğunu söyleyebiliriz.

Sayfa :321

CHAPITRE VII

L'ÉTABLISSEMENT DES HONGROIS[1]

La rapide progression des Bulgares dans la péninsule balkanique au temps du tsar Siméon avait eu, au nord du Danube, des conséquences funestes pour la cause slave. Au milieu du neuvième siècle, du Pruth à la Theiss, les Slaves semblent encore l'élément dominant ; un demi-siècle après, il n'est plus question d'eux : ils ont été comme submergés sous l'afflux de nouveaux peuples, venus des extrémités orientales de la grande plaine russe et qui, après avoir ainsi coupé les Slaves

Sayfa :321

du sud, ou Yougo-Slaves, des Slaves de l'ouest et du nord, vont s'installer, à leur tour, en bordure de l'État bulgare. Le plus important d'entre eux, au moins comme facteur politique, fut incontestablement le peuple hongrois. A la différence d'autres hordes d'Asie qui réussirent, comme eux, à se frayer un chemin jusqu'aux régions danubiennes, mais ne se signalèrent que par leurs ravages, sans jamais fonder aucune domination stable, les Hongrois surent, après une période relativement brève d'agitations et d'efforts violents pour atteindre les riches contrées d'Allemagne, d'Italie et de France, se fixer si bien dans la plaine de la Theiss et du moyen Danube qu'ils y sont encore aujourd'hui.

Sayfa 321

VII. BÖLÜM

MACARLARIN YERLEŞMESİ

Çar Simeon zamanında Bulgarların Balkan yarımadasında hızlı ilerlemeleri, Slav davası açısından, Tuna'nın kuzeyinde çok kötü sonuçlar doğurmuştu. Dokuzuncu asrın ortasında, Pruth'ten Theiss'e kadar, Slavlar hâlâ egemen unsur gibi görünmekte; yarım asır sonra, onlar söz konusu bile değildir: büyük Rus ovasının doğu kısımlarından gelen yeni halkların gelmesiyle sanki yok olmuşlardır. Bu yeni halklar güney Slavları, yani Yugo-Slavlarının, doğu ve kuzey Slavlarının yolunu kestikten sonra Bulgar devletinin sınırları boyunca yerleşirler. Bunların arasında en önemlisi, en azından politik unsur olarak, tartışmasız **Macar halkı** olmuştur. Herhangi bir sürekli egemenlik kurmadan, sadece yağmalamalarıyla kendilerini tanıtan, Tuna bölgesine kadar kendilerine yol açmayı başaran diğer Asya topluluklarının tersine, Macarlar, **Almanya, İtalya ve Fransa'nın** zengin bölgelerine ulaşmak için sarf ettikleri şiddetli çabalar ve bir karışıklık döneminden **sonra, bugün de hâlâ bulundukları Theiss ve orta Tuna vadisine yerleşmişlerdir.**

Sayfa :322

I. — L'ARRIVÉE DES HONGROIS[1].

L'histoire des Hongrois avant leur entrée en Europe nous échappe entièrement. Seuls l'étude attentive de leur langue et les renseignements précis dont nous disposons touchant leur aspect, leurs mœurs et leur organisation au temps où on les rencontre pour la première fois mêlés à la vie des peuples de la Russie méridionale nous permettent de supposer que leur premier habitat doit être cherché en Asie, du côté de la vallée de l'Ob, d'où leur parenté linguistique avec divers peuples ouraliens donne à penser qu'ils pénétrèrent en Europe par le seuil d'Iékaterinbourg. Ce sont, à n'en pas douter, de véritables Asiatiques que ces petits hommes au teint terreux, aux yeux mal fendus, à la tête rasée, infatigables cavaliers — « qu'on croirait nés avec leurs chevaux » —, pillards et féroces, que nous dépeignent les chroniqueurs byzantins à l'époque où ils s'abattent sur l'Europe en suivant les mêmes voies que jadis ces terribles Huns auxquels les Occidentaux les comparent d'instinct.

Habitués à la vie nomade des steppes asiatiques, ils forment sept hordes, dont les chefs se groupent dans les cas graves, mais qui, communément, opèrent chacune pour son compte. Aux ressources qu'ils tirent de l'élève du bétail et au produit de la chasse et de la pêche, ils joignent celui des razzias, qui les mènent sou-

Sayfa :323

vent très loin de leur campement, au galop de leurs chevaux robustes et rapides. Au cours de ces expéditions, ils sont soumis à une discipline de fer. Il est encore question au dixième siècle du fouet dont se sert le chef pour se faire obéir. Arrivés à proximité de l'ennemi, ils l'écrasent sous une pluie de flèches avant de se jeter à l'assaut et, en cas d'alerte, se replient avec une merveilleuse agilité. Leur sauvagerie est extrême : certains chroniqueurs racontent que, comme les Huns de jadis, ils mangent la viande sans la faire cuire et qu'ils boivent le sang de leurs ennemis.

Tel est le peuple qu'après de longs circuits, on voit soudain surgir, dans le premier tiers du neuvième siècle, à l'est de la mer d'Azov. Il se donne à lui-même le nom de « Magyar » ; mais, dès qu'il arrivera au contact des Slaves et des Occidentaux, on lui donnera celui de « Hongrois » qu'on lui a depuis laissé.

X 25 800 IX

Sayfa :323

Quelle cause l'avait fait fuir d'Asie ? Il est permis de penser que, directement ou non, les bouleversements ethniques dont le Turkestan et les régions voisines furent le théâtre au huitième siècle, après les conquêtes arabes de Bactriane et de Sogdiane, n'avaient pas été sans influence sur son exode. Toujours est-il qu'il eut quelque peine à se frayer un chemin vers le sud-ouest. La zone comprise entre la Caspienne et le Don était occupée par d'autres tribus asiatiques qui l'avaient précédé dès la première moitié du septième siècle dans les steppes russes : les tribus des Khazars, devenues une riche et puissante nation de commerçants, établie aux alentours de la basse Volga. En partie convertie au judaïsme, peut-être sous l'influence des anciennes colonies juives du Bosphore cimmérien (au nord de la mer d'Azov), gagnée ainsi à la civilisation, d'ailleurs tolérante et accueillante, comme il sied à une nation vivant de commerce, elle n'en était pas moins restée assez forte militairement pour s'opposer, s'il le fallait, à la progression des nouveaux arrivants. Un accord semble, au bout de quelque temps, être intervenu entre eux ; et les Hongrois avaient pu se fixer aux abords de la mer d'Azov, entre le Kouban et le Don, quand ils en furent délogés, dans la seconde moitié du neuvième siècle, par d'autres hordes, venues, derrière eux, des steppes de l'Asie centrale, celles des Petchénègues, qui se rattachaient à la grande famille des Turcs. Refoulés vers l'ouest par les Khazars, les Petchénègues les bousculent et les obligent à chercher au delà du Don, puis au delà du Dniepr, un autre point de stationnement. Déjà leur cavalerie pousse très loin vers l'ouest : en 862, elle se risque à aller faire du butin jusqu'en Germanie. Puis on les trouve

Sayfa :324

entre le Dniepr et le Dniestr, d'où ils rayonnent jusqu'à la haute Vistule et jusqu'au bas Danube, semant partout l'épouvante, harcelant les caravanes de marchands et cherchant à les dévaliser, interrompant à tout moment le trafic du Dniepr, la grande route commerciale des Varègues[1].

Dans les dernières années du neuvième siècle, une nouvelle étape est franchie : sous la poussée de plus en plus violente des Petchénègues, les Hongrois finissent par être rejetés au delà du Boug et même du Dniestr, vers la Bessarabie, la Moldavie, la Valachie. Et, à partir de ce moment, les Slaves sont leurs principales victimes. Ils les disloquent, les refoulent au sud du Danube ou vers le nord de la Galicie. En 892, ils pénètrent jusque dans le pays des Moraves, où le roi d'Allemagne Arnulf

Sayfa :324

a peut-être imprudemment sollicité, ou du moins accepté leur concours. En 895, leurs bandes traversent même le Danube et dévastent la Bulgarie.

Mais les Petchénègues les talonnent. Cette même année 895 ou l'année suivante, il leur faut en hâte évacuer la Bessarabie et la Moldavie pour échapper à leurs coups ; et c'est alors qu'avec femmes, enfants et bagages, on les voit franchir les Carpathes et les Alpes de Transylvanie pour déboucher dans la grande plaine centrale de la Theiss et du Danube, où ils pourront respirer librement.

Cette plaine était, en effet, à la merci du premier occupant. Depuis la chute des Avars, qui n'avaient laissé derrière eux que des ruines, les Slaves s'y étaient répandus, mais sans parvenir à y fonder un État. Ceux du sud-est avaient en majorité suivi les Bulgares dans leur progression vers la Thrace et la Macédoine ; ceux de l'ouest — les Slovènes de la rive droite du Danube, les Slovaques, les Moraves et les Tchèques de la rive gauche — manquaient de cohésion et ne se débattaient pas sans peine contre les empiétements de l'Allemagne.

Parmi ces Slaves de l'ouest, les Moraves s'étaient cependant assurés dans la seconde moitié du neuvième siècle une situation nettement prépondérante. Leur prince Rostislav (846-870), fondateur d'une « grande Moravie », qui englobait ou voulait englober tous les territoires slaves de l'ouest entre les monts de Bohême et la Drave, avait même tenté, pour éviter l'infiltration allemande, de faire reprendre par des missionnaires byzantins l'œuvre de conversion de son peuple au christianisme, commencée par des missionnaires venus d'Occident :

Sayfa 323

I. MACARLARIN GELİŞİ

Macarların Avrupa'ya gelmelerinden önceki tarihi hakkında bilgimiz yoktur. Sadece dillerinin dikkatli bir incelemesi ve görünüşleri, gelenekleri ve güney Rusya halklarının hayatına karıştıkları zaman ilk gördüğümüz Macarların teşkilatlanmaları, onların ilk yerleşim yerlerinin Asya'da, Ob vadisi tarafında, aramak gerektiğini tahmin ettirmektedir. Çeşitli Ural halklarıyla olan dil benzerliği onların Avrupa'ya Iekaterinenbourg'dan girdiklerini düşündürmektedir. Kuşkusuz, Batılıların içgüdüsel olarak benzettikleri korkunç Hunların eskiden yaptığı gibi aynı yöntemle Avrupa'ya sal-

dırdıkları zaman Bizanslı tarihçilerin tarif ettiği bu küçük, soluk tenli, çekik gözlü, başı kazılmış, "sanki atlarıyla doğmuş" bu yorulmak bilmeyen süvariler, yağmacı ve acımasız gerçek Asyalılardır.

Asya bozkırlarında göçebe hayatına alışkın olan bu insanlar, liderlerinin bağımsız hareket ettiği ancak önemli durumlarda bir araya geldiği yedi birlik kurarlar. Hayvan yetiştiriciliği ve avdan elde ettikleri kaynaklara ilaveten, onları güçlü ve hızlı atlarıyla kamplarından çok uzaklara götüren baskınları ilave etmek gerekir. [sayfa 323] Bu seferlerde demir gibi bir disipline tabi tutulurlar. **Onuncu asırda hâlâ liderlerin kendilerine itaat edilmesi için kırbaç kullanmaktadırlar. Düşmana yaklaştıklarında, ona saldırmadan önce bir ok yağmuruna tutarlar ve tehlikeli durumlarda olağanüstü bir ustalıkla geri çekilirler. Vahşetleri uç safhadadır: bazı tarih yazarları geçmişte Hunların yaptığı gibi, eti pişirmeden yedikleri ve düşmanlarının kanını içtiklerini anlatırlar.**

Azov denizinin doğusunda, dokuzuncu asrın birinci çeyreğinde, uzun yollardan sonra aniden ortaya çıkan halk işte böyledir. Kendilerine **"Magyar"** adını takmışlar, ancak Slavlar ve Batılılarla temasa geçince, onlara halen kullanılan "Macar" ismi verilir.

Neden Asya'dan kaçmışlardır? Dolaylı veya dolaysız olarak, sekizinci asırda Bactria ve Sogdia Arap işgallerinden sonra meydana gelen **Türkistan ve çevre bölgelerdeki** etnik karışıklıkların bu kaçışta etkili olduğu düşünülebilir. Ancak güney-batıya ilerlerken biraz güçlükle karşılaşmışlardır. **Hazar denizi ile Don arasındaki bölge,** Rus bozkırlarında yedinci asrın ilk yarısından itibaren **onlardan önce gelen başka Asya halkları tarafından işgal edilmişti:** aşağı Volga civarına yerleşen zengin ve güçlü bir tüccar ulusu olan **Hazar** boyları.

Bir süre sonra aralarında bir anlaşmaya varmışlar ve Macarlar Azov denizi kıyılarına, Kuban ve Don arasına yerleşebilmişlerdir. Buradan, dokuuzuncu asrın ikinci yarısında orta Asya bozkırlarından gelen başka kafileler tarafından kovulurlar. Bunlar, büyük Türk ailesine akraba olan Peçeneklerdir. Hazarların batıdan püskürttüğü Peçenekler Macarları iteler ve onları önceleri Don'un ge-

risine, daha sonra Dniepr'in ötesine gitmeye zorlarlar. O zamanlar süvarileri batıya çok ilerler: 862'de Almanya'ya vurgun yapmaya kadar giderler.

[sayfa 324] Daha sonra onları Dniepr ve Dniestr arasında buluruz, oradan yukarı Vistule ve aşağı Tuna'ya kadar yayılırlar. Her yerde korku saçarak, tüccar kervanlarını tedirgin ederek ve onları soymaya çalışarak, her dakika Dniepr ticaretini durdurarak, **Vareglerin** ticaret yolunu keserler.

Dokuzuncu asrın sonlarında, yeni bir aşama kaydedilmiştir: gittikçe sertleşen **Peçeneklerin** zorlamasıyla Macarlar sonunda **Boug, hatta Dniestr,** Bessarabya, Moldavya ve Valakya'ya kadar gerilerler. **O andan itibaren, Slavlar onların baş kurbanı olurlar. Onları yerlerinden çıkarırlar ve Tuna'nın güneyine veya Galikya'nın kuzeyine sürerler. 892'de, Moravyalıların ülkesine kadar ilerlemişlerdir. Orada Almanya kralı Arnulf belki de tedbirsizce yardımını istemiş veya en azından kabul etmiştir. 895'de çeteleri Tuna'yı bile aşarlar ve Bulgaristan'ı istila ederler.**

Ancak Peçenekler onları yakından takip etmektedirler. Aynı yıl, **895'de,** onların darbelerinden kaçmak için acele olarak Bessarabia ve Moldavya'yı terk etmeleri gerekmiş; o zaman çoluk çocuk ve eşyalarıyla Karpat dağlarını, Transilvanya Alplerini geçerek rahat bir nefes alabilecekleri **Theiss ve Tuna** ovasına ulaşırlar.

Gerçekten bu ovanın yazgısı ilk işgal edenin olmaktı. Arkalarında sadece harabeler bırakan **Avarların yenilgisinden sonra,** oraya Slavlar yerleşmişti ancak orada bir devlet kuramamışlardı. Güneydoğudakiler çoğunlukla Trakya ve Makedonya'ya ilerleyen Bulgarları takip etmişlerdi; batıdakiler – Tuna'nın sağ kıyısında yaşayan Slovenler ve sol kıyısındaki Slovaklar, Moravyalılar ve Çekler – bir birlik oluşturamıyorlardı ve Almanya'nın tecavüzlerine zorlukla karşı koyuyorlardı.

Bu batı Slavları arasında, Moravyalılar **dokuzuncu asrın** ikinci yarısında ağırlıklı bir konum elde etmişlerdi. Bohemia ve Drave tepeleri

arasındaki tüm Slav topraklarını kapsayan veya kapsamak isteyen Büyük Moravya'yı kuran prensleri **Rostislav** (846-870), Almanların girişini engellemek için, batıdan gelen misyonerlerin başlattığı halkın Hristiyanlığa dönüştürülmesi çabalarını yeniden canlandırmak istemiştir.

Sayfa :325

Divisée en factions jalouses les unes des autres, la grande Moravie avait déjà été en partie disloquée par l'Allemagne quand, tout au début du dixième siècle, les Hongrois, après avoir envahi la vallée de la Theiss, s'avancèrent jusqu'en Pannonie et lui donnèrent le coup de grâce (906).

Sayfa 325

Birbirini kıskanan fesatçılarla bölünmüş büyük Moravya, **onuncu asrın hemen başında** Theiss'i işgal eden Macarlar Pannonie'ye ilerlediklerinde ve son darbeyi indirdiklerinde **(906)** zaten Almanya tarafından parçalanmıştı.

Sayfa :326

Dès lors les incursions hongroises en Allemagne vont se multipliant et s'amplifiant. En 908, la Thuringe et la Saxe ; en 909, la Bavière et la Souabe sont dévastées. On ne cherche même plus, en général, à arrêter l'ennemi. Dès qu'il est signalé, on fait le

— 326 —

Sayfa :327

vide, on s'enferme dans des lieux fortifiés et l'on attend. Cependant en 909, un audacieux, le jeune duc de Bavière, Arnulf, fils de ce margrave Luitpold tombé en 907 au cours de la lutte

Sayfa :327

contre les Hongrois, ose essayer de couper la retraite aux bandes qui reviennent de Souabe chargées de butin et les culbute sur les bords de l'Inn (30 juillet). Ce succès donne confiance : l'année suivante, le roi Louis — qui commençait à n'être plus tout à fait «Louis l'Enfant», ayant atteint sa dix-septième année, — se résout, d'accord avec ses conseillers, à tenter un effort décisif.

Sayfa 326

Ondan sonra Macarların Almanya'ya yaptığı baskınlar artmıştır. 908'de Thuringe ve Saxe; 909'da Bavyera ve Souabe kırıp geçirilmiştir. Artık düşmanı durdurmaya bile çalışılmamaktadır. **Düşmanın yaklaştığı haberi verilince hemen orası boşaltılır,** korumalı yerler saklanılır ver beklenirdi. **[sayfa 327]** Ancak, 909'da, Macarlara karşı verdiği savaşta 907'de yenik düşen margrav Luitpold'un oğlu, yürekli genç Bavyera dükü, Arnulf, ele geçirdikleri vurgun mallarıyla Souabe'den dönen çetelerin yolunu kesme cesaretini gösterir ve onları Inn kıyılarında bozguna uğratır (30 temmuz). Bu başarı güven verir: Ertesi yıl, kral Louis – on yedinci yaşına gelen ve artık pek çocuk sayılmayan – danışmanlarının onayıyla, nihai bir çaba harcamaya karar verir.

Sayfa :330

Ni l'un ni l'autre de ces cataclysmes ne se produisit ; mais, se raidissant contre le malheur, Otton sut, avec un rare esprit de décision et une énergie peu commune, couper court à la révolte qui le paralysait, ramasser en hâte une armée et aller faire front à l'ennemi devant Augsbourg, au Lechfeld, sur les bords du Lech (sur la rive droite ou sur la rive gauche, on ne sait) et y remporter, le 10 août, une victoire si complète que les Hongrois, disloqués, démoralisés, n'eurent d'autre ressource que d'opérer jusque dans leur pays une prompte mais désastreuse retraite.

Sayfa :330

IV. — LES ORIGINES DE L'ÉTAT HONGROIS.

Ce devait être leur dernière tentative pour forcer la barrière que leur opposaient désormais les nations de l'Europe occidentale : l'Allemagne leur était fermée ; l'Italie du nord aussi,

Sayfa :331

depuis qu'en 951 le roi de Germanie Otton avait commencé à y intervenir et surtout depuis qu'en 952 il avait constitué au profit du duc de Bavière, sous le nom de « marches de Vérone et d'Aquilée », une large zone de défense avancée reliant l'Allemagne du sud à l'Adriatique. Les Hongrois chercheront bien encore à faire du butin et à élargir leurs possessions du côté de l'Orient, où déjà de temps à autre (notamment en 934 et en 943) on les avait vus chercher à atteindre la Thrace et le Bosphore : de 960 à 970, ils reprendront maintes fois ce projet et l'empire byzantin aura à compter avec eux. Mais, pour la masse du peuple hongrois, l'ère des grandes déprédations est close.

Sayfa 330

Bu kıyametlerden hiç biri gerçekleşmemiştir ama bahtsızlığa karşı sertleşen Otton az bulunur bir kararlılık ve azimle onu felç eden isyanı durdurmayı başarmış, acele bir ordu kurmuş ve Lechfeld'de, Augsbourg önlerinde, Lech kıyılarında (sağ veya sol kıyı, pek bilinmiyor), 10 Ağustos'ta çok büyük bir zafer elde etmiştir. Bozguna uğrayan, moralleri bozulan Macarlar ülkelerine hızlı ve üzücü bir şekilde geri çekilmişlerdir.

IV. MACAR DEVLETİNİN KÖKENİ

Batı Avrupa uluslarının koyduğu engeli aşmak için yaptıkları son deneme bu olmuştur. [sayfa 331] **Almanya yolu onlara kapalıydı; Kuzey İtalya'nınki de öyle, çünkü** 951'den beri Almanya kralı Otton oraya müdahale etmeye başlamıştı ve özellikle 952'de Bavyera dü-

kü için, "Verone ve Aquilee basamakları" adı altında, Güney **Almanya'yı Adriyatik'e bağlayan geniş bir savunma bölgesi** tesis etmişti. Macarlar hâãa ganimet elde etmeye ve **doğuda** sömürgelerini çoğaltmaya çalışacaklardır. Zaman zaman Trakya ve Boğazlara ulaşmaya çalışmışlardır: **960'dan 970'e** kadar bu tasarıyı defalarca ele almışlar ve Bizans İmparatorluğu bunu hesaba katmak zorunda kalmıştır. Ancak **Macar halkının tümü** için büyük yağmalar dönemi bitmiştir.

Sayfa :331

L'Allemagne leur enverra, à partir de 970 ou environ, des missionnaires chrétiens ; l'évêque de Passau Pilgrim essaiera de constituer sous l'hégémonie allemande une Église hongroise dépendant de son évéché (973) ; mais le duc des Hongrois, l'habile Géza, saura déjouer cette manœuvre en prenant lui-même en mains la cause de la conversion de son peuple au christianisme.

Cette politique, ferme et adroite, portera ses fruits. Géza ne sera encore que le chef d'un peuple à peine dégrossi et il restera, personnellement, par bien des côtés, un vrai barbare. Mais déjà son fils Vaïk (997-1038) sera un homme d'État.

Sayfa 331

Almanya Macarlara 970'den itibaren Hristiyan misyonerler yollayacaktır; Passau piskoposu Pilgrim, Alman hegemonyası altında kendine bağlı bir Macar kilisesi tesis etmeye çalışacaktır (973) ama Macar dükü, **Geza,** halkının Hristiyanlığa dönüştürülmesi davasını ele alarak bu manevrayı ustalıkla başarısızlığa uratacaktır.

Kararlı ve ustaca olan bu politika meyvelerini verecektir. Geza hâlâ biraz yontulmuş bir halkın lideri ve kişisel olarak, birçok yönden, gerçek bir barbar olarak kalacaktır ama oğlu **Vaik** (997-1038) gerçek bir devlet adamı olacaktır.

Sayfa :365

CHAPITRE X

L'ANARCHIE DANS LE MONDE DE L'ISLAM[1]

Le relèvement de l'empire byzantin au dixième siècle ne s'explique pas seulement par l'énergie et l'habileté politique dont lirent preuve la plupart des souverains de la dynastie macédonienne, mais par un fait d'ordre général qui va permettre à l'Europe de reprendre haleine en se réorganisant dans ses cadres anciens : momentanément au moins, le monde barbare est épuisé ou en proie à l'anarchie. C'est de ce mal que se meurt le peuple bulgare, au lendemain des triomphes éclatants remportés par le tsar Siméon ; c'est ce mal qui travaille le monde scandinave et qui va arrêter net l'essor du merveilleux empire fondé par Cnut le Grand ; c'est ce mal enfin qui achève de rendre presque inoffensif l'islam, naguère si entreprenant et si redoutable.

Au neuvième siècle déjà, on a vu l'autorité du calife abbasside aller diminuant de jour en jour et les provinces se soustraire, en fait, l'une après l'autre, à son autorité directe, sans jamais cependant cesser de reconnaître, théoriquement, son pouvoir suprême. Le dixième siècle nous offre le spectacle d'une dislocation définitive : des califats rivaux se dressent dans plusieurs pays en face du califat de Bagdad, qui n'est bientôt plus que l'ombre de lui-même ; et, à l'intérieur de chacun des États qui achèvent de se constituer, l'émiettement se poursuit, entraînant dans une ruine commune le pouvoir de l'ancien calife et celui de ses nouveaux émules.

Sayfa 365

X.BÖLÜM

İSLÂM DÜNYASINDA ANARŞİ

Bizans imparatorluğunun onuncu asırda dirilmesi sadece **Makedonya hanedanı** hükümdarlarının enerjisi ve ustalığıyla değil Avrupa'ya soluk almasına ve kadrolarında yeni teşkilatlanmaya gitmesine izin verecek genel bir olayla izah edilmektedir; en azından ge-

çici olarak barbar dünyası yorulmuş veya anarşiye dönüşmek üzeredir. Çar Simeon'un zaferlerinden sonra işte bu sebeple Bulgar halkı can çekişmektedir, İskandinav dünyasını kaygılandıran ve Büyük Cnut'un kurduğu olağanüstü imparatorluğun gelişmesini durdurcak olan sebep budur; **eskiden o kadar müteşebbis olan ve korkulan İslâm'ı nerdeyse etkisiz hâle getirecek** olan sebep budur.

Daha dokuzuncu asırda Abbasî halifenin otoritesi günden güne azalmış ve teorik olarak daima yüce gücünü tanıdıkları hâlde, birer birer doğrudan etkisinden kurtulmuşlardır. **Onuncu asırda** kesin bir dağılma söz konusudur. Birçok ülkede rakip halifeler artık sadece kendi gölgesinden ibaret olan Bağdat halifesine karşı çıkarlar ve kurulan her devletin içinde parçalanma devam etmektedir. Bununla birlikte eski halifenin ve kendine denk olanların gücü ortak bir harabe içinde yok olmaktadır.

Sayfa :366

1. — L'ÉTABLISSEMENT DU CALIFAT DES FATIMITES[1].

Le dixième siècle est à peine entamé qu'une première scission grave se produit en Afrique. La propagande anti-abbasside y avait toujours été active. Elle prend brusquement une ampleur inconnue avec l'arrivée, en 901, ou environ, d'un émissaire chiite du nom d'Abou Abdallah, qui, exploitant le mécontentement soulevé parmi les Berbères par la politique maladroite et brutale des derniers émirs aghlabites de Kairouan, fanatise ces populations, toujours promptes à suivre les agitateurs, les enthousiasme à la pensée que l'heure approche où, des pays d'Orient, un nouvel *imâm* va enfin sortir, le vrai *imâm* celui-là, dépositaire fidèle de la tradition du Prophète faussée par les Abbassides et seul interprète autorisé de la parole de Dieu. Car les Abbassides ne sont que des usurpateurs, qui ont indignement abusé de la crédulité publique ; ils n'ont pas la tradition ; celle-ci est, de par la volonté d'Allah, conservée secrète et pure de toute souillure depuis la mort d'Ali par la lignée des « *imâms*

Sayfa :366

cachés », qui se la transmettent de génération en génération. L'heure est venue où l'*imâm* actuellement en vie, tenu en réserve par le Tout-Puissant et « guidé par lui » (*mahdi*), va entreprendre l'œuvre de libération du monde et paraître au milieu des « fidèles d'entre les fidèles. »

Tombant dans un terrain bien préparé, cette propagande a,

Sayfa :367

en pays berbère, le même succès au dixième siècle que cent cinquante ans plus tôt la propagande abbasside en pays iranien. Elle recourt aux mêmes moyens, suscite les mêmes espérances mystérieuses et, réservant le nom de l'*imâm* sauveur, qui ne doit être dévoilé qu'au dernier moment, ne laisse aucune prise aux railleries des sceptiques.

Finalement, quand Abou Abdallah juge l'heure venue, l'*imâm* paraît. Qui est-il ? Nul ne le sait au juste. Il se donne le nom d'Obaïd-Allah et se dit fils de Mohammed, lui-même fils d'Ismaël, septième « *imâm* caché » et descendant en ligne directe, à la cinquième génération, d'Hosaïn, second fils d'Ali et de Fatima. Plus tard, on prétendra qu'il n'en était rien, que son vrai nom était Saïd et qu'il n'avait aucune parenté avec les descendants d'Ali, étant en réalité issu d'une famille du Khouzistan dont, il est vrai, l'activité s'était depuis un demi-siècle dépensée tout entière en faveur des Alides. On lui attribuera pour grand-père un certain Ahmed, qui déjà vers 890 avait tenté sans succès, dans la région de l'Euphrate, de se faire passer pour l' « *imâm* caché » en se déclarant descendant direct, sinon d'Ali, du moins de son frère Akil ; et l'on conclura qu'Obaïd-Allah n'avait, pas plus que cet usurpateur démasqué, d'autres titres à l'attention publique que celui de chef de secte.

Quoi qu'il en soit, il réussit là où Ahmed avait échoué. Son arrivée dans la région de Tripoli se place vers 909 ; et, grâce à l'habile propagande d'Abou-Abdallah, ses succès sont rapides, malgré une aventure malheureuse qui, au début, l'a fait tomber entre les mains des partisans de la dynastie aghlabite. Le 15 janvier 910, il fait aux côtés d'Abou Abdallah son entrée solennelle dans Rakkada, la résidence des émirs aghlabites, à quelques kilomètres au sud-ouest de Kairouan, d'où le dernier

Sayfa :367

émir, Ziyâdat-Allah, s'est enfui précipitamment quelques semaines auparavant, pour s'en aller mourir en Palestine.

Devant le vainqueur la voie est libre. Salué à Kairouan du titre de « commandeur des croyants », Obaïd-Allah se pose en rival officiel du calife de Bagdad, qui ne peut se réclamer que d'Al-Abbas, l'oncle de Prophète, alors qu'il est, personnellement, un « Fatimite », c'est-à-dire un descendant direct d'Ali et de Fatima, la fille de Mahomet. Deux califats s'opposent avec netteté l'un à l'autre, et les faits se chargent de prouver que le Fatimite n'est pas un adversaire négligeable : quelques années suffisent à celui-ci pour affermir son autorité dans tout l'ancien

Sayfa :368

territoire des émirs aghlabites; puis peu à peu il se rend maître de l'extrême ouest du Maghreb, où le manque d'entente entre les chefs de la famille idrisite, que nous avons vue s'installer à Fez au début du neuvième siècle, facilite ses conquêtes.

Au nord, la Sicile est soumise ; vers l'est, la Cyrénaïque est enlevée dès 912 ou 913 et l'Égypte menacée aussitôt après.

Ce dernier pays devait opposer aux entreprises du Fatimite une plus longue et plus rude résistance que l'Afrique proprement dite. Peu favorable au chiisme, quoique travaillée par des émissaires du *mahdi* et, au surplus, assez indifférente, semble-t-il, en matière religieuse, la population de la vallée du Nil avait, par surcroît, trop d'intérêt à rester en bons termes avec les pays d'Orient, indispensables à la prospérité de son commerce, pour lier d'emblée partie avec le souverain de Kairouan. Séparée de l'Afrique occidentale par le désert de Libye, l'Égypte a toujours été une dépendance de l'Asie.

Sayfa 366

I. FATİMİLERİN HALİFELİĞİNİN KURULMASI

Daha onuncu asır yeni bitmişti ki Afrika'da yeni bir bölünme meydana gelir. Orada Abbasîlere karşı yürütülen propaganda hep çok faal olmuştu. **901**'de bu olay büyük bir **yoğunluk kazanır.** Abu

Abdallah adında şii bir görevli, **Kairouan'ın son Aghlabi emirlerinin beceriksiz politikalarının Berberîler arasında yarattığı hoşnutsuzluktan yararlanarak,** kışkırtıcılara uymaya hazır olan bu toplulukları harekete geçirir, doğu ülkelerinde yeni bir İmam'ın nihayet çıkacağı saatin yaklaştığını söyleyerek onları heyecanlandırır. Bu imam gerçek İmamdır, Abbasîler tarafından yanlış yorumlanan Peygamber geleneğinin gerçek emanetçisi ve Tanrı kelâmının tek yorumcusudur. Abbasîler hırsızdır, halkın saflığından yararlanmışlardır, gelenekleri yoktur. Bu gelenek, Allah'ın buyruğuyla, Ali'nin ölümünden beri "gizli imamlar" tarafından temiz ve gizli bir şekilde saklanmaktadır ve onu nesilden nesile aktarırlar. Tanrı tarafından bekletilen ve onun tarafından yönlendirilen **(mehdi),** şu anda hayatta olan **imamın** müminler arasına girmesi ve dünyayı kurtarma saati gelmiştir.

[sayfa 367] İyi hazırlanmış bir zemine düşen bu propagandanın Berberîler ülkesinde **onuncu** asırda kazandığı başarı, yüz elli yıl Abbasî propagandasının İran'da yarattığı etkiye eşittir. Aynı yöntemlere başvurmakta, aynı gizemli umutları yeşertmekte ve son anda açıklanması gereken kurtarıcı imamın ismini saklayarak, şüphecilerin alaylarına mahal vermemektedir.

Sonunda, Abu Abdallah saatin geldiğine karar verdiğinde **imam ortaya çıkar.** Kimdir o? Kimse tam olarak bilmemektedir. **Adı Obaid-Allah'tır ve Mohammed'in oğlu** olduğu söylenir. Mohammed ise yedinci "gizli imam" olan İsmail'in oğludur ve beşinci nesil olarak doğrudan Ali ve Fatma'nın ikinci oğlu Hüseyin'in soyundan gelmektedir. Daha sonra, bunun doğru olmadığı, gerçek isminin **Sait** olduğu, Ali'nin soyu ile hiçbir akrabalığı olmadığı, aslında, yarım asırdır Aliler lehine faaliyet gösteren **Kuzistanlı** bir aileden geldiği söylenmiştir. Onun büyükbabasının Ahmet adında biri olduğu söylenir. Ahmet de 890 yılına doğru, başarısız bir şekilde, Fırat bölgesinde, kendini "gizli imam" olarak göstermeye çalışmış, doğrudan Ali'nin soyundan değil de kardeşi Akil'in soyundan geldiğini iddia etmiş ve

sonuçta Obaid-Allah'ın bu maskesi düşen gaspçı gibi, halkın nazarında sadece bir mezhep lideri unvanı taşıdığına karar verilmiştir.

Her neyse, Ahmet'in başaramadığını o başarmıştır. Trablus'a gelişi 909 yılı civarındadır ve ilk başta kötü bir macerayla Aghlabi hanedanı taraftarlarının eline düştüyse de, Abu-Abdallah'ın usta propagandası sayesinde çabuk başarılı olur. **15 Ocak 910'da**, birkaç hafta önce, Filistin'de ölen en son emir Ziyadat-Allah'ın alelâcele kaçtığı, Kairouan'ın güneybatısında bulunan Aghlabi emirlerinin sarayı **Rakkada'ya** törenle girer.

Galip olanın karşısında yollar açıktır. Kairouan'da "inananların komutanı" olarak selâmlanan Obaid-Allah kendisini **resmen Bağdat halifesinin rakibi** olarak ilân eder. Bağdat halifesi **Peygamberin dayısı, El-Abbas'ın soyundan gelmektedir, Obaid-Allah ise bir "Fatimî"dir, yani doğrudan Ali ve Muhammed'in kızı Fatima'dan gelmektedir.** İki halife karşı karşıya gelir ve olaylar Fatimî'nin küçümsenecek bir rakip olmadığını gösterir. [sayfa 368] **Tüm Aghlabi emirlerinin eski toprakları üzerinde etkili olması için birkaç yıl yetmiştir. Daha sonra, yavaş yavaş Mağrip'in uzak-batısına hâkim olur. Orada, dokuzuncu asrın başlarında Fez'e yerleşen İdrisi ailenin liderleri arasındaki anlaşmazlıklar fetihlerini kolaylaştıracaktır.**

Kuzeyde, Sicilya teslim olmuştur; doğuda Kirenaik daha 912 veya 913'de ele geçirilmiştir ve hemen ardından Mısır tehdit edilmektedir.

Bu son ülke Fatimî'nin girişimlerine Afrika'dan daha uzun ve sert bir direniş sergileyecektir. Şiiliğe **pek taraftar** olmayan, ancak **Mehdi'nin** özel görevlileri tarafından işlenen ve zaten dinî açıdan oldukça ilgisiz olan Nil vadisinin halkının ayrıca, ticaretinin bereketi açısından gerekli olan ve Kairouan hükümdarı ile yakınlaşmak için doğu ülkeleriyle iyi ilişkiler içinde bulunmasında çok fazla yarar vardı. Libya çölüyle batı Afrika'dan ayrı olan Mısır **daima Asya'nın buyruğu altında olmuştur.**

Sayfa :368

De 914 à 969, on ne compte pas moins de quatre grandes campagnes infructueuses d'Obaïd-Allah et de ses successeurs contre l'Égypte tant convoitée. Une première fois, en 914, une armée fatimite pénètre jusqu'à Alexandrie, qui est mise à sac, ce qui refroidit considérablement le zèle des partisans du *mahdi*, quoique à cette date le pays fût retombé dans l'anarchie, à la suite d'une révolution qui, quelques années plus tôt, avait coûté la vie au dernier émir de la famille des Toulounides.

Sayfa 368

914'den 969'a kadar, o kadar göz dikilen Mısır'a karşı Obaid-Allah ve haleflerinin en az dört büyük başarısız seferi olmuştur. İlki **914'de,** Fatimî bir ordu İskenderiye'ye kadar ilerler ve orayı yağmalarlar. Birkaç yıl önce Tuluni ailesinin son emrinin hayatına mal olan bir devrim neticesinde o tarihte ülkede bir anarşi yaşandığı hâlde, bu olay Mehdi taraftarlarının gayretlerini azaltır.

Sayfa :368

Alexandrie et la rive droite du Nil reste inviolée. En 935, sous le calife d'Abou'l-Kâsim, dit *al-Kâïm* (c'est-à-dire le « maître du temps », le *mahdi*), fils et successeur d'Obaïd-Allah, Alexandrie est une fois de plus attaquée, prise et reperdue.

L'Égypte se refuse à toute assimilation avec les provinces

Sayfa :369

africaines : ressaisis par les mains vigoureuses de Mohammed ibn Toghdj, dit l'Ikhchîd[1], un de ces nombreux généraux turcs qui de plus en plus envahissaient, dans les provinces d'Orient, les hautes charges de l'État, le gouvernement et la défense de la province sont réorganisés si bien que, plusieurs années durant, les califes de Kairouan jugent superflue une campagne nouvelle, d'autant, comme nous l'allons voir, qu'ils vont être eux-mêmes aux prises bientôt avec un soulèvement général des Berbères qui mettra quelque temps leur pouvoir en péril.

Sayfa :369

Enfin, après un entr'acte de plus de trente ans, le calife Maadd, dit *al-Moïzz*, petit-fils d'Abou'l-Kasim, décide l'effort suprême. En 966, une première attaque, menée avec des effectifs restreints contre les oasis de l'ouest et la rive gauche du Nil, ne permet pas encore de franchir le fleuve; mais trois ans plus tard, le 5 février 969, après de longs et minutieux préparatifs, une armée considérable, que les chroniqueurs évaluent à cent mille hommes — sans qu'on puisse d'ailleurs prendre ce total au sérieux — débouche dans la direction d'Alexandrie, qui est immédiatement conquise, puis marche sur Gizeh, sous le commandement de Djawhar, un ancien esclave d'origine byzantine (un *roumi*), qui venait de s'illustrer dans une série de brillantes campagnes au Maroc. L'instant est propice. La mort récente (967) du chef du gouvernement égyptien, un curieux personnage, s'il en fut, le nègre Kafour, a plongé la province dans un complet désarroi; la solde des troupes est en retard; une famine, causée par la sécheresse, désole le pays, entraînant avec elle son habituel cortège d'épidémies. Démoralisés, les soldats de l'émir résistent mollement : le * 30 juin 969, ils sont battus près de Gizeh, découvrant le passage du Nil, que l'armée du calife franchit victorieusement. Le lendemain Djawhar fait dans Fostât une entrée solennelle et prend possession de la province au nom du Fatimite (1er juillet 969).

Ce n'est pas une simple conquête ; c'est un califat qui se substitue à un autre : le nom de l'Abbasside — celui qui jusqu'alors passait aux yeux des Égyptiens pour le vicaire du Prophète — est proscrit dorénavant de la prière publique, rayé des monnaies : de bouche, sinon de cœur, le musulman de la vallée du Nil doit maintenant considérer le calife fatimite comme le « prince des croyants » ; la profession de foi chiite doit remplacer la profession de foi jusqu'alors réputée orthodoxe. C'est un

Sayfa :370

bouleversement religieux en même temps qu'un bouleversement politique.

* Okunamadı

Sayfa 368

935'de, Obaid-Allah'ın oğlu ve halefi olan Al-Kaim (yani "zamanın efendisi", Mehdi) olarak adlandırılan, halife Abul'l-Kasım zamanında, İskenderiye bir kez daha işgal edilmiş ve kaybedilmiştir.

[sayfa 369] Mısır, Afrika ülkeleriyle hiçbir benzetmeyi kabul etmez: gittikçe devletin üst kademelerini **ele geçiren birçok Türk generalinden biri olan ve İlkchid olarak adlandırılan Mohammed ibn Togdi'nin güçlü elleri arasında tekrar ele geçirilen Mısır'da, hükûmet ve taşranın korunması** yeniden düzenlenir. Öyle ki birkaç yıl boyunca Kairouan halifeleri yeni bir seferi gereksiz bulurlar. Zaten, iktidarlarını tehlikeye düşürecek olan yeni bir Berberî ayaklanmasıyla karşı karşıya kalacaklardır.

Nihayet, **otuz yıllık** bir aradan sonra, Abul'l-Kasım'ın torunu olan ve Al-Moizz olarak adlandırılan halife Maad, son bir çaba sarf etmeye karar verir. **966'da,** kısıtlı sayıda insanla batıdaki vahalara ve Nil'in sol kıyısına yapılan bir ilk saldırı, nehri geçmeye olanak vermez ama üç yıl sonra, **969'da,** uzun ve titiz hazırlıklar sonunda, tarihçilerin yüz bin adam olarak tespit ettikleri – bu rakamı ciddiye almamız biraz zordur - büyük bir orduyla İskenderiye yönüne hareket edilir. İskenderiye hemen ele geçirilir. Daha sonra bu ordu, Fas'ta başarılı seferleriyle ünlenen Bizans asıllı eski bir esir (bir rumi) Cevher'in yönetiminde Gizeh'e doğru ilerler. Zamanlama çok uygundur. Mısır hükûmetinin lideri yeni ölmüştür (967). İlginç bir kişilik olan, zenci Kafur, ülkeyi üzüntüye boğar; birlikleri maaşları gecikir; kuraklığın sebep olduğu açlık yayılmış ve beraberinde geleneksel olarak salgın hastalıkları getirmektedir. Moralleri bozulan emirin askerleri gevşek bir şekilde direnmektedir: 30 haziran **969'da, Gizeh** yakınlarında yenilirler. Halifenin ordusu muzaffer bir şekilde Nil'i geçer. Ertesi gün, Cevher Fostat'a törenle girer ve **Fatimî adına ülkeyi teslim alır (1 Temmuz 969).**

Bu basit bir fetih değildir; bir halife diğerinin yerine geçmektedir: Abbasî adı – o ana kadar **Mısırlıların gözünde Peygamber'in naibi**

olan – halk duasından kaldırılır, paralardan silinir: **kalbén değilse bile ağızdan Nil vadisi Müslümanı artık Fatimî halifeyi "inananların prensi" gibi kabul etmeli, Şiî inancı yerini o güne kadar Ortodoks kabul edilen inanca bırakır. Bu olay hem dinî hem politik bir kargaşadır.**

Sayfa :370

Lorsque, quatre ans après la prise de Fostât par Djawhar, Al-Moïzz vient installer son gouvernement dans la nouvelle capitale que son général lui a fait construire à proximité, sous le nom, qui lui est resté, l'*Al-Kâhira* (« la Victorieuse ») ou le Caire, il y est accueilli dans tout l'éclat du triomphe comme l'*imâm* inspiré de Dieu, que l'Afrique du nord entoure de sa vénération.

Sayfa 370

Cevher'in Fostat'ı ele geçirmesinden dört yıl sonra Al-Moizz, generalinin yakınlarda yaptırdığı **Al-Kahira** olarak adlandırılan ve bu ismi ("Muzaffer") hâlâ taşıyan yeni başkente hükûmetini yerleştirmeye geldiğinde, İlah'tan esinlenen, Kuzey Afrika'nın taptığı imam gibi, zaferin tüm ihtişamıyla karşılanır.

Sayfa :370

II. — L'ÉTABLISSEMENT DU CALIFAT OMAYYADE DE CORDOUE[1].

Mais depuis 929 un autre grand califat s'oppose déjà en Espagne à celui des Fatimites comme à celui des Abbassides. Après avoir patienté plus d'un siècle et demi, les émirs omayyades de Cordoue se sont, à cette date, décidés à imiter enfin le geste du conquérant de l'Afrique et à revendiquer les titres de « commandeur des croyants » et de « calife aidé par Dieu » (*khalifa al-Naçir*), répudiant ainsi officiellemnt et définitivement tout lien religieux avec Bagdad, dont ils s'étaient peu à peu éloignés au point de vue théologique.

Sayfa 370

II. CORDOUE OMAYA HALİFELİĞİNİN KURULUŞU

929'da başka bir büyük halife, **Abbasîlere olduğu gibi, İspanya'da Fatimî hilafetine karşı çıkmaktadır. Bir buçuk asırdan fazla bekledikten sonra, Cordoue'daki Omayalı emirler, o tarihte, en sonunda Afrika fatihinin yaptığını yapmaya ve "inananların komutanı", "Allah'ın yardım ettiği halife" talep etmeye ve böylece dinî açıdan yavaş yavaş uzaklaştıkları Bağdat ile tüm dinî bağları koparmaya karar verdiler.**

Sayfa :370

Car à l'idée de légitimité s'était mêlée de bonne heure pour les Omayyades d'Espagne celle d'orthodoxie. Les émirs de Cordoue n'avaient cessé de combattre chez eux les tendances religieuses des théologiens de Bagdad qui, suivant la voie tracée au hui-

Sayfa :371

tième siècle par le célèbre docteur Abou Hanifa, se croyaient autorisés à interpréter la loi de l'islam au gré de leur raison : fidèles, pour leur part, aux principes posés par un autre docteur célèbre du huitième siècle, Malik ben Anas, ils avaient fini par exiger de tous les musulmans de leurs États l'application littérale des prescriptions du Coran et du *hadîth* ou recueil de traditions primitives. En se proclamant califes, ils ont la prétention de ramener l'islam dans le droit chemin. Ils sont les califes « aidés par Dieu » : aussi leur mission n'est-elle pas enfermée dans les limites de la péninsule ibérique : elle doit rayonner au loin sur l'Afrique et sur l'Orient, d'où les imposteurs fatimites et abbassides doivent être expulsés.

Passant de la parole à l'acte, ils entreprennent d'abord de disputer aux Fatimites ce Maghreb qui forme comme le prolongement de l'Espagne et qui constitue la patrie d'origine de tant de leurs sujets. C'est de là que sont venus, au moment de la conquête, les soldats de Târik : est-il admissible que le seul chef authentique de l'islam se désintéresse du sort fait à leurs

Sayfa :371

congénères des pays africains, avec lesquels ils sont, au surplus, restés toujours en rapports suivis ? En 931, Ceuta est occupée ; bientôt après, Mélilla ; en 949, vient le tour de Fez qui, perdue dix ans plus tard, est reprise en 974 ; en 972, la ville de Tanger est, elle aussi, arrachée par la force des armes à l'erreur fatimite. Et déjà les flottes des deux califes rivaux se disputent la Méditerranée occidentale et tentent de se ruiner l'une l'autre : en 955-956, tandis que le port espagnol d'Almeria est dévasté par une flotte fatimite, une flotte omayyade se jette sur Tunis et sur Sousse.

Ainsi, sans même parler de la multitude des petits chefs qui, sur bien des points du territoire musulman, en Espagne comme au Maghreb ou en Arabie ou dans l'Iran, s'enhardissent jusqu'à vouloir se faire passer pour le *mahdi* et réussissent parfois à retenir autour d'eux, pour un temps plus ou moins long, un groupe de fidèles assez compact, c'en est fait, au dixième siècle, de l'unité du califat. Trois grands souverains se disent tous trois également vicaires du Prophète, se donnent tous trois, avec la même assurance, pour le chef unique de la communauté musulmane et affirment tous trois, en dépit de leurs divergences de doctrines, qu'ils détiennent l'unique et suprême Vérité.

Sayfa 370

Zira İspanya'daki Omayalılar için Ortodoksluk meşruiyet fikrine karışmıştı. Cordoue emirleri kendi **ülkelerinde, meşhur doktor Abu Hanife'nın sekizinci asırda çizdiği yoldan giderek,** [sayfa 371] **mantıklarının emrettiği şekilde İslâm'ın kurallarını yorumlama iznine sahip olduklarını düşünen Bağdat ilahiyatçılarının dinî eğilimlerini hep korumuşlardı: sekizinci asrın meşhur başka bir doktoru, Malik ben Anas'a da sadık olarak, devletlerindeki bütün Müslümanlardan Kur'an'ın ve hadislerin tüm buyruklarının harfiyen uygulanmasını istemişlerdir. Kendilerini halife ilân ederek, İslâm'ı doğru yola getirme iddiasındalar. Onlar "Tanrı tarafından yardım edilen halifeler"; bu yüzden görevleri İspanya yarımadasıyla sınırlı değildir, uzaklarda Afrika'da ve Doğuda da yayılmalıdır, oralardan, yalancı Fatimîler ve Abbasîler kovulmalıdır.**

Sözden eyleme geçerek, Fatimîlerle önce İspanya'nın bir uzantısı gibi olan ve birçoğunun asıl vatanı olan Mağrip konusunu tartışırlar. Fetih zamanında Tarık'ın askerleri oradan gelmişti. İslâm'ın yegane liderinin, en azından sürekli ilişki halinde kaldıkları Afrika ülkelerindeki soydaşlarının kaderiyle ilgilenmemeleri kabul edilebilir mi? 931'de Ceuta işgal edilmiştir, kısa bir süre sonra Melilla, 949'da Fez. Fez on yıl sonra kaybedilip, 974'de geri alınmıştır. 972'de Tanca şehri de Fatimî hatasından silah zoruyla kurtulur. Daha o zaman iki halifenin filoları batı Akdeniz'de savaşır ve birbirini yok etmeye çalışır. 955-956'da İspanyol limanı Almeria bir Fatimî filosu tarafından yağmalanırken, bir Omaya filosu Tunus ve Sousse'a saldırır.

Böylece, Müslüman topraklarında, İspanya'da olduğu gibi Mağrip'de veya Arabistan'da veya İran'da kendini **mehdi** yerine koymaya cesaret gösteren ve etraflarında kısa veya uzun süre bir grup yandaş toplamayı başaran birçok küçük liderlerden bahsetmeyelim ama **onuncu asırda hilafetin birliği bitmiştir. Üç büyük hükümdar kendini Peygamber'in naibi ilân eder. Üçü de aynı güvenle, Müslüman topluluğunun tek lideri olduğunu söyler ve üçü de, öğretilerindeki farklıklara rağmen, tek ve yüce gerçeğe sahip olduklarını ilân etmektedir.**

Sayfa :372

III. — L'ANARCHIE EN ESPAGNE ET LA CHUTE DES CALIFES OMAYYADES DE CORDOUE.

Il est désormais d'autant moins à craindre, qu'aucun des trois empires dépendant des trois califes rivaux n'échappe à l'action des forces dissolvantes dont le concours a déjà amené la rupture de l'unité de direction politique et religieuse.

Le calife omayyade lutte péniblement en Espagne à la fois contre les partis chrétiens qui se réveillent et contre les gouverneurs de provinces qui, l'un après l'autre, s'affranchissent et transforment leurs gouvernements en principautés héréditaires. Au dixième siècle, le califat résiste encore tant bien que mal.

Sayfa :372

Grâce à quelques personnalités fortes — celles du calife Abd ar-Rahmân III (912-961), de son fils Hakam II (961-976) et du grand Ibn Abî, dit *al-Mançour* (l'Almanzor des Espagnols), tout-puissant ministre du calife de 981 à 1002, — c'est même vers le milieu du dixième siècle que Cordoue parvient à l'apogée de sa splendeur : sa célèbre mosquée, endommagée par un tremblement de terre, est rebâtie sur un plan plus ample, jusqu'à atteindre les proportions grandioses que nous lui voyons aujourd'hui ; dans la ville et ses abords, palais et jardins surgissent du sol ; et, ce qui vaut mieux encore que ce déploiement de luxe, dont musulmans et chrétiens restent également éblouis, Cordoue devient une des métropoles intellectuelles du monde : avec ses vingt-sept écoles gratuites, sa célèbre bibliothèque de quatre cent mille volumes, dit-on, son observatoire, son université, où savants, lettrés, poètes et philosophes rivalisent de zèle pour mettre la capitale des Omayyades en mesure d'égaler, et peut-être un jour de surpasser Bagdad.

Mais dès le dixième siècle, au point de vue politique, l'autorité du calife ne cesse d'aller s'affaiblissant, pour sombrer de façon définitive au début du onzième. Pendant quelques années, on ne sait même plus qui est calife, tant les révolutions de palais se succèdent avec fréquence. De 1009, date où l'incapable Hichâm II, fils de Hakam II, est renversé par une révolution, jusqu'en 1031, où une nouvelle révolution chasse de sa capitale Hichâm III, le dernier des princes omayyades qui ait régné à Cordoue, plus de dix prétendus califes sont ainsi faits et défaits à tour de rôle. Cordoue est mise au pillage ; les scènes de meurtre

Sayfa :373

s'y succèdent sans répit ; enfin les provinces ont cessé d'obéir. De véritables dynasties princières s'y sont établies : les Aftasides à Badajoz, les Abbâdides à Séville, les Hammoudides à Malaga, les Zirides à Grenade, les Amirides à Valence, les Houdides à Saragosse, etc. Cordoue, après 1031, n'est plus qu'une sorte de république gouvernée par l'ancien premier ministre du calife disparu, Abou'l-Hazm Djahwar. L'Espagne, sans calife, s'abîme dans une effroyable anarchie.

Sayfa :373

IV. — L'ANARCHIE DANS L'EMPIRE DES CALIFES FATIMITES[1].

L'empire fatimite n'est pas en bien meilleure posture. Dès le milieu du dixième siècle, il est manifeste que les Berbères, avec leur habituelle mobilité, sont las de la domination d'un calife en qui ils n'ont rencontré qu'un souverain comme les autres, après avoir espéré qu'en sa qualité de *mahdi*, il amènerait le retour de l'âge d'or sur la terre. Sous le califat d'Al-Kâïm (934-946), les tribus berbères de l'Aurès et des régions limitrophes (spécialement celles du Zab) se révoltent en masse, fanatisées par l'ardente parole d'un des leurs, un vieillard du nom d'Abou Yazîd — « l'homme à l'âne », comme sa monture l'avait fait surnommer, — dont l'austère piété inspirait une confiance absolue. La révolte s'étend rapidement jusqu'au voisinage de Kairouan, qui est prise et pillée en 944. Pendant deux années pleines, le califat est dans une situation très précaire : Al-Kâïm en est réduit à se défendre dans les murs de Mehdia, puis de Sousse, où la mort vient le surprendre. Et la dynastie n'est sauvée que par les succès de son fils et successeur Abou Tâhir, dit *al-Manṣour* (« le Victorieux »), qui réussit à débloquer Sousse, à refouler « l'homme à l'âne » et à se saisir de sa personne.

La capture de l'agitateur, suivie de sa mort (18 août 947), déconcerte pour un temps les Berbères ; mais du jour où le calife a transporté au Caire le siège de son gouvernement (973), ils se sentent encouragés à renouveler leurs efforts, d'autant qu'en s'établissant sur le Nil, le Fatimite, inévita-

Sayfa :374

blement, a changé l'axe de sa politique et néglige les intérêts africains au profit des intérêts égyptiens. Aussi lui faut-il céder peu à peu aux exigences des Berbères et leur laisser presque aussitôt une semi-indépendance, qui dégénérera très vite en une autonomie véritable. Il faut leur accorder le droit d'être gouvernés par des émirs de chez eux, les Zîrides, descendants du Berbère Zîri, tué au service du calife en 971 ; il faut renoncer à empêcher la transmission héréditaire du pouvoir que ces émirs détiennent ; laisser à ceux-ci la plus grande liberté d'allures et se contenter, pour les rendre moins redoutables, de diviser leur famille en opposant, par un jeu politique assez humiliant, les frères ou les cousins les uns aux autres.

Sayfa 372

III. İSPANYA'DA ANARŞİ VE CORDOUE'DAKİ OMAYALI HALİFELERİN DEVRİLMESİ

Artık, rakip üç halifeden hiç biri, politik ve dini birliği yok eden güçlerin etkisinden kurtulamaz.

Omayalı halife İspanya'da, hem uyanan Hristiyan partilerine, hem birer birer kurtulan ve idarelerini mirasla devredilen prensliklere dönüştüren bölge valilerine karşı güçlükle mücadele vermektedir. **Onuncu asırda**, hilafet hâlâ iyi kötü mücadelesini sürdürmektedir. Güçlü birkaç kişiyle – halife III. Abd-ar-Rahman **(912-961)**, onun oğlu II.Hakam (961-976) ve **981'den 1002'ye** kadar halifenin bakanı olan büyük Ibn Abi, al-Mançur (İspanyolların Almanzor dedikleri) – onuncu **asrın** ortalarına doğru Cordoue **ihtişamının** en üst noktasına ulaşır. Bir depremin hasar verdiği ünlü camisi daha geniş bir alanda yeniden inşa edilir ve bugünkü büyüklüğüne ulaşır. Şehir ve etrafı saray ve bahçelerle dolar. Hem Müslümanların, hem Hristiyanların gözlerini kamaştıran bu lüks gösterişinden daha önemlisi, yirmi-yedi ücretsiz okulu, dört-yüz-bin ciltlik ünlü kütüphanesi, rasathanesi, âlimler, yazarlar, şairler ve filozofların Omayalı başkentin **Bağdat'a** eşit düzeyde olması ve belki bir gün ondan daha üstün hâle gelmesi için büyük çaba sarf ettiği üniversitesiyle **Cordoue dünyanın entelektüel metropollerinden biri haline gelir.**

Ancak onuncu asırdan itibaren, politik açıdan, halifenin gücü gittikçe azalır ve on birinci yüzyılın başındayok olur. Birkaç yıl boyunca, saray devrimleri birbiri ardına o kadar sık gerçekleşir ki kimin halife olduğu bile bilinmez. II.Hakam'ın oğlu olan beceriksiz II.Hicham'ın bir ihtilâlle devrilmesinden sonra **1009**'dan, yeni bir ihtilalin Cordoue'yu yöneten en son Omayalı prens olan III.Hicham'ı başkentten kovduğu **1031** yılına kadar, ondan fazla sözde halife sırayla olur ve yok olur. Cordoue talan edilir. [sayfa 373] **Öldürme sahneleri durmadan birbirini izler. Sonunda bölgeler artık itaat**

etmez olur. Oralarda gerçek prens hanedanlıkları kurulmuştur: Badajoz'da Aftasiler, Sevilla'da Abbadiler, Malaga'da Hammudiler, Grenada'da Ziriler, Valencia'da Amiriler, Şaragossa'da Hudiler v.s. Cordoue, 1031'den sonra, yok olan halifenin eski Başbakanı, Abu'l-Hazm Cevher, tarafından yönetilen bir tür Cumhuriyettir sadece. Halifesiz bir İspanya, korkunç bir anarşiye batar.

IV. FATİMÎ HALİFELERİ İMPARATORLUĞUNDAKİ ANARŞİ

Fatimî imparatorluğu daha iyi bir durumda değildir.

Daha onuncu asrın ortalarından itibaren, **halifenin** kişiliğinde dünyaya altın çağı getireceğini **umdukları bir mehdi** yerine diğerleri gibi bir hükümdar gören Berberîler, geleneksel değişkenlikleriyle, **ondan bıkmışlardır.** Al-Kaim'in (934-946) halifeliliği döneminde, Aures ve civardaki bölgelerin Berberî kabileleri (özellikle **Zab'ın** kabileleri), ağırbaşlı dindarlığının mutlak bir güven verdiği Abu Yezit adında bir ihtiyarın – eşekli adam lakaplı -ateşli konuşmalarıyla heyecanlanarak toplu hâlde isyan ederler. İsyan **944'de** ele geçirilen ve yağmalanan **Kairouan** yakınlarına kadar yayılır. Tam iki sene boyunca , halifelik çok hassas bir konumdadır: **Al-Kaim** Sousse yakınlarında **Mehdia surları içinde kendini korumaya çalışır** ve orada ölür. Hanedanlık ancak oğlu ve halefi, al-Mançur lakaplı ("Muzaffer"), Abu Tahir'in başarılarıyla yeniden tesis edilir. Abu Tahir Sousse'u ablukadan kurtarır, "eşekli adamı" sıkıştırır ve yakalar.

Kışkırtıcının yakalanması ve sonra onun ölümü (18 Ağustos 947) bir süre Berberîlerin keyfini kaçırır. Ancak, **halife hükûmetinin merkezini Kahire'ye taşımaya karar verdiği** gün (973) gayretlerini tekrarlamak için cesaret alırlar çünkü Nil vadisine yerleşerek **Fatimî** kaçınılmaz bir şekilde politikasının yönünü değiştirmiştir ve Mısır'ın çıkarları uğruna Afrikalıların çıkarlarını ihmal etmektedir.**[sayfa 374]** Bu yüzden Berberîlerin isteklerine yavaş yavaş boyun eğmesi ve onlara bir **yarı-bağımsızlık** sağlaması gerekecektir, bu da çok kısa sürede gerçek bir özerkliğe dönüşecektir. Onlara, kendi emirleri, hali-

fenin emrindeyken 971'de öldürülen **Berberî Ziri'den gelen Ziriler,** tarafından yönetilme hakkı verilmelidir. Bu emirlerin iktidarının kalıtımla geçmesi engellenmeyecektir. Onlara en büyük hareket serbestisi tanınmalı ve onları daha az korkulur hâle gelmelerini engellemek için, oldukça küçük düşürücü bir politik oyunla kardeşleri veya kuzenleri birbirine karşı getirerek, sadece ailelerini bölmekle yetinmelidir.

Sayfa :374

Mais ce qui est plus grave encore, c'est que, dans la première moitié du onzième siècle, Kairouan même tranche les liens religieux qui la rattachent au Fatimite et, à partir de 1045 ou 1046, recommence, dans la prière du vendredi, à invoquer les bénédictions d'Allah en faveur du calife de Bagdad.

Sayfa 374

Ancak, daha vahim olan şey, **on birinci asrın ilk yarısında,** Kairouan bile Fatimîlere olan dinî bağları keser ve 1045 veya 1046'dan itibaren Cuma namazlarında tekrar Bağdat halfesi için Allah'ın lütfunu yakarmaya başlar.

Sayfa :375

Cette irritation et les désordres qui en sont la conséquence s'aggravent après la mort d'Al-Hâkim (1021), et ses faibles successeurs sont obligés de tenir tête à de nouvelles émeutes, dont certaines — comme celle de l'année 1026, due à l'exaspération causée par le retour constant de la famine et l'insuffisance des approvisionnements, — aboutissent à de véritables combats

Sayfa :376

dans les rues de Fostat et du Caire, où se dressent des barricades. Des « comités de salut public » s'organisent dans les principales villes de l'Égypte ; on refuse de payer les impôts et, à la cour même du calife, un vent de révolte gronde, qui fait craindre les pires catastrophes.

Quant à la Syrie, péniblement conquise avant la fin du dixième siècle, elle secoue à la moindre occasion l'autorité des califes du Caire. Alep, Damas s'affranchissent et ne sont ramenés que par la force au respect du pouvoir souverain. Dans toute la Syrie, la guerre civile est installée en permanence, compliquée d'une lutte de tous les instants entre les sectes religieuses, qui pullulent dans les replis des montagnes. Visiblement, l'empire fatimite ne se soutient plus en dehors de cette Égypte, qui le tolère à grand'peine, que faute d'un ennemi résolu. Le jour prochain où les Turcs Seldjoucides, venus de l'Asie centrale, paraîtront sur les rivages de la Méditerranée, c'en sera fait de lui.

Sayfa 375

Halifenin, İspanya Omayalılarından olan ve Berberîlerden oluşan bir çeteyle başkente saldırmaya çalışan Abu Rakua'ya öfkesi ve takip eden karışıklıklar Al-Hakim'in ölümünden sonra (1021) daha da tehlikeli bir hal alır. Onun güçsüz halefleri yeni isyanlara karşı mücadele etmek zorunda kalırlar. Bunlardan bazıları – açlığın geri gelmesi ve erzakların yetersizliğinden doğan 1026'daki isyan gibi – Fostat ve Kahire sokaklarında gerçek çatışmalara yol açar. **[sayfa 376]** Mısır'ın belli başlı şehirlerinde **"Halkın kurtuluşu komiteleri"** kurulur, vergiler ödenmez ve halifenin sarayında bile en büyük felaketlerden kaygılandıran bir isyan rüzgarı esmektedir.

Onuncu asrın sonundan önce zorla fethedilen Suriye'ye gelince, her fırsatta Kahire'deki halifelerin otoritesini sarsmaktadır. Halep, Şam kurtulur ve ancak zor kullanarak hükümdarın yetkisine saygı duymaları sağlanır. **Bütün Suriye'de sürekli iç savaş vardır.** Bu iç savaş dağlardaki birçok dini mezheple arasındaki mücadeleyle da-

ha da zorlaşır. Açıkça, Fatimî imparator, kararlı bir düşmanın yokluğunda ona güçlükle katlanan Mısır'ın dışında hiç destek bulamamaktadır. Orta Asya'dan gelen **Selçuklu Türkler Akdeniz kıyılarında göründükleri zaman, onun işi bitecektir.**

Sayfa :376

V. — L'ANARCHIE DANS L'EMPIRE DES ABBASSIDES[1].

Mais déjà, à cette époque, l'empire des Abbassides n'est plus depuis longtemps que l'ombre de lui-même. Pièce à pièce il s'est, lui aussi, démembré en principautés rivales, que le gouvernement de Bagdad rencontre plus souvent parmi ses ennemis que parmi ses alliés. Au nord, l'Arménie a retrouvé sous ses princes nationaux une existence séparée. A l'ouest, Mossoul et la Mésopotamie ont passé en 905 aux mains de la famille des Hamdanides, qui les gardent presque sans interruption jusque dans les dernières années du dixième siècle, pour faire place alors à la puissante maison princière des Bouïdes. Au sud, on peut dire que l'Arabie échappe entièrement : du côté de la mer Rouge, elle a passé à l'obédience fatimite ; du côté du

Sayfa :377

golfe Persique, dans le pays d'Oman, la suzeraineté abbasside, qui n'avait jamais pu être solidement assise, est rejetée à titre définitif au profit de chefs locaux choisis librement par la population en qualité d'*imâms*. A l'est, le mal n'est pas moindre : dans le Khorassan et le Turkestan, la famille iranienne des Samanides s'est taillé un immense gouvernement, auquel le Sijistan (ou Seïstan) et l'Afghanistan ont même été un moment rattachés au cours du dixième siècle. Puis une série de petits chefs turcs, enrôlés à leur service, qu'ils avaient envoyés comme lieutenants dans les provinces de l'extrême est, ont imité leur geste et se sont constitué, autour de leur résidence de Ghazna (ou Ghazni), à une centaine de kilomètres au sud de Kaboul, une principauté qui va se développant pour elle-même, hors de tout contrôle et en marge des cadres administratifs du califat. L'un de ces chefs turcs, Soubouk-tegin, ose, à la fin du dixième siècle, frapper monnaie à son nom ; et son fils, le célèbre Mahmoud (999-1030) — qu'on a pris l'habitude d'appeler Mahmoud « le Ghaznévide » —, profitant de l'état d'anarchie où l'Inde

Sayfa :377

septentrionale est retombée de son temps, réussit, au bout d'une vingtaine de campagnes menées avec une rare sauvagerie et qui le conduisent jusque dans les vallées du Gange et de la Djoumna, à entrer en vainqueur à Lahore et à arracher le Pendjab à la domination des rajas, trop tard ligués contre lui.

Certes, avec les armées de Mahmoud, c'est encore l'islam qui triomphe et se répand au dehors ; mais c'est aussi l'islam qui s'entre-déchire : car Mahmoud n'hésite pas à se retourner contre les Samanides, à leur disputer le nord du Khorassan, une partie du Turkestan, peut-être même à s'avancer jusqu'aux abords de la Caspienne, où des monnaies semblent avoit été frappées à son nom dans le Djordjan (la province actuelle d'Astrabad) ; et son fils Masoud n'hésite pas davantage à conquérir, en 1032, la province du Kirman sur les Bouïdes de Perse.

Quant à la Perse, on ne saurait plus dire avec assurance de qui elle relève vraiment. Rentré à Bagdad depuis 892, avec l'espoir d'échapper à la tyrannie de sa garde prétorienne, devenue insupportable dans la petite ville de Samarra[1], le calife est tombé peu après entièrement au pouvoir de son premier ministre qui, sous le titre d'« émir des émirs » (*amîr al-omarâ*), a pris réellement la direction du califat, au point d'oser, à partir de 934, faire ajouter son nom à celui de « prince des croyants »

1. Où il s'était retiré, on s'en souvient, en 836. Voir ci-dessus, p. 216.

Sayfa :378

dans les invocations (*khotba*) qui marquent le début de la prière publique. Au milieu du dixième siècle, la fonction d'émir suprême a été de vive force enlevée aux généraux turcs, qui jusqu'alors se la disputaient, par un des membres de la famille Bouïde, une famille de rudes soldats, originaires du Dailem ou pays de Ghilan, à l'ouest du massif de l'Elbourz, qui, quelque dix ans plus tôt, est descendue de ses montagnes pour se jeter aussi à la curée. La maison bouïde est parvenue à accaparer le gouvernement de la plupart des provinces iraniennes, mais s'est vite usée, comme tant d'autres, dans le choc des ambitions concurrentes de ses principaux représentants : entre frères, oncles et neveux, cousins, les rivalités ont dégénéré en luttes, parfois sanglantes, d'où la malheureuse Perse est sortie ruinée au début du onzième siècle, tandis que, pour leur part, les Bouïdes, qui détenaient Bagdad et son pauvre calife, s'essayaient, malgré leur impuissance, à troquer le titre effacé d'*amir al oumara* contre celui, plus pompeux et gros de souvenirs, de « roi des rois », dont la Perse n'avait jamais entièrement perdu la mémoire.

Sayfa :378

VI. — LA FIN DU MONDE ARABE.

Cette réapparition du titre royal à Bagdad, au cœur de l'islam, indique que le vieux monde arabe est mort, définitivement mort. Les Bédouins sont retournés à leurs déserts ; s'ils en sortent, comme les bandes hilaliennes lancées sur l'Afrique par le calife du Caire, c'est pour exercer leur métier ancestral de pillards et d'ennemis de la civilisation. Ils ont donné à l'Asie, à l'Afrique, à l'Espagne, la religion nouvelle du Prophète, et cette religion ne cesse même de gagner du terrain : les soldats de Mahmoud le Ghaznévide la portent sur les rives de l'Indus et du Gange ; elle se répand parmi les Turcs de l'Asie centrale ; parmi les tribus berbères des régions sahariennes et jusqu'aux confins soudanais. Mais l'Arabe n'a d'ordinaire aucune part à ces progrès.

Les pays de l'islam sont devenus des pays extraordinairement cosmopolites, d'où l'élément arabe est éliminé, où son action du moins est désormais à peu près nulle. Dans tout l'Orient, depuis Ghazna jusqu'au Caire, en passant par Bagdad et Damas, ce ne sont plus qu'esclaves, affranchis ou mercenaires turcs, s'élevant d'échelon en échelon jusqu'aux plus hautes

Sayfa :379

dignités : chefs d'armées, gouverneurs de grandes villes, voire de province, premiers ministres. L'Afghanistan, par exemple, n'est, depuis le milieu du dixième siècle, administré que par des Turcs : l'ancien esclave Alp-tegin, puis son fils Ichak (963-965), puis un autre affranchi turc, Balka-tegin, enfin un troisième affranchi turc, Soubouk-tegin, le père du grand Mahmoud le Ghaznévide.

En Égypte, garde turque et garde nègre sont rivales, et nous avons déjà nommé le nègre nubien ou abyssin Kafour qui, vendu, dit-on, pour la faible somme de dix-huit dinars en 924 sur le marché aux esclaves, devint successivement, au milieu du dixième siècle, serviteur de l'émir Mohammed dit l'Ikhchîd, puis, malgré sa laideur repoussante, précepteur des enfants de son maître, tuteur de l'aîné d'entre eux, général en chef,

Sayfa :379

premier ministre tout-puissant, immensément riche et, pour finir, de 966 à 968, régent de toute la province avant l'arrivée du conquérant fatimite. Quelque trente ans plus tard, c'est un eunuque d'origine slave, Bardjaouan, qui est choisi comme tuteur du calife Hâkim durant sa minorité, et le grand rival de ce Slave est un Berbère, le général Ibn Ammar.

Ainsi, avant même qu'ils ne soient attaqués par de nouvelles hordes barbares, les empires musulmans sont déjà remplis de Barbares, comme jadis l'empire romain aux siècles de la décadence : le chemin y est d'avance frayé aux invasions qui se préparent.

Sayfa 376

V. ABBASİLER İMPARATORLUĞUNDA ANARŞİ

Daha o zaman, Abbasî imparatorluğu sadece **kendi gölgesinden ibarettir.** O da parça parça rakip prenslik halinde bölünmüştür. Bağdat hükûmeti bunları müttefikten ziyade düşmanları arasında bulur. Kuzeyde, Ermenistan ulusal prensleri ile ayrı bir varlığa kavuşmuştur. Batıda, **Musul** ve Mezopotamya **905**'de **Hamdanilerin** eline geçmiştir. Hamdaniler onları onuncu asrın son on yıllarına kadar tutar ve sonra güçlü **Bouides** prensliğine bırakır. Güneyde, Arabistan onlardan tamamen kopmuştur: Kızıl deniz tarafında **Fatimîlerin** idaresine girmiştir. **[sayfa 377]** İran körfezi tarafında, Oman ülkesinde, hiçbir zaman tamamen yerleştirilemeyen Abbasî egemenliği halkın yerel lider olarak seçtiği **imamlar** lehine reddedilir. Doğuda durum farklı değildir: **Horasan ve Türkistan'da İranlı aile Samaniler büyük bir hükûmet kurmuşlardır.** Bu hükûmete Sıjistan ve Afganistan'ın **bile onuncu asırda bağlanmışlardır.** Daha sonra, hizmetlerine aldıkları ve doğu bölgelerine teğmen olarak gönderdikleri birkaç Türk küçük lider, onların izinden gider ve Kabil'in yüz kilometre güneyinde

Gazne'de, kendi halinde ve kontrolsüz bir şekilde, halifenin idari kadrolarından uzakta gelişen bir prenslik kurarlar. Bu Türk liderlerden biri, Subugtekin, nihayet, onunca asrın sonunda, kendi adına bir para basmaya cesaret eder ve oğlu, ünlü Gazneli Mahmut, kuzey Hindistan'ın düştüğü anarşi durumundan faydalanarak, ender rastlanan bir vahşet sergilenen ve onu Ganj ve Cuma vadilerine kadar götüren yirmi seferin sonunda Lahor'a muzaffer bir şekilde girer ve Pencap'ı çok geç kendisine karşı birleşen racaların egemenliğinden koparır.

Kuşkusuz, Mahmut'un ordularıyla, **yine İslâm galip gelmekte ve dışa yayılmaktadır ama aynı zamanda parçalanan yine İslâm'dır çünkü Mahmut Samanilere karşı savaşmakta tereddüt etmez, onlardan Horasan'ın kuzeyini, Türkistan'ın bir bölümünü istemektedir.** Hatta, Djordjan'da (şimdiki Astrabad) kendi adına para basılmış olan Hazar denizi kıyılarına kadar ilerlemeyi düşünmektedir. Oğlu **Mesut** da **1032'de İran Bouid'lerinden Kırman** bölgesini alır.

İran'a gelince, tam olarak kime bağlı olduğu söylenemez. **892'de,** Samarra kentinde dayanılmaz hâle gelen muhafız erlerinin zorbalığından kaçabilmek umuduyla Bağdat'a giren halife kısa bir süre sonra, **"emirlerin emiri"** unvanıyla gerçekten halifeliğin yönetimini ele alan Başbakanın yetkisi altına girer. Bu başbakan **934'de halk dualarındaki hutbelerde ismini "inananların prensi"ne ekletme cesaretini bulmuştur.** [sayfa 378] Onuncu asrın ortalarında, yüksek emir görevi, Elbourz dağının batısında, **Dailem'den** gelen bir sert askerler ailesi olan **Bouide** ailesi tarafından, o güne kadar aralarında kavga eden **Türk generallerinden** alınmıştır. Bu aile on yıl önce dağlardan **yağmaya** katılmak için inmiştir. **Bouide** ailesi İran bölgelerinin çoğunun idaresini ele geçirmeyi başarmış ama belli başlı temsilcilerinin rakip ihtiraslarının şokuyla birçokları gibi çabuk yorulmuştur: kardeşler, dayılar ve yeğenler, kuzenler arasındaki rekabet bazen kanlı çatışmalara dönüşmüş, bundan da zavallı İran onuncu asrın başlarında harap çıkmıştır. Oysa, Bağdat'ı ve **zavallı halifeyi** elin-

de tutan Bouidler, güçsüzlüklerine rağmen, silik olan "amir-al-umara" unvanını, İran'ın hiçbir **zaman tamamen unutmadığı** daha gösterişli ve anılarla dolu **"kralların kralı"** unvanıyla değiştirmeye çalışıyorlardı.

VI. ARAP DÜNYASININ SONU

İslâm'ın göbeğinde, Bağdat'ta bu kraliyet unvanının yeniden ortaya çıkması eski Arap dünyasının öldüğünü, kesinlikle öldüğünü göstermektedir. Bedeviler çöllerine geri dönmüşlerdir, eğer oradan çıkıyorlarsa, Kahire halifesinin Afrika'ya sürdüğü hilalci çeteler gibi, sadece ata meslekleri olan yağmacılık ve medeniyet düşmanlığı yapmak içindir. Asya'ya, Afrika'ya, İspanya'ya Peygamberin yeni dinini yaymışlardır ve bu din yayılmaya devam etmektedir: Gazneli Mahmut'un askerleri onu Indus ve Ganj nehri kıyılarına taşımaktadır, orta Asya Türkleri, Sahara'daki Berberî kabileler arasında ve Sudan sınırlarına kadar yayılmaktadır. Ancak Arapların bu gelişmede bir katkısı yoktur.

İslâm ülkeleri olağanüstü karışık ülkeler haline gelmiştir ve oralardan Arap unsuru silinmektedir veya en azından hiçbir etkinliği kalmamıştır. Bütün **Doğuda, Gazne'den Kahire'ye kadar, Bağdat'tan ve Şam'dan geçerken sadece azat edilmiş veya paralı Türk askerleri, esirler vardır** ve onlar aşama aşama en üst görevlere kadar hizmet verirler: **[sayfa 379]** Ordu komutanları, büyük şehirlerin valileri, hatta bölge valileri, başbakanlar. Afganistan örneğin, onuncu asrın ortalarından itibaren sadece Türkler tarafından yönetilmektedir. Eski esir Alptekin, daha sonra oğlu İşak (963-965, bir başka azat edilmiş Türk, Balkatekin, nihayet bir üçüncü azat edilmiş Türk, büyük Gazneli Mahmut'un babası Subuktekin.

Mısır'da, Türk muhafızları ile zenci muhafızlar rakiptir ve daha önce bahsettiğimiz Nubiyalı veya Habeş zenci Kafur, 924'de köle pazarında cüzi bir miktar olan on-sekiz dinara satılmıştır. Daha sonra, Kafur sırasıyla, onuncu asrın ortalarında, İlkhchid lâkaplı emir Muhammed'in uşağı olur, sonra çok çirkin olmasına rağmen efendisinin ço-

cuklarının lalası, en büyük çocuğun vasisi, baş general, tam yetkili başbakan olur. Çok zengin olur ve nihayet 966'dan 968'e, Fatimî fatihi gelmeden önce, tüm bölgenin naibi olur. Otuz yıl sonra, Slav asıllı bir hadım, **Bardjaouan, halife Hakim'in küçüklüğünde vasisi olarak seçilir ve bu Slavın büyük rakibi bir Berberîdir, general Ibn Ammar.**

Böylece, yeni barbar çeteleri tarafından saldırıya uğramadan, eskiden Roma imparatorluğunun çöküş yıllarında olduğu gibi, Müslüman imparatorlukları Barbarlarla dolmuştur: hazırlanan istilaların yolu açılmıştır.

Sayfa :380

CHAPITRE XI

LA RUÉE TURQUE[1]

L'Asie n'avait pas dit son dernier mot ; et si, du côté du Danube et de l'Europe centrale, le redressement des vieux empires, opéré par les souverains de Byzance et par les rois germaniques, continuateurs des Carolingiens, interdisait pour un temps aux Barbares des steppes toute offensive de grande envergure, l'épuisement des empires musulmans leur fournissait, en revanche, du côté de la Perse, une excellente occasion d'aller encore une fois tenter fortune en pays civilisé. Ils surent en profiter. Et c'est pourquoi le onzième siècle, qui est, à divers points de vue, un siècle de réorganisation — dont nous étudierons, au volume suivant, l'œuvre positive — a été témoin d'une nouvelle et tragique ruée de Barbares asiatiques ; et l'assaut fut donné avec une telle violence qu'on put craindre un moment pour le sort de l'Europe elle-même.

Heureusement l'Europe resta indemne, ou du moins les effets de la poussée turque du onzième siècle y furent très étroitement limités. Mais dans toute l'Asie antérieure le coup porté fut rude, et les conséquences y égalèrent en gravité celles des grandes invasions des siècles précédents.

Sayfa 380

XI.BÖLÜM

TÜRK SALDIRISI

Asya'da son söz söylenmemişti ve eğer Tuna ve orta Avrupa tarafında, bazı Bizasnlı hükümdarlar ve Karolenj krallarının devamı olan Alman krallarının gerçekleştirdiği eski imparatorlukların dirilişi bir süre bozkır Barbarlarının büyük bir saldırısını engellediyse de, Müslüman imparatorlukların çöküşü onlara, İran tarafında, tekrar medeni bir ülkede şans aramak için çok iyi bir fırsat sunuyordu. Bundan yararlanmasını bilmişlerdir. Bu yüzden, birçok açıdan yeniden teşkilâtlanma yüzyılı olan ve bir sonraki ciltte olumlu eserini inceleyeceğimiz **on birinci asırda**, yeni ve trajik bir Asya Barbarları istilâsı yaşanmıştır. Saldırı o kadar sert olmuştur ki bir an **Avrupa'nın kaderi için bile endişe edilebilirdi.**

Neyse ki Avrupa bir zarar görmemiştir veya en azından on-birinci asırdaki Türk istilasının etkileri çok sınırlı kalmıştır. Ancak tüm eski Asya'da darbe sert olmuştur ve sonuçlarının ciddiyeti daha önceki asırlarda meydana gelen büyük istilalarınkine yakın olmuştur.

Sayfa :380

I. — LA CHINE ET LES BARBARES DE L'ASIE ORIENTALE DU VIIIe AU XIe SIÈCLE[1].

Il y avait longtemps, quand se déclencha l'offensive turque du onzième siècle, que les peuples d'Asie centrale n'avaient plus

Sayfa :381

donné du côté de l'Occident de sérieuses inquiétudes ; car si tout renforcement de la puissance chinoise avait pour effet, en leur interdisant l'accès des riches plaines de l'est, de les rejeter vers la mer d'Aral ou vers les pays iraniens, tout affaiblissement de cette même puissance les incitait à aller plutôt chercher fortune dans les parages du Fleuve Jaune.

Sayfa :381

Or le résultat le plus clair de la défaite sanglante subie par les armées de l'empereur Ming-houang à la bataille du Talas[1], en 751, avait été de rayer la Chine du nombre des grandes puissances asiatiques. Désemparé après cet échec, épuisé par l'effort continu des années précédentes, obligé de réserver ses forces pour faire face aux émeutes, aux tentatives de coups d'État et de *pronunciamentos* qui avaient été se multipliant, le gouvernement impérial du Pacifique avait été très vite réduit à une attitude strictement défensive, qui s'était presque aussitôt changée en une perpétuelle reculade, pendant qu'à l'intérieur des frontières, l'anarchie croissante avait entraîné une fois encore la rupture de l'unité et l'émiettement du pouvoir suprême. Au dixième siècle, à la Chine compacte et puissante des Han et des T'ang, s'était derechef substituée une Chine morcelée en royaumes affaiblis et rivaux, gouvernés par de petites dynasties locales, sur lesquelles l'autorité du « Fils du Ciel », confiné dans le Ho-nan et une partie du Chan-tong et du Chen-si, s'était trouvée, en fait, réduite à rien.

Naturellement les Barbares avaient profité de la décomposition de l'empire pour se jeter à la curée : K'i-tan du Liao-tong et du Gobi oriental, Cha-to de la Mongolie méridionale, Ouïgours de la Mongolie septentrionale et de la Djoungarie, Tibétains, Thaï du Yun-nan, bien d'autres nomades encore avaient forcé les frontières de la Chine et s'étaient installés sur son sol. Les K'i-tan avaient même réussi à s'emparer du Pé-tchi-li et du Chan-si, et à établir à Pékin une dynastie nationale qui pouvait surveiller de près la dynastie impériale installée à Kaï-fong, dans le nord du Ho-nan, à quelques kilomètres seulement du Fleuve Jaune, et, à l'occasion, aller lui imposer sa volonté.

Mais, dans la seconde moitié du dixième siècle, les choses avaient changé. Un coup d'État avait, en 960, donné le trône

Sayfa :382

impérial à l'un des meilleurs généraux de Chine, Tchao Kouang-yin, le fondateur de la grande dynastie des Song, qui devait se maintenir au pouvoir presque jusqu'à la fin du treizième siècle.

Sayfa :382

Sous le nom de T'aï-tsou, le nouveau souverain avait immédiatement entrepris de sauver l'empire moribond en mettant un terme à la discorde intérieure et en expulsant les Barbares. Tâche ardue, qui allait demander de longs efforts, coûter aux armées impériales plus d'une douloureuse défaite et qu'il ne devait être donné ni à T'aï-tsou lui-même ni à ses premiers successeurs de réaliser entièrement. En fin de compte, la partie septentrionale du Pé-tchi-li et du Chan-si, avec les villes de Pékin et de Ta-tong, resteront entre les mains des K'i-tan. Mais, en refaisant l'unité chinoise, en desserrant l'étreinte des Barbares, en cherchant par des offensives hardies, sinon toujours heureuses, à dégager les routes de l'extrême-ouest, barrées par la horde tibétaine des Tangoutes ou par les K'i-tan, les empereurs chinois obligèrent les nomades de Mongolie à refluer vers l'Occident et à profiter de l'affaiblissement de l'empire abbasside pour se donner de l'air à l'autre bout de l'Asie.

Sayfa 380

I. VIII.-XI ASIRLAR ARASINDA ÇİN VE DOĞU ASYA BARBARLARI.

On-birinci asırda Türk saldırısı başladığında, orta Asya halkları Batıyı ciddi bir şekilde endişelendirmemekteydi çünkü Çin iktidarının güçlenmesi onların zengin doğu ovalara girişini engelleyip Aral denizi veya İran ülkesine itiyorsa, bu iktidarın zayıf düşmesi de onların Sarı Nehir kıyılarında zenginlik aramaya sevk ediyordu.

[sayfa 381] Oysa, imparator Ming-huang'ın ordularının **751'de** Talas savaşında uğradıkları kanlı yenilginin en açık sonucu Çin'in büyük Asya iktidarları arasında silinmesi olmuştur. Bu yenilgiden sonra şaşıran, daha önceki yılların sürekli gayretiyle yorgun düşen, isyanları, darbe girişimlerini bastırmak için gücünü toplamak zorunda ola Pasifikli imparatorluk çok çabuk savunma pozisyonuna geçmiş, bu da sürekli bir gerilemeye dönüşmüştür. Sınırların içinde ise artan anarşi bir kez daha birliği bozmuş ve yüce gücün parçalan-

masına yol açmıştır. Onuncu asırda Han ve T'ang'ların güçlü Çin'i yeniden zayıf düşmüş, rakip krallıklara bölünmüş bir Çin olmuştur. Bu krallıkları yerel küçük hanedanlar yönetmekte, artık onlar üzerinde, Ho-nan ve Chan-tong ve Chen-si'nin bir bölümüne çekilmiş olan "Göklerin Oğlu"nun otoritesi kalmamıştır.

Doğal olarak, Barbarlar imparatorluğun bölünmesinden yararlanarak yağmadan pay kapmaya çalışmışlardır: Liao-tong'da K'i-tan ve doğu Gobi, güney Moğolistan'da Cha-to, kuzey Moğolistan ve Djungari Uygurları, Tibetliler, Yun-nan'ın Tayları ve diğer birçok göçebe **Çin'in sınırlarını. zorlayıp oraya yerleşmişlerdir,** Hatta K'i-tan'lar **Peçili** ve Chan-si'yi ele geçirmeyi ve Pekin'de ulusal bir hanedan kurmayı başarmışlardır. Bu hanedan, Sarı Nehre sadece birkaç kilometre uzaklıkta olan Ho-nan'ın kuzeyinde Kai-fong'a yerleşmiş imparatorluk hanedanını yakında gözetleyebilecek ve gerekirse ona iradesini empoze edecekti.

[sayfa 382] Ancak, **onuncu asrın ikinci yarısında,** işler değişmiştir. **960'da,** bir darbeyle imparatorluk tahtına Çin'in en iyi generallerinden biri olan, büyük Song hanedanının kurucusu, Tchao Kouang-yin çıkar ve neredeyse **onüçüncü asrın sonuna** kadar iktidarda kalır.

T'ai-tsu adında yeni hükümdar derhal can çekişen imparatorluğu kurtarmaya çalışır. Bunun için iç kargaşaya bir son verir ve Bulgarları kovar. Bu, uzun süren çabaları gerektiren zor bir işti, imparator ordularına birçok acı yenilgiye sebep olacak ve ne T'ai-tsu'ya, ne de onun ilk haleflerine tamamen gerçekleştiremeyeceği bir görevdi. **Sonunda, Pe-tchi-li ve Chan-si'nin kuzey kısmı, pekin ve Tatong şehirleriyle K'i-tan'ın elinde kalacaktır.** Ancak, Çin'de birliği yeniden sağlarken, Barbarların çemberini kırarken, cesur saldırılarla Tangutlar veya K'i-tan'lar tarafından tutulan uzak-doğunun yollarını açmaya çalışırken, Çin imparatorları Moğolistan göçebelerini Batıya kaymaya ve Asya'nın öbür ucunda nefes almak için Abbasî imparatorluğunun zayıflığından yararlanmaya zorlamışlardır.

Sayfa :382

II. — LES TURCS DE L'ASIE OCCIDENTALE[1].

Au moment où ils allaient se trouver ainsi lancés, non plus comme simples mercenaires, mais en qualité de conquérants, à l'intérieur des territoires persans, les Turcs de l'Asie occidentale formaient un ensemble assez confus de tribus, proches parentes les unes des autres, mais réunies sous divers chefs et portant des noms différents. Trois groupes principaux y pouvaient être distingués : celui des Ouïgours, fixés dans la contrée du Bar-koul et des T'ien-chan ; celui des Karlouks, qui, de la haute vallée

Sayfa :383

de l'Irtych et de la région du Tarbagataï, leur résidence encore dans la première moitié du huitième siècle, s'étaient avancés, après la bataille du Talas, jusque dans le Turkestan oriental, avec Kachgar comme point de ralliement ; enfin celui des Ghouz ou Oghouz, qui avaient, au début du neuvième siècle, atteint les abords de la mer d'Aral et la vallée inférieure du Syr-Darya.

Nous constatons au dixième siècle un glissement continu de deux de ces groupes au moins, les Karlouks et les Ghouz, dans la direction de l'ouest et du sud-ouest. La restauration d'une autorité forte en Chine, qui amène un refoulement général des peuples de Mongolie vers les régions occidentales, fait sentir son effet jusque dans le Turkestan. Vers 940, les Karlouks de Kachgar envahissent le Ferghana et les parages de l'Issyk-koul, non loin duquel ils s'établissent dans la ville, aujourd'hui disparue, de Balasaghoun — probablement dans la vallée du Tchou — sous des princes de la famille des Karakhanides ou Ilek-khans. Ils s'y convertissent ou achèvent de s'y convertir à l'islam, mais n'en poursuivent pas moins leur progression. En 990, leur chef Boughra-khan force la frontière des émirs samanides au nord de Tchimkent, franchit victorieusement le Syr-Darya et arrive même dès 992 à surprendre Bokhara, où il fait son entrée le 5 juin. Cette dernière conquête ne peut être maintenue : le 17 août, Bokhara est reprise par l'émir samanide ; mais les Karlouks restent sur le Syr-Darya, dont ils occupent le cours inférieur, aux dépens des Ghouz, progressivement refoulés eux-mêmes vers l'ouest et le sud.

Sayfa :383

Ceux-ci n'ont plus dès lors le choix qu'entre deux solutions : s'échapper, comme tant de leur prédécesseurs, vers l'Europe, en contournant la Caspienne, ou bien avancer vers le sud-est dans cette « Transoxiane » — entre Syr-Darya et Oxus (l'Amou-Darya d'aujourd'hui) — où les Karlouks venaient d'être contraints de se retirer. Une fraction du peuple ghouz opte pour la première solution, et nous la voyons, à l'extrême fin du dixième siècle et au début du onzième, se diriger sur la Volga, passer le fleuve, traverser en combattant les plaines de la Russie méridionale, bousculer les Petchénègues et, après mille tribulations mal connues, atteindre le Danube, pour aller de là ravager la Bulgarie, s'enfoncer en Thrace et en Macédoine et finalement se faire exterminer en Grèce.

Mais le gros du peuple ghouz, sous des princes de la famille de Seldjouk — les Seldjoucides —, choisit la voie du sud et se

Sayfa :384

répand en Transoxiane, d'où, tout en s'islamisant, il commence à faire de grandes razzias au delà de l'Oxus et jusqu'en Arménie et en Mésopotamie.

Une nouvelle progression des Karlouks précipite les événements. En 999, les princes karakhanides reprennent l'offensive : ils arrachent définitivement Bokhara aux Iraniens ; puis, élargissant leurs premiers succès au détriment à la fois des Iraniens et des tribus ghouzes, entament la conquête systématique de toute la Transoxiane.

Les Seldjoucides n'ont plus dès lors d'issue que du côté du Khorassan et de la Perse : ils vont s'y précipiter en colonnes serrées.

Sayfa 382

II. BATI ASYA TÜRKLERİ

Batı Asya Türkleri, basit paralı asker gibi değil de, fatih olarak İran topraklarına gidecekleri sırada, oldukça karışık, birbirine akraba fakat çeşitli liderleri altında birleşmiş ve farklı isimler taşıyan bir kabileler topluluğu oluşturmaktadır. Başlıca üç grup vardır:

Bar-kul ve T'ien-şan bölgelerinde Uygurlar; sekizinci asrın ilk yarısında yerleşim yerleri olan Irtych vadisi ve Tarbagatai bölgesinden, Talas savaşından sonra doğu Türkistan'a kadar ilerleyen ve toplanma yerleri Kaşgar olan Karluklar; dokuzuncu asrın başında Aral denizi ve Syr-Darya vadisine gelmiş olan Oğuzlar.

[sayfa 383] **Onuncu asırda,** bu grupların, en azından Karluklar ve Oğuzların sürekli bir şekilde batıya ve güneybatıya kaydıkları tespit edilmiştir. Moğol halkların batı bölgelerine püskürtülmesine yol açan Çin'de güçlü bir iktidarın tesis edilmesinin etkisi Türkistan'a kadar hissedilir. **940'da,** Kaşgar Karlukları Ferghana ve Issyk-koul civarlarını istila ederler ve oraya yakın olan, bugün yok olmuş olan, Balassaghoun şehrine – muhtemelen Tchou vadisinde – **Karahanlı** ailesi prensleriyle yerleşirler. Orada İslâm'ı kabul ederler ancak ilerlemeye devam ederler. 990'da, liderleri Buğra Han, Çimkent kuzeyinde Samani emirlerinin sınırlarını zorlar, Syr-Darya'yı muzaffer olarak geçer ve hatta 992'de haziran ayında Buhara'ya girmeyi başarır. Bu son fetih olmaz. 17 Ağustos'ta Buhara tekrar Samani emirin eline geçer fakat Karluklar alt kısmını işgal ettikleri Syr-Darya'da kalırlar, Oğuzlar ise **batı ve güneye** kayarlar.

Artık iki çözüm arasında seçim yapmak zorundadırlar; birçok seleflerinin yaptığı gibi, Hazar denizi çevresinden Avrupa'ya doğru kaçmak veya güneydoğuya, Karlukların çekilmek zorunda kaldığı şu "Transoxiane"a doğru – Syr-Darya ve Oxus arasında (bugünün Amou-Darya'sı) ilerlemek. Oğuz halkının bir kısmı birinci seçeneği tercih eder ve **onuncu asrın** sonunda ve **on-birinci asrın** başında, Volga'ya doğru yönelir, nehri geçer, Güney Rusya ovalarını savaşarak aşar, Peçenekleri püskürtür ve çok iyi bilinmeyen bin serüvenden sonra, Tuna'ya ulaşır, oradan da Bulgaristan'ı mahvederler, **Trakya ve Makedonya'nın içlerine girerler ve sonunda Yunanistan'da yok edilirler.**

[sayfa 384] **Ancak Oğuz halkının büyük bir kısmı, Selçuklu prensleri ile birlikte güney yolunu seçerler ve Transoxiane'a yayı-**

lırlar. Burada, İslâm'ı kabul ederek Oxus'un ötesinde ve Ermenistan, Mezopotamya'ya kadar büyük yağmalara girişirler.

Karlukların yeni bir ilerlemesi olayları hızlandırır. 999'da, Karahanlı prensler saldırıya geçerler, Buhara'yı İranlılarardan alırlar ve hem İranlılar, hem Oğuzlar aleyhine ilk başarılarını çoğaltarak bütün Transoxiane'ın fethini başlatırlar.

Selçukluların artık sadece Horasan ve İran tarafından çıkışları vardır; oraya hücum ederler.

Sayfa :384

III. — LA CONQUÊTE DE L'ASIE ANTÉRIEURE PAR LES TURCS SELDJOUCIDES[1].

C'est en 1034 ou 1035 que se produisent les événements décisifs. A cette date, le Khorassan, enlevé aux émirs samanides par le grand Mahmoud de Ghazna, le conquérant de l'Inde occidentale, est au pouvoir de son fils Masoud. En vain celui-ci tente-t-il de s'opposer à l'avance des deux chefs seldjoucides Tchagri-beg et son frère Toghroul-beg, les petits-fils de Seldjouk. Ses troupes, battues sur l'Oxus, doivent se replier précipitamment dans la direction de Merv, qu'il leur faut aussi évacuer en 1037 ; défaites à nouveau devant Serakhs en 1038, elles sont rejetées en désordre vers le sud-est tandis que l'envahisseur, poussant droit devant lui, atteint, deux cents kilomètres au sud, la ville importante de Nichapour. Masoud tente un effort suprême pour arrêter l'ennemi : débouchant de l'Afghanistan, il l'attaque de flanc à Dandankan, entre Merv et Serakhs le 23 mai 1040 ; mais, après trois jours de lutte acharnée, il subit un irrémédiable échec et n'échappe qu'à grand'peine à la poursuite des Seldjoucides.

Le Khorassan est à la merci de ces derniers. La conquête en est faite à vive allure ; et aussitôt après la Perse est attaquée. En 1051, Ispahan succombe après une longue résistance ; Hamadan subit le même sort. De Perse, les bandes turques

Sayfa :385

se répandent vers le sud jusque dans le Kirman et, vers le nord, dans l'Azerbeïdjan ; elles dépassent les frontières de l'empire byzantin. En 1052, elles dévastent la région de Kars ; en 1053-1054, les abords du lac de Van, d'où elles poussent jusqu'à Erzeroum, la Géorgie et le Caucase.

En 1055, une nouvelle et importante étape est franchie : le 25 décembre de cette année, Toghroul-beg fait son entrée à Bagdad, où il a su se ménager des intelligences, et, pendant que le dernier émir bouïde, Al-Malik, va finir ses jours en prison, le Seldjoucide prend possession, sous le titre nouveau de «sultan» — c'est-à-dire de «maître» —, de la ville sainte et de son calife. Moins de trois ans après, au début de l'année 1058, il se fait donner, en outre, le titre plus ambitieux de « roi de l'Orient et de l'Occident » et entame, sans désemparer, la conquête de cet Occident — l'Occident byzantin et l'Occident fatimite — où les Turcs sont assurés de pouvoir ramasser un riche et copieux butin.

L'Occident byzantin est momentanément en état de moindre résistance : après les règnes de quelques souverains peu recommandables, tels que les trois maris successifs de l'impératrice Zoé la « Porphyrogénète » — Romain Argyre (1028-1034), Michel le Paphlagonien (1034-1041) et Constantin Monomaque (1042-1055) —, après le court passage au pouvoir de l'incapable Michel VI (1056-1057), il est entré dans une période d'instabilité politique et de désordres qui vont l'empêcher de réagir comme il siérait. En 1057, une révolution porte au trône un des plus remarquables généraux de l'empire, Isaac Comnène ; mais sa politique cassante et toute militaire a vite fait de déplaire : dès 1059, il est forcé d'abdiquer au profit d'un civil, Constantin Ducas, président du Sénat, homme aimable et bel esprit, à qui manquent malheureusement tout à fait l'énergie et l'autorité nécessaires pour prendre les décisions que les circonstances imposent et empêcher le désordre de gagner l'administration et l'armée.

Les Seldjoucides en profitent. A partir de 1059, la tradition des grandes razzias arabes des septième et huitième siècles est renouée et il ne se passe plus d'années que les bandes turques ne pénètrent, chaque fois plus profondément, en territoire byzantin : d'un coup, en 1059, elles atteignent Sivas, l'antique Sébaste ; en 1064, dans le nord, au delà de l'Araxe, Ani est détruite ; de 1065 à 1067, leurs ravages s'étendent depuis Édesse jusqu'à Antioche ; puis c'est du côté de l'Asie

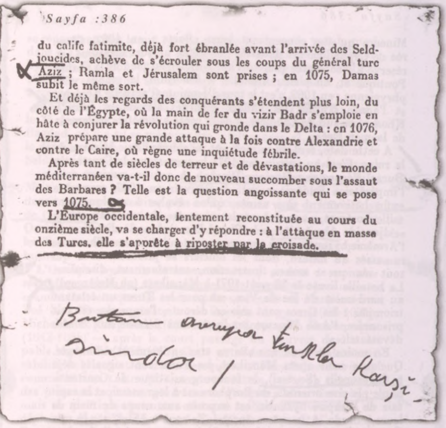
Sayfa :386

Mineure qu'elles concentrent leurs efforts : en 1067, Césarée de Cappadoce est dévastée ; en 1068, un sort identique est réservé à Néocésarée (aujourd'hui Niskar), au pied de la chaîne Pontique et, en pleine Anatolie, à Amorium, la grande ville phrygienne ; en 1069, c'est le tour d'Iconium (l'actuelle Konjah), et l'année d'après les bandes pillardes s'avancent jusqu'à Khonas, au sud de Laodicée, à deux cents kilomètres seulement de la mer Égée.

A cette date, seul un miracle eût pu sauver l'Asie Mineure de la ruine. C'est en vain qu'en 1071 le successeur de Constantin Ducas, l'énergique Romain Diogène, à qui un mariage avec l'impératrice Eudoxie a valu le pouvoir en 1067, rassemble enfin hâtivement une armée, qu'on évalue à quelque cent mille hommes, et marche à la rencontre du nouveau sultan seldjoucide Alp Arslân (« le Grand lion ») dans la direction de l'Arménie byzantine. Ses troupes ne sont qu'une cohue d'hommes ramassés au hasard, dont les officiers se jalousent et à qui tout manque : armes, instruction, entraînement, discipline. La bataille livrée le 26 août 1071 à Manzikert (ou Malâzgerd), au nord-ouest du lac de Van, est pour les Turcs un éclatant triomphe : les Grecs sont mis en déroute, l'empereur est fait prisonnier, l'Asie Mineure est livrée sans défense aux hordes dévastatrices.

En moins de deux ans elle va être entièrement submergée. Quelques mois après Manzikert, les Turcs sont signalés déjà à Chrysopolis (Scutari), le faubourg asiatique de Constantinople ; la rive orientale du Bosphore est à leur merci, et la capitale de l'empire byzantin est exposée aux coups de main de leurs pillards. A la même époque, ils sont à Milet, sur la mer Égée, à Trébizonde, sur la mer Noire ; peu après, ils bordent la mer de Marmara : on les signale à Chacédoine, à Nicomédie (Ismid), à Nicée (Isnik), à Cyzique. La péninsule est parcourue en tout sens ; dans les campagnes abandonnées, les cadavres gisent sans sépulture. « Les Turcs ont passé là... »

Mais ils ne s'en sont pas tenus à l'Asie Mineure. De Bagdad et de Mossoul, conquis dès 1056, ils se sont avancés vers la Syrie : d'abord celle du nord, dont les Byzantins ont repris à la fin du dixième siècle la région côtière et où la ville d'Antioche, aux portes de laquelle les bandes turques courent la campagne dès 1065, finira par succomber en 1084, — la même année que la ville musulmane d'Alep, leur vassale à partir de 1070 ; puis la Syrie centrale et méridionale avec la Palestine, où la domination

Sayfa :386

du calife fatimite, déjà fort ébranlée avant l'arrivée des Seldjoucides, achève de s'écrouler sous les coups du général turc Aziz ; Ramla et Jérusalem sont prises ; en 1075, Damas subit le même sort.

Et déjà les regards des conquérants s'étendent plus loin, du côté de l'Égypte, où la main de fer du vizir Badr s'emploie en hâte à conjurer la révolution qui gronde dans le Delta : en 1076, Aziz prépare une grande attaque à la fois contre Alexandrie et contre le Caire, où règne une inquiétude fébrile.

Après tant de siècles de terreur et de dévastations, le monde méditerranéen va-t-il donc de nouveau succomber sous l'assaut des Barbares ? Telle est la question angoissante qui se pose vers 1075.

L'Europe occidentale, lentement reconstituée au cours du onzième siècle, va se charger d'y répondre : à l'attaque en masse des Turcs, elle s'apprête à riposter par la croisade.

Bütün Avrupa Türkler
dindar / karşı

Sayfa 384

III. SELÇUKLU TÜRKLERİ TARAFINDAN ESKİ ASYA'NIN FETHİ

En son olaylar 1034 veya 1035'de meydana gelir. Bu tarihte, batı Hindistan fatihi, büyük Gazneli Mahmut tarafından Samani emirlerinden alınan Horasan, oğlu Mesut'un yetkisi altındadır. Selçuk'un torunları, Selçuklu iki lider olan Çağrı Bey ve Tuğrul Bey'in ilerlemelerine boşuna karşı gelmiştir. Birlikleri, Oxus'ta bozguna uğramış ve Merv yönünde geri çekilmek zorunda kalmışlardır. Merv'i de 1037'de boşaltmak zorunda kalmışlardır. 1038'de Serakh önlerinde tekrar yenilirler ve dağınık bir hâlde güney-doğuya püskürtülürler. Aynı za-

manda istilacı güçler önünde ilerleyerek, iki-yüz kilometre güneyde önemli bir şehir olan Nişapur'a ulaşırlar. Mesut son bir gayretle düşmanı durdurmaya çalışır: Afganistan'dan çıkarak, ona, 23 Mayıs 1040'da, Merv ve Serakh arasında Dandankan'da yandan saldırır fakat üç günlük çetin bir savaştan sonra çaresiz bir yenilgiye uğrar ve Selçukluların kovalamasından zor kurtulurlar.

Horasan Selçukluların elindedir. Fethi çabuk olmuştur. Ondan hemen sonra İran saldırıya uğrar. 1051'de Ispahan uzun bir direnişten sonra teslim olur. Hamadan'da teslim olur.

Sayfa 385

Iran'dan Türk çeteleri güneye Kırman'a kadar ve kuzeyde Azerbaycan'a yayılırlar, Bizans imparatorluğunun sınırlarını aşarlar. 1052'de Kars yöresini kırıp geçirirler, 1053-1054'de Van gölünün kıyılarını istila ederler, oradan da Erzurum, Gürcistan ve Kafkasya'ya ilerlerler.

1055'de yeni ve önemli bir aşama kaydedilmiştir: 25 Aralık'ta Tuğrul Bey, bazı akıllı kişileri iyi kullandığı Bağdat'a girer ve Bouid emiri, Al-Malik hapishaneye düşerken, Selçuklu yeni unvanı olan "sultan" – yani "sahip"- sıfatıyla **halifeliği ve kutsal şehri ele geçirir.** Otuz yıldan az bir süre sonra, 1058 yılının başlarında, ayrıca, daha ihtiraslı olan **"Batı ve Doğunun kralı"** unvanını alır ve hiç ara vermeden Türklerin zengin ve doyurucu bir ganimet bulcaklarından emin oldukları Batının – Bizanslı Batı ve Fatimî Batı – fethini başlatır.

1057'de, bir ihtilalle, imparatorluğun en parlak generallerinden biri, **İsaac Comnene,** tahta çıkar fakat onun kırıcı, çok askeri olan politikası hemen hoşnutsuzluk yaratır. 1059'da bir sivil, Senato Başkanı, kibar ve akıllı bir adam olan Constantin Dumas lehine tahttan vazgeçer. Maalesef bu kişi şartların empoze ettiği kararları almak ve kargaşanın yönetimi ve orduya sıçramasını engellemek için gereken otorite ve enerjiye sahip değildir.

Sayfa 386

1069'da sıra Iconium'a gelmiştir (bugünkü Komah) ve bir sonraki yıl yağmacı çeteler Ege'ye sadece iki yüz kilometre mesafede

olan Honas'a kadar ilerlerler.

O tarihte, sadece bir mucize Anadolu'yu harabe olmaktan kurtarabilirdi. 1071'de, Constantin Ducas'ın halefi, 1067'de imparatoriçe Eudoxie ile evlenerek iktidara gelen enerjik **Roma'lı Diyojen** hızla birkaç yüz bin adamlık bir ordu kurmaya çalışır ve yeni Selçuklu yeni Sultan **Alpaslan'a** ("Büyük aslan") karşı Bizanslı Ermenistan yönüne ilerler. Birlikleri rastgele toplanmış insanlardan oluşmaktadır, subayları birbirini kıskanır ve çok şeyleri eksiktir: silahları, eğitim, talim, disiplin. **26 Ağustos 1071** tarihinde Van gölünün kuzey-doğusundaki **Malazgirt** Savaşı Türkler için büyük bir zaferdir: Yunanlılar bozguna uğratılmış, imparator hapsedilmiş, Anadolu istilacı çetelere savunmasız bir şekilde teslim edilmiştir.

İki yıldan az bir sürede tamamen istila edilecektir. Malazgirt zaferinden birkaç ay sonra, Türkler İstanbul'un Asya mahallesi olan **Chrysopolis'te (Scutari)** görülmüştür, Boğazın doğu kıyısı ellerindedir ve Bizans imparatorluğunun başkenti yağmacılarının darbelerine açıktır. Aynı dönemde Ege'de **Milet'te,** Karadeniz'de Trabzon'dalar, daha sonra Marmara denizi kıyılarında, Kasedonya'da, Nikomediya'da **(İzmit), İznik'te,** Cyzique'te görülürler. Yarımada boydan boya geçilmiştir, ter edilen köylerde, cesetler gömülmeden yatmaktadırlar. "Türkler buradan geçmiştir..."

Ancak Anadoluyla yetinmemişlerdir. 1056'dan itibaren ele geçirdikleri Bağdat ve Musul'dan **Suriye'ye** doğru önce kuzeye ilerlemişlerdir. Onuncu asrın sonlarında Bizanslılar buranın kıyı bölgesini almışlardır. 1065'den itibaren Türk çetelerinin kapısında beklediği Antakya 1084'te teslim olur – 1070'den beri ona bağlı olan Müslüman şehir Halep'in teslim olduğu aynı yıl -. Daha sonra Fatimi halifenin Selçukluların gelişinden önce sarsılan egemenliğinin Türk generali Aziz'in darbeleriyle düşen orta ve güney Suriye ile Filistin istila edilir. Ramla ve Kudüs ele geçirilir. 1075'de Damas aynı akıbete uğrar.

Bu kadar şiddet ve yağmayla geçen asırdan sonra Akdeniz tekrar Barbarların saldırısıyla teslim olacak mıdır? **1075'e** doğru sorulan soru budur?

On-birinci asırda yavaş yavaş yeniden oluşturulan Batı Avrupa buna cevap verecektir: **Türklerin toplu hâlde saldırısına Haçlı Seferleriyle karşılık vermeye hazırlanmaktadır.**

Sayfa :390

Mais faut-il aller jusqu'à dire, avec quelques historiens récents, qu'une transformation aussi radicale de la carte du monde a pu s'accomplir sans entraîner d'abord aucun changement profond dans la marche de la vie économique, intellectuelle ou morale des sociétés humaines ? Du moins faudrait-il descendre, au gré de l'un d'eux[1], jusqu'au temps de la grande migration « arabe » pour distinguer enfin le début d'une ère nouvelle.

Sayfa 390

Ancak son zamanlardaki birkaç tarih yazarıyla, dünya haritasında bu denli köklü bir değişikliğin önce insan topluluklarının ekonomik, entelektüel veya manevi yaşamlarının idamesinde derin bir değişikliğe yol açmadan gerçekleştiğini söylemek gerekli midir? Yeni bir çağın başlangıcını tespit etmek için, en azından büyük "Arap" göçü zamanına kadar gitmek gerekir.

Sayfa :392

L'installation des « Arabes » en Asie Mineure, en Syrie, en Égypte, dans toute l'Afrique du nord et en Espagne,en même temps que sur le Tigre et l'Euphrate, en Perse, en Afghanistan, au Turkestan et dans l'Inde, a multiplié les contacts entre l'Orient et l'Occident. En pleine Espagne, Cordoue, réplique de Bagdad et citadelle avancée de la civilisation asiatique, a servi de trait d'union entre les savants et les artistes de l'Europe et ceux de l'Asie. Aujourd'hui encore, en errant sous les hautes arcades de son étonnante mosquée, l'œil attentif de

Sayfa :392

l'archéologue découvre de secrètes, mais significatives concordances entre l'art des Omayyades d'Espagne et les monuments élevés par les maîtres d'œuvre français du XIe siècle.

Sayfa 392

Arapların Anadolu'ya, Suriye'ye, Mısır'a, bütün kuzey Afrika'ya ve İspanya'ya, aynı zamanda Fırat ve Dicle kıyılarına, İran'a, Afgansitan'a, **Türkistan'a ve Hindistan'a yerleşmeleri Batı ile Doğu arasındaki ilişkileri geliştirmiştir. İspanya'da, Bağdat'ın ve Asya medeniyetinin ileri kalesi'nin karşılığı Cordoue Avrupa bilginleri ve sanatkarları ile Asya'nınkiler arasında köprü vazifesi görmüştür. Bugün bile, muhteşem camisinin yüksek kemerlerinin altında gezerken, dikkatli bir arkeolog İspanya'daki Omayaların sanatı ile XI.asrının Fransız eserleri arasında gizli benzerlikler keşfeder.**

Sayfa :434

Sayfa 434

VIII.Bölüm Barbarların saldırgan dönüşü ve doğuda imparatorluğu korumak için verilen mücadele..105

I. V ve VI.asırlarda Asya devrimleri, s.105 – II. Avarların Avrupa'ya yerleşmeleri ve İtalya'nın Lombardiyalılar tarafından fethedilmesi, s.109. - III. İranlıların Anadolu'ya, Suriye'ye ve Mısır'a ilerlemeleri, s.112 – IV. **Herclius, s. 115.**

Sayfa :435

CHAPITRE XII. — *L'Orient byzantin au lendemain de la conquête arabe*.. 173

I. L'Empire romain au début du VIIIe siècle, p. 173. — II. La reconstitution de l'Empire sous Léon III, p. 179. — III. Léon III et l'abrogation du culte des images, p. 182. — IV. Constantin V et la querelle des images, p. 186.

Sayfa 435

XII.Bölüm - Arap fethinden sonra Doğu Bizans..................173

I. VIII.asrın başlarında Roma imparatorluğu, s.173. – II. III.Leon zamanında imparatorluğun yeniden tesisi, s. 179. - III. III.Leon ve putperestliğin kaldırılması, s.182. – IV. V.Constantin ve tasvir kavgası, s. 186.

Sayfa 434

VI. ayrım barbarların Batı'dan doğuya ve doğuda imparatorluğu konumak için verilen mücadele 105

I. V ve VI. asırlarda Asya devrimleri, s.105 – II. Avarların Avrupa'ya yerleşmeleri ve İtalya'nın Lombardlar tarafından fethedilmesi s.109 – III. İranlıların Anadolu'ya, Suriye'ye ve Mısır'a ilerlemeleri, s.112 – IV. Heraclius, s.115.

CHAPITRE XII. — L'Orient byzantin au lendemain de la conquête arabe 173

I. L'Empire byzantin au début du VIIe siècle, p. 173. — II. La reconstitution de l'Empire sous Léon III, p. 178. — III. Léon III et l'abrogation du culte des images, p. 182. — IV. Constantin V et la querelle des images, p. 186.

Sayfa 435

XII. Bölüm - Arap fethinden sonra Doğu Bizans........173

I. VII. asrın başlarında Bizans İmparatorluğu, s.173 – II. III. Leon zamanında İmparatorluğun yeniden tesisi, s.177 – III. III. Leon ve putperestliğin kaldırılması, s.182 – IV. V. Constantin ve tasvir kavgası, s.186.